

NÉPRAJZI

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG TÁJÉKOZTATÓJA

Szerkeszti Hála József, Terbócs Attila közreműködésével

A Magyar Néprajzi Társaság 113. Közgyűlése (5)

A Magyar Néprajzi Társaság 114. Közgyűlése (23)

Külföldi tanulmányutak, expedíciók (52)

Társaságok, egyesületek, szervezetek (56)

Kutatások (58)

Tudományos rendezvények, konferenciák (62)

Múzeumok, gyűjtemények (90)

Kiállítások (102)

Oktatás (109)

Téka (122)

Évfordulók, megemlékezések, köszöntések (129)

In memoriam (179)

Mindenféle (193)

HARMINCEGYEDIK ÉVFOLYAM

2002/1–4.

Folyóiratunk e számát Kunkovács László fényképfelvételeivel illusztráltuk.
Az etnofotográfussal hatvanadik születésnapja alkalmából, Fogarasi Klára által
készített interjú a 166–172. oldalon olvasható.

ISSN 0133–8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság
Felelős kiadó: Kósa László
Engedélyszám: III/Szl/426/1980.

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság

Megrendelhető:
1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Nyomdai munkálatok:
ETO-Print Nyomdaipari Kft.
1134 Budapest, Váci út 19.
Felelős vezető: Balogh Mihály

TARTALOM

A Magyar Néprajzi Társaság 113. Közgyűlése (Budapest, 2001. május 30.)

Jegyzőkönyv	5
A Társaság kitüntetettjei	6
Főtitkári jelentés	13
Pénztárosi jelentés a Magyar Néprajzi Társaság 113. Közgyűlésének a 2000. május 1. – 2001. április 30. közötti gazdálkodásról	18
A számvizsgáló bizottság jelentése a Magyar Néprajzi Társaság 113. Közgyűlésének	21

A Magyar Néprajzi Társaság 114. Közgyűlése (Budapest, 2002. május 29.)

Jegyzőkönyv	23
A Társaság kitüntetettjei	24
Főtitkári jelentés	29
Pénztárosi jelentés a Magyar Néprajzi Társaság 114. Közgyűlésének a 2001. évi gazdálkodásról	37
A számvizsgáló bizottság jelentése a Magyar Néprajzi Társaság 114. Közgyűlésének	38
A Magyar Néprajzi Társaság alapszabálya	38

Külföldi tanulmányutak, expedíciók

Mészáros Csaba: A hamnigánok Mongóliában. Kutatási beszámoló	52
--	----

Társaságok, egyesületek, szervezetek

Megalakult a Magyar Kézművesipar-történeti Egyesület	56
--	----

Kutatások

Lázár Katalin: Játékgyűjtés Felsősfalván	58
--	----

Tudományos rendezvények, konferenciák

Balázs Lajos: A Kriza János Néprajzi Társaság őszi vándorgyűlése	62
(Csíkszereda, 2001. szeptember 28–30.)	
Eperjessy Ernő: VII. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia	63
(Békéscsaba, 2001. október 2–4.)	
Mádl Ferenc köztársasági elnök köszöntőlevele a VII. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiség- kutató Konferenciához	65
Balassa m. Iván: Népi építészet a Kárpát-medencében a honfoglalástól a 18. századig	66
(Szolnok, 2001. október 9–10.)	
Szulovszky János: X. Kézművesipar-történeti Szimpózium	67
(Budapest, 2001. október 29–30.)	
Lengyel Ágnes: Palócok a múltban és a jelenben	69
(Balassagyarmat, 2001. november 9–10.)	
Ilyés Zoltán: Asszimiláció, mimikri, etnikai reneszánsz	71
(Miskolc, 2001. november 22.)	
P. Szalay Emőke: A Református Teológiai Doktorok Kollégiuma Egyházi Néprajzi Szekciójának Molnár Ambrus tiszteletére rendezett emlékülése	73
(Mátraháza, 2002. január 18–20.)	
Kósa László: Penavin Olga-emlékülés és „A vajdasági magyarok néprajzi atlaszá”-nak bemutatója	74
(Szabadka, 2002. március 8–9.)	
Mohay Tamás: Rítus és ünnep az ezredfordulón	76
(Marcali, 2002. május 13–14.)	
Eperjessy Ernő: IV. Nemzetközi Interdiszciplináris Szimpózium	78
(Arad, 2002. május 24–25.)	
Balázs Lajos: A Kriza János Néprajzi Társaság tavaszi vándorgyűlése	79
(Kolozsvár–Válaszút, 2002. május 25–26.)	
Medgyesy-Schmikli Norbert: Népi Vallásosság a Kárpát-medencében VI.	80
(Pápa, 2002. június 24–27.)	
Nagy Abonyi Ágnes: XII. Néprajzi Tanácskozás	84
(Zenta, 2002. június 29.)	

Tóth Hajnalka: XII. Néprajzi Szeminárium	85
(Tokaj, 2002. július 21–26.)	
P. Szalay Emőke: A Református Teológiai Doktorok Kollégiuma Egyházi Néprajzi Szekciójának tudományos ülészsaka	87
(Budapest, 2002. augusztus 21–24.)	

Múzeumok, gyűjtemények

A kiskunfőlegházi Kiskun Múzeum centenáriuma	
Bánkiné Molnár Erzsébet: A százéves Kiskun Múzeum	90
Mészáros Márta: A Kiskun Múzeum bemutatása	92
Mislovics Andrea: Helytörténeti Gyűjtemény és Tájház Hajdúdorogon	94
Szöke Sándor: A dombóvári Városi Helytörténeti Gyűjtemény	97
Steigauf Józsefné: A népviseletesbaba-gyűjtemény első évtizede	99

Kiállítások

T. Bereczki Ibolya (összeáll.): „Hé, te ott! Ne álmodozz, ez még mindig a valóság!”	102
A Néprajzi Múzeum „Időképek” című kiállítása diákszemmel	
Részletek az Óbudai Képzőművészeti Szakközépiskola diákjainak írásaiból	
Mód László: A bolgárkertészkedés hagyományai Szentesen és környékén	106
(Kosztay József Múzeum, 2002. május 10. – 2003. január 31.)	

Oktatás

Zsigmond Győző: A magyar népi kultúra a Bukaresti Egyetem Hungarológiai Tanszékének oktatási keretében	109
Filep Antal: Tízéves a Pécsi Tudományegyetem Néprajz Tanszéke	112
Dienes Beáta – Péter Krisztina: II. Kárpát-medencei Néprajzi Nyári Egyetem	119
(Nagyszében–Brassó, 2002. augusztus 5–13.)	

Téka

Beszélgetés Tari János „Néprajzi filmezés Magyarországon” című könyvéről	122
Ambrus Vilmos: Tisztelegő diákkötet Voigt Vilmos professzornak	127

Évfordulók, megemlékezések, köszöntések

Emlékezés Erdős Kamillra	
Kriza Ildikó: Erdős Kamillról	129
Bencsik János: Emléklülés és szoboravató ünnepség Erdős Kamill halálának negyvenedik évfordulóján (Gyula, 2002. július 2.)	130
Knézy Judit: Köszöntjük a nyolcvanéves Boross Mariettát	132
Boross Marietta szakirodalmi munkássága	135
Balogh Jánosné Horváth Terézia: Gáborján Alice köszöntése születésnapján	137
Gáborján Alice szakirodalmi munkássága	138
Györgyi Erzsébet: Igaz Mária nyolcvanéves	140
Bartha Elek: A nyolcvanéves Dankó Imre köszöntése	141
Voigt Vilmos: Ami minket összekapcsol. Faragó József nyolcvanéves	142
Voigt Vilmos: Ifjabb Kodolányi János nyolcvanadik születésnapjának megünneplése	144
Ifjabb Kodolányi János szakirodalmi munkássága III.	146
Flórián Mária: A hetvenéves Füzes Endre köszöntése	147
Papp József: Ujváry Zoltán hetvenéves	148
Paksa Katalin: Domokos Mária köszöntése	151
Köszöntjük a hatvanéves Hoppál Mihályt	153
T. Bereczki Ibolya: A hatvanéves Kecskés Péter köszöntése	158
Kósa László hatvanéves	
Szemerkenyi Ágnes: A hatvanéves Kósa László köszöntése	160
Liszka József: Születésnap üdvözlét Kósa Lászlónak fogadott hazájából	163
Voigt Vilmos: Generációs köszöntő Kósa Lászlóhoz	164
Selmeczi Kovács Attila: Levél Kósa Lászlónak	166
Fogarasi Klára: „Megszakítatlan láncolatban élünk...” Kunkovác László hatvanéves	166
Eperjessy Ernő: A hatvanéves Manherz Károly köszöntése	172
S. Lackovits Emőke: Selmeczi Kovács Attila hatvanesztendő	174

In memoriam

Matussné Lendvai Márta: Sergő Erzsébet	179
(Budapest, 1928. április 8. – Budapest, 2000. április 20.)	
Szemkeő Endre (összeáll.): Sergő Erzsébet szakirodalmi munkássága	180
Voigt Vilmos: Elhunyt Thomas A. Sebeok	182
(Budapest, 1920. november 9. – Bloomington, 2001. december 21.)	
Káldy Mária: Kurucz Albert halálára	182
Tíz év a Szabadtéri Néprajzi Múzeum élén	
(Konyár, 1925. január 16. – Budapest, 2002. február 6.)	
Voigt Vilmos: Giovanni Battista Bronzini (1925–2002)	188
Visy Zsolt: Búcsú Gémes Balázstól	188
(Budapest, 1939. május 13. – Szekszárd, 2002. május 4.)	

Mindenféle

Balázs György: A Jedlik Ányos-díjas Liszka József	193
Hála József – Terbócs Attila (összeáll.): Rövid hírek, tudósítások	194

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG 113. KÖZGYŰLÉSE (Budapest, 2001. május 30.)

I.

Jegyzőkönyv

Kósa László elnök megnyitotta a közgyűlést. Megállapította, hogy a közgyűlés határozatképes, és ismertette a napirendet. A kiküldött programhoz képest a választmány által is elfogadottan javasolta külön napirendi pontként felvenni az alapszabály módosításával kapcsolatos előterjesztést, vitát és határozathozatalt. A jegyzőkönyv hitelesítésére felkérte Hála Józsefet és Eperjessy Ernőt. A közgyűlés egyhangúlag megszavazta a napirendi pontokat.

Második napirendi pontként a 2001. évi társasági kitüntetések átadására, a tiszteleti és levelező tagok megválasztására került sor. Kósa László ismertette a közgyűléssel, hogy a 2001. április 19-ei választmányi ülésen titkos szavazással a Györffy István-émlékérmeket Kerecsényi Editnek, a Pro Ethnographia Minoritatum-émlékérmeket Wild Katalinnak és Ujváry Zoltánnak, a Jankó János-díjat pedig Landgraf Ildikónak ítélte oda a választmány. Az elnök ismertette, hogy a választmány belföldi érdemes taggá választotta Polner Zoltánt. A közgyűlés a választmány előterjesztése alapján egyhangúlag belföldi tiszteleti taggá választotta Schmidt Évát és Boglár Lajost, külföldi tiszteleti taggá Ion Cuceut (Románia), N. Roderyk Langét (Norvégia), Timo Leisiöt (Finnország) és Magdaléna Parikóvát (Szlovákia), külföldi levelező taggá Beszédes Valériát (Jugoszlávia), Penckőferné Panyakó Máriát (Ukrajna), Keresztessy Sándort (Belgium) és Dzseni Madzsarovot (Bulgária). Tátrai Zsuzsanna titkár a kitüntetettekről részletes méltatást és értékelést olvasott fel.

Gráfik Imre főtitkár beszámolt a Társaság 2000-ben végzett munkájáról. A főtitkári beszámoló a közgyűlés egyhangúlag és egyetértőleg elfogadta. Kecskés Péter, a Társaság pénztárosa jelentésében beszámolt az éves gazdálkodásról, a bevételekről és kiadásokról. Forrai Ibolya, a Társaság számvizsgáló bizottságának elnöke előterjesztette a számvizsgáló bizottság jelentését. A közgyűlés a pénztárosi jelentést és a számvizsgáló bizottság jelentését egyhangúlag elfogadta. Kósa László elnök köszönetet mondott az elnökségnek, a tisztikarnak és a szakosztályi vezetőknek 2000-ben végzett munkájukért.

Következő napirendi pontként Nagy Janka Teodóra jogi tanácsadó a Társaság közhasznúvá nyilvánítása céljából szükséges, az elnökség által megtárgyalt és támogatott alapszabály-módosítási javaslatot terjesztette a közgyűlés elé. Az írásban előterjesztett javaslat szóbeli kiegészítését követően az elnök által elrendelt szünetben a közgyűlés tagjai számára lehetőség nyílt a kiosztott írásbeli előterjesztés megismerésére. A módosítással kapcsolatos vitában a tájékozódással kapcsolatos kérdéseken túl egyetlen konkrét módosítási javaslat vetődött fel. Kecskés Péter pénztáros javasolta a pénztárosra vonatkozó szakasz alábbiak szerinti módosítását: „Állandó figyelemmel kíséri és ellenőrzi a Társaság gazdasági ügyeit s évente beszámol a közgyűlés előtt.” A közgyűlés az alapszabály módosítására vonatkozó írásbeli előterjesztést a fenti változtatással egyhangúlag elfogadta.

Utolsó napirendi pontként Kósa László elnök felkérte Kerecsényi Editet *A hetési férfi vászoning és himzése – Új adatok a muraszombati múzeumban végzett kutatások alapján*, és Landgraf Ildikót az *Emlékezet, hagyományozás, típusalkotás – Női hősök a ma-*

gyar történetimonda-hagyományban című előadásai megtartására. A közgyűlés az előadásokat tetszéssel fogadta.

Kósa László elnöki zárszavában megköszönte a kitüntetetteknek az előadásokat, utalt arra, hogy a szokásos gyakorlat szerint ezek tanulmány formájában az *Ethnographiában* is olvashatóak lesznek. A megjelenteknek megköszönte a részvételt és bezárta a közgyűlést.

Budapest, 2001. május 30.

Hála József
jegyzőkönyv-hitelesítő

Eperjessy Ernő
jegyzőkönyv-hitelesítő

Kósa László
elnök

Pelényi Márta
jegyzőkönyvvezető

II.

A Társaság kitüntetettjei

Kerecsényi Edit – Györffy István-émlékérem

Nyugalmazott múzeumigazgató, néprajzkutató, muzeológus, a néprajztudomány kandidátusa. 1927-ben született Nagykanizsán. Tanulmányait a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen végezte. Szakmai tevékenysége, tudományos kutatómunkája meghatározóan a nagykanizsai Thury György Múzeumhoz, a Dunántúlhoz és a szlovéniai magyarsághoz kötődik. Főbb érdeklődési területei: gazdálkodás, kismesterségek, népviselet, népi építkezés, lakáskultúra, a nők helyzete, nemzetiség- és magyarságkutatás. Kutatói módszerét a terepmunkához kapcsolódó alapos tárgy- és adatgyűjtés, valamint a történeti szemlélet jellemzi. Eredményeit leíró, elemző tanulmányokban és monografikus igényű feldolgozásokban tette közzé, melyek hazai és külföldi folyóiratokban, tanulmánygyűjteményekben és önálló kötetekben jelentek meg. Munkásságában fontos szerepet kapott a muzeológiai (gyűjteménygyarapító és -feldolgozó, több esetben múzeumalapító), valamint kiállítási tevékenység. Fáradhatatlan egyénisége nyugállományba vonulása óta sem csökkenő munkakedvvel, a fiataloknak is példát mutató teherbírással újabb és újabb eredményekkel gazdagítja tudományszakunkat.

Wild Katalin – Pro Ethnographia Minoritatum-émlékérem

Németnyelvész és folklórkutató. 1943-ban Babarcon született. Tudományos pályáját a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Német Nyelvészeti Tanszékének munkatársaként kezdte, melynek ma tanszékvezető tanára. A hazai germanisztikai műhelyeken kívül számos külföldi német intézménnyel van alkotói kapcsolata. Érdeklődési köre és kutatási területe elsősorban a Baranyában élő német diaszpóra nyelvjárása, illetve annak szintaktikai sajátosságai. E témakörben doktorált 1979-ben a szegedi József Attila Tudományegyetemen, majd habilitált 1999-ben a budapesti Eötvös Loránd Tudomány-

*Kósa László megnyitja a közgyűlést
(Fotó: Laky Ildikó)*

*Kósa László átadja Kerecsényi Editnek a Györffy István-émlékérmét
(Fotó: Laky Ildikó)*

egyetemen. Több némettankönyv és egyetemi jegyzet szerzője, szerkesztője. Nyelvészeti munkássága mellett jelentős és rendszeres néprajzi kutatást is folytat, melyekbe bevonja hallgatóit is, ily módon generációkat nevelve a magyarországi németek kulturális örökségének megbecsülésére. A hazai németiség archaikus kultúrájának anyagából eddig tizenöt tanulmányt jelentetett meg magyar és német nyelven, az alábbi főbb témakörökben: búcsúnapok szokásrendszere, táplálkozási hagyományok, ház és lakáskultúra, néphit.

Ujváry Zoltán – Pro Ethnographia Minoritatum-émlékem

Folklorkutató, a történelemtudomány (néprajz) doktora, a debreceni tudományegyetem nyugalmazott professzora. 1932-ben Héten született. Személye mind a hazai, mind a nemzetközi tudományosságban elsősorban mint folklorista ismert. E téren végzett munkásságát számtalan tanulmány és önálló kötet, valamint hazai és nemzetközi elismerés igazolja. Ez alkalommal a hazai nemzetiségi és a határon túli magyar népi kultúra kutatásában vállalt szerepe és tevékenysége kerül előtérbe. Tudományszervező egyénisége meghatározó volt a békéscsabai Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia programjának kialakításában. Eveken át főszerkesztője volt a Magyar Néprajzi Társaság által kiadott nemzetiségi köteteknek. Egyetemi tanárként fiatal generációk sorát oktatta és nevelte a szomszéd népek kultúrájának megismerésére és megbecsülésére. Kiváló kapcsolatokat épített ki a környező országok (különösen Szlovákia) tudományos intézményeivel.

Landgraf Ildikó – Jankó János-díj

A fiatal magyar szövegfolklorista-nemzedék figyelmet érdemlő eredményeket felmutató képviselője. Egyetemi tanulmányai befejeztével érdeklődése a történeti mondák felé fordult. 1998-ban védte meg kandidátusi értekezését, mely jórészt tudományosan feltáratlan területet dolgozott fel (*19. századi hősök és hőstípusok a magyar történeti mondahagyományban – Kossuth Lajos és a Habsburgok*). Kutatási eredményei 1992-től hazai és külföldi folyóiratokban, gyűjteményes kötetekben jelentek meg, tudományos konferenciákon tartott előadásokon hangzottak el. Finn- és németnyelv-tudása révén a nemzetközi tudományosságba is bekapcsolódott, s a magyar néprajztudomány számára áttekintést készített a finn népi legendahagyományról. A Magyar Néprajzi Társaság és az Európai Folklor Központ közös kiadásában jelent meg 1998-ban az a kötete (*„Beszéli a világ, hogy mi magyarok... ”*), mely magyar történeti mondák válogatását, s a vizsgált tárgykör egészét áttekintő – alapos szakmai felkészültséggel megírt – bevezető tanulmányát tartalmazza. Értékes tudományos munkássága mellett két gyermek édesanyja.

Polner Zoltán – belföldi érdemes tagság

Néprajzi gyűjtő, a nagy hagyománnyal rendelkező, Szeged központú dél-alföldi folklor-kutatás figyelmet érdemlő eredményeket felmutató egyénisége. Érdeklődési köre főként a történeti és hiedelemhagyományokra, legendákra, ráolvasásokra terjed ki, Erdélyi Zsuzsanna munkásságának és eredményeinek hatására évek óta fáradhatatlan gyűjtője a Csongrád megyei, Szeged környéki népi imáknak, imádságszövegeknek. Ez utóbbi tárgykörben legutóbb *Isten számolyánál – Népi vallásos költészet* (2000) címmel jelent meg reprezentatív kötete. A társadalmi (önkéntes) gyűjtőmozgalom tagjaként végzett munkássága, tanulmányai, publikációi messze meghaladják az ún. amatőr gyűjtőktől el-

várt szintet. Kapcsolata a szaktudomány hivatalos művelőivel folyamatos, rendszeres résztvevője a szegedi vallási néprajzi konferenciáknak.

Schmidt Éva – belföldi tiszteleti tagság

Finnugor folklorista és etnográfus, az MTA Néprajzi Kutatóintézetének munkatársa. A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen végzett néprajz szakot, de már egyetemi tanulmányai alatt tudatosan készült az obi-ugor népek körében végzendő terepmunkára. Célkitűzéseit megvalósítva nagy mennyiségű szöveganyagot gyűjtött össze a hantiknál, melynek egy részét már át is írták. Szinte felbecsülhetetlen jelentőségű, hogy egy tudományos központot szervezett, ahonnan az utóbbi évtizedekben évenként is több magyar és nemzetközi gyűjtőexpedíció indult ki. Ez a tudományos és dokumentációs központ az ott élő kis rokon népek számára is az önálló értelmiség kialakulásának és a nemzeti öntudatnak a legfontosabb kiindulópontjává vált. Kapcsolata évtizedes távolléte ellenére is töretlen hazai kollégáival és szaktudományának magyarországi intézményeivel.

Boglár Lajos – belföldi tiszteleti tagság

Etnológus, muzeológus, egyetemi oktató, a szociológiai tudományok doktora. 1929-ben született a braziliai São Paulóban. A budapesti tudományegyetemen szerzett diplomája után a Néprajzi Múzeumban, majd a Magyar Tudományos Akadémia tudományos munkatársaként, végül az általa létrehozott Kulturális Antropológia program vezetőjeként fejtette ki sokoldalú (gyűjteménygyarapító, kiállításrendező, dokumentumfilm-készítő, oktató) tevékenységét. Közben expedíciókhoz kapcsolódó terepmunkát végzett Brazíliában, Venezuelában, Francia Guyanában. Etnológiai kutatásai Amerika néprajzával, ezen belül mitológiai és vallási kérdésekkel, az ún. törzsi művészettel foglalkoznak. Eredményeit hazai és külföldi szakmai folyóiratokban és tanulmánykötetekben, valamint önálló könyvekben tette közzé. Több külföldi egyetemen volt vendégelőadó, hazai és nemzetközi társaságok tagja és tisztségviselője. A Magyar Néprajzi Társaság Etnológiai Szakosztályának éveken keresztül elnökeként mind a szakma, mind a közérdeklődés figyelmét az indián kultúrák megismerésére és értékeinek megbecsülésére irányította.

Cuceu, Ion – külföldi tiszteleti tagság

Román folklorista, a kolozsvári Folklor Intézet és Archivum munkatársa, több évtizede vezetője. Ebben a minőségében és tisztségében ő volt a felelős az intézetben folyó magyar folklorisztikai kutatásokért is. E nem mindig könnyű feladatnak mindkét fél megelégedésére és mindvégig szakmai szempontok alapján látta el feladatát, melynek következtében a magyar folklór kutatása akadályoztatások nélkül és sikerrel folytatható az archívumban. Számptalan tanulmánya és több mint tíz olyan könyve jelent meg, mely e kutatómunka eredményeként születhetett meg. Személye, szakmai és emberi kapcsolatai, valamint tevékenysége révén következetes és tudományos színvonalú együttműködés valósulhatott meg a magyar és a román folklórkutatás és folkloristák között.

Lange, N. Roderyk – külföldi tiszteleti tagság

Norvég etnokoreológus, a táncetnológiai kutatások egyik legkiválóbb művelője Európában, az európai néptáncutatók doyenje. Lengyel származású lévén, pályája kezdetén

lengyelországi egyetemeken tanított. Ötven évvel ezelőtt a Nagy-Britanniához tartozó Jersey szigetén alapított önálló koreológiai kutató- és oktatóközpontot, ahol ma is rendszeresen fogad kutatókat és hallgatókat Európa minden tájáról. 1993-ban a poznańi Adam Mickiewicz Egyetemen hozott létre Koreológiai Intézetet, mely Közép- és Kelet-Európában az egyetlen ilyen jellegű műhely. A *Dance Studies* című összehasonlító táncetnológiai folyóirat szerkesztője, kiadója és tulajdonosa. Magyarországi kapcsolatai az 1950-es évekre, Lugossy Emma, Morvay Péter, Szentpál Olga, Gönyey Sándor tevékenységének idejére nyúlnak vissza, s együttműködése a magyar szakmai körökkel azóta is töretlen.

Leisiö, Timo – külföldi tiszteleti tagság

Finn etnomuzikológus, a Tamperei Egyetem Zencantropológiai Tanszékének professzora, több finn és nemzetközi társaság tagja és tisztségviselője. A finn és a nemzetközi etnomuzikológia jelentős alakja. Évtizedek óta szorosán együttműködik a magyar kutatással, úgy a nemzetközi szakmai szervezetekben, mint a kétoldalú finn–magyar programokban. Személyes magyarországi látogatásai, s az általa Tamperében biztosított konzultációs, kutatási és előadási lehetőségek nagyban elősegítik a finn–magyar kapcsolatok biztos alapon nyugvó fejlődését. Személye és az általa képviselt intézmény, valamint kutatási ágazat biztosíték a finn–magyar népzene kutatás hagyományainak továbbvitelére és megújítására.

Pariková, Magdaléna – külföldi tiszteleti tagság

Szlovák néprajzkutató, egyetemi oktató, a pozsonyi Comenius Egyetem Etnológia Tanszékének docense. Évtizedek óta személyes jó kapcsolatokat tart fenn magyarországi kutatókkal, folyamatosan figyelemmel kíséri a magyarországi szlovákok néprajzi vizsgálatának programját. Kutatásaiban, munkáiban jelentős helyet foglal el a magyar és szlovák kultúra érintkező területeinek vizsgálata. Legutóbbi könyvében – szlovák szempontból közelítve – megfontolandó elméleti tanulságokat is levonhatóan elemezte a csehszlovák–magyar lakosságcsere kulturális és társadalmi következményeit. A Szlovák Néprajzi Társaság elnök asszonyaként határozott törekvése a Magyar Néprajzi Társasággal fenntartott szoros szakmai kapcsolat ápolása.

Beszédes Valéria – külföldi levelező tagság

Vajdasági magyar néprajzkutató, a Kiss Lajos Néprajzi Társaság elnöke. Középközponti hazai befejezését követően egyetemi tanulmányait Magyarországon végezte, a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerzett néprajzos oklevelet. Hazatérve évekig múzeumban dolgozott, jelenlegi munkahelye Szabadka város műemléki hivatala. Együttműködése a Magyar Néprajzi Társasággal hatékony és eredményes (pl. néprajzi szeminárium Szabadkán). A magyar kulturális örökség elkötelezett kutatója, fontosabb vizsgálódási területei: népi vallásosság, szokások, vajdasági magyar népi építkezés. E tárgykörökben tanulmányai, önálló kötetei jelentek meg. Nehéz körülmények között egy évtizede nagy energiával s fáradhatatlanul szervezi munkatársai segítségével a Kiss Lajos Néprajzi Társaság éves tematikus konferenciáit, melyekre magyarországi előadókat is következetesen meghív, s amelyek anyagát rendre ki is adja.

*Kósa László átadja Ujváry Zoltánnak a Pro Ethnographia Minoritatum-emlékérmet
(Fotó: Laky Ildikó)*

*Kósa László átadja Landgraf Ildikónak a Jankó János-díjat
(Fotó: Laky Ildikó)*

Penckőferné Panyakó Mária – külföldi levelező tagság

Kárpátaljai, beregszászi tanárnő, folyóirat-szerkesztő, néprajzi gyűjtő. Pedagógusi hivatása mellett korán bekapcsolódott a néprajzi kutatómunkába. Alapító, s egyik legaktívabb tagja volt a (tevékenységét napjainkban sajnos szüneteltető) Kárpátaljai Magyar Néprajzi Társaságnak. Érdeklődési köre főként a népmesékre, az ún. lágerfolklorra és a református történeti emlékanyagra terjed ki. E témakörökben tanulmányai és önálló kötetei jelentek meg. Kárpátaljai terepmunkája során számos magyarországi néprajzkutatót segített helyismeretével, kapcsolataival, velük együtt gyűjtött és publikált. A néprajzi kutató- és feldolgozó munka mellett a magyar nemzetiségi öntudat őrzésében, a kárpátaljai magyar népi műveltség átörökítésében tevékenységét jelenleg a Kárpátaljai Pedagógus Szövetség munkatársaként és az *Irka* című színvonalas gyermeklap szerkesztőjeként fejtí ki.

Keresztessy Sándor – külföldi levelező tagság

Belgiumban élő néprajzifilm-rendező, a Királyi Belga Folklor Társaság tagja. 1956-ban menekült Nyugatra, ahol felsőfokú művészeti képzést kapott, néprajzi filmek, televíziós műsorok rendezőjeként tevékenykedett. Több mint kétszáz néprajzi filmjében egyedülálló módon dokumentálta az európai folklór sok-sok jelenségét, azóta már eltűnt szokásokat, életmódot. Filmjeivel számos nemzetközi fesztiválon szerzett elismerést. A magyar szakkollégákkal való kapcsolata szilárd és kitűnő, nemcsak a mi programjainkon vett részt, hanem számos magyar néprajzi rendezvény megvalósításához járult hozzá Belgiumban, Franciaországban és másutt. 2001 tavaszi félévében az Eötvös Loránd Tudományegyetem Néprajzi Intézete az európai népszokásokról szóló filmjeiből mutat be kommentált válogatást. Jelenleg a középkori vallón–magyar kapcsolatokról készít tudományos filmet. Személyén és tevékenységén keresztül a néprajzi filmezés és filmes tudományos ismeretterjesztés kimagasló eredményeire is felhívjuk a figyelmet.

Madzsarov, Dzseni – külföldi levelező tagság

Bolgár néprajzkutató, a szófiai Ohridi Szent Kelemen Egyetem Etnológia Tanszékének oktatója. Középiskoláit hazájában, egyetemi tanulmányait Magyarországon, a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen végezte, ahol kitűnően megtanult magyarul és néprajz szakos diplomát, majd tudományos minősítést szerzett. Bulgáriába hazatérve előbb vidéki múzeumokban dolgozott, az utóbbi években egyetemen tanít. A klasszikus néprajzi tárgykörök és témák mellett újszerű stúdiumokkal is foglalkozik (pl. kommunikáció és jelek a hagyományos kultúrában). Kapcsolata a magyar néprajztudománnyal megszakíthatatlan, vendégtanárként is tanított az Eötvös Loránd Tudományegyetem Néprajzi Intézetében. Személyisége, szakmai aktivitása az immár egy évszázados magyar és bolgár néprajzi együttműködés folytatásának egyik biztosítója.

III.

Főtitkári jelentés

Tisztelt Közgyűlés!

Múlt évi közgyűlése óta a Magyar Néprajzi Társaság megújult tiszttikkal belépett a 21. századba. A tisztújító közgyűlés több – az elmúlt ciklusban passzív – szakosztály esetében elnöki és/vagy titkári személyi változást hozott. A 2000/2001-es társasági évben legfontosabb feladatunknak a szaktudományunk egészét megszólító, s a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeummal közösen meghirdetett néprajzi vándorgyűlés megrendezését tartottuk (legutóbb 1995-ben Lakitelek adott otthont hasonló rendezvénynek). Az év közben felállott új tiszttikarnak – főként az elnökségnek és a szűkebb szervezőbizottságnak – a vándorgyűlés sikeres megvalósítása érdekében, mind tartalmi, mind anyagi vonatkozásait tekintve rendkívüli erőfeszítéseket kellett tennie.

Éves működésünkben az egyesületi törvény előírásai és alapszabályunk szellemében, a választmány által jóváhagyott programot megvalósítva éltük önálló társasági életünket. A működés anyagi hátterében ebben az évben is a korábbi évek kipróbált és bevált forrásai álltak. A Magyar Tudományos Akadémiától kapott költségvetési támogatás – kötöttségei alapján – kisebb mértékben a szervezeti élet ügyvitelének biztosítását, döntően azonban nagy múltú társasági folyóiratunk, az *Ethnographia* folyamatos megjelenítését szolgálja. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának pályázatokon elnyert támogatásait főrészt a nemzetiségi kötetek kiadására, illetve a vándorgyűlés programjára, valamint működési költségeink fedezésére fordítottuk. A Magyar Néprajzi Társaság működését – sikeres pályázatunk alapján – az Országgyűlés is támogatta. Az Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárásgyűjtők XVII. Országos Konferenciájának megrendezéséhez az Illyés Közalapítványtól (elsősorban a határon túlról érkezők fogadására) és a Nemzeti Kulturális Alapprogramtól, továbbá helyi támogatóktól kaptunk anyagi segítséget. A VII. Finn–Magyar Néprajzi Szimpóziumon való részvételt a Magyar Tudományos Akadémia és az Oktatási Minisztérium támogatta anyagilag. A fentiekén túl, ugyancsak az előző évekhez hasonlóan ez évben is számoltunk a (most már megemelt) tagdíjakból, néhány esetben túlfizetésből, egyes rendezvények részvételi díjaiból és kiadványainkból származó bevételeinkkel. Sajnálattal kell jelentenem, hogy az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal (APEH) formai hiányosságokra hivatkozva visszatartotta a személyi jövedelemadó egy százalékának felajánlásából várható összeget. A Társaság elnöksége és titkársága nevében megkövetem mindazokat, akik ily módon kívánták támogatni működésünket. A tanulságokat a történetekből levontuk, s a szükséges intézkedéseket megtettük. Minden érintett megértésében bízva, köszönetünket kifejezve, kérjük, hogy a jövőben is tiszteljenek meg bennünket felajánlásukkal!

Az új jogi és adózási feltételek közötti jövőbeni zavartalan működést szolgálja az a kezdeményezés, mely a Magyar Néprajzi Társaság közhasznúvá való nyilvánításával kapcsolatos. A választmány felhatalmazása alapján Nagy Janka Teodóra jogi tanácsadónk előkészítette az írásos előterjesztést, illetve ezzel összefüggően a szükséges alapszabály-módosítás szövegét. Az elnökség a tervezetet megtárgyalta, kisebb kiegészítésekkel elfogadta, és a korszerűsített, mai követelményekkel harmonizáló új alapszabályt jóváhagyás céljából a Tisztelt Közgyűlés elé terjeszti.

Összességében a rendelkezésünkre álló anyagi háttér szolid keretek között és takarékos működés mellett biztosította tervezett programjaink megvalósítását. Társasági életünk anyagi hátterével kapcsolatban azonban szinte szó szerint idézhetem a tavalyi köz-

gyűlésen mondtak. A pályázati lehetőségek tovább szűkültek, az ügyintézés bürokratikus előírásai egyre bonyolultabbak lettek. A kincstári közvetítésű támogatások utólagos elszámolási rendje, továbbá a működési költségek és a szolgáltatási díjak általános emelkedése mind nehezebb helyzetbe hozza Társaságunkat. Ilyen körülmények között sem feledkeztünk meg olyan kötelezettségeinkről, mint a társadalmi gyűjtőmozgalom és a határainkon túl működő magyar néprajzi társaságok támogatása.

Mielőtt áttérnék az elmúlt év legfontosabb eseményeinek, rendezvényeinek ismertetésére, szomorú kötelességemnek teszek eleget, amikor felidézem társaságunk időközben elhunyt tagjainak nevét. Eltávoztak körünkől: Györffy György, Katona Imre, Komoly Pál, Némethné Fülöp Katalin, Sergő Erzsébet, Szabadfalvi József. Tevékeny és megbecsült (többen kitüntetett és tisztségviselő) tagtársaink voltak, hiányukat érezni fogjuk. Kérem a Tisztelt Közgyűlést, egyperces néma felállással adózzunk emléküknek!

A Magyar Néprajzi Társaság tagsága a múlt évben is gyarapodott új tagokkal. Harminkét fő kérte és nyerte el felvételét Társaságunkba. Az újonnan felvettekkel taglétszámunk 1364 fő. Itt és most nem hallgathatom el, hogy e jelentős létszámnak mintegy fele aktív, illetve rendszeres tagdíjbefizető. A kiküldött meghívók visszapostázása azt jelzi, hogy sokan még címváltozásukat sem jelentik be. Összhangban az alapszabály vonatkozó pontjaival, elkerülhetetlennek látszik egy tagrevízió.

A társasági élet ügyvitelének rendjét három választmányi ülés (2000. november 9., 2001. január 31. és április 19.) és négy elnökségi ülés biztosította. Az elmúlt év fontosabb rendezvényei időrendben:

- VII. Finn–Magyar Néprajzi Szimpózium (Utsjoki, 2000. június 17–22.): a határ fogalma és néprajzi, antropológiai értelmezése tizennégy magyarországi és változó létszámú finn résztvevővel.
- Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárásgyűjtők XVII. Országos Konferenciája (Hajdúdorog, 2000. július 12–16.): az önkéntes néprajzi gyűjtés eredményei és lehetőségei hatvankét fő részvételével, melyből huszonhat fő határon túli volt.
- A Magyar Néprajzi Társaság vándorgyűlése (Szentendre, 2000. október 10–12.): *Paraszi múlt és jelen az ezredfordulón* címmel százkilencvenhárom előzetesen regisztrált fővel, melyből huszonkét fő határon túli volt (a helyszíni nyilvántartás szerint kétszázhusz fő volt jelen).

A fentiekén túl az elmúlt évben is a szakosztályi keretek biztosították a szakmai érdeklődés ébren tartását. A korábban is tartalmas programmal jelentkező szakosztályok mellett az új vezetések tevékenységében megjelentek az aktivizálódás jelei. A megszokott módon gazdag volt az Anyagi Kultúra, a Folklor, valamint a Film- és Fényképészeti Szakosztályok programja. Fontos könyvbemutatót tartott a Nemzetiségi Szakosztály. Örvendetes, hogy több éves szünet után előadói üléssel újította fel tevékenységét a Társadalom-néprajzi Szakosztály. Sajnálatosan nem jelentkezett önálló rendezvénnyel a Népzenei és Néptánc, illetve az Etnológiai Szakosztály. Társrendezőként az Ethnographia Pannonica Munkabizottság viszont újra hallatott magáról. Elkészült egy vitaülés programjával az Önkéntes Gyűjtő Szakosztály is.

A Magyar Néprajzi Társaság tagjai természetesen más tudományos intézmények, társaságok, egyesületek rendezvényeinek, tanácskozásainak programjába is bekapcsolódtak az év folyamán, olykor nemcsak személyüket, hanem Társaságunkat is képviselve.

Meg kell említeni, hogy Budapesten tartotta hetedik nemzetközi konferenciáját a Société internationale d'ethnologie et de folklore (SIEF), melyen több tagtársunk is előadást tartott. E tanácskozásra (2001. április 23–28.) megjelent egy a magyarországi nép-

*Gráfik Imre főtitkári beszámolóját tartja
(Fotó: Laky Ildikó)*

*Nagy Janka Teodóra ismerteti az alapszabály-módosítás tervezetét
(Fotó: Laky Ildikó)*

rajzi intézményeket bemutató kiadvány, melyben a Magyar Néprajzi Társaságot Kósa László elnök mutatja be (Hungarian Ethnographical Society. In *Ethnology in Hungary. Institutional Background*. Ed. Mihály Hoppál, Eszter Csonka-Takács. Budapest: European Folklore Institute. 2001. 1–9.).

Az év során a következő szakosztályi ülésekre került sor:

- *Millenniumi szőlős-boros konferencia* (2000. szeptember 6., Ethnographia Pannonica Munkabizottság);
- *Fiatal kutatók – új kutatások* (2000. november 20., Folklor Szakosztály);
- Búzás Miklós – H. Csukás Györgyi: *A Bakony, Balaton-felvidék tájegység* (2000. december 6., Anyagi Kultúra Szakosztály);
- *Vallásos népköltészet – Ünnepi ülésszak Erdélyi Zsuzsanna tiszteletére* (2001. január 15., Folklor Szakosztály);
- *A régi vízrendszerek néprajzi tanulságai* (2001. január 17., Anyagi Kultúra Szakosztály);
- Nagy Varga Vera: *Kulákok egy mezővárosi társadalomban* (2001. február 14., Társadalom-néprajzi Szakosztály);
- *A huszonöt éves nemzetiségi néprajzi kiadványsorozat* (könyvbemutató, 2001. február 21., Nemzetiségi Szakosztály);
- *Emlékkülés Domokos Pál Péter születésének századik évfordulója tiszteletére* (2001. április 11., Magyar Néprajzi Társaság más szervezőkkel együtt);
- *A hetvenéves Grynaeus Tamás köszöntése* (2001. április 20., a Magyar Néprajzi Társaság a Magyar Orvostörténelmi Társaság Népi Gyógyászati Szakosztályával együtt);
- filmvetítés nyolc alkalommal (Film- és Fényképészeti Szakosztály).

Meghirdetett szakosztályülések (közvetlenül a közgyűlés utáni időszakban, még a nyári szünet előtt):

- *Az önkéntes néprajzi gyűjtés helyzete* (2001. június 1., Önkéntes Gyűjtő Szakosztály);
- Szojka Emese: *Gondolatok egy népies ebédlőről* és Limbacher Gábor: *Egy falusi műkereskedő* (2001. június 6., Anyagi Kultúra Szakosztály).

Tisztelt Közgyűlés!

A Magyar Néprajzi Társaság egyik legfontosabb feladata nagy múltú szakmai folyóiratának, az *Ethnographiá*nak megjelentetése. Legutóbbi kötete a 110. évfolyam (1999) 2. száma. A 2000. évi (összevont) 1–2. szám megjelenés előtt, a 2001. évi 1. és 2. szám szerkesztés alatt van. Az éves késést az új főszerkesztő és szerkesztőség tehát még nem tudta behozni, de az előkészületek és bizonyos tartalmi-formai változások azt mutatják, hogy a kitűzött cél elérése talán ez évben, vagy legkésőbb 2002-ben megvalósítható.

Másik rendszeres periodikánk, a *Néprajzi Hírek* 2000. 1–2. száma megjelent, nyomdában van a 2000. 3–4. szám, s előkészítés alatt áll a 2001. 1–4. szám. A választmány újabb három évre meghosszabbította Hála József tagtársunk szerkesztői megbízatását.

A Magyar Néprajzi Társaság folytatta önálló (és másokkal közös) kiadói tevékenységét is. E kiadványok köréből az alábbiakat emelném ki, melyek iránt mind a szakma, mind a közérdeklődés figyelme élénk volt, s melyeket nyilvános – és sikeres, jelentős érdeklődést felkeltő – könyvbemutatókon, könyvvásárokon, konferenciákhoz kapcsolódó könyvadásokon ajánlottunk az olvasók figyelmébe. (E nem elhanyagolható bevett jelentő kiadványértékesítés kapcsán említem meg, hogy sajnálatos módon több – korábban *Ethnographiá*t, nemzetiségi kötetet megrendelő – intézmény lemondás nélkül

visszaküldte a részére kipostázott küldeményt. Az ezzel együtt járó bosszúság és több-letkötség természetesen és elháríthatatlanul Társaságunkat éri, illetve terheli.)

Elsőként a vándorgyűlés – minden szempontból tekintélyt parancsoló – tanulmánykötetét kell említenem. A Cseri Miklós, Kósa László és T. Bereczki Ibolya szerkesztésében megjelent *Paraszti múlt és jelen az ezredfordulón* (Szentendre, 2000) című kötet negyvennyolc szerző hosszabb-rövidebb írását, értekezését tartalmazza. A könyv tematikai gazdagsága felidézti a vándorgyűlés plenáris és szekcióülésszakjainak tárgykörét, illetve előadásait.

Folytatódott a nemzetiségi néprajzi kiadványsorozat kiadása is, Eperjessy Ernő sorozatszerkesztésével. A 2000-ben megjelent kötetek:

- *Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen XVII.* (szerkesztő Manherz Károly);
- *Národopis Slovákov v Maďarsku XVI.* (szerkesztő Gyivicsán Anna és Andó György);
- *Din tradiþiile populare ale Românilor din Ungaria XIII.* (szerkesztő Martyn Emília);
- *Cigány néprajzi tanulmányok VIII.* (szerkesztő Bódi Zsuzsanna);
- *Etnografija Hrvata u Mađarskoj VII.* (szerkesztő Frankovics György);
- *Tanulmányok a magyarországi bolgár, görög, lengyel, örmény, ruszin nemzetiség néprajzából III.* (szerkesztő Eperjessy Ernő);
- *Válogatás a magyarországi nemzetiségek néprajzi köteteiből III.* (szerkesztő Jung Horti Judit).

Megjelentettük a VII. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia előzetes kötetét, amely a vitaindító téziseket, illetve előadásokat tartalmazza angol, német és magyar nyelven (*The Minorities at the Turn of Millennium. Kulturen der Nationalitäten an der Jahrtausendwende. A nemzetiségi kultúrák az ezredfordulón.* Ed. Imre Gráfik. Budapest, 2001).

Tavalyi és idei terveink közül sajnálatos módon nem tudunk előrelépni az egykor éves, majd kétévénkénti – ma már jelentős késésben levő – néprajzi bibliográfia megjelentetésében. A Magyar Néprajzi Társaság részéről biztosított a korábbi kondícióknak megfelelő támogatás. A kiadásban partner Néprajzi Múzeum keresi a megoldás (szakember, anyagi fedezet) lehetőségét.

Kiadványokról esvén szó, végezetül jelezhetem, hogy a Balassi Kiadóval közös kiadásban megjelenő Magyar Népköltési Gyűjtemény tizenötödik kötete, Kodály Zoltán nagyszalontai gyűjtésének mondhatni kritikai kiadása, rövidesen – a kiadó tájékoztatása szerint a könyvhéten – a könyvesboltokba kerül (szerk. Szalay Olga, Rudasné Bajcsay Márta). A kötethez kapcsolódó cédé már megjelent.

A legfontosabb előttünk álló feladat a 2001. október 2–4. között Békéscsabán rendezésre kerülő VII. Nemzetközi Nemzetiségkutató Néprajzi Konferencia. Az előkészületek előrehaladott állapotban vannak, beérkeztek a jelentkezések, s örömmel jelezhetem, hogy az előadásra jelentkezők a felhívásnak megfelelően elküldték rezüméiket. Mindezek alapján folyik a program kialakítása, a témák szekciókba tagolása. A végleges meghívók (postázásuk külföldre augusztus végén, belföldre szeptember elején várható) tartalmazzák a szakmai program részleteit, és minden résztvevő a meghívóval együtt megkapja a konferencia előzetes kötetét. A jelentkezés minden várakozást felülmúl (százhuszonkilenc fő, ebből hatvan külföldi, közel száz előadás igényével), így a sikeres megrendezés érdekében további pályázati támogatások elnyerésére van szükség.

Tisztelt Közgyűlés!

Az elmúlt évet három különböző jellegű, rendkívülinek mondható esemény, és azok szervezési, anyagi gondot jelentő kihatásai nehezítették a Társaság tevékenységét. (Je-

len közgyűlésünk sorszámára utalva, mintha nemcsak a tizenhármas, hanem a száztizenhármas is szerencsétlen szám lenne?!)

Mint az a pénztárosi jelentésből is kiderül, a vándorgyűlés kötetének nyomdai előállítását nem tudtuk teljes mértékben fedezni a pályázati támogatásokkal. A választmány és az elnökség meggyőződése – s remélhetően a könyv tartalmát megismerve ebben az egész tagság egyetért –, hogy szaktudományunk művelőinek e széles körű és reprezentatív kötete egyaránt dokumentatív és szimbolikus mementója az ezredfordulónak, amelyért érdemes volt anyagi áldozatot hozni.

Ugyancsak tartalmazza a pénztárosi jelentés azt a nagyobb kiadási tételt, melyet a közel egy évtizedes használat után leromlott másológép lecserélése jelent. Az új, nagy teljesítményű másoló- és sokszorosítógép megvásárlásával remélhetően ismét egy újabb évtizedre megoldottuk ezt a kérdést.

Végezetül, amint azt a titkársággal gyakoribb kapcsolatban állók már megtapasztalhatták, megbecsült, nagy munkabírású, gyakorlott és kreatív ügyintézőnk, Kádár Natália – személyes jövőjének jobban megfelelő, új munkahelyet találva – ez év februárjában váratlanul megvált társaságunktól. Hónapokon keresztül kerestünk megoldást, nem volt könnyű megfelelő vállalkozót találni, különösen úgy, hogy az évek alatt szinte személyre szólóan kialakított munkakör együttdolgozással való betanulásának lehetsége sem állott rendelkezésre. Kérem, fogadják megértéssel és bizalommal új ügyintézőnket, Pelényi Mártát, és segítsék őt a beilleszkedés folyamatában!

Tisztelt Közgyűlés!

Nem tagadhatom el, nehéz év áll mögöttünk, s talán jelentéséből az is kiderül, hogy az előttünk álló évben is sok a tennivaló. A titkárság feladatát, addig, míg új ügyintézőnk megszerzi a szükséges gyakorlatot, az is nehezíti, hogy a sok szempontból előnyös közhasznúvá válás várhatóan megnöveli az adminisztrációs és nyilvántartási munkát. Ezt előre látva különös köszönetemet fejezem ki mindazon tagtársainknak, akik tisztviselőként vagy az egyes programok szervezőiként aktivitásukkal, közreműködésükkel segítették a Társaság munkáját. Kérem tagságunkat, hogy a továbbiakban is – lehetőségeik szerint – támogassák a titkárság munkáját és a Magyar Néprajzi Társaság tevékenységét!

Kérem jelentésem elfogadását!

Gráfik Imre
főtitkár

IV.

Pénztárosi jelentés a Magyar Néprajzi Társaság 113. Közgyűlésének a 2000. május 1. – 2001. április 30. közötti gazdálkodásról

Indulótóke

Bankszámla	2 446 337 Ft
Betétkönyv	7 500 000 Ft
Célrészjegy	321 000 Ft
Pénztár	85 633 Ft
Összesen	10 352 970 Ft

A közgyűlés résztvevői
(Fotó: Laky Ildikó)

Bevételek**Rendezvényekre kapott támogatások**

A néprajzi vándorgyűlésre	
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától	1 616 850 Ft
Illyés Közalapítványtól	150 000 Ft
Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárásgyűjtők Országos Találkozója	
Nemzeti Kulturális Alapprogramtól	159 628 Ft
Illyés Közalapítványtól	150 000 Ft
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától	59 500 Ft
Erdélyi Szövetségtől	40 000 Ft
A VII. Finn–Magyar Néprajzi Szimpóziumra	
Magyar Tudományos Akadémiától	309 000 Ft
Oktatási Minisztériumtól	186 250 Ft
Részvételi díjak	2 328 455 Ft

Kiadványokra kapott támogatások

Nemzetiségi kötetekre	
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától	7 000 000 Ft
Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítványtól	150 000 Ft
Kodály Zoltán: <i>Nagyszalontai gyűjtés</i> (ÚMNGY, 15.) című kötetre	
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától	265 000 Ft
Működési költségek támogatása	
Magyar Tudományos Akadémiától	1 100 000 Ft
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától	1 000 000 Ft
Országgyűléstől	540 000 Ft
Tagdíjak	242 400 Ft
Kamatok	613 265 Ft
Kiadványok árusítása (bizományival együtt)	1 281 182 Ft
Munkáltatói hiteltörlesztés	95 559 Ft
<i>Összesen</i>	<i>17 287 089 Ft</i>

Kiadások**Rendezvények**

Néprajzi vándorgyűlés	1 797 346 Ft
Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárásgyűjtők Országos Találkozója	444 093 Ft
VII. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia	80 000 Ft

Kiadványok

<i>Ethnographia</i>	1 812 002 Ft
<i>Néprajzi Hírek</i> (2000. 1–2. sz.)	364 360 Ft
Nemzetiségi kötetek	8 310 191 Ft
<i>Paraszti múlt és jelen az ezredfordulón</i>	3 292 200 Ft
VII. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia kötete	330 333 Ft
Kodály Zoltán: <i>Nagyszalontai gyűjtés</i> (ÚMNGY, 15.)	265 000 Ft

Működési költségek

Díjak, emlékérmek	56 502 Ft
Telefon-, telefaxköltségek	311 457 Ft
Munkabérek, megbízások és járulékaik (ügyintézés, könyvelés, segédmunka)	1 024 861 Ft
Postaköltség, bankköltség	308 010 Ft
Irodaszerek, nyomtatványok, rendezvények, útiköltségek, meghívók stb.	128 661 Ft
Fénymásoló gép	973 625 Ft

Összesen**19 498 641 Ft**

A Magyar Néprajzi Társaság vagyona 2001. április 30-án

Bankszámla	3 004 251 Ft
Betétkönyv	5 000 000 Ft
Pénztár	137 167 Ft
<i>Összesen</i>	<i>8 141 418 Ft</i>

Budapest, 2001. május 27.

Kecskés Péter
pénztáros

V.**A számvizsgáló bizottság jelentése
a Magyar Néprajzi Társaság 113. Közgyűlésének**

Alulírottak mint a Magyar Néprajzi Társaság 112. Közgyűlése által kiküldött számvizsgálók és ellenőr jelentjük, hogy a Magyar Néprajzi Társaság számviteli nyilvántartását a mai napon megvizsgáltuk, és miután rendben találtuk, javasoljuk, hogy a pénztárosnak lelkiismeretes munkájáért szavazzon köszönetet a közgyűlés és a szokásos fenntartással adja meg a felmentvényt.

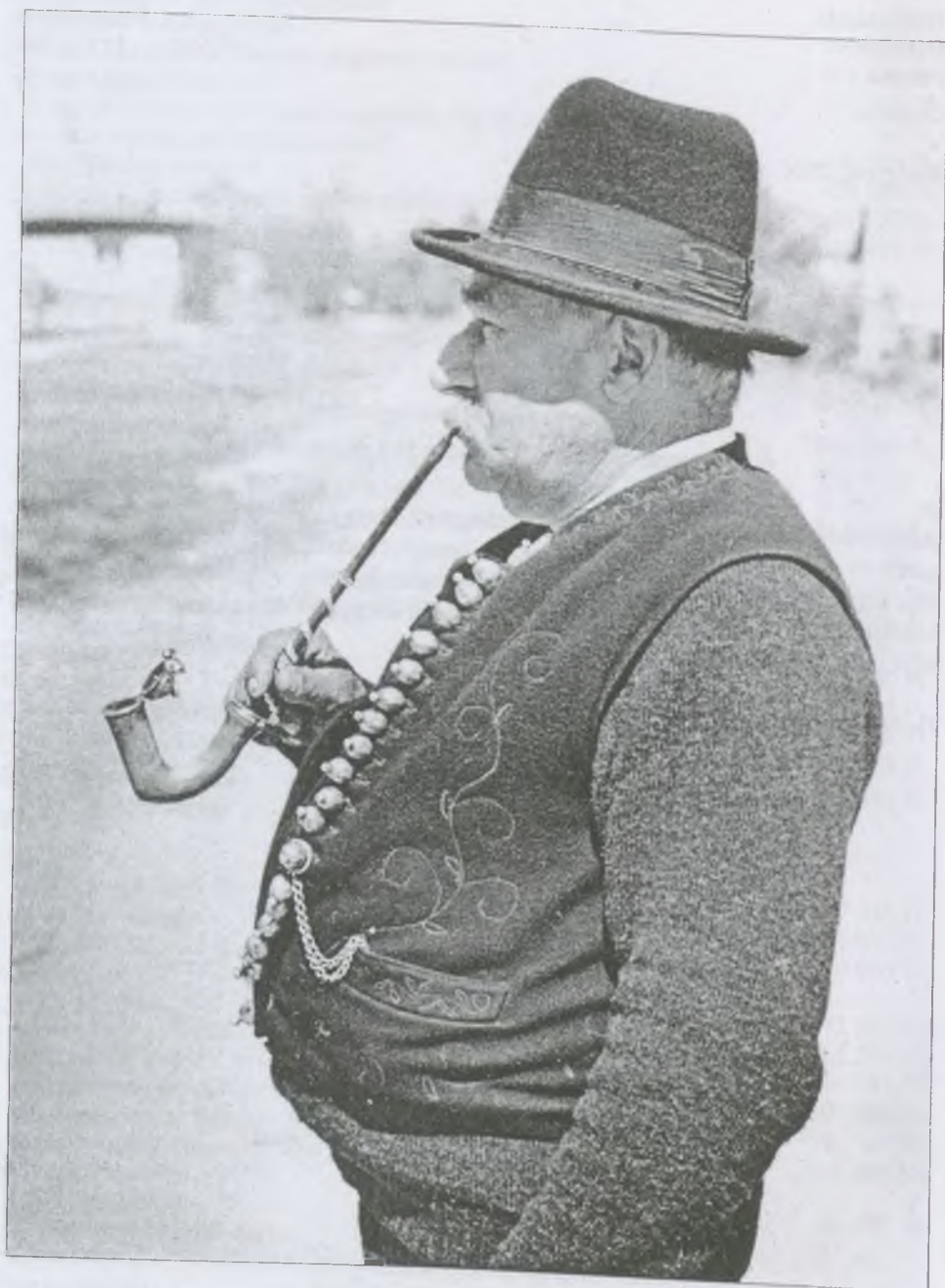
Budapest, 2001. május 28-án

Györgyi Erzsébet
számvizsgáló

Forrai Ibolya
számvizsgáló

Szalontay Judit
számvizsgáló

* * *

Deli Sándor bugaci bikagulyás
(Fotó: Kunkovács László, 1976)

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG 114. KÖZGYŰLÉSE (Budapest, 2002. május 29.)

I.

Jegyzőkönyv

Kósa László elnök megnyitotta a közgyűlést. Megállapította, hogy a közgyűlés határozatképes, és ismertette a napirendet. A jegyzőkönyv hitelesítésére felkérte Knézy Juditot és Eperjessy Ernőt. A közgyűlés kézfeltartással, ellenszavazat nélkül elfogadta a napirendi pontokat.

Első napirendi pontként a 2002. évi társasági kitüntetések átadására, a tiszteleti és levelező tagok megválasztására került sor. Kósa László elnök ismertette a közgyűléssel, hogy a választmány 2002. április 18-ai ülésen titkos szavazással a Györffy István-émlékérmét Flórián Máriának, a Pro Ethnographia Minoritatum-émlékérmét Boross Mariettának és az időközben elhunyt Gémes Balázsnak ítélte oda. Gémes Balázs emlékének egyperces néma felállással adózott a közgyűlés, majd Kósa László elnök a kitüntetett özvegyének és gyermekeinek átadta az emlékérmét. A Jankó János-díjat Nagy Zoltán és Papp Árpád kapta. Ezután az elnök felkérte Tátrai Zsuzsanna titkárt a kitüntetettek méltatására. Ezután rendhagyó módon Polner Zoltán 2001. évi kitüntetésének átadására került sor, a tavalyi méltatás felolvasása után. Belföldi érdemes tagságra nem érkezett jelölés. Kósa László elnök elmondta, hogy a jelenlegi alapszabály szerint a közgyűlésnek kell megszavaznia a választmány által előterjesztett jelöléseket a kitüntetések odaítélésére, az új szabályzatban ez már a választmány jogköre lesz. A választmány belföldi tiszteleti tagságra Klaniczay Gábort, Lantosné Imre Máriát és Pusztay Jánost, külföldi tiszteleti tagságra Grazyna Dąbrowskát (Lengyelország), Margaret Mackayt (Anglia) és Doris Stockmannt (Németország), külföldi levelező tagságra Egil Bakkát (Norvégia) és Wolfgang Suppant (Ausztria) javasolta. Tátrai Zsuzsanna titkár a kitüntetettekről részletes méltatást és értékelést olvasott fel. A közgyűlés nyílt szavazással egyhangúlag elfogadta a kitüntetésekre történt jelöléseket.

Gráfik Imre főtitkár beszámolt a Társaság 2001-ben végzett munkájáról. A főtitkári beszámolót a közgyűlés egyhangúlag és egyetértőleg elfogadta. Kecskés Péter távollétében Gráfik Imre főtitkár olvasta fel a Társaság pénztárosi jelentését a 2001. évi gazdálkodásról, a bevételekről és kiadásokról. Az új számviteli törvény előírásai szerint az eddigi közgyűléstől közgyűlésig szóló elszámolás helyett a naptári évet kell alapul venni. A számviteli törvény szerinti átadás-átvétel a Társaság vagyoni helyzetéről nem készült és ennek hiányában nem lehetett korrekt jelentést készíteni a számviteli törvény előírásai szerint. Forrai Ibolya, a Társaság számvizsgáló bizottságának elnöke előterjesztette a számvizsgáló bizottság jelentését. A közgyűlés a pénztárosi jelentést és a számvizsgáló bizottság jelentését egyhangúlag elfogadta. Kósa László elnök köszönetet mondott az elnökségnek, a tisztikarnak és a szakosztályi vezetőknek 2001-ben végzett munkájukért.

Gráfik Imre az igazoltan távol levő Nagy Janka Teodóra jogi tanácsadó helyett felolvasta a bíróság által a közhasznúvá nyilvánítás céljából ismét módosított alapszabályjavaslatot. Kósa László felhívta a közgyűlés figyelmét arra, hogy az alapszabály-módosításra vonatkozó javaslatot a szünetben a közgyűlés tagjai elolvashatják.

A szünet után Kósa László elnök kérte a közgyűlést, hogy vitassák és szavazzák meg az alapszabályban szükséges változtatásokat. A módosítással kapcsolatos vitában a tájékozódó kérdéseken túl egyetlen konkrét javaslat került szavazásra: a választmány létszáma tizenkettő vagy tizennyolc plusz hat fő legyen-e? A közgyűlés két tartózkodás mellett huszonnégy fős választmányi testületet szavazott meg. Ezután a közgyűlés az egész alapszabály módosítására vonatkozó írásbeli előterjesztést egyhangúlag elfogadta.

Utolsó napirendi pontként Kósa László elnök felkérésére Flórián Mária *A színmű és a nép a 19. század elején*, Nagy Zoltán *Mindenféle szárnyas állatok – A vaszjugani hantik madárrendszertana* és Papp Árpád a *Vajdaság, a térkép és a valóság* címmel tartott előadást, melyeket a közgyűlés tetszéssel fogadott.

Kósa László elnöki zárszavában megköszönte a kitüntetetteknek az előadásokat, s utalt arra, hogy a szokásos gyakorlat szerint ezek tanulmány formájában az *Ethnographia* című folyóiratban jelennek majd meg. A megjelenteknek megköszönte a részvételt és bezárta a közgyűlést.

Budapest, 2002. május 28.

Knézy Judit
jegyzőkönyv-hitelesítő

Eperjessy Ernő
jegyzőkönyv-hitelesítő

Kósa László
elnök

Pelényi Márta
jegyzőkönyvvezető

II.

A Társaság kitüntetettjei

Flórián Mária – Györffy István-émlékérem

1940-ben született. Tanulmányait a Kossuth Lajos Tudományegyetemen végezte 1958–1963 között. A balassagyarmati Palóc Múzeum (1963–1969), a Néprajzi Múzeum (1969–1973), majd a Szabadtéri Néprajzi Múzeum muzeológusa, tájegységfelelőse (1973–1978, 1982–1987). 1979-től 1982-ig a Népi Iparművészeti Tanács főelőadója, 1987-től a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézetének tudományos főmunkatársa. Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen és az Iparművészeti Főiskolán óraadó. Kutatási területe a népi építészet, a népviselet, a kézművesség. A néprajztudomány kandidátusa. Könyvek, tanulmányok, forráskiadványok fűződnek nevéhez. A Magyar Néprajz negyedik kötetében az Öltözködés című fejezet szerzője, a közelmúltban jelent meg a Jelenlévő Múlt sorozatban a magyar népviseletről szóló kötete. Folyamatosan jelennek meg az általa kezdeményezett, levéltári források feltárásán és elemzésén alapuló forráskiadványok. A Magyar Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztályának tevékenysége koncepciója és szervezőmunkája nyomán teljesen megújult.

Boross Marietta – Pro Ethnographia Minoritatum-émlékérem

Az elmúlt évtizedekben kimagasló kutatási és publikációs tevékenységet végzett, többek között a hazai népművészet népi kultúrájának vizsgálata terén. Számos tanulmánya és

könyve (szerzőként, illetve társszerzőként) foglalkozik német kisebbségi néprajzi kérdéssel, ugyanakkor aktívan részt vett a hazai szlovákok népi kultúrájának feltárásában is (Szlovák Tájház, Tótkomlós-könyv, gömöri kutatások). A *Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen* köteteiben rendszeresen publikálja kutatási eredményeit. 1982-ben jelent meg a hartai festett bútorokról írt könyve, amely azóta két újabb kiadást ért meg. Nyugat-Magyarországon végzett kutatásainak egyik eredménye a német nyelvű Mosonszentjánosi Kódex illusztrációinak feldolgozása (1991). Ugyancsak óriási munkát végzett a nemrég kiadott *Volkstrachten der Ungarndeutschen* (2000) című művében. A 2001-ben megjelent legutóbbi tanulmánya építészetileg is nívumnak számít: feldolgozta, felmérte és publikálta az utolsó magyarországi német származású téglavető mester tevékenységét. Rendszeresen oktat a Germanisztikai Intézet német nemzetiségi programjában, a magyarországi németek népi kultúrája tantárgy előadója.

Gémes Balázs – Pro Ethnographia Minoritatum-émlékérem

Szomorúan kell jelentenünk: az 1939. május 13-án Budapesten született Gémes Balázst 2002. május 14-én nagy részvétellel temették el Szekszárdon. Az ő életrajza egyúttal nekrológ. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem történelem–néprajz–régészet szakán folytatta tanulmányait, ahol 1964-ben szerzett diplomát. A székesfehérvári István Király Múzeum, később Kecskeméten a Katona József Múzeum, majd Szekszárdon a Béri Balogh Ádám Múzeum munkatársa volt, ez utóbbi intézményből vonult nyugdíjba is. Mint régész részt vett a Tác–Gorsium, a Dunaujváros–Intercisa, Csókakő vára és az alapi temető feltárási munkálataiban. Főbb néprajzi kutatási témái voltak a Mezőföld juhászata, később a népi orvoslás. Ehhez kapcsolódóan külön figyelmet szentelt a népi születésszabályozás kérdéseinek. A népi orvoslás topográfiájának elkészítése érdekében kérdőívet szerkesztett és küldött szét az országban. 1979-ben kapcsolódott be a gyulai Erkel Ferenc Múzeum cigánykutató munkaközösségének tevékenységébe, 1997-ben Szekszárdon önálló Romológiai Kutatóintézetet hozott létre. Szívós munkával termékeny kapcsolatot épített ki a különböző helyeken tevékenykedő cigánykutatókkal, fáradhatatlan konferenciaszervező volt. Az utóbbi években szinte versenyt futott az idővel, rohamosan gyengülő egészségével dacolva irányításával sorban jelentek meg a kutatóhely cigány vonatkozású kiadványai.

Nagy Zoltán – Jankó János-díj

1968-ban született Baján. Felsőfokú tanulmányait a Janus Pannonius Tudományegyetemen végezte 1987–1997 között, magyar nyelvészet és irodalom, majd finnugrisztika és néprajz szakon. 1992-től a Finnugor, majd a Néprajz Tanszék óraadó tanára. Jelenleg harmadéves PhD-hallgató a Pécsi Tudományegyetem Néprajz Tanszékén. A fiatal etnológusgeneráció rendkívül tehetséges tagja, aki mind terepmunkáival – több hónapot töltött a vaszjugani hantik, az obi szölkupok között –, mind pedig publikációival korán felhívta magára a figyelmet. A Tomszki Pedagógiai Főiskola és a Tomszki Helytörténeti Múzeum felkérésére nemzetközi együttműködésben a múzeum nemzetiségi gyűjteményének hanti anyagát dolgozza fel tudományosan, amelynek eredménye könyvben és cd-romon lát napvilágot. 1997-től több tudományos projekthez nyert el támogatásokat. 1998–1999-es tanulmányútjának anyagából kiállítást rendezett. Tudományos előadásait, publikációit új szempontú megközelítés jellemzi. A finnugrisztika, a néprajz és a folklórisztika eredményeit hasznosító, ám egyúttal azokon is túlmutató etnológiai-antropológiai látásmód jellemzi.

*Kósa László megnyitja a közgyűlést
(Fotó: Laky Ildikó)*

*Kósa László átadja Boross Mariettának a Pro Ethnographia Minoritatum-émlékérmét
(Fotó: Laky Ildikó)*

Papp Árpád – Jankó János-díj

1968-ban született Szabadkán, jelenleg is ott, a Városi Múzeumban dolgozik, interetnikus kapcsolatokkal, kézművességgel foglalkozik. 1992 óta tagja a Magyar Néprajzi Társaságnak, a Kiss Lajos Néprajzi Társaság elnöke. Munkatársaival együtt megszervezte és létrehozta a *Vajdasági magyarok néprajzi atlaszát* mindössze öt esztendő alatt. Ez nemcsak a vajdasági magyarok öntudatának formálása szempontjából rendkívül fontos, mára közismert módon, hanem a magyar néprajztudomány szempontjából is nagy jelentőségű munka, melyet a gáncsoskodások ellenére sikerült megvalósítania. A néprajzi atlasz cédén olvasható; a számítógépes cd-rom-technika bevezetése új vívmány tudományunkban. A kommentárokat a szervezők szeretnék könyvben is megjelentetni.

Klaniczay Gábor – belföldi tiszteleti tagság

1950-ben született Budapesten. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) történelem–angol szakán végzett 1974-ben. 1974-től 1978-ig a *Világosság* szerkesztője, majd az MTA Történettudományi Intézetének tudományos segédmunkatársa, 1983-tól 1990-ig az ELTE Egyetemes Történeti Tanszékének oktatója, 1993-tól 1997-ig vezetője, 1990-től 1997-ig a történeti antropológiai program vezetője. Eközben 1992-től 1997-ig a Közép-európai Egyetem Középkori Tudományok Tanszékének vezetője. Az 1980-as évektől több külföldi egyetem vendégkutatója volt. 1985-től 1990-ig a Magyar Történet-szek Nemzeti Bizottságának titkára. 1997-től a Collegium Budapest rektora. Kutatási területe: középkori boszorkányság, életformák, viselkedés, öltözködés, a kultúrtörténet interdiszciplináris elméleti megközelítései. 1989-től 1993-ig a *BUKSZ* főszerkesztője, 1991-től 1997-ig az angol nyelvű változat társszerkesztője. A történettudományok kandidátusa. A történettudomány és a néprajztudomány együttműködésének egyik legaktívabb és leghatékonyabb képviselője. Ez megnyilvánul közös kutatási projektben, konferenciákban, közös tanulmánykötetekben, és nem utolsósorban publikációiban. Mentalitástörténeti, divatra, boszorkányságra, szentkultuszra vonatkozó tanulmányai, magyarul és angolul is megjelent könyvei egyaránt a két szakma szoros kapcsolatait mutatják.

Lantosné Imre Mária – belföldi tiszteleti tagság

1943-ban Kaposváron született. A szegedi József Attila Tudományegyetemen végzett magyar, az Eötvös Loránd Tudományegyetemen pedig néprajz szakot. Doktori címét *Mecseknádasd és Óbánya német fazekassága* című dolgozatával nyerte el. Kutatási területe az interetnikus hatások, a vallásos népelet és népi műveltség. Rendszeresen közöl tanulmányokat a magyarországi németek néprajzi kötetiben. A népi vallásosság témájú konferenciák egyik szervezője. Tanulmányai jelentek meg a magyarországi öltöztetés Mária-szobrokról, a katolikus németek hitéletéről, csodaforrásokról és szent kutakról, kálváriák, passiók emlékeiről stb. Pro Ethnographia Minoritatum-émlékérmet kapott 1998-ban. 1994–1997 között választmányi tag, 1997-től 2000-ig a Nemzetiségi Szakosztály, 2002-től pedig és az Ethnographia Pannonica Munkabizottság titkára.

Pusztay János – belföldi tiszteleti tagság

Egyetemi tanár a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Uralisztikai Tanszékén. Finnugrisztikai munkásságában igen széles körben tekintette át az uráli, majd a szibériai népek kialakulását, nyelvüket és kultúrájukat. Újabb érdeklődésében a

borostyánkőút mentén lakó népek, különösen a balti népek állnak, ismertetésükben is fontos szerepe volt. Finnugrista nyelvészként saját munkái mellett nagy érdemei voltak (és vannak) a magyar uralisztika, Szibéria-kutatás, baltisztika megszervezésében. Már a pécsi egyetemen, majd Szombathelyen kiadványok és folyóiratok egész sorát hozta létre, ezek között több finn, szibériai, összehasonlító néprajzi és folklórisztikai kötet jelent meg. Több hazai és nemzetközi konferenciát szervezett. Kiemelkedő érdemei vannak a finnugrisztikai bibliográfiák megjelentetésében, Beke Ödön, Munkácsi Bernát és mások műveinek kiadásában. A magyar néprajzi kutatással szoros a kapcsolata, évtizedek óta vannak közös rendezvényeink, kiadványaink.

Dąbrowska, Grażyna – külföldi tiszteleti tagság

Lengyel etnokoreológus, a Lengyel Tudományos Akadémia Művészeti Intézetének nyugalmazott főmunkatársa, a Lengyel Etnokoreológiai Társaság elnöke. A magyar néptánc-kutatással való kapcsolatai az 1960-as évekből valók. A Nemzetközi Népzenei Tanács Táncterminológiai Szakbizottságának létrehozásától kezdve legaktívabb tagja a magyar kutatókkal együtt. 1968 óta a Duna Menti Folklórfesztivál szakmai bizottságának állandó résztvevője. Martin Györggyel való szoros barátsága az együtt gondolkodni és egymást kölcsönösen értékelni képes kutatók ideális munkakapcsolata volt. Sokat tett a magyar tánc-kutatás eredményeinek nemzetközi elismertetéséért, és a magyar iskola eredményeinek népszerűsítéséért.

Mackay, Margaret – külföldi tiszteleti tagság

Skót néprajzkutató, az Edinburghi Egyetem Skót és Gael Tanszékének, valamint a Kelta és Skót Kutatási programcsoport Skót Etnológiai Szekciójának vezetője. A szövegfolklor, a vallási néprajz, Skócia történeti néprajzi hagyományai és több más terület kutatójaként a skóciai folklórisztika eminens képviselője. Régóta résztvevője közös magyar-skót projekteknek, magyarországi intézmények, konferenciák gyakori látogatója, a skót-magyar kapcsolatok rendszeres és céltudatos ápolója. Jelenleg is a szorosabb együttműködés lehetőségeinek megteremtésén munkálkodik, mind a folklórkutatás, mind az egyetemi oktatás terén.

Stockmann, Doris – külföldi tiszteleti tagság

Német népzene-kutató, 1953-tól a Berlieni Tudományos Akadémián dolgozott. A magyar népzene-tudománnyal részint a nemzetközi etnomuzikológiai szervezeteken, konferenciákon keresztül tartott kapcsolatot, részint a szervezet történeti munkacsoportjának 1988–2000 közötti vezetőjeként (e minőségben Rajeczky Benjamin és Wolfgang Suppan közvetlen utódaként). Kodály, Viora és Rajeczky szellemét vitte tovább, kiemelt helyet adva a magyar kutatás legújabb eredményeinek. Vizsgálataiban kezdettől fogva nagy figyelmet szentelt az interdiszciplináris aspektusoknak, a tágabb európai összehasonlító zenei folklórnak, a hagyományos műveltség esztétikai vonatkozásainak, az orális tradíció elméleti kérdéseinek, a hagyomány változásainak (pl. az albán és a lapp népzeneben). A magyar népzene-kutatókkal való személyes kapcsolatai nagy hatással voltak egész munkásságára. Ma már nyugdíjasként dolgozik, de kapcsolatot tart fenn a magyar kutatókkal.

Bakka, Egil – külföldi levelező tagság

Norvég etnokoreológus, a Trondheimi Egyetem Népzenei és Néptánc-tanácsának vezető professzora, a Nemzetközi Népzenei Tanács (ICTM) elnökségének tagja. Magyarországi kapcsolatai az 1970-es években alakult ki a Martin Györggyel és Pesovár Ernővel való együttműködése révén. Azóta a Magyarországon megtartott nemzetközi konferenciák rendszeres résztvevője, a magyar etnokoreológiai kutatások eredményeinek leghívebb követője, bírálója. Mint az Európai Folklór Intézet nemzetközi tanácsadó testületének tagja támogatja a magyar néprajzkutatás nemzetközi törekvéseit, s ezek széles körű érvényesülését a nemzetközi szervezetekben.

Suppan, Wolfgang – külföldi levelező tagság

Osztrák népzene-kutató és egyetemi tanár. 1971-ben habilitált Mainzban, majd Grazba került, ahol a Zenetudományi és Előadó-művészeti Egyetem Népzene-tudományi Tanszékének vezetője lett 2001. évi nyugdíjba vonulásáig. Több nemzetközi szervezet elnöke, tudományos társaságok tagja. Számos közhasználatban lévő, fontos elméleti munka szerzője és társszerzője. Az elmúlt évtizedek során sok közvetlen segítséget nyújtott magyar kutatóknak külföldi népzene-tudományi konferenciákon való részvételükhöz, nyugati szakirodalommal való ellátásukhoz. Ugyancsak nagy szerepe volt a pannon térség népzene-kutatási centrumának, Oberschützennek a létrejöttében. Ehhez különböző kiadványok anyagi feltételeinek megteremtésével is hozzájárult. Tanítványai, munkatársai az ő hatására kezdtek magyar népzenevel foglalkozni. Segítette Burgenlandban a magyar zenei középkorkutatást (pl. Güssingben) és az ottani népzene-gyűjtést. A Fűvőszenei Világszövetség elnökeként számos magyar ifjúsági zenekar számára tette lehetővé az ausztriai vendégszereplést.

III.

Főtitkári jelentés

Tisztelt Közgyűlés!

Ez évi közgyűlésünk immár a második a 21. században, s a kor követelményeinek megfelelően – társaságunk történetében először – az interneten is hívtuk tagjainkat közgyűlésünkre. A Magyar Néprajzi Társaság – egyelőre szerényen, csak a legszükségesebb információkkal – megjelent a világhálón. Az érdeklődők a www.extra.hu/mnt cím alatt tájékozódhatnak társaságunk történetéről (magyar és angol nyelven), a tisztikar és a választmány személyi összetételéről, valamint a szakosztályokról, illetve vezetőikről, továbbá aktuális programjainkról, legújabb kiadványainkról. Oldalunkról kapcsolat teremthető a Néprajzi Múzeum, az MTA Néprajzi Kutatóintézete és a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum, illetve rajtuk keresztül a néprajzi tudományosság, a néprajzi muzeológia hazai és nemzetközi intézményei felé.

A Magyar Néprajzi Társaság a 2001/2002-es társasági évben – hagyományaink alapján – a választmány által jóváhagyott programot valósította meg. Ha csak úgynevezett önálló nagyrendezvények alapján ítélnék meg tevékenységünket, kétségtelenül szerényebb évet zártunk. Más vonatkozásban azonban sokszínűbb lett társasági életünk,

*Kósa László átadja Lantosné Imre Máriának a belföldi tiszteleti tagságot igazoló oklevelet
(Fotó: Laky Ildikó)*

*Gráfik Imre főtitkári beszámolóját tartja
(Fotó: Laky Ildikó)*

ugyanis több programot rendeztünk társintézményekkel, illetve más szakmai szervezetekkel. Rendezvényeinknek számos esetben nem Budapest szolgált helyszínül, ezzel sikerült szakítanunk a fővárosközpontú egyesületi étellel.

Éves működésünkben az egyesületi törvény és alapszabályunk alapján éltük társasági életünket. A működés anyagi hátterében a korábbi évekhez hasonló források álltak rendelkezésünkre. A Magyar Tudományos Akadémiától kapott anyagi támogatás – mely lényegében céltámogatás – nagy múltú társasági folyóiratunk, az *Ethnographia* folyamatos megjelentetését szolgálta. Sajnálatos módon a folyóirat ismét késedelmet szenved, s ezzel veszélyezteti az akadémiai támogatás folyamatosságát is. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától elnyert anyagi dotációkat nagyobb részben a nemzetiségi kötetek kiadására, kisebb arányban pedig működési költségek és a XII. Néprajzi Szeminárium előkészületeinek fedezésére fordítottuk. Kizárólag működési költségek fedezésére szolgált az Országgyűlés társadalmi szervezeteket támogató pályázatán nyert összeg. Ez évi kiemelkedő nagyrendezvényünkhöz, a VII. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia megvalósításához külön pályázati támogatást nyertünk a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától, az Igazságügyi Minisztériumtól, az Illyés Közalapítványtól, a nemzetiségi kutatásokat támogató Etnikai Kisebbségek Alapítványtól, a Békés Megyei Önkormányzat Képviselő-testületétől és Békéscsaba Város Önkormányzatától. A fentiekén túl – ugyancsak a korábbi évekhez hasonlóan – ez évben is számoltunk a tagdíjakból (néhány esetben túlfizetésből), egyes rendezvények részvételi díjaiból és kiadványainkból származó jövedelmeinkkel. Bevételeink sorában külön is megemlítem azt a támogatást, melyet Társaságunk ez évben ismét kapott a személyi jövedelemadó egy százalékának felajánlásából. Köszönet mindazoknak, akik ilyen módon segítettek munkánkat! Összességében a rendelkezésünkre álló anyagi háttér – a váratlan többletkiadások ellenére, mint például új másológép vásárlása, számítógép-fejlesztés – takarékos működés mellett biztosította tervezett programjaink megvalósítását.

Kötelességemnek érzem azonban megemlíteni, hogy a parlamenti támogatás immár második éve – társaságunk múltjával és taglétszámával szemben – megítélésem szerint aránytalanul alacsony. A működési nehézségek között utalnom kell arra is, hogy a kincstári közvetítésű támogatások utólagos elszámolási rendje, továbbá a működési költségek és a szolgáltatási díjak jelentős emelkedése mind nehezebb helyzetbe hozza Társaságunkat.

A szinte folyamatosan változó adózási, jogi, pénzügyi szabályozások, illetve követelmények, előírások törvényes és biztonságos követése érdekében, összefüggésben a közhasznú szervezetté válás igényével, átvizsgáltattuk könyvelési rendünket. A vizsgálat eredményeként az elnökség megállapította, hogy a jövőben szükség van felelősséget vállaló, szakképzett könyvelői munkavégzésre. Ezért 2002. január 1-jei hatállyal szerződést kötöttünk egy adótanácsadói és könyvelési céggel az ilyen jellegű feladatok teljes körű ellátására.

Mindezek ellenére anyagi támogatásban részesítjük a határainkon túli magyar néprajzkutatók magyarországi kutatói és előadói tevékenységét, díjakkal ismertük el a XLVII. Országos Néprajzi és Nyelvjárásgyűjtő Pályázat két kiemelkedő feldolgozását, s kimagasló teljesítményű elődeinket megbecsülve emléktáblák, illetve emlékhelyek állításában és gondozásában is szerepet vállalunk.

Mielőtt rövid áttekintést nyújtanék az elmúlt év legfontosabb eseményeiről, rendezvényeiről, szomorú kötelességemnek teszek eleget, amikor felidézem Társaságunk időközben elhunyt tagjainak nevét. Eltávoztak körünkből: Csókás Ferenc, Farkas József, Gémes Balázs, Kurucz Albert, Penavin Olga. Aktív és tisztelt (többen tisztségviselő és

kitüntetett) tagjaink voltak, emléküket megőrizzük. Kérem, adózzunk közgyűlésünkön emléküknök egyperces néma felállással!

A Magyar Néprajzi Társaság a múlt évben is gyarapodott új tagokkal: negyvennyolc fő, örvendetesen a fiatalabb korosztály tagjai, egyetemi hallgatók kérték és nyerték el felvételüket Társaságunkba. Az újonnan felvettekkel taglétszámunk 1441 fő. Meg kell azonban jegyezni, hogy a más egyesületekhez mért szerény összegű tagdíj befizetési fegyelme csak mintegy ötvenszázalékos (tagdíjat fizető aktív magyar tag 692, külföldi tag 205, tiszteleti tag 87 fő).

A társasági élet ügyvitelének rendjét két elnökségi ülés (2001. november 8. és 2002. január 10.), három választmányi ülés (2001. november 15., 2002. február 6. és április 18.), valamint igények szerint gyakori elnök–főtitkári konzultáció biztosította.

Az éves ciklusban társaságunk az alábbi fontosabb programokat valósította meg, illetve rendezvényeken vett részt:

- Az országos gyűjtőtalálkozó tapasztalatai Halász Péter és Sári Zsolt vezetésével (2001. június 1., Önkéntes Gyűjtő Szakosztály);
- Szojka Emese *Gondolatok egy népies ebédőről* és Limbacher Gábor *Egy falusi műkereskedő gyűjteménye* című előadásai (2001. június 6., Anyagi Kultúra Szakosztály);
- Katona Imre temetése (Csongrád, 2001. június 21.);
- Barabás Jenő emléktáblájának felavatása (Böde, 2001. július 15.);
- Benda Bori *Étkezési szokások*, Kuti Klára *Gabona- és húsételek Bornemisza Anna udvarában* és Granasztói Péter *Kvantitatív módszerek* című előadásai (2001. szeptember 20., Anyagi Kultúra Szakosztály);
- Herrmann Antal-emlékülés (Szeged, Társaságunkat Hála József képviselte *Herrmann Antal és a népi építészet* című előadásával);
- VII. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia (Békéscsaba, 2001. október 2–4.);
- Tárkány Szücs Ernő-emlékülés (2001. november 15., Társadalom-néprajzi Szakosztály);
- Domokos Pál Péter emléktáblájának felavatása (Budapest, Budafoki út 10/c., 2001. november 20.);
- Katona Imre-emlékülés (2001. november 26., Folklor Szakosztály, ELTE Folklore Tanszék, tizenkét előadás);
- P. Szalay Emőke *Templomi és világi úrihimzések*, S. Lackovits Emőke *Úrasztali textiliák* és Felhősné Csiszár Sarolta *Úrihimzések* című előadásai (2001. november 28., Anyagi Kultúra Szakosztály);
- Plenáris ülés a Paládi-Kovács Attilát és Szilágyi Miklóst köszöntő kötetek bemutatójával (2002. január 23., négy előadás);
- Fehér Zoltán *Szank néphite* című előadása (2002. január 25., Önkéntes Gyűjtő Szakosztály);
- Könyv- és filmbemutató (2002. január 29., Film- és Fényképészeti Szakosztály, három előadó száz feletti érdeklődővel, külföldi vendéggel);
- Önkéntes Gyűjtő Szakosztály és Lakatos Demeter Egyesület közös ülése (2002. február 20.);
- Nemzetiségi kötetek szerkesztői megbeszélése (2002. február 21., Nemzetiségi Szakosztály);
- Füredi Zoltán *Északföld* című díjnyertes filmjének vetítése (2002. február 26., Film- és Fényképészeti Szakosztály);

- A XXXIII. Magyar Filmszemle díjnyertes filmjeinek vetítése (2002. március 5., Film- és Fényképészeti Szakosztály);
- A Magyar Néprajz *Gazdálkodás* kötetének bemutatója (2002. március 6., Anyagi Kultúra Szakosztály, négy előadással);
- Két film vetítése (2002. március 12., Film- és Fényképészeti Szakosztály, Nemzetiségi Szakosztály);
- *Rítus és ünnep az ezredfordulón* című folklórkonferencia (Marcali, 2002. május 13–15.);
- Nagy Anna *Házicselések* és Pentelényi Kinga *A varrógép a paraszti használatban* című előadásai (2002. május 23., Anyagi Kultúra Szakosztály).

A fentiekből is kitűnik, hogy a társasági élet a múlt évadban is döntően szakosztályi keretek között zajlott. Öröndöletesen élénk volt az Anyagi Kultúra, a Folklór, valamint a Film- és Fényképészeti Szakosztályok működése, esetenként valóságos kiskonferenciát rendeztek „előadói ülés” megnevezés alatt. A megszokott tevékenység jellemezte a Nemzetiségi és az Önkéntes Gyűjtő Szakosztály munkáját. Szerényebb volt, de megindult a Társadalom-néprajzi Szakosztály tevékenysége. A különböző programokon, rendezvényeken minimum tízes nagyságrendben, olykor a százat is meghaladó létszámban vettek részt az érdeklődők. Sajnálatosan nem jelentkezett önálló rendezvénnyel a Népzenei és Néptánc Szakosztály.

Tisztelt Közgyűlés!

Társaságunk – lehetőségeihez mérten – továbbra is tartja a kapcsolatot a szomszédos országokban működő magyar néprajzi társaságokkal és egyesületekkel, illetve egyes országok néprajzi társaságával. Ezzel kapcsolatban – a korábban már említettek túl – csak két fontosabb eseményre hívom fel a figyelmet. Az elnökség, illetve a választmány több tagja képviselte társaságunkat 2002. március 8–9-én Szabadkán a Penavin Olga-emlékülésen, illetve a *Vajdasági magyarok néprajzi atlaszának* bemutatóján. A főtitkár és a Nemzetiségi Szakosztály szlovén szakszerkesztője képviselte társaságunkat a Szlovén Néprajzi Társaság 2002. május 23–24-én Szentgotthárdon megtartott vándor-gyűlésén.

A fentiekén túl Társaságunk tagjai felsorolhatatlanul sok konferencián, tanácskozáson, előadói ülésen és más rendezvényeken vettek részt, több esetben nemcsak mint szaktudományunk, hanem mint a Magyar Néprajzi Társaság képviselői.

Tisztelt Közgyűlés!

Két évvel ezelőtt meglepéssel számoltam be azokról az erőfeszítésekről, melyeknek eredményeként behoztuk az *Ethnographia* megjelentetésének több éves késését, s közel jutottunk a naprakész megjelenéshez. Sajnálatos, hogy – mint arra már utaltam – folyóiratunk „legfrissebb” kötete a 111. évfolyam, a 2000. 1–2. szám, tehát mintegy másfél éves késésben vagyunk. Az elnökségnek, a szerkesztőséggel és a főszerkesztővel együtt az előttünk álló új évadban mindent meg kell tennie annak érdekében, hogy az előkészítés alatt álló számok publikálásának felgyorsításával a késedelmet felszámolja és az időbeni megjelenést biztosítsa. Másik rendszeres periodikánk, a *Néprajzi Hírek* is sajnos csak a 2000. évi számoknál tart. A múlt évben újabb ciklusra bizalmat kapott szerkesztőnek ugyancsak sürgető kötelessége a 2001. és 2002. évi számok megszerkesztése és publikálása, az elfogadhatatlan késés behozása. Le kell szögeznünk, hogy az el múlt évad legsúlyosabb mulasztásaival éppen saját szakmai folyóiratunk és hírperiodikánk megjelentetése terén kell szembenéznünk.

A Magyar Néprajzi Társaság 2001–2002-ben is folytatta önálló (és másokkal közös) kiadói tevékenységét. E kiadványok köréből az alábbiakat emelném ki, melyek iránt

Flórián Mária előadását tartja
(Fotó: Laky Ildikó)

Papp Árpád előadását tartja
(Fotó: Laky Ildikó)

mind a szakma, mind a közérdeklődés figyelme élénk volt, s melyeket nyilvános – és sikeres, jelentős érdeklődést keltő – könyvbemutatókon ajánlottunk az olvasók figyelmébe:

- *Kodály Zoltán nagyszalontai gyűjtése.* (Magyar Népköltési Gyűjtemény, 15.) Szerk. Szalay Olga, Rudasné Bajcsay Márta. Budapest: Balassi; Magyar Néprajzi Társaság. 2001. 639 p. + cd-rom;
- *Magyar néprajzi bibliográfia 1997–1998. Bibliography of Hungarian Ethnography 1997–1998.* Szerk. Nagy Réka. Budapest: Néprajzi Múzeum; Magyar Néprajzi Társaság. 2001. 230 p.;
- *Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen XVIII.* (szerkesztő Manherz Károly);
- *Národopis Slovákov v Maďarsku XVII.* (szerkesztő Gyivicsán Anna és Andó György);
- *Cigány néprajzi tanulmányok X.* (szerkesztő Bódi Zsuzsanna);
- *Etnografija Hrvata u Mađarskoj VIII.* (szerkesztő Frankovics György);
- *Етнографуја Срба у Мађарској III.* (szerkesztő Rusz Boriszláv);
- *Etnologija Slovencev na Mađarskem III.* (szerkesztő Kozár Mária).

Közgyűlési időpontunk, mely szinte felezi a naptári évet, szükségessé teszi, hogy beszámoljak néhány közvetlen előkészítés alatt álló munkáról. Folynak a munkálatok a Néprajzi Múzeummal közös kiadásban a *Magyar néprajzi bibliográfia* újabb kötetének (1999–2000) összeállítására, illetve megjelentetésére. A már elnyert pályázati támogatás birtokában megkezdődtek az előkészületek a nemzetiségi néprajzi kötetek újabb számainak szerkesztésében, nyomdai előkészítésében. Elvi megállapodás van a Néprajzi Múzeummal és a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi Tanszékével a Magyar Népköltési Gyűjtemény következő kötete kapcsán Kálmány Lajos hagyatékának feldolgozására.

2002. július 21–26. között Tokajban kerül megrendezésre a XII. Néprajzi Szeminárium. Központi témája a *Termelési táj és társadalom kapcsolata*, terveink szerint hat előadás és öt korreferátum kifejtésében. A Kárpát-medence határon túli magyarságának képviseletében tíz erdélyi, hat felvidéki, négy-négy vajdasági és kárpátaljai, két-két muravidéki, szlavóniai és örvidéki fiatal kutatót hívunk meg a szemináriumra, mely két-éves kihagyás után kerül megrendezésre.

Tisztelt Közgyűlés!

A múlt évi közgyűlés döntött a Magyar Néprajzi Társaság közhasznú szervezetté nyilvánítása tárgyában. A Fővárosi Bírósághoz benyújtott ez irányú kérelmünket módosításokra, illetve kiegészítésekre kötelezték. A bírósági ajánlásokat az elnökség megtárgyalta és a változtatások megszövegezésével megbízta Nagy Janka Teodóra jogi tanácsadót. Jelen közgyűlésünkön az új alapszabályt jóváhagyás céljából a Tisztelt Közgyűlés elé terjesztjük.

Tisztelt Közgyűlés!

Az elmúlt évben – meg kell vallanom – magam is éreztem, hogy a megnövekedett ügyviteli kötelezettségeket a titkárság egyetlen, az évadban újonnan belépett alkalmazottja olykor kisebb-nagyobb zökkenőkkel látta el. Kérem megértésüket és türelmüket, de leginkább a tisztségviselők aktívabb és hatékonyabb közreműködését!

Végezetül köszönetemet fejezem ki minden tagtársunknak, különösen azoknak, akik a különböző programok, rendezvények szervezőiként segítették a Társaság munkáját. Kérem tagságunkat, hogy a továbbiakban is – lehetőségeik szerint – támogassák a Magyar Néprajzi Társaság tevékenységét!

Kérem jelentésem elfogadását!

Gráfik Imre
főtítkár

A közgyűlés résztvevői
(Fotó: Laky Ildikó)

IV.

**Pénztárosi jelentés a Magyar Néprajzi Társaság 114. Közgyűlésének
a 2001. évi gazdálkodásról**

Bevételek

Működési költségek támogatása	
Magyar Tudományos Akadémiától	1 100 000 Ft
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától	1 000 000 Ft
Országgyűléstől	230 000 Ft
Rendezvényekre kapott támogatások	
VII. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferenciára	
Nemzeti Kulturális Alapprogramtól	1 500 000 Ft
Békéscsaba Város Önkormányzatától	1 500 000 Ft
Igazságügyi Minisztériumtól	1 000 000 Ft
Békés Megyei Önkormányzat Képviselő-testületétől	500 000 Ft
Határon Túli Magyarok Hivatalától	500 000 Ft
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának Etnikai Kisebbségek Közalapítványától	300 000 Ft
Illyés Közalapítványtól	50 000 Ft
Kiadványokra kapott támogatások	
Nemzetiségi kötetekre	
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától	7 000 000 Ft
Indulótőke 2000-ből áthozva	12 372 801
Tagdíjak	242 000 Ft
Kiadványok árusítása	1 281 182 Ft
Konferenciák részvételi díja	200 000 Ft
Kamatok	582 806 Ft
Egyéb bevétel	578 939 Ft
<i>Összesen</i>	<i>29 937 728 Ft</i>

Kiadások

Rendezvények	
VII. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia	5 350 000 Ft
SIEF-konferencia	50 000 Ft
Kiadványok	
Néprajzi Hírek (2000. 1–2. sz.)	799 909 Ft
Nemzetiségi kötetek	7 627 312 Ft
<i>Magyar néprajzi bibliográfia 1997–1998</i>	<i>300 000 Ft</i>
Működési költségek	
Posta- és bankköltség	213 017 Ft
Telefon- és telefaxköltségek	275 573 Ft
Irodaszerek, nyomtatványok, rendezvények protokollköltségei, útiköltségek, fax- és fénymásoló-javítás, egyéb költségek	988 004 Ft
Munkabérek, megbízások	848 120 Ft
Munkabérek, megbízások, felhasználói szerződések járulékai	676 940 Ft
2001 januárjában kifizetett 2000. évi járulékok	589 757 Ft
<i>Összesen</i>	<i>15 573 830 Ft</i>

Maradvány

Összesen

12 372 801 Ft

Budapest, 2002. május 27.

Gráfik Imre
főtitkár**V.****A számvizsgáló bizottság jelentése
a Magyar Néprajzi Társaság 114. Közgyűlésének**

Alulírottak mint a Magyar Néprajzi Társaság 113. Közgyűlése által kiküldött számvizsgálók és ellenőr jelentjük, hogy a Magyar Néprajzi Társaság számviteli nyilvántartását a mai napon megvizsgáltuk, és miután rendben találtuk, javasoljuk, hogy a pénztárosnak lelkiismeretes munkájáért szavazzon köszönetet a közgyűlés és a szokásos fenntartással adja meg a felmentvényt.

Budapest, 2002. május 29-én

Györgyi Erzsébet
számvizsgálóForrai Ibolya
számvizsgálóSzalontay Judit
számvizsgáló**VI.****A Magyar Néprajzi Társaság alapszabálya****1. §*****A Társaság címe, székhelye, működési területe, hivatalos nyelve, pecsétje***

(1) A Társaság neve: Magyar Néprajzi Társaság. Székhelye: Budapest, Kossuth Lajos tér 12. Működése kiterjed Magyarország egész területére. Hivatalos nyelve: magyar, pecsétje: „Magyar Néprajzi Társaság” körirat, középen 1889 évszám.

(2) A Társaság (egyesület) önálló jogi személy, amely a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény rendelkezései szerint közhasznú tevékenységet folytató szervezet.

2. §***A Társaság célja és feladatai***

(1) A Társaság célja és feladata: a néprajz mindenkori céljainak támogatása, végrehajtásukban való részvétel, a néprajz eredményeinek mind szélesebb körben történő megis-

mertetése, a néprajz művelői, pártolói és a néprajz iránt érdeklődők összefogása, a néprajznak, valamint művelőinek szakmai érdekvédelme.

(2) E célokat közhasznú tevékenységként, e tevékenység kielégítését nyereség- és vagyonszerzési cél nélkül szolgáló tevékeny folytatását közhasznú egyesület formájában végzi.

3. §

A Társaság tevékenysége

(1) A Társaság célja érdekében

- a) székhelyén és vidéken nyilvános felolvasóületeket tart;
- b) szakmunkákat és folyóiratokat ad ki, a folyóirat a Társaság működéséről is rendszeresen jelentéseket közöl;
- c) helyi szervezeteket létesíthet;
- d) szakosztályokat, munkaközösségeket szervezhet;
- e) más egyesületekkel, intézményekkel és szervezetekkel kapcsolatot létesít;
- f) külföldi kapcsolatokat létesít és tart fenn, különös tekintettel a határon túli magyarsággal;
- g) pályázatokat hirdethet, szakmai díjakat tűzhet ki;
- h) alapítványt hozhat létre.

(2) A Társaság a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény rendelkezései szerint közhasznú tevékenységet folytat a végzett tudományos tevékenységgel, kutatással, oktatással és ismeretterjesztéssel, kulturális tevékenységgel, a kulturális örökség megóvásával, a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségekkel, valamint a határon túli magyarsággal kapcsolatos tevékenységgel.

(3) A Társaság közhasznú tevékenységéből fakadó szolgáltatásait tagjai mellett minden érdeklődő igénybe veheti, melynek módjáról és a közhasznú tevékenységgel kapcsolatos iratokba való betekintés rendjéről az alapszabály rendelkezik.

(4) A Társaság közhasznú szolgáltatásait, azok igénybevételének módját, közgyűlési, választmányi határozatait, éves beszámolójának, közhasznúsági jelentésének tömörített változatát és egyéb működésére vonatkozó tájékoztatóit a Társaság kiadványaiban nyilvánosságra hozza.

(5) A Társaság mint független, tudományos szakmai szervezet közvetlen politikai tevékenységet nem folytat, szervezete pártoktól független, politikai szervezeteket, pártokat nem támogat és tőlük támogatást nem fogad el. A társadalmi szervezet országgyűlési képviselőjelöltet, megyei és fővárosi önkormányzati jelöltet nem állít és nem ajánl. A társadalmi szervezet politikai tevékenységet a jövőben sem folytat.

4. §

Rendelkezések a társasági vagyronról és jövedelemről

(1) A Társaság vagyona: készpénz, kiadványok készlete és felszerelési tárgyak. A készpénzvagyont betétkönyvben vagy folyószámlán kell elhelyezni.

(2) A Társaság jövedelme: tagdíjak, a kiadványok eladásából befolyó összeg, a betétkönyvben vagy folyószámlán elhelyezett készpénz kamatai, jogi és magánszemélyek felajánlásai, hozzájárulásai, valamint támogatások.

- (3) A Társaság közhasznú céljainak megvalósítása érdekében, azokat nem veszélyeztetve, vállalkozási tevékenységet is végezhet.
- (4) A Társaság gazdálkodása során elért eredményét nem osztja fel, azt az alapszabályban meghatározott tevékenységre fordítja.
- (5) A Társaság befektetési tevékenységet a közgyűlés által elfogadott befektetési szabályzat alapján folytathat.

5. §

A Társaság tagjai

- (1) A Társaság tagjai: a) rendes tagok, b) érdemes tagok, c) levelező tagok, d) tiszteleti tagok.
- a) Rendes taggá választható minden a Társaság céljait és az alapszabály rendelkezéseit elfogadó természetes (azaz nagykorú, cselekvőképes magyar és külföldi állampolgár) és jogi személy.
- b) Érdemes taggá választhatók a néprajz művelésében jelentős eredményeket elért kutatók vagy a Társaság céljai érdekében hosszabb ideje eredményesen működő rendes tagok.
- c) Levelező taggá a néprajz kiváló külföldi művelői választhatók.
- d) Tiszteleti taggá választhatók a néprajz kiváló hazai és külföldi művelői.

6. §

A társasági tagok felvétele

A Társaság tagjait választás útján veszi fel.

- (1) Aki rendes taggá kívánja magát választatni, ebbéli szándékát a Társaság titkárságának vagy egyik tagjának ajánlás végett írásban bejelenti. Az ajánlottról a titkárság a választmány elé véleményezett jelentést terjeszt, s ennek alapján a választmány az ajánlatot egyszerű szavazattöbbséggel taggá választhatja.
- (2) Az érdemes, a levelező és a tiszteleti tagokat a titkárság írásbeli ajánlására a választmány egyszerű többséggel választja.

7. §

A társasági tagok jogai és kötelezettségei

- (1) A Társaság minden rendes tagja azonos szavazati joggal rendelkezik. A közgyűlés döntéshozatalában szavazati jogát személyesen gyakorolhatja, s tisztségviselőül választható. Részt vehet a Társaság tevékenységében és rendezvényein.
- (2) A Társaság tiszteleti és érdemes, valamint levelező tagjainak jogai megegyeznek a rendes tagok jogaival azzal az eltéréssel, hogy a közgyűlésen tanácskozási joggal vehetnek részt, társasági tisztségviselőt nem választhatnak és tisztségre nem választhatók.
- (3) A tagok kötelesek a Társaság érdekeit előmozdítani, az egyesületi célok megvalósítása érdekében tevékenyen együttműködni, az alapszabályt, a társasági szervek határozatait betartani. A rendes és érdemes tagok kötelesek évenként a közgyűlés által megállapított tagsági díjat megfizetni.

8. §

A társasági tagság megszűnése

(1) A társasági tagság megszűnhet: a halál tényével (jogi személyeknél jogutód nélküli megszűnéssel), kilépéssel, törléssel, kizárással és a Társaság megszűnésével.

(2) Aki a Társaságból ki akar lépni, tartozik ebbéli szándékát a főtitkárnak írásban bejelenteni.

(3) A társasági tagság a tagdíjfizetés felszólítás ellenére történő ötévi elmulasztása esetén törléssel szűnik meg.

(4) A társasági tagsági jogviszony a tag fegyelmi határozattal történt kizárása esetén is megszűnik. Fegyelmi eljárás az ellen indítható, aki a Társaság alapszabályát megsértette, vagy akit a büntető törvénykönyv alapján közügyektől eltiltásra ítélték. A fegyelmi eljárást a Társaság fegyelmi bizottsága folytatja le, melynek javaslatát a választmány hagyja jóvá. A fegyelmi eljárást lezáró határozatról az érintetteket ajánlott tértivevényes levélben kell értesíteni. A kizárási határozat ellen a közgyűléshez lehet fellebbezni.

9. §

A Társaság szervezete és határozathozatali módja

(1) A Társaság szervezete: közgyűlés, választmány, titkárság, számvizsgáló és ellenőrzőbizottság, területi szervezetek, szakosztályok, alkalmi bizottságok (pl. fegyelmi bizottság, jelölő- és választási bizottság).

(2) A Társaság vezető szervei: közgyűlés, választmány, számvizsgáló és ellenőrzőbizottság.

(3) A Társaság vezető tisztségviselői: a választmány, a számvizsgáló és ellenőrzőbizottság tagjai.

(4) Nem lehet vezető tisztségviselő az, akit bűncselekmény elkövetése miatt jogerősen szabadságvesztésre ítélték, amíg a büntetett előlethez fűződő hátrányos jogkövetkezmények alól nem mentesült, illetve aki a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény 9. § (1–2) bekezdés hatálya alatt áll. A vezető tisztségviselő, illetve az ennek jelölt személy köteles valamennyi érintett közhasznú szervezetet előzetesen tájékoztatni arról, hogy ilyen tisztséget egyidejűleg más közhasznú szervezetnél is betölt.

(5) A Társaság vezető szervei döntésének tartalmáról, időpontjáról és hatályáról, illetve a döntést támogatók és ellenzők számarányáról (ha lehetséges, személyéről) nyilvántartást kell vezetni.

(6) A Társaság vezető szerveinek és bizottságainak határozatairól, döntéseiről az érintetteket ajánlott tértivevényes levélben kell értesíteni. A vezető szervek határozatait, döntéseit a Társaság kiadványaiban nyilvánosságra kell hozni. A Társaság működésével kapcsolatban keletkezett iratokba bárki betekinthes a Társaság székhelyén előre egyeztetett időpontban.

(7) A Társaság további tisztségviselői: a pénztáros, a jogi tanácsadó, a szakosztályelnökök és a szakosztálytitkárok.

(8) A Társaság szervezeti egységei, vezető testületei – amennyiben az alapszabály ettől eltérően nem rendelkezik – határozataikat nyílt szavazással és egyszerű szótöbbséggel hozzák. Szavazategyenlőség esetén a levezető elnök szavazata dönt.

(9) A Társaság vezető szerveinek határozathozatalában nem vehet részt az a személy, aki önmaga, illetve akinek közeli hozzátartozója, élettársa a határozat alapján kötelezettség vagy felelősség alól mentesül, vagy bármilyen más előnyben részesül, illetve a megkötendő jogügyletben érdekelt, kivéve az 1997. évi CLVI. törvény 8. § (1) bekezdés b) pontjában részletezett eseteket.

10. §

A közgyűlés

(1) A közgyűlés a tagok összessége, a Társaság legfőbb szerve. A tisztújító közgyűlést háromévente, a rendes közgyűlést évenként egyszer – lehetőleg az év első felében – kell összehívni. A közgyűlés nyilvános, azon minden érdeklődő részt vehet.

(2) A közgyűlést az elnök hívja össze. A tagokat a közgyűlés előtt legalább nyolc nappal külön meghívóval kell meghívni, a meghívónak tartalmaznia kell a közgyűlés helyét, idejét és napirendjét. A közgyűlésen minden tag jogosult részt venni.

(3) Az elnök vagy a választmány sürgős vagy fontos ügyek elintézésére a fenti módon rendkívüli közgyűlést hívhat össze. Rendkívüli közgyűlést kell összehívni harminc napon belül, ha azt húsz tag megindokolt írásbeli kérésben kívánja, vagy törvényben erre felhatalmazott szerv – pl. a számvizsgáló és ellenőrzőbizottság – indítványozza.

(4) A közgyűlést a Társaság elnöke vezeti.

(5) A közgyűlés határozatképességéhez a szavazati joggal rendelkező tagok ötven százaléka plusz egy fő jelenléte szükséges. Ha az egyébként szabályszerűen összehívott közgyűlésen a tagok nem jelennek meg a határozatképességhez szükséges számban, az elnök ugyanazon tárgysorozattal nyolc nap múlva tartandó újabb közgyűlést hív egybe, amely a megjelentek számára való tekintet nélkül határozatképes. A közgyűlésre szóló írásos meghívóban fel kell tüntetni a határozatképtelenség miatt az eredeti napirendi pontok megtárgyalására ismételten összehívott közgyűlés idejét és helyét.

(6) A közgyűlésen minden tagnak tanácskozási és minden rendes tagnak szavazati joga van. A szavazás általában nyílt, de három tag kívánságára az elnök titkos szavazást rendel el. Szavazategyenlőség esetén a levezető elnök szavazata dönt. A közgyűlés a tisztviselőket titkos szavazással választja meg.

(7) A közgyűlés rendszerint egyszerű szótöbbséggel határoz, de alapszabály-módosítás vagy a Társaság feloszlata, más egyesületbe való beolvadása, s ez esetben a Társaság vagyonának hovaforrdítása kérdésében hozott határozatokhoz minősített többség, azaz a közgyűlésen jelen lévő tagok kétharmadának szavazata szükséges.

(8) A határozathozatalban nem vehetnek részt az alapszabály 9. § (9) bekezdésében meghatározott személyek.

(9) Az alapszabály 9. § (5–6) bekezdése szerint a közgyűlés döntéseiről nyilvántartást kell vezetni, a döntéseket az érintettekkel közölni kell, illetve nyilvánosságra kell hozni.

(10) A közgyűlésről jegyzőkönyvet kell készíteni, amelyet az elnök, a jegyzőkönyvvezető és két hitelesítő ír alá. A jegyzőkönyv betekintésre minden érdeklődő rendelkezésére áll a Társaság titkárságán.

(11) A közgyűlés elé terjesztendő mindennemű indítványt a közgyűlést legalább egy héttel megelőzőleg a titkárság útján a választmánynak írásban be kell jelenteni. A választmánynak be nem jelentett indítványok tárgyalása csak a következő közgyűlés napirendjére tűzhető.

(12) A közgyűlés kizárólagos hatáskörébe tartozik:

- a) az alapszabály megállapítása és módosítása;
- b) a főtitkári beszámoló, illetve a vezetőség évi beszámolójának elfogadása;
- c) a közhasznúsági jelentés elfogadása;
- d) a Társaság gazdasági helyzetéről, tevékenységéről, vagyoni állapotáról szóló pénztárosi, számvizsgáló és ellenőrzőbizottsági beszámoló elfogadása;
- e) a költségvetés és a zárszámadás megtárgyalása, a felelős számadók részére a felmentvény megadása és általában a vagyoni kérdések végső fokú intézkedése;
- f) a választmány hatáskörét meghaladó fontosabb szerződések, különösen a Társaság vagyonállagát érintő jogügyletek elhatározása, illetőleg jóváhagyása;
- g) a választmány által év közben megválasztott rendes, érdemes, levelező és tiszteleti tagok tudomásulvétele;
- h) a Társaság tisztségviselőinek megválasztása;
- i) az éves tagdíj összegének megállapítása;
- j) a választmány megfellebbezett határozatainak felülbírálása;
- k) indítványok tárgyalása;
- l) szakosztályok és helyi szervezetek létesítése és működésének jóváhagyása;
- m) a Társaság feloszlásának kimondása;
- n) más társadalmi szervezettel egyesülés (fúzió) elhatározása;
- o) döntés mindazon ügyben, amelyet jogszabály vagy az alapszabály a közgyűlés hatáskörébe utal.

(13) A közgyűlés választja meg a választmányt, a tisztségviselőket, a számvizsgáló és ellenőrzőbizottság tagjait a választmány előterjesztése, a választmány által kiküldött háromtagú jelölő- és választási bizottság javaslata szerint. Tisztségviselő a jelölő- és választási bizottság tagja nem lehet. A jelölő- és választási bizottságot a tisztújító közgyűlés előtt legalább három hónappal meg kell választani.

11. §

A választmány

(1) A választmány a Társaság huszonnégy tagú állandó jellegű tanácskozó és ügyintéző szerve. Tagjai az elnök, a két alelnök, a főtitkár, a két titkár és további tizenhét, a közgyűlés által választott tag.

(2) A választmány a Társaság ügyeinek intézésére ügyrendet alkothat.

(3) A választmány határoz az elnök és a titkárság által elébe terjesztett, hatáskörébe tartozó kérdésekben:

- a) megválaszthatja a rendes, az érdemes, a levelező és a tiszteleti tagokat;
- b) megválasztja kiadványai szerkesztőit és a szerkesztőbizottsági tagokat;
- c) dönt a társasági tagság megszűnése tárgyában;

- d) ellenőriztetheti a vagyonkezelést;
- e) előkészíti a közgyűlés elé tartozó előterjesztéseket;
- f) kiküldi a jelölő- és választási bizottságot;
- g) szükség szerint bizottságokat küldhet ki, munkaközösségeket szervezhet, ezek a választmánynak tartoznak felelősséggel;
- h) ellenőrzi a szakosztályok és a munkaközösségek munkáját.

(4) A választmány a szükséghez képest a Társaság működésének előmozdítása céljából, ahol a működés feltételei adottak, vidéki csoportot szervezhet. A vidéki csoportot a választmány által választott csoportelnök és csoporttitkár vezeti. A vidéki csoport a Társaság alapszabályának értelemszerű alkalmazásával működhet. Tudományos vagy közérdekű felolvasóüléseket tarthat. Külön költségvetése és ügyintézése nincs, kiadásait a Társaság fedezi, ügyeit a Társaság intézi.

(5) A választmányt az elnök a titkárság útján a napirendet tartalmazó meghívóval hívja össze úgy, hogy a meghívó elküldése és az ülés napja között legalább nyolc nap időköznek kell lennie. A választmány szükség szerint, de lehetőleg negyedévente tart ülést, júniustól szeptemberig csak rendkívül indokolt esetben.

(6) A választmány ülésén a választmány tagjai szavazati joggal vehetnek részt. A választmány határozatképességéhez a tagok ötven százaléka plusz egy fő – köztük az elnök vagy az egyik alelnök, valamint a főtitkár vagy az egyik titkár – jelenléte szükséges. A választmányi ülésen azon tisztségviselők, akik nem tagjai a választmánynak, valamint a meghívottak tanácskozási joggal vehetnek részt.

(7) A választmányban a szavazás általában nyílt, de három tag kívánságára az elnök titkos szavazást rendel el. A választmány a továbbiakban az alapszabály 9. § (8) bekezdésében meghatározottak szerint egyszerű szótöbbséggel határoz, s szavazategyenlőség esetén a levezető elnök szavazata dönt. A választmány ülései nyilvánosak, azokon bárki részt vehet, illetve arra bármely döntésben érdekelt egyéb szervet, személyt lehetőség szerint meg kell hívni.

(8) Az alapszabály 9. § (5–6) bekezdése szerint a választmány döntéseiről nyilvántartást kell vezetni, a döntéseket az érintettekkel közölni kell, illetve nyilvánosságra kell hozni.

(9) A határozat hozatalában nem vehetnek részt az alapszabály 9. § (9) bekezdésében meghatározott személyek.

(10) A választmány határozata ellen a kézbesítéstől vagy tudomásra jutástól számított tizenöt napon belül a közgyűléshez lehet fellebbezni.

(11) A választmány üléseiről jegyzőkönyvet kell vezetni, melyek az elnök, a jegyzőkönyvvezető és az elnök által e célra felkért két tag aláírásával történt hitelesítést követően a következő választmányi ülésen ismertetni kell, illetve azok a titkárságon megtekinthetők.

12. §

A Társaság tisztségviselői

(1) A Társaság vezető tisztségviselői a választmány, a számvizsgáló és ellenőrzőbizottság tagjai. A Társaság közgyűlése a választmány előterjesztésére választ egy elnököt, két alelnököt, egy főtitkárt, két titkárt és megválasztja a választmány további tizenkilenc tagját. A közgyűlés választja meg a számvizsgáló és ellenőrzőbizottság tagjait is.

(2) A Társaság további tisztségviselői: a pénztáros, a jogi tanácsadó, a szakosztályelnökök és a szakosztálytitkárok.

(3) A Társaság tisztségviselőit a tisztújító közgyűlés három évre választja titkos szavazással. Ha az első fordulóban a szavazatok ötvenegy százalékát egyik jelölt sem érte el, a második fordulóban a két legtöbb szavazatot nyert jelölt vesz részt, akik közül a több szavazatot kapott tekinthető megválasztottnak.

(4) Minden társasági rendes tag választhat és tisztségre választható. Vezető tisztségviselő azonban nem lehet az a társasági tag, aki esetében a 9. § (4) bekezdésében részletezett kizáró okok állnak fenn.

13. §

A védnök

A Társaság közgyűlése a választmány előterjesztésére védnököt kérhet fel. A Társaság védnökévé a magyar tudományos élet valamely kiemelkedő egyénisége választható.

14. §

Az elnök

(1) Az elnök

- a) képviseli a Társaságot a hatóságok és más hivatalos intézmények előtt;
- b) a Társaság nevében kötelezettséget vállalhat;
- c) a kifizetéseket bármely választmányi taggal együtt utalványozza, ezt a jogát az alelnökökre és a főtitkára átruházhatja;
- d) a költségvetésben nem szereplő célokra csak választmányi határozat alapján utalványozhat;
- e) bármikor jogosult a pénztárkezelést ellenőrizni, az ügyviteli iratokba és számadásokba bármikor betekinhet;
- f) munkáltatói jogot gyakorol a Társasággal munkaviszonyban álló alkalmazottak felett;
- g) eldönti, hogy melyik szervnek kell eljárnia olyan esetekben, amelyekről az alapszabály nem rendelkezik;
- h) elnököl a közgyűlésen, a választmány ülésein és a felolvasóületeken;
- i) összehívja a közgyűlést és a választmányi üléseket;
- j) ellenőrzi a választmány határozatainak végrehajtását;
- k) szavazategyenlőség esetén jelenléte esetén az ő szavazata dönt;
- l) hatáskörébe tartoznak a külföldi kapcsolatok.

(2) Az elnököt akadályoztatása esetén elsősorban az ügyvezető alelnök vagy bármelyik alelnök, az ő akadályoztatásuk esetén a főtitkár helyettesíti.

15. §

Az elnökség

(1) Az elnökség az elnök tanácsadó szerve, amelynek tagjai az alelnökök, a főtitkár, a titkárok és a Társaság azon tagjai, akiket az elnök az elnökségi ülésre meghív.

(2) Két választmányi ülés között az elnökség gyakorolja mindazokat a jogosítványokat, amelyeket a közgyűlés, a választmány vagy az elnök ráruház.

16. §***Az alelnökök***

- (1) Az alelnökök az elnököt akadályoztatása esetén mindenben helyettesítik, és vele egyetértésben minden olyan ügyet intéznek, amely az alapszabály szerint nem tartozik a Társaság más szervének hatáskörébe.
- (2) Az elnök az alelnököket meghatározott ügykörök tartós vitelével is megbízhatja.
- (3) A közgyűlés az egyik alelnököt ügyvezető alelnökké választhatja. Ebben az esetben az ügyvezető alelnök helyettesíti elsősorban az elnököt. Az ügyvezető alelnök helyettesítési joga a teljes elnöki jogkörre kiterjed.

17. §***A titkárság***

- (1) A titkárság a Társaság szervezési feladatait látja el, tagjai a főtitkár és a két titkár.
- (2) A főtitkár:
- az elnök irányításával vezeti a Társaság ügyeit;
  - a választmányi ülések előadója;
  - utalványozási joggal rendelkezik bármely választmányi taggal együtt, amelynek nagyságrendjét az elnök határozza meg;
  - intézkedéseiben az elnökkel egyetértésben jár el;
  - az alelnököket akadályoztatásuk esetén helyettesíti;
  - a közgyűlésen a Társaság működéséről beszámol.
- (3) A titkárok:
- a főtitkár irányításával a Társaság működésével kapcsolatos szervezési munkát végzik;
  - előkészítik a felolvasóüléseket, vándorgyűléseket;
  - vezetik a közgyűlés és a választmányi ülések jegyzőkönyvét;
  - intézik a levelezést;
  - nyilvántartják a tagok mindenkori létszámát.

18. §***A jogi tanácsadó***

- (1) Szervezi a Társaság jogi jellegű ügyeinek intézését, feladata elősegíteni a jogszabályok és az alapszabály szerinti működést. Mint a közgyűlés által választott tisztségviselő, tevékenységét megbízás alapján végzi.
- (2) Tanácskozási joggal vesz részt a választmány ülésein, s meg kell hívni a Társaság valamennyi olyan ülésére, amelyen jogi kérdésben történik határozathozatal.

19. §***A pénztáros***

- (1) A közgyűlés által választott tisztségviselő, aki a választmány ülésein tanácskozási joggal vesz részt.

(2) Állandó figyelemmel kíséri és ellenőrzi a Társaság gazdasági ügyeit, s évente beszámol a közgyűlés előtt.

20. §

A számvizsgáló és ellenőrzőbizottság

(1) A közgyűlés három év időtartamra három rendes és egy póttagból álló számvizsgáló és ellenőrzőbizottságot választ, amely a közhasznú tevékenységet végző Társaság felügyelő szerve.

(2) Felügyeli a Társaság közhasznú tevékenységét, alapszabályszerű működését, különösen a vagyoni eszközöknek a jogszabályokban meghatározott módon történő felhasználását. Ennek során a vezető tisztségviselőktől jelentést, a Társaság munkavállalóitól tájékoztatást, felvilágosítást kérhet, továbbá a közhasznú szervezet könyveibe és irataiba betekinthesz, azokat megvizsgálhatja.

(3) A vizsgálat eredményéről a választmánynak évente írásban jelentést tenni tartozik és annak összehívását kezdeményezi, ha arról szerez tudomást:

a) hogy a szervezet működése során olyan jogszabálysértés vagy mulasztás történt, amelynek megszüntetése vagy következményeinek elhárítása, illetve enyhítése a választmány döntését teszi szükségessé;

b) ha a vezető tisztségviselők felelősségét megalapozó tény merült fel.

(4) A fenti esetben a választmányt harminc napon belül össze kell hívni, illetve ennek elmaradása esetén értesíteni kell a törvényességi felügyeletet ellátó szervet.

(5) A számvizsgáló és ellenőrzőbizottságnak nem lehet tagja, aki az alapszabály vonatkozó rendelkezései szerint nem lehet vezető tisztségviselő, a választmány tagja vagy társasági tisztségviselő, aki a Társaságban e megbízatásán kívül más tevékenység kifejtésére irányuló egyéb jogviszonyban áll, aki a Társaság cél szerinti juttatásából részesül – kivéve ami tagként megilleti az alapszabály szerint –, továbbá a fent említett személyek közeli hozzátartozója vagy élettársa.

(6) A számvizsgáló és ellenőrzőbizottság tagja a Társaság vezető tisztségviselője, aki a választmány ülésén tanácskozási joggal vesz részt.

21. §

Szakosztályelnök és szakosztálytitkár

(1) A szakosztályelnökök és szakosztálytitkárok (egy-egy, az Önkéntes Gyűjtő Szakosztályban kettő, a Nemzetiségi Szakosztályban három fő) a Társaság közgyűlés által választott tisztségviselői.

(2) A szakosztályelnökök és szakosztálytitkárok gondoskodnak a szakosztály működéséről, előkészítik és jóváhagyásra a választmány elé terjesztik a szakosztály munkatervét, felolvasó- és vitauléseket hívnak össze.

(3) Tisztségviselő tagokként tanácskozási joggal vesznek részt a választmány munkájában.

22. §***Az ügyintéző***

- (1) A Társaság nem választott, munkaviszonyban álló ügyviteli dolgozója.
- (2) Az ügyintéző:
  - a) a tisztségviselőkkel együtt részt vesz a szervezőmunkában;
  - b) intézi az adminisztrációt (levelezés, tagdíjbeszedés, meghívók szétküldése stb.);
  - c) őrzi és kezeli a Társaság iratait, pecsétjét;
  - d) felelősséggel kezeli a Társaság pénzügyi iratait, a bevételekről és kiadásokról a hatályos pénzügyi előírások szerint könyvelést vezet, a pénztárossal együtt jelentést tesz a közgyűlésen és a választmányi üléseken;
  - e) minden pénztári bevételt nyugtázni köteles, kifizetéseket folyósíthat;
  - f) munkáját közvetlenül a főtitkár irányítja.

23. §***Külföldi kapcsolatok***

- (1) A Társaság együttműködés végett megállapodik külföldi néprajzi intézményekkel, társaságokkal. Tudományos konferenciáira, ülészakjaira, üléseire előadóként, résztvevőként külföldi szakembereket hív meg, képviselteti magát külföldi néprajzi intézmények, társaságok konferenciáin, rendezvényein.

24. §***A Társaság kiadványai***

- (1) A Társaság rendszeres és alkalmi kiadványokat, sorozatokat jelentet meg, amelyek felelős szerkesztője a Társaság elnöke.
- (2) A Társaság kiadványainak szerkesztőit és a szerkesztőbizottsági tagokat a választmány választja meg.

25. §***A Társaság felügyelete***

- (1) A Társaság működése felett az ügyészség a reá irányadó szabályok szerint gyakorol törvényességi felügyeletet.

26. §***A Társaság megszűnése***

- (1) A Társaság megszűnik, ha feloszlását a közgyűlés kimondja, vagy annak határozata alapján más társadalmi szervezettel egyesül, vagy ha bíróság feloszlását elrendeli, illetve megszűnését megállapítja.
- (2) A Társaság vagyonáról annak jogutód nélküli megszűnése esetén, a hitelezők kielégítése után a közgyűlés határozatai szerint kell rendelkezni.

Fővárosi Bíróság
 1363 Budapest
 Markó u. 27.
 16. Pk. 60.525/1989/13.

V É G Z É S

A Fővárosi Bíróság az 599. sorszám alatt nyilvántartásba vett Magyar Néprajzi Társaság elnevezésű társadalmi szervezetet közhasznú szervezetnek minősíti.

Az alapszabály módosításának időpontja: 2002. év május hó 29.

Közhasznúsági fokozat: közhasznú

A végzés ellen a kézbesítéstől számított 15 napon belül fellebbezésnek van helye.

INDOKOLÁS

A szervezet képviselője a bírósághoz benyújtott kérelmében kérte a szervezet közhasznúvá minősítését.

A bíróság a becsatolt alapszabály módosítás és egyéb iratok alapján megállapította, hogy a szervezet az 1997. évi CLVI. törvény (Khtv.) 26. § c.) pontjának 3. alpontjában foglalt tudományos tevékenység, kutatás; 4. alpontjában foglalt nevelés és oktatás, képességfejlesztés, ismeretterjesztés; 5. alpontjában foglalt kulturális tevékenység; 6. alpontjában foglalt kulturális örökség megóvása; 13. alpontjában foglalt a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségekkel, valamint a határon túli magyarsággal kapcsolatos tevékenység közhasznú tevékenységet folytat, működési szabályai pedig mindenben megfelelnek a Khtv. előírásainak, ezért a Khtv. 22. § (3) bekezdése alapján a rendelkező rész szerint határozott. A szervezet a közhasznú jogállását a Khtv. 3. §-a alapján a végzés jogerőre emelkedésével szerzi meg.

Budapest, 2002. évi december hó 5. napján.

dr. Varga Zoltán sk.
 bíró

A kiadmány hitelével: Földiné Lovas Iléiko

27. §

Hatályba léptető és záró rendelkezések

- (1) A Társaság tevékenységére az alapszabály által nem szabályozott kérdésekben a mindenkor hatályos polgári törvénykönyv vonatkozó szakaszait, a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvényt, illetve az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvény rendelkezéseit kell alkalmazni.
- (2) A Fővárosi Bíróság a 6. Pk. 60525/2. számú végzésével 1989-ben 599. sorszám alatt vette nyilvántartásba a Társaságot.
- (3) Jelen alapszabályt az 1987. június 3-ai közgyűlés fogadta el, az 1990. május 30-ai, az 1997. május 21-ei és a 2002. május 29-ei közgyűlés módosította.

Kósa László
Kósa László
elnök

* * *

Juhászok a hortobágyi Angyalházi-pusztán
(Fotó: Kunkovács László, 1983)

KÜLFÖLDI TANULMÁNYUTAK, EXPEDÍCIÓK

A hamnigánok Mongóliában

Kutatási beszámoló

Mongólia mint kutatási terep mindig is sajátos helyet töltött be a hazai néprajzi kutatásban. Ennek csak egyfelől oka az, hogy a Kelet-kutatás, és azon belül a mongolisztika nemzetközi hírű magyarországi műhelyei háttérrel adnak ezekhez a vizsgálatokhoz, másfelől azonban e terület tanulmányozása egyszerre bír etnológiai és nyelvészeti jelentőséggel a honi tudományosság számára. Ennek következtében nagyon kevés a tisztán etnológiai munka a térségből, és ezek sem alkotnak egységet, hanem egyes kutatók más irányú vizsgálódásainak kiegészítő elemeivé váltak. Igaz ez Diószegi Vilmos, Uray-Kőhalmi Katalin vagy éppen Róna-Tas András munkáira is. E kiváló mesterek néprajzi közlései nem váltak rendszerszerűvé, így a terület néprajzának alapvető kérdései maradtak kifejtetlenek a magyar mongolisztikában. A következőkben egy ilyen kérdést megcélzó kutatás kezdeti lépéseiről számolnék be: a hamnigán rokonsági rendszer leírásáról.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Belső-ázsiai Tanszékén Uray-Kőhalmi Katalin irányítása mellett három éve foglalkozom az Északkelet-Mongóliában lakó hamnigánok vizsgálatával. Uray-Kőhalmi Katalin korábban már többször végzett rövidebb terepmunkát ennél a sajátos nyelvű népességnél, de munkái követők nélkül maradtak, így ennél a kevéssé kutatott csoportnál nem számolhatunk be igazán jelentős tudományos eredményekről. A területet, a témát egyaránt elhanyagolták a nyugati, az orosz, valamint a mongol kutatók, ezért az innen származó adatok kifejezetten hiánypótló jellegűek az etnológiai kutatások kötelékén belül. Az elmúlt két évben folytatott hamnigángyűjtéseim ezt a gondolatot még inkább megerősítették bennem, így fontosnak tartom, hogy a gyűjtés körülményeiről és tapasztalatairól beszámoljak.

A hamnigánok – a tunguz és mongol nemzetségek egyesüléséből kialakult népesség tagjai – Mongólia északi megyéiben (aimagjaiban) élnek szétszórva. Korábban ez a szállásterület három aimagra terjedt ki (nyugatról kelet felé haladva): Selenge, Xentii és Dornod aimagra. A területre vonatkozó adójegyzékek alapján elmondható, hogy hamnigánok a 19. század második felében már bizonyosan éltek ezeken a vidékeken.¹ Mivel a nép történetét részletesen eddig csak a 19. század közepéig fejtették ki,² az anyag kezelése rendkívüli óvatosságot követel. 2000.,³ valamint 2001. évi terepmunkám során rendre ezekre a területekre jutottam el, Selenge aimag Yerő és Xüder járásában azonban ma már nem találtam hamnigánokat, azaz sem hamnigán nyelvjárásban beszélő, sem magát hamnigán származásúnak tartó embert. Ez talán nem is meglepő, hiszen a Selenge aimagban élő hamnigánokról az utolsó leírások 1920-as évekbeli gyűjtésekből származnak. A terület népessége mára teljességgel elburjatosodott, elhalhasodott. E járásokba az 1960-as évektől kezdve Mongólia minden részéből telepítettek be különböző nyelvjárásokat beszélő mongol népességet, így az etnikai összetétel tarkává vált. Az érintkezés közös nyelve az iskolában kizárólagosan oktatót halha nyelv lett, amely a mai irodalmi mongol nyelv alapja. Természetes hát, hogy a terület hamnigán népessége elvesztette nyelvét, kultúráját. Ez a folyamat részleges volt Xentii aimagban, itt Binder járásban kevesebb, Dadalban több hamnigán családdal lehetett találkozni. A népesség számához képest legnagyobb arányban Dornod aimag Bayan-uul járásában lehet találni

hamnigánokat. A járási központban külön negyedük van a hamnigánoknak (ahogy Daldalban is), neve xamnigan xot, azaz 'hamnigán város'. Bayan-uulban a hamnigánság congol, aga és hori burjátokkal, halhákkal él együtt.

A 2001 szeptemberében erre a vidékre vezetett, a pénzügyi támogatás szükségessége miatt csupán húsznapos terepmunkám számos új eredményt hozott, melyek eddigi kutatásaim adatait egészítették ki és új vizsgálati célokat vázoltak fel előttem. A terepmunka előkészítéseképpen a Mongol Állami Egyetem Mongolisztikai Tanszékéről igazolást kértem, amely engedélyezte számomra Mongólia ezen északkeleti határvidékén a néprajzi kutatást. Ez azért is szükséges, mert ha az ember Mongóliában határ menti járásban kíván terepmunkát végezni, minden esetben be kell jelentkeznie a helyi rendőrségen, az önkormányzatnál, valamint a területileg illetékes határőregységnél, amihez az egyetemi vagy az akadémiai igazolás elengedhetetlen.

Mivel Ulánbátorból közvetlenül a járásba tartó autót nehéz találni, ezért először a aimag-székhelyre, Coibalsanra vezetett az utam, és innen értem el a járási székhelyt. Hamnigánok azonban nemcsak a járási székhelyen laknak, hanem attól északra, közvetlenül az orosz határ mellett is. A járási központtól északra folyik az Ulj folyó, ettől huszonöt kilométerre északra egy nagyobb hegyhátat találunk, amelynek egyik hágóján egy kisebb település helyezkedik el: Ereen dawaa. A falu már a hamnigánok által lakott terület kezdetét jelenti. Ugyan a településen inkább burjátok élnek, de inentől északra már a hamnigánok hagyományos szállásterületeire lépünk. A hágó északi oldalán egy nagy tiszteletnek örvendő forrást találunk: Ereen bulag. A forrásból szénsavas víz bugyog fel, amely a helyiek szerint mindenféle vese- és gyomorbajt gyógyít. Innét még harminc kilométerre északra, az Onon partján, ott, ahol a folyó keleti irányban kilép az országból, találjuk a hamnigán szállásokat, amelyek kettes, hármas, négyes csoportokban, egymástól három-öt kilométer távolságra helyezkednek el. A területre természetesen beköltöztek más nyelvjárást beszélő mongolok is.

Gyakorik a vegyes házasságok halhákkal és congol burjátokkal, de kevesebb a hori vagy az aga burjással, és kicsi a tiszta hamnigán házasságok aránya is. A házasságok ma már nem a hagyományos nemzetségi, hanem attól eltérő elvek alapján szerveződnek: ezek leginkább gazdasági jellegűek, de az utóbbi időben a viszonylagosan szabad, a hagyományos értékrend által nem ellenőrzött párválasztás is nagy szerepet kapott. A házasság intézményének változása – amely korábban nemzetségek közötti viszonyokat jelzett – a család- és társadalomszervezet egyéb elemeinek változásával együtt ment végbe, amely a hamnigán társadalom gyors és gyökeres változásának eredményezte. A társadalom már csak azért is volt különösen érzékeny a változásokra, mert a hamnigán nemzetségi szervezet bomlásához sajátos tényezőként járult hozzá 1921-es menekülésük Mongóliába, amely a nemzetségek egységét felszabdalta, a köztük lévő kommunikációt (a gazdasági, a társadalmi, valamint a kulturális cserét) ellehetlenítette. Így a ma Mongóliában élő hamnigánok minden egyes esetben kiterjedt rokonsággal bírnak a határ túloldalán, ám azon kívül, hogy ezek a rokonok milyen ágon kapcsolódnak hozzájuk, nem tudnak róluk semmit. Érdeemes megjegyezni azt is, hogy a felmenőknek az északi mongolságra jellemző nyolc-kilenc nemzedékig terjedő nyilvántartását a hamnigánoknál már nem találjuk meg. Ez természetesen lehetetlenné teszi az oldalági rokonok megfelelő osztályozását is. A változás csak egyrészt magyarázható a szülőföldtől való elszakadással, a folyamatot ugyanis hasonló erővel idézték elő azok a gazdasági-társadalmi változások, amelyek a szocializmus éveiben zajlottak le Mongóliában. A kor kormányzatának elemi érdeke volt a nemzetségi szervezet felszámolása, meggyengítése, amelyet a kolhozrendszer bevezetésével, a nagy, magánkézben levő nyájak megszüntetésével el is ért, hiszen ezzel a hagyományos rendszer gazdasági alapját ingatta meg. Ehhez a folya-

mathoz társult az erőltetett iparosítás és városépítés, s együtt járt az egyes nemzetiségek országon belüli telepítésével, és a halha nemzetiség általános térnyerésével.

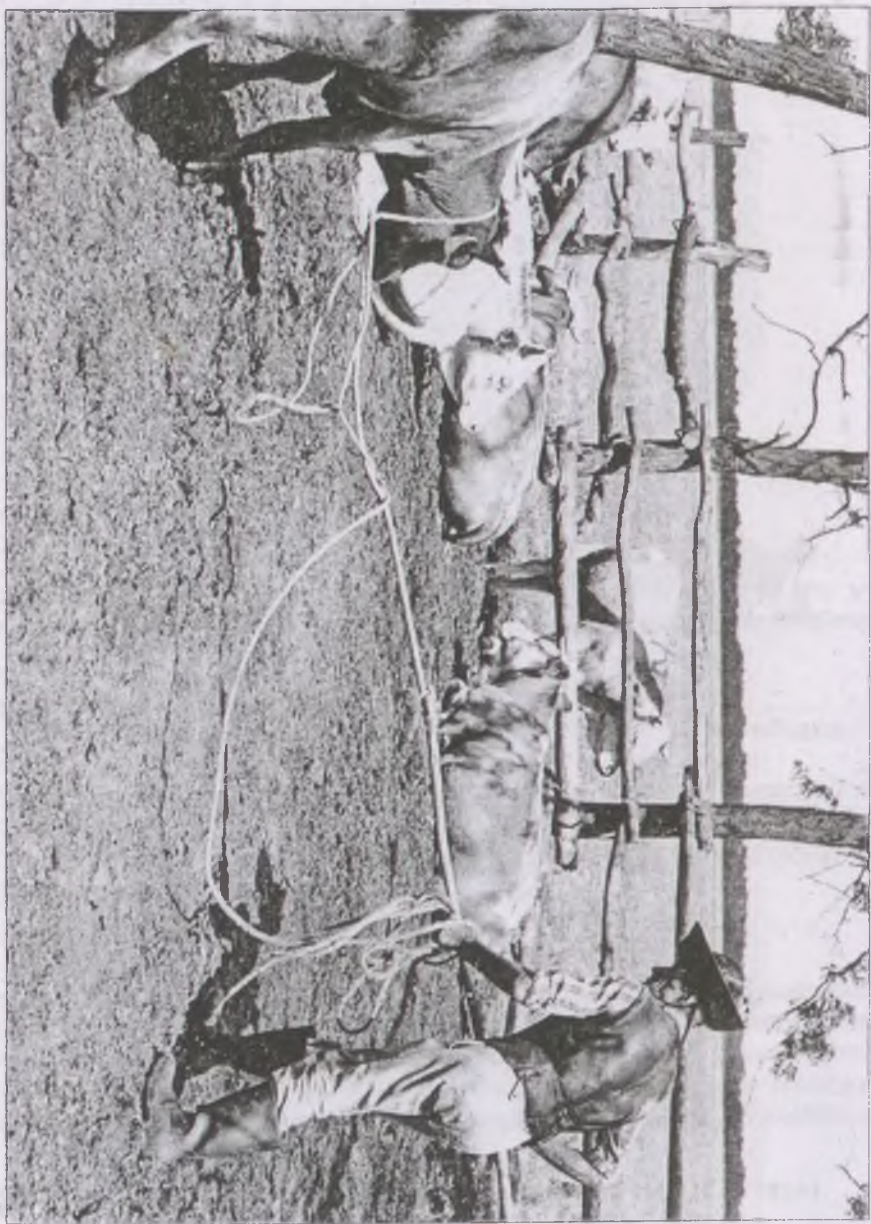
A szakirodalom egészen a legutóbbi időig makacsul ismételte azt az állítást,⁴ hogy a legelőváltó gazdálkodást folytató népek, és azon belül a mongolok is nagycsaládi szervezetben élnek. Ez a „nomádromantika”, amely még mindig megfigyelhető a néprajzi tanulmányok egy részében, kétségtelenül az egyik legfontosabb jele annak, hogy a mongolisztika kezdi felélni azt a tartalékot, amelyet a korábbi módszertanon alapuló gyűjtések képeztek. Nemcsak más kérdéseket kell felvetniük a kutatóknak, hanem át kell gondolniuk az anyaggyűjtés gyakorlatát is, hiszen sokszor a figyelmünk az, amely előre strukturálja a gyűjtendő anyagot. Saját hamnigánkutatásaim éppen e téren ébresztettek rá felkészülesem legfontosabb hiányosságaira, hiszen a ma és a tegnap változásai igenis felülírják a tegnapelőtt zárt önfenntartó gazdasági rendszerét, kulturális sajátosságait. Ez nemcsak akkor érhető tetten, amikor a nomád szállások mellett sok helyen kosárlabdapalánkot és még több helyen kosárlabdát találunk, hanem még azokban a hírekben is, amelyek minden télen Magyarországra érkezve a jelentős állathullásról számolnak be. A klasszikus nomadizálás gazdasági alapjai rendültek meg az elmúlt tíz esztendőben, ami nagy hatással van a rokonsági rendszerre, és az arra vonatkozó elképzelésekre is. Ezt a folyamatot igyekszem megérteni ismételt mongóliai terepmunkáimmal.

Mészáros Csaba

Jegyzetek

1. Rinčen, Bjambyn: *Mongol Ard Ulsiin Xamnigan Ayalguu*. Ulaanbaatar, 1969.
2. Uray-Köhalmi Katalin: Nomádok várai földművesek földjén. In *Őstársadalom és ázsiai termelési mód*. Szerk. Tőkei Ferenc. (Elvek és Utak.) Budapest, 1982. 249–346.
3. 2000-ben végzett mongóliai kutatásomról lásd: Tanulmányúton Mongóliában. *Néprajzi Hírek* XXIX. 2000. 3–4. sz. 26–27.
4. Kivételt egyedül Caroline Humphrey iskolájának munkái képviselnek.
5. A helynevek magyar akadémiai helyesírásához: Bayan-uul: Bajanúl; Čoibalsan: Csojbalszan; Dornod aimag: Keleti ajmak; Selenge aimag: Szelenga ajmak; Ulj folyó: Uldz folyó; Xentii aimag: Hentij ajmak; Xüder: Hüder; Yerö: Erö. (A szerk.)

A botos pányva használatát a hortobágyi Ohaton
(Fotó: Kunkovács László, 1982)

TÁRSASÁGOK, EGYESÜLETEK, SZERVEZETEK

Megalakult a Magyar Kézművesipar-történeti Egyesület

Az egyesület célja a kézművesipar művelőinek és története kutatóinak összefogása a kézműipar kulturális örökségének megőrzése, tudományos feldolgozása és továbbörökítése érdekében. 2002. március 6-án, Budapesten alakult meg a Magyar Kézművesipar-történeti Egyesület, elnökének Éri Istvánt választották meg, alelnöke Szulovszky János, titkárai Tuza Csilla és Kemecsi Lajos, pénztárosa Nagy Zoltán lett. A közhasznú egyesületet időközben a Fővárosi Bíróság nyilvántartásba vette.

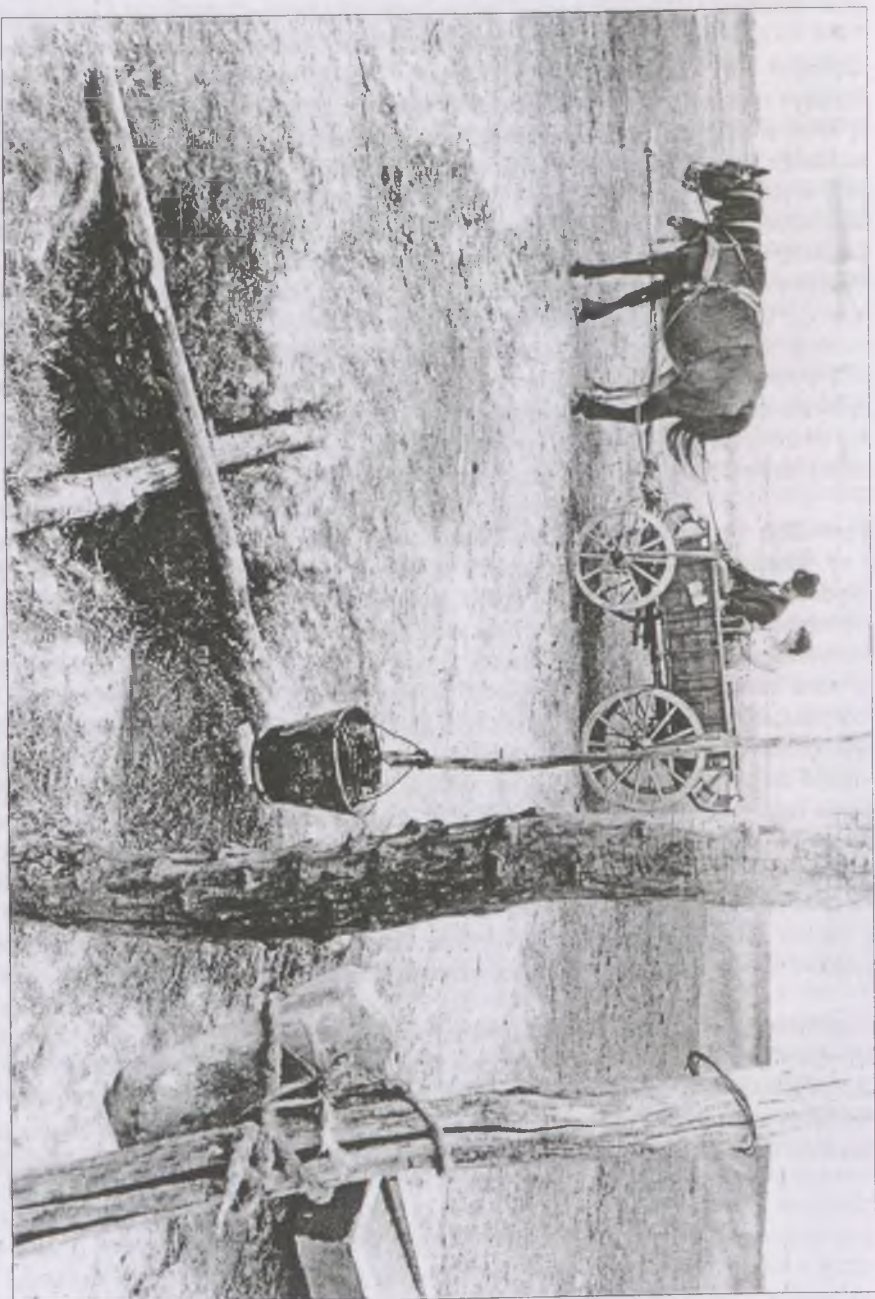
Az alapszabály szerint az egyesület tevékenysége a következőkre terjed ki:

- tudományos tevékenység, kutatás, kutatásszervezés;
- a kézműves kulturális örökség védelme, tudományos feldolgozása és továbbörökítése;
- tudományos ismeretterjesztés és népszerűsítés;
- kiadói tevékenység, kiadványok szerkesztése, kiállítások rendezése, rendezvények szervezése;
- az oktatás területén pedagógiai innováció, tanfolyamok tartása, oktatási segédanyagok írása, illetve segédanyagok készítése;
- audiovizuális anyagok készítése, multimédia.

Mindehhez az érdeklődők, a tagok erejének összefogása szükséges. Éves tagdíjunk 1000 forint. Jelentkezni lehet Tuza Csilla levélcímén (1039 Budapest, Zsirai M. u. 3. X. em. 91.) vagy e-mailjén (Tuza@natarch.hu).

*Pusztai kút Fülöpszálláson
(Fotó: Kunkovács László, 1977)*

KUTATÁSOK

Játékgyűjtés Felsősfalván

2002 júliusában Bodó Bán János meghívására a Székelyföldre, Felsősfalvára utaztam, és részt vettem a helyi tánc táborban. Az egyhetes táborban délelőtt és délután különféle táncok és a hozzájuk kapcsolódó népdalok tanítása folyt. Minden nap fénypontját az esti műsor és az utána következő tánc ház jelentette. Az utazásnak a pihenés, kikapcsolódás mellett elsősorban az volt a célja, hogy népi játékokat gyűjtsék, s ez várakozásomon felül sikerült is.

A vacsora előtti és utáni idő jelentette a munkaidőt; amíg a táncosok el nem kezdték a műsort, minden este izgatottan lestem, hogy hányan érkeznek, és hajlandók lesznek-e velem szóba állni. Nagyon szerencsés voltam, mert vacsora közben és után nagy élvezettel meséltek gyermekkoruk játékaikról. További gyűjtési lehetőségnek számított, amikor egy délelőtt a káposztát szelő konyhás asszonyokat bírtam rá, hogy munka közben emlékezzenek vissza gyermekkori játékaikra. A hagyományörzőknek természetes volt a faggatózás, a konyhások azonban furcsának találták, és kikacagtak, amiért én azt gondolom, ők is alkalmasak efféle kérdezősködésre. A szokásosnak is mondható pironkodás és a „mi úgysem tudunk semmit” után megkérdeztem, hogy mit játszottak gyermekkorukban labdával. Rövid idő alatt kiderült, hogy bizony tőlük is lehet kérdezni; azon és még két következő délelőttön jó néhány játékot felírtam tőlük. A gyűjtő mentségére szolgáljon, hogy a gyűjtésre fordítható kb. egy óra nem azzal telt, hogy a hagyományörzők valami távoli, halvány emlékyanyagot próbáltak felidézni, hanem azzal, hogy minél gyorsabban papírra kerüljenek a sokszor szinte egyszerre elmondott változatok, és a hiányzó elemekre is rá kellett kérdezni. Arra tehát egyszerűen nem volt idő, hogy ezt a hiányosságot meg tudjam szüntetni.

Egy helyben ilyenképpen tizennégy helyséből tudtam játékokat gyűjteni (azért ilyen sokból, mert a távolabbról érkező hagyományörzők között volt például olyan pár is, amelynél a csikjenőfalvi férfi felesége csikszentdomokosi volt), ezek a következők: Alsósfalva (Asf), Bún (B), Csikjenőfalva (Csjf), Csikkarcfalva (Cskf), Csikszentdomokos (Csd), Felsősfalva (Fsf), Gyergyószentmiklós (Gym), Illyésmező (Im), Korond (K), Magyarózd (Mó), Magyarszentbenedek (Mszb), Oroszhegy (Oh), Parajd (P), Vámosgálfalva (Vgf). Nagyobb részük az egykori Udvarhely, mások Csik, Kis-Küküllő, Maros-Torda és Alsó-Fehér vármegyékben találhatók. A tizennégy helyséből összesen százötvenkét játékot sikerült gyűjtenem. Nem tartom érdemesnek felsorolni, hogy egy-egy helyről mennyit, hiszen az nagymértékben függött attól, hogy az éppen jelen lévő táncos hagyományörzők közül ki mennyire volt beszédes vagy fáradt, kinek mennyire volt kedve az ötven-hatvan évvel ezelőtt játszott játékok felidézéséhez, illetve hogy ki mennyire jutott szóhoz. Olyan eset is előfordult, hogy az egyik faluból érkezett adatközlő szinte szünet nélkül mondta a játékokat, s a másik faluból érkezettnek alig volt lehetősége megszólalni, pedig mondott volna ő is.

A játékok felölelik a teljes játéktípusrendet: vannak köztük eszközös, mozgásos, szellemi és párválasztó játékok éppúgy, mint mondókák és kiolvasók.

Az eszközös játékok közül sikerült gyűjteni tárgykészítő, eszközös ügyességi játékokat, labdajátékokat és sport jellegű játékokat egyaránt. A tárgykészítő játékok közül

különféle utánzó jellegű tárgykészítő játékokat (P), agyagbaba-készítést (K), rongybaba-készítést (Csd), másfajta rongybaba és különféle fegyverek készítését (Gym), gólyaláb-készítést (Csjf); a zajkeltő eszközök közül drungattyút (Cskf), szársípót, fúzfásípót és kürtöt (P), labdakészítést (B, Csjf, P) jegyeztem föl. Az eszközös ügyességi játékok közül a gyűjteményben szerepel kacsáztatás (Csjf), bicskajáték (Cskf), pénzezés (Cskf, Fsf), baktatás (Fsf), ugrókötelezés egyedül és ketten (Csd), cérnalevevős (Gym). A labdajátékok közül elkapós labdajátékokat (Vgf), cicázást (Gym), egyfalhozverőt (Cskf), kidobós labdajátékot (B), egyéb labdajátékokat (P, Oh). A sport jellegű népi játékok közül a gyűjteményben szerepel a görcölés (Oh), a bigézés (Fsf), egy különleges méta-játékfajta (Csjf) és egy egyedi sport jellegű népi játék (B).

A mozgásos játékoknak három típuscsoportjából találtam adatot: ölbeli gyermek játékaik, mozgásos ügyességi és erőjátékok, valamint vonulások. Egyedül a fogócskák típuscsoportjából nincsenek adatok, de ez nem a játéanyag, hanem a kérdezés hiányossága. Az ölbeli játékok közül kettőt sikerült leírni: egy láblóbálót és egy höcögtetőt. A mozgásos ügyességi és erőjátékok népes típuscsoportjába tartozik a hintázás, amelynek egyik típusa az ülőhinta: ennek szöveges (Gym, P) és szöveg nélküli (P) változatát is sikerült följegyezni. Két további típus a forgóhinta (Cskf, Csd) és a libikóka (Csjf, Cskf), de idetartozik a láncszakító játék „Adj, király, katonát!” kezdetű változata is (Mó). További adatokat jegyeztem le a hajtóról (Csd, P), a bakugrásról (P), a boltos játékról (Gym), az ugróiskoláról (Gym), a „Kelj fel, Jancsi!” játékról (Asf, Gym). A guggolós körjátéknak sajnos csak a „Dombon török a diót...” kezdetű, nem népi eredetű szöveggel játszott változata került elő (Gym, K). A kifordulós körjáték „Lánc, lánc, eszterlánc...” kezdetű változatát (K), a páros forgót (Cskf, Csd), illetve az „Elvesztettem zsebkendőmet...” kezdetű szövegre játszott kendős játékot is följegyezhettem (Csd). A vonulások között van a helye a „Bújj, bújj, zöld ág...” szövegkezdetű vonulós játék sok kapuval játszott változatának (Cskf, Fsf, Vgf). Másfajta vonulós játékot (kanyargós járást, rétest) eddig Erdélyben sehol nem sikerült gyűjteni.

A szellemi játékoknak négy típuscsoportjából mondtak játékokat: a szellemi ügyességi játékok, a beugratások, a kitalálós játékok és a rejtő-kereső játékok csoportja is gazdagodott. Tiltó játékok éppúgy nem kerültek elő, mint fogócskák, ugyanazon okból. A szellemi ügyességi játékok közé tartozó alliterálókat (Fsf), talalós kérdéseket (Fsf, Gym) és nyelvtörőket (Cskf, Csd, Fsf) jegyeztem föl, valamint az „Egy, megérett a meggy...” kezdetű mondogatót és egy „süket sógor” felelgetőt gyűjtöttem (Csd). A hét napjait soroló mondogatót adatközlőm sajnos csak töredékesen tudta felidézni (Cskf). Az ebbe a típuscsoportba tartozó rimes válaszok egyik változatát is sikerült feljegyezniem (Gym). A beugratások között a leggyakoribb, hogy valakit vízzel leöntenek vagy valamilyen módon előidéznek, hogy ráömljön a víz (Csd). A kitalálós játékok közül egy kitalálós körjátékot írtam föl (Fsf). A rejtő-kereső játékok közül a gyűrűrdi egy változatát sikerült felgyűjteni (Fsf), és népszerűnek bizonyult a tűz-víz játék is (Asf, Fsf, Vgf). Adatközlőim a bújócskát (Gym) és az ipiapacsot (Csd, Gym) is játszották.

A párválasztó játékoknak két típuscsoportjából, a párválasztó körjátékok, illetve társasjátékok köréből kerültek elő változatok; leánykérő játékunk a már említett okból nincs. A párválasztó körjátékok közül az „Elvesztettem zsebkendőmet...” (B, Fsf), a „Hajlik a meggyfa...” (Im, P), valamint a „Kis kacska fürdik...” kezdetű (P) mondták el adatközlőim. Három párválasztó társasjátékot jegyeztem fel (kettő Fsf, egy B).

A mondókáknak három típuscsoportjából sikerült új változatokat gyűjteni. Az állatmondókákat gólya- (Gym, Vgf), katicabogár- (B, Fsf), csiga- (B, Mszb) és két pulykamondóka (P), az altatódalokat egy (Csd), a csüfölkéket pedig két változat (Csd, Gym) képviselte.

A kiolvasók és kisorsolók tömbjéből csak kiolvasók kerültek elő, azok közül is csak kettő (Csd, Fsf). Ennek oka is a már említett sietős gyűjtés, az időhiány, de az is szerepet játszik, hogy tömérdek kiolvasót ismerünk a magyar nyelvterület minden részéről, Erdélyt is beleértve: ezen a területen a legkevesebb a pótolnivaló. Egyedül Moldva az a tájegység, ahonnan kiolvasókat is szükséges gyűjteni.

Egyedi adatok is találhatóak a gyűjteményben. Az egyediség olykor csak az elnevezés szintjén nyilvánul meg: Gyergyószentmiklóson például a csúzlit nevezték *parittyá*-nak, pedig ez a két játékszer jól megkülönböztethető egymástól, és a különbséget a magyar nyelvterületen különböző elnevezésekkel jelölik. Máskor egyedi játékformákat sikerült följegyezni: ilyen például a törölközőből csavart rongybaba és a ketten játszott szökőkötelezés (Csd), a méta különleges formája (Csjf), az egyedi sport jellegű népi játék (B), a *szombat* szóra mondott rimes válasz (Gym), valamint a *k* betűvel mondott alliteráló (Fsf; számos *k*-val alliterálót ismerünk, de ez a szöveg egyedi). Az is előfordult, hogy eddig nem ismert változatokat találtam, amelyek nem egyediek, mert rögtön két változat került elő: ilyen a felelgetők „süket sógor” altípusának egyik szövegváltozata (Csd).

Az itt feltüntetett hiányok mutatják a gyűjtőmunka további feladatait: egyrészt a csonka, hiányos változatok kiegészítésére érdemes törekedni, másrészt a fogócskák, a tiltó és a leánykérő játékok, valamint a kisorsolók változatainak gyűjtésére kell nagyobb figyelmet fordítani. Remélhetőleg erre sor kerülhet 2003-ban, ismét Felsősfalván.

Lázár Katalin

*Csikászat a mocsár jegén ütött lékben az Ipoly mentén
(Fotó: Kunkovács László, 1985)*

TUDOMÁNYOS RENDEZVÉNYEK, KONFERENCIÁK

A Kriza János Néprajzi Társaság őszi vándorgyűlése

(Csíkszereda, 2001. szeptember 28–30.)

Ismét Csíkszereda, pontosabban a Hargita Megyei Kulturális Központ volt a házigazdája társaságunk soron következő konferenciájának, melynek témája a *Játék és kultúra* volt. A kérdéskör érdekessége, interdiszciplináris jellege, újszerűsége és egyedisége a társasági vándorgyűlések történetében kiemelkedően nagyszámú (nemcsak néprajzos) előadót és érdeklődőt vonzott. A kijelölt témakört igen változatosan közelítették meg a felszólalók, ezért az előadások altémák köré csoportosultak.

A kutatás múltja és jelene

- Kalmár Ágnes (Kecskemét): *Magyar iparművészeti játékok (1870–1920)*
- Lázár Katalin (Budapest): *Fogócskatípusok a népi játékok típusrendjében*
- Faragó József (Kolozsvár): *Hány mondókát ismernek ma a gyermekek Hármásfaluban?*
- Váczi Mária (Kecskemét): *Változó játékszokásaink egy felmérés tükrében*
- Szöcsné Gazda Enikő (Sepsiszentgyörgy): *Büntetés a játékokban*

Intézmények a játékkultúra terjesztéséért

- Györgyi Erzsébet (Budapest): *Népi játék – kiállítás – játszóház*
- Szepesi Andrea – Homokiné Bibor Anna (Kecskemét): *A Szórakaténusz Játékmúzeum és Műhely játékkészítő és kézművesműhelye*

Játék és ritus

- Marcus, Solomon (Bukarest): *Jocul ca libertate (A játék mint szabadság)*
- Gazda Klára (Kolozsvár): *Hinta és hintázás – Funkciók, jelképek, jelentések*
- Szikszai Mária (Kolozsvár): *Játszó istenek Homérosz Iliászában*

A kisgyermekkor játéka – A játék szerepe a nevelésben

- Fábián Katalin (Miskolc): *Az óvodás korú gyermek játéka – A játék szerepe az életre való felkészítésben*
- Joó Jánosné (Budapest): *A népi kultúra hatása az óvodás gyermek személyiségének fejlődésére*
- László János (Havard): *A játék szerepe a munkába és a társadalomba való belenevelődésben*
- Osváth Anna (Sepsiszentgyörgy): *A népi kultúra elemei a mai gyermekjátékokban*

Felnőttek játéka

- Olosz Katalin (Marosvásárhely): *Játék a csatatéren*
- Balázs Lajos (Csíkszereda): *Párválasztó játékok Csíkszentdomokoson*

Tájak játékkultúrája

- Bara, Marilena (Bukarest): *Redescoperirea lui Tudor Pamfile (Tudor Pamfile újralfedezése)*
- Zsigmond Győző (Sepsiszentgyörgy): *Gombás játékok, játékos szokások*
- Márton Béla (Szováta): *Sóvidéki hangzó gyermekjátékok*

- Gálné Kovács Irma (Gyergyóalfalu): *Egy gyermekjáték hatféle változata Gyergyóalfaluban*
- Tankó Gyula (Gyimesközéplak): *Gyermekvilág Gyimesben*
- Lőrinczi Etelka (Arapatak): *Eszközös játékok Arapatakon*
- Balázi Dénes (Székelyszentlélek): *Nyikó menti zenés-táncos játékok*
- Demeter Éva (Sepsiszentgyörgy): *Játék és munka*

A konferencia keretében mutatták be a társaság, illetve a tagok legújabb könyveit:

- *Az orbai református egyházmegye vizitációs jegyzőkönyvei. I. 1677–1752.* Szerk. Csáki Árpád, Szöcsné Gazda Enikő. Sepsiszentgyörgy: T3. 2001. 358 p.
- *Emberek, szövegek, hiedelmek. Tanulmányok.* Szerk. Czégényi Dóra, Keszeg Vilmos. (Kriza Könyvek, 7.) Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság. 2001. 206 p.

Balázs Lajos

VII. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia (Békéscsaba, 2001. október 2–4.)

A Magyar Néprajzi Társaság által ötévenként megszervezett Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia Európa egyik legrégebben működő, rangos nemzetközi etnográfiai fóruma. Hazai és nemzetközi tudományos körökben egyaránt számon tartják és nagyra értékelik. Az első tanácskozás megrendezésére 1975-ben került sor, ilyenképpen a VII. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferenciát negyedszázados jubileumi rendezvénynek is tekintettük.

A Mádl Ferenc köztársasági elnök fővédnöksége alatt álló szimpóziumot több intézmény, szervezet is támogatta, ezek felsorolásával mondunk köszönetet a hathatós segítségért: Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Nemzeti Kulturális Alapprogram Igazgatósága, Igazságügyi Minisztérium, Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Hivatala, Békéscsaba Megyei Jogú Város Önkormányzata, Békés Megyei Önkormányzat Képviselő-testülete, Határon Túli Magyarok Hivatala, Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány, Illyés Közalapítvány, Ifjúsági Ház és Általános Társaskör (Békéscsaba), valamint több nemzetiségi önkormányzat és civilszervezet. A szervezőbizottság tagjai Kósa László, a Magyar Néprajzi Társaság elnöke, Gráfik Imre, a Társaság főtítkára, Eperjessy Ernő és Gyivicsán Anna, a Nemzetiségi Szakosztály elnökei, Grin Igor szervezőbizottsági titkár, Krupa András és Andó György főszerzők, továbbá Balogh Balázs, Martyn Emília, Szatmári Imre és Sente György voltak.

A nemzetiségi kultúrák az ezredfordulón – Esélyek, lehetőségek, kihívások címmel megrendezett 2001. évi tanácskozás a Közép-Európában, főleg a Kárpát-medencében élő népek, kisebbségek nyelvének és kultúrájának megmaradási esélyeit vizsgálta, különös tekintettel az Európai Unió várható bővítésére és a globalizáció hatásaira. A konferenciára jelentkezőknek mintegy kétharmada jelent meg, így csupán százharminchárman (ebből harmincegy külföldi), a plenáris záróülésen pedig ötvenketten vettek részt, az elhangzott előadások száma nyolcvankettő volt.

Ami a külföldi résztvevőket illeti, a korábbi konferenciákhoz hasonlóan a legnagyobb számban ezúttal is Szlovákiából érkeztek (tizenegyen), de közöttük sajnos egyetlen magyar kutató sem volt. A Jugoszláviából jelentkező tizenöt kutatóból végül azért

érkezett csak öt, mert indulásuk előtt mindössze néhány nappal közölték velük, hogy intézetük költségvetését váratlanul zárolták. Végeredményben a külföldről érkezett harmincegy résztvevő az alábbi országok között oszlott meg: Szlovákia (11 fő), Románia (8), Jugoszlávia (5), Szlovénia (2), Horvátország (1), Ukrajna (1), Bulgária (1), Franciaország (1), Izrael (1).

Különösen sajnálatos a hazai néprajzi intézmények (Néprajzi Múzeum, MTA Néprajzi Kutatóintézete stb.) távolmaradása, de ugyanilyen szembevethető volt a határon túli magyarok kis arányú részvétele (a harmincegy külföldből mindössze kilenc). Ennek okait a zsúfolt őszi programokban, másrészt a magasnak ítélt részvételi díjakban látjuk (háromnapos szállás és étkezés díja hazaiaknak 7000 forint, külföldieknek 150 német márká). A külföldiek nagyszámú jelentkezését, majd távolmaradásuk okát keresve meg kell jegyeznünk, hogy a programfüzet kiküldésekor a költségeknek csupán a felére volt ígérvényünk a különféle alapítványoktól. Ezért a határokon túlra csak óvatosan mertünk vállalatot tenni, s a meghívás a következőképpen szólt: „A kelet- és közép-európai országokból érkező szakemberek számára alapítványi pályázatok segítségével próbálunk támogatást nyújtani.” Így a határon túli magyarok elbizonytalanodtak, többségük el is maradt. Feltehetően a félreértések többségét elkerülhettük volna, ha a kiemelkedő kutatók személyre szóló meghívót kapnak, illetve ha a részvételi díjak biztosítását egyértelműen tisztázzuk.

A magyarországi szlovákok és ruszinok kivételével más nemzetiségi önkormányzatok vagy alacsony szinten (horvátok, szerbek, németek), vagy egyáltalán nem képviseltették magukat (bolgárok, cigányok, görögök, lengyelek, örmények, románok, szlovének).

Az eredeti tervhez képest a jelentkezések beérkezése után a szervezőbizottság úgy döntött, hogy senkit vissza nem utasít, és három szekciót szervezett. A zsúfoltság további enyhítése érdekében a szervezőbizottság tagjai a saját előadásaiktól visszaléptek azzal, hogy azok csak a kötetben jelennek meg. Végül is a tények alapján (a távolmaradások miatt) az előadások két szekcióra redukálódtak.

A konferencia információs rendszere és szervezeti irányítása (fogadás, elhelyezés, utaztatás stb.) végig zökkenőmentesen zajlott le. Az egyes előadásokat a résztvevők tolmácsberendezések segítségével, angol-, német- és magyar-szinkrontolmácsolásban hallgathatták.

Az előzetes sajtótájékoztatót Gráfik Imre, a Társaság főtájtársa tartotta meg Békéscsabán. A plenáris ülésen Papp János, Domokos László, Kósa László, Voigt Vilmos, Doncsev Tosó, Gyivicsán Anna és Pozsony Ferenc adtak elő, majd a két szekció üléseire került sor. Az előadásokat szabad eszmecsere, nyílt vita követte. Egymástól alapvetően eltérő szemlélet és vita a kisebbségek (szlovákok Magyarországon, magyarok Szlovákiában) kulturális autonómiájával, valamint a moldvai csángók eredetével kapcsolatban merültek fel.

Október 1-jén *Csodák csodája – Fogadalmi képek Máriaradnán* címmel kamarakiállítás jellegű fotótárlat nyílt a tanácskozóterem aulájában. Szervezője a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke volt, a kiállítást Barna Gábor mutatta be, s ő vezette a *Mária megsegített* címmel megtartott tanácskozást is. A hagyományok szerint a konferenciához kapcsolódva, annak részeként a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumban nyílt reprezentatív kiállítás *Világnak világossága – Egyházak és a népi vallásosság a Körösök vidékén* címmel. A Békés megyei nemzetiségek egyházi relikviáit bemutató tárlatot ünnepélyes keretek között Kósa László nyitotta meg.

A tanácskozás második napján a résztvevők tiszteletére az Ifjúsági Házban színvonalas műsorra került sor, amelyen Békés megye különböző nemzetiségeinek tánc- és népzenei kultúráját mutatták be a fellépők.

Az elhangzott előadásokat a korábbiakhoz hasonlóan könyv alakban kívánjuk megjelentetni. A VII. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia mérlegét úgy összegezhetjük, hogy eredményesen zárult, céljainkat a néprajztudomány és a kisebbségek társadalmi érdekei szempontjából egyaránt jól szolgálta. Különösen fontos pozitívuma az eseménynek a fiatalok nagy arányú részvétele és érdeklődése. Többen fogalmazták meg egyéni véleményüket, mely szerint ez a tanácskozás olyan rangos nemzetközi fórum, amelyet a kisebbségi kultúrák védelme érdekében mindenképp életben kellene tartani. Más – nemzetközi szintereken is elismert kutató – javaslata szerint szerencsés lenne, ha a jövőben az etnikai sztereotípiák kérdései nagyobb súlyt kapnának a konferenciákon.

Eperjessy Ernő

Mádl Ferenc köztársasági elnök köszöntőlevele a VII. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferenciához

Tisztelt Konferencia, Hölgyeim és Uraim!

Tisztelettel és szeretettel köszöntöm a VII. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia résztvevőit, a néprajztudomány nemzetközi és hazai képviselőit.

A konferencia idei témája is kifejezi, hogy ezúttal nem a néprajztudomány leíró jellege kerül előtérbe, hanem a multikulturális együttélés, a két- és többnyelvűség, valamint a kölcsönös tolerancia kérdése.

A néprajzkutatók szerint általánosan megfigyelhető jelenség, hogy az etnikailag vegyes területeken és településeken, bár az etnikai csoportok viszonylag elkülönülten élnek, kölcsönös tolerancia figyelhető meg. Ez megnyilvánul a más ajkú szomszéd szokásainak, ünnepeinek, vallásának, értékrendjének tiszteletben tartásában, gyakran a sajátos értékek adoptálásában is. Ez a tolerancia teszi lehetővé a másság, a sajátosságok fennmaradását, a konfrontáció elkerülését.

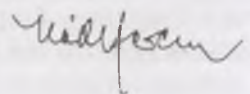
Bár nem vagyok néprajzkutató, számomra is örömet okoz egy-egy szép szöttes vagy váza, nem is beszélve a gyönyörű népdalokról, melyek az évszázadok során számtalan világhírű zeneszerzőt ihlettek meg. A világ sokszínűségének, értékeinek megtartásához fontos a nemzeti nyelv és kultúra megőrzése és továbbadása nemcsak a nemzeti, hanem a kisebbségi létben is.

Hölgyeim és Uraim!

A konferencia témája ma különösen időszerű és fontos szakmai és politikai szempontból egyaránt. Úgy vélem, a néprajzkutatás eredményei tanulságokkal szolgálhatnak társadalmunk számára, és elősegíthetik a nemzeti sajátosságok elfogadását, a népek és nemzetek békés egymás mellett élését. Ez ma a legfőbb értelme és értéke az Önök munkájának.

Kívánom, hogy tanácskozásuk eredményes legyen, és szolgálja a kisebbségek és a különböző nemzetek kölcsönös megértését!

Budapest, 2001. szeptember 20.

**Népi építészet a Kárpát-medencében
a honfoglalástól a 18. századig
(Szolnok, 2001. október 9–10.)**

A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum először 1989-ben rendezte meg úgynevezett tájkonferenciáját. Ezeknek a kétévente sorra kerülő tanácskozásoknak azóta is céljuk, hogy számba vegyék a népi építészet kutatása terén egy-egy kisebb-nagyobb térségben elért legújabb eredményeket, mindazokat, melyeket nemcsak a szűkebb szakterület, hanem a társtudományok művelői, a nyelvészek, történészek, régészek, művészet- és építészettörténészek – és a sor még tovább folytatható – fel tudnak mutatni. A Kárpát-medence északkeleti térsége (1989), a Dél-Dunántúl (1991), a Kisalföld (1993), a Nyugat-Dunántúl (1995) és a Balaton-felvidék (1997) után 1999-ben földrajzilag is túllépett a konferenciasorozat jelenlegi határainkon, Tusnádon Erdély népiépítészet-kutatásának újdonságait tekintette át. A konferenciasorozatot a Szabadtéri Néprajzi Múzeum mindig a helyi megyei múzeumi szervezettel közösen rendezi, ezúttal a Műemlékvédelem Elméleti és Gyakorlati Kérdései nyolcadik tanácskozásának volt önálló szekciója.

Miután a konferencia „körbejárta” a Kárpát-medencét – az Alföldre a nagykörösi *Építészet az Alföldön* című konferencia és annak 1989-ben, két kötetben megjelent anyaga miatt nem került eddig még sor –, aktuálisnak látszott a történeti kérdések felé fordulni. Köszönhetően a különböző „autópálya-ásatásoknak”, elsősorban a régészet halmozott fel rengeteg új ismeretet, melynek megismerése a népi építészet kutatása szempontjából is elengedhetetlen. Ezért rendezte meg 2001. október 9–10-én a Szabadtéri Néprajzi Múzeum a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatóságával közösen Szolnokon a *Népi építészet a Kárpát-medencében a honfoglalástól a 18. századig* című tanácskozást.

A bevezető előadást Takács Miklós tartotta *Az Árpád-kori köznépi lakóház kutatása, különös tekintettel az 1990-es évekre* címmel. A legkorábbi korszak lakóépületeivel Mesterházy Károly (*Többszattatú falusi házak az Árpád-kor népi építészetében*), Koválovsky Júlia (*Árpád-kori házak Visegrád-Várkertben*), Gróf Péter (*Újabb kutatások Visegrád-Várkertben*), Molnár Erzsébet (*Esztergom–Zsidód Árpád-kori település lakóházai*), Wolf Mária (*10. századi település Edelény–Borsodon*), Tari Edit (*Faépületek az Árpád-kor népi építészetében*), Nagy Ágnes (†), Gallina Zsolt, Molnár István és Skriba Péter (*Késő Árpád-kori, nagyméretű, földbe mélyített építmények Ordacsehi–Bakonszegen*), Pintér László (*Egy leégett tetőszerkezetű Árpád-kori veremház Mosonszentmiklós–Egyéniföldek lelőhelyről*) foglalkoztak és mintegy párhuzamul, előzményként Kerezi Ágnes *A késő középkori népi építészet régészeti kutatásának újabb eredményeit* foglalta össze, a téma „kibontására” pedig Miklós Zsuzsa és Vizi Márta (*Adatok a középkori Ete mezőváros településszerkezetéhez és háztípusaihoz*), Sabján Tibor két előadással is (*Késő középkori népies kályháink nagytáji vonatkozásai; Késő középkori lakóházak rekonstrukciói – Sarvalyi példák*), Pusztai Tamás (*A középkori Mohi mezőváros építészeti emlékei*), Benkő Elek (*Régészeti megjegyzések a székelyföldi lakóházak középkori történetéhez*), Belényessi Károly (*Templom körüli erődítés Balatonszárszó határában*), Kovács Eszter (*Földbe vájt kemencéjű veremház feltárása Csepel–Nyilasokra-dűlőn*), Somogyvári Ágnes (*Egy Árpád-kori település lakóházai Kiskunfélegyháza–Haleszen*) és Pölös Andrea (*Építőáldozatok*) vállalkoztak. Az előadások sorát Balassa M. Iván zárta *A népi építészet a régészet és a néprajztudomány között* című előadásával.

A két nap során nem minden előadás hangzott el, váratlan elfoglaltság és egyéb okok miatt többen csak elküldték beszámolóikat. A Cseri Miklós és Tárnoki Judit szerkesztette, példás gyorsasággal és színvonalon megjelent, a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban beszerezhető konferenciakötetben azonban mind megtalálható (*Népi építészet a Kárpát-medencében a honfoglalástól a 18. századig*. Szentendre–Szolnok, 2001. 504 p.).

Balassa M. Iván

X. Kézművesipar-történeti Szimpózium

(Budapest, 2001. október 29–30.)

Harminchárom szakember ült össze az ország egész területéről 1971. április 22-én és 23-án Nagyvázsönyban, hogy megvitassák a magyarországi céhkataszter összeállításának és számítógépes feldolgozásának lehetőségét. A tanácskozás másik fő célja az volt, hogy a céhtörténeti kérdésekkel foglalkozó szakemberek megismerjék egymást, kicseréljék gondolataikat, tapasztalataikat, ismertessék tudományos tevékenységüket és munkamódszereiket.

A kutatók együttműködése rendszeres szimpóziumokat eredményezett. Hamarosan nemcsak belföldi, hanem nemzetközi konferenciákat is – a kézművesipar-történeti munkabizottság (1975-től ugyanis már az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottsága adott keretet e civilszerveződésnek) szakmai teljesítményére a nemzetközi tudományos élet is felfigyelt. Ebben nagy szerepe volt annak a komoly kollektív forrásfeltáró munkának, amelyet a céhkataszter (*A magyarországi céhes kézművesipar forrásanyagának katasztere I–II.*, Budapest, 1975–1976), illetve a limitációkataszter (*A magyarországi árszabások forrásanyagának katasztere 1463–1848 I–II.*, Budapest, 1986) kötetei reprezentálják. A két évente megtartott hazai, illetve nemzetközi szimpóziumok pedig megteremtették annak a lehetőségét, hogy a különböző kutatások eredményei hamar bekerülhessenek nemcsak a magyar, hanem a nemzetközi tudományos vérkeringésbe is. A szimpóziumokon elhangzottakat rendszeresen közre is adták, ebben csak a két utolsó tanácskozás kivétel: a IX. Kézművesipar-történeti Szimpózium anyaga előbb csak válogatásban jelenhetett meg (az akkor kimaradt tanulmányok jelentős része utóbb napvilágot látott a *Tanulmányok a kézműipar történetéből* című kötetben, amely voltaképpen az ötödik nemzetközi szimpózium legtöbb előadását is – egy másik tanácskozás anyagával egyetemben – publikálta). Az elmúlt három évtized tanácskozásait és közös forrásfeltáró munkáit mintegy 8200 oldalnyi terjedelemben összesen harminc kötet reprezentálja. Ha valaki ezek kiadását évcit megnézi, szembeötlő, hogy az utóbbi évtizedben esztendőket teltek el újabb kiadványok megjelenése nélkül. A megváltozott körülmények miatt is döntött úgy a munkabizottság 2000-ben megválasztott vezetősége, hogy a X. Kézművesipar-történeti Szimpóziumot a számvetés jegyében rendezi meg. A jubileumi eszmecsere nem a Veszprémi Akadémiai Bizottság székháza, hanem az MTA Történettudományi Intézetének tanácsterme adott otthont 2001. október 29–30-án.

Az egybegyülteket az intézet igazgatója, Szász Zoltán köszöntötte, méltatva a munkabizottság szakmai teljesítményét, majd Éri István, a munkabizottság alapító elnöke emlékezett az elmúlt három évtizedre, s azokra, akiknek a neve összeforrott e szakmai társasággal, de már nem lehetnek közöttünk.

Ezt követően Dóka Klára – aki a kezdetektől részese volt a tudományos eszmecseréknek és a kollektív munkáknak – vette számba a harminc év kutatási eredményeit. A szervezők néhány érintkező tudományterület jeles képviselőit is felkérték, hogy szaktudományuk nézőpontjából értékeljék e három évtized termését. A néprajztudomány szemszögéből Paládi-Kovács Attila akadémikus, a társadalomtörténet, illetve a gazdaságtörténet aspektusából Gyáni Gábor, illetve Kaposi Zoltán, a régészet részéről Gömöri János vont – alapvetően pozitív – mérleget. *A kézművesség kutatásának műhelyei és eredményei Északkelet-Magyarországon* című előadását közbejött külföldi útja miatt nem tudta megtartani Veres László, de elküldte előadása szövegét. A számvetésvblokkot a munkabizottság titkára, Szulovszky János *Hogyan tovább? – Feladatok, lehetőségek, perspektívák* című referátuma zárta. Ebben többek között hangsúlyozta: ahhoz, hogy a jövőben ne csak erkölcsi, hanem komolyabb anyagi tőkéje is legyen a munkabizottságnak, szükségesnek tűnik a tudományos ismeretterjesztésben, közművelődésben való szervezettebb és nagyobb feladatvállalás. Többek között ez is indokolja, hogy létre kellene hozni a Magyar Kézművesipar-történeti Egyesületet, amelynek nemcsak a szakkutatók lehetnének a tagjai, hanem mindazok, akik a kézműves kulturális örökség feldolgozását fontosnak tartják és támogatják.

Ezt követően a munkabizottság titkára Éri Istvánnak a Kézművesipar-történeti Munkabizottság Örökös Tiszteletbeli Elnöke-, Domonkos Ottónak és Dóka Klárának a Kézművesipar-történeti Munkabizottság Örökös Tiszteletbeli Tagja-oklevelet nyújtotta át. Távolléte miatt később otthonában vette át ugyanezt az elismerést Rózsa Miklós, illetve a Kézművesipar-történeti Munkabizottság Örökös Tiszteletbeli Titkára-oklevelet Nagybáky Péter.

A délutáni program először a tárgyi világra irányította a figyelmet. Csukovits Anita az asztalosipar egy kevésbé vizsgált tárgycsoportjáról, a koporsókról szólt. Nagy Zoltán a régészet módszerével feltárt 19. századi agyagpipák néprajzi tanulságait összegezte. Ugyancsak a régészeti eszközök gyümölcsöző alkalmazásáról számolt be Vida Gabriella a fazekasság néprajzi kutatása kapcsán. Buzinkay Péter az Iparművészeti Múzeum gyűjteményében lévő mozsarak típusait vette számba. Legvégül Hajda György Zsigmond famíves-restaurátor a kézműves örökség megőrzéséről osztotta meg gondolatait és tapasztalatait.

Ezután könyvbemutatókra került sor. Nagy Zoltán a dunántúli cseréppipa-készítő műhelyekről írt könyvét ismertette. Györgyi Erzsébet az üvegműves Giergl Henrikről szólt a 19. század derekán papírra vetett önéletírása, úti jegyzetei és naplói tükrében, amely *Egy pesti polgár Európában* címmel jelent meg a Néprajzi Múzeum gondozásában. A Kaposvár ipartörténetét feldolgozó, Kaposi Zoltánnal közösen jegyzett monográfiájuk tanulságairól T. Mérey Klára beszélt. Az első nap szakmai programját Gömöri János zárta, aki *Az avar kori és Arpád-kori vaskohászat régészeti emlékei Pannóniában* című könyvét mutatta be.

A tanácskozás másnapján a *Céhek, iparosok, társadalom* című témakört Györiványi Sándor előadása nyitotta meg, aki a mesterdalnok Hans Sachs és a jeles fametsző Jost Amman közös könyvét ismertette, amely a 16. századi kézműipari technológia forrásául szolgál a kutatás számára. Csiffáry Gergely a magyarországi üvegyártók, üvegesek és üvegescéhek 16–17. századi kapcsolatát tekintette át. Vissi Zsuzsanna *A Magyar Országos Levéltárban található 1867 előtti céhes ipartörténet forrásaira*, illetve kutatási lehetőségeire hívta fel a figyelmet. Jeney-Tóth Annamária 17. századi adójegyzékek alapján vizsgálta Kolozsvár céhes társadalmát. Forró Katalin a váci céhlegények 18. század második feléből származó céhleveleit ismertette. A *Siklósi céhek a 18. század végén* címmel T. Papp Zsófia tartott előadást. Radnóti Ilona a 18. század utolsó évtizedeiben

és a 19. század közepén készült összeírások alapján elemezte zsidó kézművesek Baranya társadalmában betöltött helyét és súlyát. Akadályoztatása miatt Rózsa Miklós nem tudott a szimpóziumon részt venni, a pesti és a budai cukrászok céhalakítási kísérletéről, illetve céhen kívüli testületük létrejöttéről már korábban elküldött tanulmányát a munkabizottság titkára ismertette. Ezt követően Gál Éva a rendelkezésre álló források tükrében egy 19. századi pécsi aranyművesmester portréját rajzolta meg. Az előadások sorát Szűcs Judit beszámolója zárta, aki összegezte a 19. század közepi csongrádi iparosok hagyatéki leltárait feldolgozó kutatásainak tanulságait.

Csiffáry Gergely, a Kézművesipar-történeti Munkabizottság elnöke zárszavát követően a résztvevők megtekintették a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátó-ipari Múzeum kiállítását.

Szulovszky János

Palócok a múltban és a jelenben

(Balassagyarmat, 2001. november 9–10.)

A palóc népcsoport kutatásának megindulása óta gazdag tudományos-kulturális örökség halmozódott föl. A balassagyarmati Palóc Múzeumban megrendezett kétnapos konferencia célja ennek az óriási ismeretanyagnak, az eddigi eredményeknek a számbavétele és az új átfogó kutatási lehetőségek keresése volt. A neves szakemberek részvételével lezajlott tanácskozás feladatának tekintette egy új palóc vagy felföldi régiókutatás kereteinek körvonalazását, programjának előkészítését, és a kutatási lehetőségek konkretizálását néhány fontos területen. Napjaink újfajta jelenségeinek vizsgálatával a néprajztudománynak választ kell adnia az ezredfordulón fölmerülő kihívásokra, a társadalom és a tudományos közvélemény által felvetett kérdésekre.

Kósa László bevezető előadásával kezdődött a tanácskozás, mely a palócok kutatásának eddigi eredményeit összegezte. A *Palócok* (1989) négy kötetének értékelése során az előadó kiemelte e nagy összefoglalásnak a magyar regionális kutatásban elfoglalt meghatározó szerepét, hangsúlyozva további témakörök (vallási néprajz, szlovákiai magyarok, szomszédos szlovákok stb.) vizsgálatának fontosságát. Paládi-Kovács Attila előadása a palócok eredetének és etnikai összetevőinek vizsgálatát tartotta szem előtt, s megállapította, hogy ezt a kérdést továbbra sem lehet véglegesen és teljes bizonyossággal lezárni. A palócok kezdetektől napjainkig tartó kutatásával foglalkozott Selmeczi Kovács Attila előadása, majd a délelőtti ülésszakot B. Kovács István beszámolója zárta, melyben Jozef Škultétynek a szlovák–magyar nyelvi kapcsolatokról szóló megállapításai alapján felvetette, hogy szükséges volna a szlovák nyelv magyar jövevényszavainak újraértékelése, a helynévanyag és a településtörténet összefüggéseinek módszeres vizsgálata.

Petercsák Tivadar a délutáni ülést megnyitó előadásában az 1967-ben megindult palóckutatás célkitűzéseiről és eredményeiről számolt be. Nagy tisztelettel szólt a munka fő szervezőjéről, Bakó Ferencről, akit Gunda Béla Mikszáth Kálmánnal együtt említett: „Ő tudományba ötvözte azt, amit a »nagy palóc« az irodalomba és az örökkévalóságba álmódott bele.” Cs. Schwalm Edit a palóc népi táplálkozás jellemzőit foglalta össze, kitekintve a hagyományos palóc ételeknek a mai konyhán való felhasználási lehetőségeire. Gyurkó György a néphit felől közelítve a népi átkokról és orvosi magyaráza-

tukról tartott előadást A *Palócok* négy kötetéből kimaradt népi vallásosság témáját ismertette Lengyel Ágnes. Utalt a korábbi kutatás eredményeire és a megváltozott gazdasági-társadalmi alapokon tovább élő jelenségek vizsgálatának fontosságára. A népi vallásosság témájához illeszkedően Varga Lajos előadása a pásztói hívek kapcsolatát mutatta be a templommal és a lelképásztorral.

Lázár Katalin a palóc népdalok régi és új stílusú darabjainak néhány típusát mutatta be és a hagyományörző együtteseknek a nagyobb hitelesség eléréséhez tanácsokkal szolgált. Agócs Gergely a palócok hangszeres népzenejéről tartott bemutatót, amit Pál István tereskei dudás gazdagított játékaival. Sándor Anna a Nyitra vidéki palóc nyelvjárásokról szóló dolgozatát írásban küldte el. A nap tudományos programjának lezárásaként Limbacher Gábor egy magángyűjteményből rendezett kiállítást mutatott be. A gyűjtemény létrehozója egy törzsökös nógrádi cigány család leszármazottja, aki a palócság értékrendjének továbbvivőjévé vált, és a társadalmi-kulturális mobilitás sajátos, hagyományelvű útját járta be.

Az előadások szüneteiben a Palóc Néptáncegyüttes adott műsort, este pedig a rosznyói Meseszínház palóc közösségi maszkos játékot adott elő *A juhásznak jól van dolga* címmel.

A következő napon Limbacher Gábor a palóc régió leendő kutatási programját ismertette. Az új palóckutatás egyik legmeghatározóbb célja a csoport-identitástudat vizsgálata, a *palóc* mai jelentésének és jelentőségének feltárása az egyéni és közösségi önazonosság-tudatban, valamint topografikus vizsgálat elvégzése a régió határainak, kiterjedésének, azaz identitástérképének meghatározására. A program másik iránya a demográfiai, szociológiai, néprajzi jelenkutatás. Ezenkívül lényeges a néprajz eddig vizsgált témáinak lehetőség szerinti további elmélyítése, az elhanyagolt területek feltárása, a mai társadalmi, kulturális kihívásokból adódó új témakutatások végzése és a hagyományos témák mai állapotának tanulmányozása. Mindez hangsúlyosan tudományközi módszerekkel és vizsgálatokkal végezhető el. A részeredményeket kiállítások, filmes feldolgozások, tanácskozások és konferenciakötetek mutatnák be. Voigt Vilmos az új palóckutatásról szólva felhívta a figyelmet a monografikus néprajzi vizsgálatok sajátosságaira, méltatva a négykötetes mű, a *Palócok* mint a magyar tudománytörténet máig egyetlen nagymonográfiájának jelentőségét. A hasonlóan gondos előkészítettség nélkülözhetetlen egy következő palócmonográfia elkészítéséhez. Újszerű szemlélettel kell a munkához hozzáfogni, társadalomtörténeti, művelődéstörténeti, ökológiai keretben és szükséges a kimaradt területek pótlása is. Interetnikus nézőpont érvényesítésével utalni kell a szlovák párhuzamokra és írni kell a palócok között élő németek, zsidók, cigányok kultúrájáról is.

R. Várkonyi Ágnes a történeti ökológia regionális lehetőségeiről értekezve két nagy kérdéskört tekintett át. Vázolta a történeti ökológia általános feladatait és áttekintette a palóc vidék néhány környezettörténeti kérdését és feladatait. A palóc régió sajátos arcúlatára a mikrotájak összességéből rajzolódik ki. Ezen a földrajzi és gazdasági tekintetben egyaránt átmeneti jellegű területen szerteágazó gyökérzetű nép élt, mely egységesen a kultúra archaikus vonásait őrizte meg. Fejős Zoltán előadása a regionalizmus néhány elméleti kérdéséről tekintette át, melyek egyben a térbeliség mai vizsgálatának – így egy esetleges új palóckutatásnak is – főbb irányait határozhatják meg. A régió és a regionalizmus a térbeliség néprajzi vizsgálatában újabban jelentkező fogalmak, elszakíthatatlannak a hagyományos társadalmi viszonyokat felbomlasztó és átalakító modernizációtól. A régió mint térben körülhatárolt társadalomszerveződés és kultúraépítés egyik kulcseleme az identitás, melyet az emberek szimbolikus eszközökkel fejeznek ki. A néprajzi kutatást egyrészt ennek forrásai, nyilvános és közösségi megnyilvánulásai érdeklik,

másrészt az foglalkoztatja, hogy a regionalizmus hogyan jellemezhető a kulturális bealítódások, értékrendek, a mindennapi viselkedésformák szintjén. Kívánatos lenne, ha az új palóckutatás mindkét vizsgálódási irányt követné.

Az előadások szünetében a második napon a Lajtorja gyermeknéptáncsoport a Hamiskás együttes közreműködésével domaházi palóc táncokat adott elő, majd egy mátraballai palóc ember, Kispál Sándor egy néprajzi film kíséretében beszélt szülőfalujáról, életéről, az általa képviselt hagyományos műveltségről, ami a palóc identitástudat egy példáját nyújtotta.

A *palóc* nevet viselő kulturális és kereskedelmi termékek vagy akár ipari létesítmények tovább éltetik és közben átformálják, változtatják a jelzöt és a palócság fogalmát egyaránt. Ennek illusztrálásaképpen mutatta be a *Palócföld* című közéleti, irodalmi, művészeti folyóiratot Praznovszky Mihály. A Rozsnyóról érkezett Badin Ádám a Palócország – Meseország című, négy év óta rendszeresen megtartott palóc mesemondóversenyéről beszélt, amelyen különös gondot fordítanak a nyelvjárás sajátosságainak megőrzésére és a hagyományos népviselet legalább színpadi átörökítésére. Mesemondó gyerekek Bárnáról és Tornagörgőről vettek részt a bemutatón. Külön előadás ismertette a Palóc Gazda Mezőgazdasági Kft. névválasztásának indítékait és a palóc hagyományokhoz kötődő szécsényi Palóc Népművészeti és Háziipari Szövetkezet tevékenységét. A Palóctudor Kft. képviselői beszámoltak tevékenységükről, mely a táj látónivalóinak interneten való bemutatását célozza (www.palocudor.hu).

A kétnapos konferenciát kerekasztal-beszélgetés zárta, amelyen a hozzászólókon kívül Sárkány Mihály és Várkonyi Gábor ismertette véleményét. A rendezvény megvalósítását a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a Nemzeti Kulturális Alapprogram Népművészeti Kollégiuma, Balassagyarmat Város Önkormányzata és a Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése támogatta.

Lengyel Ágnes

Asszimiláció, mimikri, etnikai reneszánsz

(Miskolc, 2001. november 22.)

A Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológiai Tanszéke a fenti címmel rendezett konferenciát 2001. november 22-én azzal a céllal, hogy fórumot kapjanak azok a kisebbségi, illetve vegyes etnikumú településeken, kistérségekben végzett terepmunkák, mikrovizsgálatok, amely helyi közösségekben a nemzetállami és államszocialista keretek által előhívott, területenként és országonként eltérő alkalmazkodási minták sajátos korrekciójára került sor 1989 után. A tanácskozás meghirdetői fontosnak érezték, hogy bemutatásra kerüljenek multietnikus környezetben élő, több nyelvet, kulturális mintát elsajátító, ismerő és használó, „köztes helyzetű”, heterogén identitásrepertoárral rendelkező személyek és közösségek. Adaptív válaszaik a nemzetállamok kihívásaira és a rendszerváltás után a kisebbségvédelem, a kulturális-politikai autonómia és a regionalizáció újabb keletű igénye által kiváltott helyi identitásépítési folyamataik több tanszéki kutatási program fókuszába is kerültek (pl. Észak-Erdély, Máramaros, Mecenzéf).

A konferencia előadói változatos tematikus és regionális merítéssel Erdély, Szatmár, Bácska, Bánát, Szilézia és a Mediterráneum területeiről hozták példáikat. Bodó Julianna (KAM Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Csíkszereda) *Szimbolikus tér-*

foglalás és etnikai identitásépítés címmel a csíkszeredai társadalomkutatók vizsgálatáról számolt be, melyeknek célja a székelyföldi régió 1989 utáni szimbolikus térfoglalási, ünnepi eseményeinek feltérképezése és elemzése volt. A vidék településeinek lokális és regionális jelentőségű, etnikai alapú szimbolikus térfoglalásain (szobor- és emléktáblavatásokon, emlékmű-, kereszt- és kopjafaállításokon, intézményi névadásokon stb.) túl a média szerepét is elemezték, mely mintegy időben kiterjeszti ezeket a „politikai liturgiákat” és támogatja az etnikai önreprezentációt. A. Gergely András, az Eötvös Loránd Tudományegyetem docense *Nagytáji identitás – etnokulturális integritás: a rai* című előadásában a Maghreb-országokat az identitászavarok és a modernizációs kihívások interkulturális tereként értelmezve mutatta be a rai zenei irányzatot. Ezt a tradicionális hangzáshoz visszanyúló műfajt egyszerre tekinti a túlélő hagyomány szimbólumának, a modern elit érvényesülési lehetőségének, a női egyenjogúsítás egyik kínálkozó felületének és európai szemszögből egzotikus zenei és kulturális örökségnek. Bakó Boglárka, az MTA Kisebbségkutató Intézetének munkatársa *Együttélési viszonyok és etnikai identitás* címmel az erdélyi Ürmös magyar, roma és román lakóinak együttélési kapcsolatrendszerét és etnikai identitását elemezte. Az előadó tereptapasztalatai alapján elmondta, hogy a magyar többségű és vezetésű településen a helyi románoknak nincs belső nyelvhasználatuk, nincsenek népi hagyományaik és viseletük, így etnikai identitásuk alapja származástörténetük, illetve az ortodox felekezethez való tartozásuk. Kupó Jenő, az MTA Néprajzi Kutatóintézetének munkatársa *Közélebről is távolról? – Társadalmi távolság a bánsági etnikumoknál* című előadásában az elmúlt hatvan évben gyökeresen átrendeződött etnikai struktúrájú Bánát több helyi közösségében azt vizsgálta, hogy az elmenekült, elköltözött svábok helyét, szerepét, státusát miképpen veszik/vehetik át más etnikumok, milyen hatással van a német minta a helyi kulturális önszerveződésekre. Papp Richárd, az MTA Kisebbségkutató Intézetének munkatársa *A kultúra változásai vagy etnikai reneszánsz?* című előadásában három különböző Kárpát-medencei kulturális környezetben végzett antropológiai kutatás alapján igyekezett válaszolni a kérdésre. A vizsgálatok fókuszában a vallási-rituális tradíció és annak a mindennapokban megélt tartalmi álltak. A magyar zsidó revival-jelenség kapcsán az intenzívebbé vált hitgyakorlatot nem tekinti „vallási reneszánsznak”, hiszen a magyarországi zsidóság heterogén kultúrájának mindez csupán egyik szegmensét jelenti. A továbbiakban a vajdasági magyar fiatalok körében érzékelhető vallásos újjászületést és egy vajdasági szerb rítust, a *krsna slavát*, a ház védőszentjének ünnepét és annak társadalmi szerepét mutatta be. Gleszer Norbert, a Szegedi Tudományegyetem néprajz szakos hallgatója *Sorshálók – Identitások, identitásváltozások?* címmel a modern társadalom kultúra által meghatározott identitásairól, a magyarországi zsidó azonosságtudat változásairól és az emlékrekonstrukciók kérdéseiről beszélt. Mindehhez a keretet egy római katolikus vallású, idős vajdasági magyar asszony visszaemlékezései és a fellelt levéltári anyag alapján rekonstruált töredékek nyújtották. Kotics József, a Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológiai Tanszékének tanszékvezető egyetemi docense *A szász kultúra szerepe a vajolai cigányok identitásában* című előadásában egy tanszéki kutatásról számolt be, mely arra irányult, hogy feltárja a szász minta szerepét egy akkulturálódó cigány közösség életében. Kiemelte, hogy az észak-erdélyi Vajolán a gazdasági egymásrautaltság a szász–cigány kulturális kapcsolatok érdekes esetét eredményezte: a cigányok felvették a szászok vallását, megtanulták nyelvüket és kultúrájuk több területén igen erősek a szász hatások. Török Zsuzsa, a Kulturális és Vizuális Antropológiai Tanszék óraadója *„Ők szőke cigányok, mi meg barnák vagyunk...” – Identitás egy határ menti magyar településen* címmel az északkelet-magyarországi Uszka roma lakosságának öndefinícióit, elkülönülési narratíváit mutatta be. A helyi roma közösségben a Szabadkeresztyén Gyü-

lekezet elsődleges szerepet játszott az itt élő romák mentalitásának, életkörülményeinek megváltozásában, társadalmi intézményként pedig elősegíti a helyi roma–magyar együttélés sajátos szabályainak megalkotását és fenntartását. Ilyés Zoltán, a Kulturális és Vizuális Antropológiai Tanszék adjunktusa *Rejtőzködés, identitásmenedzsment – Szélgjegyzetek közép-európai kisebbségi közösségek megmaradási stratégiáiról* címmel a lengyelországi Felső-Szilézia sajátos regionális identitással, dialektussal, németszimpátiával rendelkező népességéről beszélt. A második világháború után jórészt helyben maradt csoport évtizedes hallgatás, az 1970-es évek „olvadása”, majd a rendszerváltás után mutatott regionalizációs törekvéseket, kulturális önszerveződést.

A konferencia előadásai a 2001. május 10-én megtartott *Regionalitás és kultúrakutatás* című konferencia anyagával egy kötetben jelennek meg.

Ilyés Zoltán

**A Református Teológiai Doktorok Kollégiuma
Egyházi Néprajzi Szekciójának Molnár Ambrus tiszteletére
rendezett emlékülése
(Mátraháza, 2002. január 18–20.)**

2002. január 18–20. között a Református Teológiai Doktorok Kollégiuma Egyházi Néprajzi Szekciója Molnár Ambrus emlékére ülést tartott Mátraházán. Az együttlét időszűrűségét a szekció létrehozójának nyolcvanadik születésnapja adta.

A tanácskozást Hegedűs Lóránt, a Dunamelléki Református Egyházkerület püspöke, a Református Teológiai Doktorok Kollégiuma elnökének istentisztelete nyitotta meg. A megbeszélés Molnár Ambrusra való megemlékezéssel kezdődött. Elsőként Szigeti Jenő szólt személyes emlékeink felidézése után Molnár Ambrus „*És emlékezzél meg az egész útról, amelyen hordozott téged az Úr...*” című, életét és nagyrábéi mondagyűjtését magában foglaló kötetét mutatta be. Ismertetése túlnőtt egy könyvbemutatón, méltatta a szerző személyét, kutatói és szervezői munkásságát is. Ezt követően Küllös Imre titkár a szekció nagy vállalkozásainak eddigi eredményeit ismertette. A Molnár Ambrus vezetésével a szekció tagjaiból létrejött kutatócsoport, Felhősné Csiszár Sarolta, Küllös Imre, Nagy Varga Vera és P. Szalay Emőke a határon túli református gyülekezetek tárgyi emlékeinek felmérése során 1995–1998 között a Kárpátaljai Református Egyház valamennyi gyülekezetét felkeresték, az egyházak ingóságait muzeológiai szempontok alapján leírták, lefényképezték és leltárba vették. A munkában Nagy Anna és Simándi Katalin egyetemi hallgatók is részt vettek. A Református Egyház Zsinatának Gyűjteményi Tanácsa által támogatott munkát a Nemzeti Kulturális Alapprogram több alkalommal, valamint a Rákóczi Szövetség is segítette anyagiakban.

A feltárt anyag mennyisége és kiemelkedő jelentősége ösztönözte arra a Tenke Sándor vezette gyűjteményi tanácsot, hogy a nagy jelentőségű összeírás kiadását kezdeményezze és támogassa. Az első kötet megjelenése után a Nemzeti Kulturális Alapprogram, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a Millenniumi Kormánybiztosság egyaránt támogatta a sorban megjelenő köteteket. Tenke Sándor főszerkesztésével a Magyar Református Egyházak Javainak Tára – A Határon Túli Református Egyházak Gyűjteményi Összeírása sorozatban 1999-ben megjelent a *Kárpátaljai Református Egy-*

ház Máramaros–Ugoccai Egyházmegye című első kötet, amelyet 2000–2001-ben követtek a *Kárpátaljai Református Egyház* további részei: a *Beregi Egyházmegye I.*, a *Beregi Egyházmegye II.* és az *Ungi Egyházmegye*.

Voigt Vilmos, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Folklore Tanszékének profeszszora levélben küldte el méltatását és a szekció munkájának folytatásához fűzött ajánlásait. Szacsvey Éva ugyancsak méltatta a munka jelentőségét. A délutáni programban Tenke Sándor röviden ismertette a sorozat megjelenésének körülményeit.

A szekcióelnök ezután a jövőbeli tervekről számolt be: a kárpátaljai anyagot bemutató, az ötvösmunkákról (P. Szalay Emőke), a 17–18. századi úrasztali terítőkről (Felhősné Csizsár Sarolta), a harangokról (Küllös Imre) és a famunkákról (Nagy Varga Vera) írott tudományos feldolgozásokat tartalmazó első kötet rövidesen nyomdába kerül.

A nyár folyamán kiadásra előkészítjük a délvidéki kötetet, amely a horvátországi, muravidéki, felsőöri és vajdasági magyar reformátusok klenódiáinak OTKA-támogatással végzett gyűjteményi összeírását foglalja magában. Ebben a munkában változott a részt vevők sora: Varga György csúzai, Guthi László felsőöri lelkipásztor készítette el a gyülekezettörténeti részeket, Hegedűs Gyöngyi néprajzkutató a harangokat, Sápy Szilvia zenetanár az orgonákat, Nagy Varga Vera az irat- és könyvtári anyagot írta össze. A fényképeket Winter Erzsi készítette.

A szekció foglalkozott a Vallási Néprajz tervezett tizenegyedik és tizenkettedik kötetével; az egyik Illyés Endre kiadatlan tanulmányait tartalmazza, a másikkal pedig Molnár Ambrus emléke előtt kívánunk tisztelni, mindkettőt ebben az évben szeretnénk elkészíteni. Ezután Veres Emese-Gyöngyvér Borcsa Mihály lelkészről szóló előadását hallgattuk meg.

Az est során levetítettük a Molnár Ambrus életútját bemutató *Pályám emlékezete* című filmet, majd az általa készített videoszalagok közül *Az ősök jussán* című, a horvát-szerb háború nyomait megörökítő és a drávaszögi reformátusok emlékeit bemutató filmet. Vadász Irén népdaléneklése tette teljessé a napot.

Vasárnap délelőtt Küllös Imre istentisztelete után Nagy Varga Vera emlékezett meg Penavin Olgáról, majd a konferencia zárszavában a szekcióelnök Molnár Ambrusnak munkatársaira gyakorolt személyes hatásáról megemlékezve mondott köszönetet a tudós pap özvegyének.

Konferenciánkat a szekció kiemelkedő jelentőségű tagjai, Erdélyi Zsuzsanna, Madar Ilona és Barna Gábor mellett jelenlétével tisztelte meg Szathmári Sándor, a Református Teológiai Doktorok Kollégiumának főtákará, Bodnár Ákos, a Tiszántúli Református Egyházkerület főgondnoka és Demeter Levente, a Kálvin Kiadó igazgatója.

P. Szalay Emőke

Penavin Olga-émlékezés

és „A vajdasági magyarok néprajzi atlaszá”-nak bemutatója
(Szabadka, 2002. március 8–9.)

Az Újvidéki Egyetemen évtizedekig tanító professzor asszony, Penavin Olga (Penaviné Borsy Olga) nyolcvanötödik születésnapját 2001 őszén készültek megünnepelni tanítványai és tisztelői, azonban a tanárnő nem sokkal a tervezett időpont előtt hirtelen elhunyt. Így a köszöntőkonferenciából néhány hónapos eltolódással emlékülés lett. Az

időközben éppen elkészült *Vajdasági magyarok néprajzi atlaszának* bemutatását a szervezők összekapcsolták az emléküléssel. A vajdasági magyar néprajzi kutatás és az egyetemes magyar néprajztudomány szempontjából egyaránt jelentős eseményekre 2002. március 8–9-én került sor Szabadkán.

A távolabbi és közelebbi helységekből érkezők egy része március 8-án kora délután a palicsi temetőben találkozott, és néma tiszteletadással elhelyezte az emlékezés virágait Penavin Olga sírján. A Magyar Néprajzi Társaság nevében Kósa László elnök és Gráfik Imre főtitkár koszorúzott. A professzor asszony néprajztudósi teljesítményét a Társaság korábban Györffy István-emlékéremmel és külföldi tiszteleti tagsággal ismerte el.

Az emlékülésre késő délután és este a szabadkai városháza Kék-termében került sor. A hallgatóság soraiban addigra több magyarországi érdeklődő, köztük budapesti és szegedi egyetemi hallgatók is helyet foglaltak. Az egybegyűlteket Ispanovics István, Szabadka polgármestere üdvözölte. Ismert, hogy az elhunyt professzor asszony munkássága több területre terjedt ki, ennek megfelelően a megemlékezés első felében elhangzó előadások tudományáganként értékelték életművét. Voigt Vilmos a folkloristáról, Papp György a pedagógusról, Silling István a nyelvjáráskutatóról adott elő. Beszédes Dévavári Valéria a Penavin Olga számára legkedvesebb települések, a szlavóniai magyar falvak sok éven át folytatott kutatását méltatta. Ide kapcsolódva, Gráfik Imre szélesebb összefüggésben foglalkozott a délvidéki nagycsaládvizsgálatok eredményeivel. Az ülészak első felében e sorok írója elnökölt.

A szünet után következő második rész elnöke Jung Károly volt. Az itt elhangzó előadások Penavin Olga munkásságának ösztönzéseihez kapcsolódtak. Csáky S. Piroska a professzor asszony hagyatékának sorsáról számolt be, Raffai Judit a vajdasági népmese-kutatást tekintette át, Papp Árpád pedig a vajdasági néprajzi kartográfiai munkálatokról beszélt. Itt hangzott el Barna Gábor előadása is *Szolnok megye néprajzi atlaszáról* mint az első magyar regionális atlaszról.

Március 9-én délelőtt került sor a *Vajdasági magyarok néprajzi atlaszának* társadalmi és szakmai bemutatójára a városháza dísztermében. Itt jegyezzük meg, mert viszonylag kevesen tudják, hogy a Jakab Dezső és Komor Marcell tervezte épület a magyar szecesszió egyik jellegzetes, kiemelkedően értékes alkotása (1910), egyben az 1918 előtti Magyarországon a vidék legnagyobb méretű városházaként tartották számon. Dísztermének magyar történelmi tárgyú üvegablakait 1945 után bedeszakálták, a falfestmények nagy részét megsemmisítették. Néhány évvel ezelőtt az eredetit megközelítő állapotban műemléknek kijáró gondossággal állították helyre. Ennek elbeszélés szerint az volt az előzménye, hogy a belgrádi kommunista pártvezetés egyik magas rangú tagja még 1990 előtt a helyszínen járva érdeklődött a bedeszakálás okáról, majd kijelentette, hogy a rég elhalt történelmi alakoktól nem kell tartani. A falképeket és a címerek nagy részét nem sikerült helyreállítani, az üvegablakok azonban szinte sértetlenül őrzik a millenniumi Magyarország történelemszemléletét. A honfoglalók, a középkori és a Habsburg-királyok, a törökellenes és a függetlenségi harcok hősei, sőt Werbőczy István is egymás mellett sorakoznak. A mellékalakok arcvonásai az építkezés korabeli városvezetésre és családtagjaira emlékeztetnek. A városi közgyűlés azonban nem itt ülésezik, mert a magyar jelleg miatt a délszláv képviselők erre nem hajlandók.

Az impozáns belvilágú nagytermet teljesen megtöltötte a túlnyomóan helyi érdeklődőkből álló szombat délelőtti közönség, hogy részese legyen a *Vajdasági magyarok néprajzi atlasza* bemutatójának. A néprajzkutatók természetesen szakmai sikerként könyvelhették el a nagy figyelmet, minthogy valóban az. Ám el kell ismernünk, s ez pontosan érződött a bemutató légkörén, hogy a háború okozta elszigeteltségből nagyon lassan és nehezen kibontakozó jugoszláviai lakosság minden olyan eseményre érzékenyen reagál, amely az

ország határain túl is elismerő visszhangot keltet. Ezúttal a néprajztudomány mutatott föl ilyen eredményt. Mindemellett nemcsak a tudomány, hanem általában a magyarok ünnepe is volt a bemutató, amire sok év óta ritkán adódott alkalom.

Az atlasz szaktudományi értékelése nem ennek a beszámolóknak a feladata. Legnagyobb újdonsága, hogy a legkorszerűbb módon, cd-rom formájában, nyomtatott katalógussal kísértén adták ki az adatbázist, ami európai viszonylatban elsőséget és egyediséget jelent. Közel ötven munkatársa, köztük az egyetem padjaiból nemrég kikerült, sőt, tanulmányait még be sem fejező fiatal néprajzkutató jórészt magyarországi pá-

lyázati támogatással, viszonylag rövid idő alatt végezte el az anyaggyűjtést és a földolgozást. A lemez bemutatását, néhány részletének kivetítésével a szerkesztő és koordinátor Papp Árpád és segítője, a lektori munkát elvégző Terbócs Attila kezdték. Ezután magyarországi szakemberek, Mohay Tamás, Sárkány Mihály és Voigt Vilmos más-más szemszögből, témakörökre is kitérve, méltatták újdonságát, valamint nemzetközi fontosságát. A jelen lévő vajdasági magyar politikusok, Ispánovics István polgármester, Kasza József szerbiai kormányalelnök és Korhecz Tamás tartományi kisebbségi titkár ugyancsak üdvözölték a tudományos teljesítményt és kiemelték nemzetközi jelentőségét.

A bemutatót a teljes közönséget vendégül látó fogadás zárta az épületben elhelyezett Városi Múzeum kiállítási termeiben. A magyarországi vendégek búcsúzóul részt vehettek a városházával és a hajdani magyar vidéken a legtöbb szecessziós épülettel büszkélkedő belvárost bejáró, szakavatott vezetésű műemléki sétán.

Kósa László

Rítus és ünnep az ezredfordulón

(Marcali, 2002. május 13–14.)

A konferencia szervezői keresve sem találhattak volna aktuálisabb témát egy érdekesítő és mozgalmas konferencia számára, mint amelyet éppen a rítus és ünnep fogalmak jelölnek ki. A tematika megválasztását valamelyest nyilván motiválták a millenniumi ünnepek is, ám többről van szó, mint a pusztán aktualitás megragadásáról: sokkal inkább a jelenkori ünnepformák és ünnepi tartalmak tradicionális és lassan modernizálódó kutatási gyakorlatának kívánt fórumot adni a tudományos találkozó, s nyugodtan mondhatjuk, sikerrel.

A meghívón szervezőként a Magyar Néprajzi Társaság Folklór Szakosztálya, a Pécsi Tudományegyetem Néprajz Tanszéke, továbbá Marcali Város Helytörténeti Múzeuma szerepelt. Erre az adott lehetőséget, hogy nem sokkal korábban Marcaliba került egy fiatal, Pécssett végzett kutató, Vidák Tünde, s Pócs Évával karöltve néhány hónap alatt (a helyi intézményi és városi vezető hathatós támogatásával) igen tartalmas programot állíthatott össze. Ahogy az ilyenkor lenni szokott, a program nem volt mentes némi zsúfoltságtól sem: rövid két nap alatt a köszöntők és a filmvetítés mellett elhangzott össze-

sen harminckét előadás (kimaradt továbbá három), de a többségükben fegyelmezett előadónak és elnököknek köszönhetően rövid vitákra, beszélgetésre is adódott alkalom.

Természetesen ennyi előadás mégoly vázlatos ismertetésére sincs mód e helyen; ezt a remélhetőleg hamarosan megjelenő konferenciakötet voltaképp fölöslegessé is teszi. Az előadások között találhattunk korrekt, anyagismertető beszámolókat néprajzilag ismeretebb ünnepekről: Őrsi Julianna a Jászksung mólú és születő hagyományairól, Barna Gábor a társulati ünnepekről és szervezőikről, Barabás László a székelyföldi farsangtemetésről, Mód László és Simon András az ópusztaszeri Vince-napi vesszövágásról, Imró Judit somogyi párválasztási szokásokról beszélt. A hallgatóság figyelmét némileg jobban lekötötték az olyan előadások, amelyek mostanság alakuló vagy újralakuló ünnepekről, azokat fenntartó, létrehozó közösségekről hoztak hírt. Ilyen volt például Szapu Magda előadása mai kaposvári fiatalok szórakozási szokásairól, valamint a manapság újjáélesztett megyebálokról, Méri Ediné a soproni egyetem diákhagyományairól, Bihar Máriaé egy szegedi kollégium hagyományalkotásáról, Viczián Zsófiáé a gázláng meggyújtásának ünnepéről, Vidák Tündéé a Vörsön ötletesen és módszeresen megteremtett, idegenforgalmi látványosságszámba menő betlehemről.

Más előadások a terep különlegességével, illetve a feldolgozás módszerességével, gondolatgazdagságával tűntek ki: Vargyas Gábor arról beszélt, hogyan alkalmazkodik a brú vallási rendszer technikai-technológiai újításokhoz (a rizsarítás példáján), Nagy Zoltán arról, hogyan alakultak át a Vaszjuga menti hantik körében az áldozati szent helyek (gyakorlatilag a teljes kiüresedés irányába), Pócs Éva arról, hogyan feleltethetők meg egymásnak áldás-átok rítusok középkori és mai változatai, Balázs Lajos arról, hogyan „hangolja elő” a gyermeknemzést a lakodalmi szokásrend szimbolikus formákon keresztül Csíkszentdomokoson. Néhány történelmi fejtegetés a múlt újfajta értelmezésére tett kísérletet: Keszeg Vilmos a tordai ünnepek változásait mutatta be, Bárh Dániel a házasságkötés „népi” rítuselemcinek egyházi szertartáskönyvi és előírásokban megjelenő előzményeit ismertette, Nagy Ilona a nyolcvanas–kilencvenes évek kortárstálalkozóiról, Mohay Tamás a csíksomlyói búcsú szakaszokra osztható változástyolamatairól beszélt.

Hasonló konferenciakétól némiképp eltért az az örvendetes fejlemény, hogy a szervezők tág teret adtak diákok, illetve kezdő fiatalok szereplésének is. Öröm volt hallani budapesti (Domokos Mariann, Panyik Kata, Pentelényi Kinga), pécsi (Hesz Ágnes, Viczián Zsófia, Agócs Ruben), szegedi (Bihar Mária) fiatalok megszólalásait: ha néha talán elfogódottan is, mégis többségükben átgondolt, igényes dolgozatokat, tereptapasztalatókat ismertettek tanári vezetéssel (Verebélyi Kincső) vagy önállóbban. Így tekinthettünk be például a veszprémi Gizella-napok, a tatabányai bányásznap, a millenniumi zászlóavatások, a cserénfai falunap, a bajai jánoskaeresztés körül megvalósuló ünnepalkotási, -szerkesztési és -gyakorlási folyamatokba. Ezek megragadására a néprajznak, antropológiának nyilvánvalóan fel kell frissítenie azt a megszokott módszertant, amellyel korábban a népszokásokat, illetve azok emlékezetben élő képét rekonstruálta monografikus leírásokban, adatközlések sokaságában.

Végezetül meg kell emlékezni arról a szívélyes fogadásról, ellátásról, amelyet a szervezők, a már említettekén kívül Karancz Gábor múzeumigazgató, Bácsics János alpolgármester biztosítottak munkatársaik áldozatos segítségével. Résztvevők és előadók egyaránt azzal az érzéssel távozhattak Marcaliból, hogy itt megbecsülik a kezdeményezéseket, teret adnak értelmes ötleteknek, és áldoznak arra, hogy jó tervek meg is valósulhassanak. Érdeklődve várjuk az előadások tanulmányokká formált, írásos változatait.

IV. Nemzetközi Interdiszciplináris Szimpózium

(Arad, 2002. május 24–25.)

2002. május 24–25-én *Etnokulturális kapcsolatok Közép- és Kelet-Európában* címmel negyedizben került sor kétnapos nemzetközi konferencia megrendezésére Aradon, melynek szervezője és házigazdája az aradi múzeum volt. Az évenként sorra kerülő szimpózium célja és tartalma szerint több szempontból is figyelemre méltó esemény volt. Egyik érzékelhető törekvése, hogy Románia nyugati határain kisebbségi tekintetben is kaput nyisson Európa felé. A választás mindenképpen szerencsésnek bizonyult. Arad ugyanis az a város, amely már a 19. század végén is a régió egyik meghatározó metropoliszának számított, geográfiai és etnikai helyzeténél fogva ma is kiválóan alkalmas ilyen feladatok vállalására: a hármass (román–magyar–jugoszláv) országhatárok közelsége, a román, magyar, német, szerb, horvát, bolgár, cigány, zsidó és más nyelvi komponensek szinte determinálják a várost, hogy egyik színtere és fóruma legyen a bonyolult közép- és kelet-európai térség kutatásának.

A fentiekből természetesen adódott, hogy a konferencia résztvevői elsősorban a bánáti régió kisebbségkutatói közül kerültek ki: Romániából, Jugoszláviából és Magyarországról. Az előadások többsége is az itteni etnikai kérdésekkel foglalkozott. Hazánkban az Arad közeli Gyuláról, Békéscsabáról, a szegedi és pécsi egyetemek nemzetiségi tanszékeiről hívtak meg előadókat. A konferencia mintegy ötven résztvevője részéről csaknem negyven előadás hangzott el. Csak azért nem több, mert nem fért az időbe. Különösen a jugoszláv kutatók tanúsítottak intenzív érdeklődést. A hét fő közül három belgrádi kutató a magyarországi Battonya szerb kisebbségéről tervezett előadást. Végül is ők, valamint a két pécsi német előadó nem tudtak az eseményen személyesen megjelenni.

A gyulai és szegedi vendégek a magyarországi román médiát és annak nyelvi problémáit ismertették. Öt előadás a romániai magyarok, három a romániai cigányok („roma”) témakörével foglalkozott, egy előadás pedig az Al-Duna környékén őshonos görög kisebbség helyzetét mutatta be. A legtöbb előadás azonban a Jugoszláviában élő román kisebbségről, illetve a romániai szerbekről hangzott el. Egyik-másik előadó a jugoszláviai románokról meglehetősen pesszimista képet festett. Ionel Stoici egyenesen úgy fogalmazott, hogy „a jugoszláviai románok létezése a nullaponthoz közelít”.

Az egyes előadások konkrét témakörei egyúttal a multikulturális együttélés, az önzonosság megőrzésének formái, a másság, a faji megkülönböztetés általános gondolat-körét is érintették. Többen a nyelv és néprajz oldaláról közelítették meg a kérdést.

Bár a szimpózium nem volt kimondottan néprajzi jellegű, felmerült a kérdés: nem lehetne-e az aradi rendezvényt bekapcsolni a békéscsabai nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferenciák sorozatába olyanképpen, hogy az ötévenként esedékes tanácskozás egyik házigazdája éppen Arad lenne. A konferencia kezdeményezője és fő szervezője, Elena Rodica Colta a felkínált lehetőséget megfelelő anyagi támogatás hiányában nem látja megoldhatónak. Az évről évre szerény körülmények között megrendezett aradi konferencia is nagy erőpróbát jelent a számukra. Szerencsére e tekintetben az aradi múzeumnak mint házigazdának a román Kulturális Minisztérium Nemzetiségi Igazgatósága (azon belül is Csörtán Ferenc főtanácsos), valamint Arad Megye Önkormányzata ez ideig hathatós támogatást nyújtott.

Mi tagadás, egy nyugatabbról érkező kutató még napjainkban is szorongva indul Romániába, kiváltképpen ha nem tudja, hogy egy szimpóziumon mire számíthat. Ám kellemes meglepetésként a konferencián egy teljesen nyílt eszmei színtér és barátságos légkör fogadott mindenkit. Az idők jó irányú változásának tudható be a konferencia

bevezetőjeként megnyitott múzeumi kiállítás is. Az 1920 előtti Aradot bemutató, mintegy százhusz darabból álló képeslevelezőlap-gyűjtemény több mint nyolcvan év után most kerülhetett először az érdeklődők elé.

A konferencia nyitottsága jegyében, ám annak szellemisége ellenében egy, a Ceausescu-korszakra emlékeztető előadás is elhangzott. Ioan Lakatus (Bukarest) drámai hangon igyekezett bizonygatni, hogy az erdélyi Kovászna megyében a magyar kisebbség „elnyomást gyakorol” a velük együtt élő románságra (a románok kisebb arányban kapnak képviselőket az önkormányzatokban, mint a magyarok; akadályozzák a román templomok építését stb.). Véleménye szerint a románságnak ezt a „sérelmét” mindenképpen a Strasbourgi Emberi Jogi Bizottság elé kell terjeszteni. (Hozzá kell tennünk, hogy az előadást általános érdektelenség fogadta.) A beszélgetések során örömmel tapasztalhatuk, hogy a régió jelen lévő értelmiségének többsége ma is többnyelvű, a született románok nagy része is beszél adott esetben franciául, németül, magyarul, szerbül.

Elena Rodica Colta, az aradi múzeum kiváló munkatársa maga is európai műveltségű, lelkes kutató. Őt a békéscsabai nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferenciasorozat 1996-os és 2001-es rendezvényein ismerhettük meg, amelyeken előadást is tartott. Ezenkívül a Magyar Néprajzi Társaság román néprajzi sorozatában (Din Tradițiile Populare ale Românilor din Ungaria) többször is publikált. Egyik tiszteletre méltó törekvése az, hogy – miközben a különböző etnikumok megbékélését szolgálja – az aradi régió e tekintetben is részese legyen az egységes Európa felé haladó romániai erőfeszítéseknek.

A céljaiban és szervezésében is nagyszerűen sikerült konferencia anyagát kötetben kívánják megjelentetni. Reméljük, hogy az aradi szimpóziumnak a jövőben is lesz folytatása és még szélesebbre tárhatja kapuit.

Eperjessy Ernő

A Kriza János Néprajzi Társaság tavaszi vándorgyűlése (Kolozsvár–Válaszút, 2002. május 25–26.)

Tisztújító közgyűléssel kezdődött, majd konferenciával folytatódott a Kriza János Néprajzi Társaság tavaszi vándorgyűlése. Az előbbinek Kolozsvár, az utóbbinak a választói Kallós-kúria adott helyet 2002. május 25–26-án.

A közgyűlés napirendi pontjai az elnöki beszámoló, a gazdasági beszámoló, a hozzászólások és a tisztújítás voltak. Pozsony Ferenc elnöki beszámolója a 2001. esztendő eseményeit, eredményeit vette számba. Szakmai szempontból az elnök három tevékenységi formát nevezett kiemelkedőnek: az évente két-három alkalommal szervezett vándorgyűléseket (jelentős volt a szeptemberi csíkszeredai játékkonferencia), a kiadói munkát (erre az alkalomra jelent meg a társaság tizedik évkönyve) és az alap kutatásokat (ez jelesen most a csángóproblematikára irányul), amelyekbe erdélyi, magyarországi, sőt, fiatal román kutatók is bekapcsolódnak.

A tisztújítás levezetésére Mohay Tamást kérte fel a közgyűlés. A jelölések és a titkos szavazás után a Kriza János Néprajzi Társaság vezetőtestülete a következőképpen állt össze:

- elnök: Pozsony Ferenc;
- alelnökök: Gazda Klára, Szabó Árpád Töhötöm;

- főtitkár: Keszeg Vilmos;
- kincstárnok: Tánzos Vilmos;
- pénztárnok: Keszeg Judit;
- pénzügyi ellenőr: Olosz Katalin, Zsók Béla;
- területi felelősök: Balázs Lajos (Csikszék), Balázs Dénes (Udvarhelyszék), Barabás László (Marosszék), Dimény Attila (Háromszék), Dukrét Géza (Partium).

A társaság megszavazta a módosított tagsági díjakat is: kereső tagságnak évi 5 euró, diákoknak, nyugdíjasoknak évi 3 euró.

A konferencia tematikáját az *Egyéni-közösségi átmeneti rítusok* képezték, s ennek során a következő előadások hangzottak el. Balázs Lajos: *Az idő mint rendező-szabályozó tényező az átmeneti szokásokban*; Csonka-Takács Eszter: *A tilalmak szerepe az emberi élet fordulóján*; Olosz Katalin: *Ismeretlen 19. századi adatok erdélyi lakodalmakról*; Karácsony Molnár Erika: *Lakodalmi szokások Magyarorszáton*; Demeter Éva: *Református pietá-esküvők*; Veres Emese-Gyöngyvér: *Felnőtté válás a barcasági csángóknál*; Turai Tünde: *A felnőttkor és öregkor határán (esetelemzés)*; Zsók Béla: *„Múltra emlékező, jövőhöz reményt adó találkozások” – Érettségi találkozókra írt körlevelek vizsgálata*; Sántha Virág: *Beavató rítus neoprotestáns közösségben*; Pete-Komáromy Sára: *Avatórítus – Kolozsvári vizilabdázók gyerekcsoportja*; Bakk Katalin: *Szokásleírás – A székelykeresztúri Orbán Balázs Elméleti Liceum bentlakása*; Buzogány Anna-Zsuzsánna: *„Felavatlak Szent Hubertusz nevében” – A székelykeresztúri vadászavatás leírása*; Boros Loránd: *Temetkezés egy craiovai csór oláh cigány közösségben*; Fóris Mónika: *Tárgyak, helyszínek, szereplők, jelképes cselekedetek a désházi házassági szokáskomplexumban*.

A konferencia keretében sor került Kallós Zoltán néprajzi gyűjteményének megtekintésére, a bonchidai Bánffy-kastély meglátogatására is.

Balázs Lajos

Népi Vallásosság a Kárpát-medencében VI.

(Pápa, 2002. június 24–27.)

Immár hatodik alkalommal rendezték meg S. Lackovits Emőke vezetésével a Népi Vallásosság a Kárpát-medencében című tudományos szimpóziumot, melyen vallásos népéletünk kutatói számolhattak be új eredményeikről. Az idei konferenciát a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság Laczkó Dezső Múzeuma, a Pápai Református Gyűjtemények, az MTA Veszprémi Területi Bizottsága, valamint a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum szervezte. Az első népivallásosság-konferenciát Sepsiszentgyörgyön rendezték 1990-ben, azóta Veszprémben kétszer, Pécsen, illetve – most már második alkalommal – Pápán került sor a tanácskozás megtartására. Az eseményre az egész Kárpát-medencéből érkeztek a néprajz, történelem, irodalom, népzene és művészettörténet kutatói, ami megadta a konferencia interdiszciplináris jellegét. A Kárpát-medence egészséges sokszínűségéből következően minden történelmi keresztény/keresztyén felekezet képviselői tartottak előadást a konferencián.

A Dunántúl egyik legfőbb kulturális-szellemi központjában, az 1783–1784-ben épült református Ótemplom szép rokokó szószéke alatt került sor tudományos tanácskozásunk megnyitására. A népi kegyesség értékeire hívták fel bevezetőikben a figyelmet a konferencia köszöntői: Markó László akadémikus, a Veszprémi Akadémiai Bizottság

elnöke, V. Fodor Zsuzsa megyei múzeumigazgató, Köntös László, a Pápai Református Gyűjtemények igazgatója és Kató Zoltán sepsiszentgyörgyi múzeumigazgató. A szimpóziumot Kuti Csaba, a Veszprém Megyei Közgyűlés elnöke nyitotta meg.

A konferenciára összesen kilencvenkét előadó jelentkezett, akiknek csak elenyésző része nem tudott részt venni az üléseken. Az előadók örvendetesen magas száma miatt két alkalommal tartottunk plenáris ülést a református Ótemplom falai között, a többi időt a szekcióülések tették ki a Pápai Református Gyűjtemények székházában.

Az első plenáris ülést Barna Gábor, a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének tanára vezette. Bevezetőjében kitért a magyarországi népi vallásosság kutatásának múltjára, Bálint Sándor szegedi professzor alapvető, maig irányt mutató, óriási életművére, az ő nyomán elindult gyűjtő- és kutatómunkára, és a népi vallásosság általa vezetett tudományos műhelyére a szegedi egyetemen. Az első előadó Erdélyi Zsuzsanna volt, aki az archaikus népi imádságok európai terjedési irányát vázolta fel a töle megszokott pontossággal, lenyűgöző adatmennyiséggel, élvezetesen és belső tűzzel megtartott előadásában. Szigeti Jenő a protestáns népi vallásosság 19. századi nagy válságának okait ismertette széles körű európai kitekintéssel. Lábadai Károly a Drávaszög erkölcsi életét, Pilipkó Erzsébet a kárpátaljai magyar görög katolikusok etnikai és vallási identitástudatát, Kríza Ildikó a székelyek Trianon utáni „nagy májusi áldozatát” vázolta. Viga Gyula Magyarország északkeleti térségébe kalauzolt el bennünket, ahol a népek (magyarok, rutének, szlovákok) és vallások (katolikusok, reformátusok, görög katolikusok) együttélésének a hagyományos műveltségre tett hatását vizsgálta.

A másik plenáris ülést Mohay Tamás, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tárgyi Néprajzi Tanszékének vezető tanára vezette. Ezen az ülészakon Barna Gábor a nemeknek, életkori csoportoknak és szerepeknek egy kunszentmártoni laikus vallási társulatban betöltött szerepét vizsgálta, Csáky Károly a szülőföldjéről, az Ipoly mentéről hozott tudósítást napjaink társulatairól, körmeneteiről, előimádkozóiról és gyógyítóiról, Lukács László pedig Szent Sebestyén közép-dunántúli kultuszát ismertette. A következő előadások a középkor és a kora újkor századaiba kalauzoltak el bennünket. Darkó Jenő a honfoglalás kori Pannónia egyház-igazgatási hovatartozásának kérdését tárgyalta, Erdélyi István a konferencia ideje alatt a Magyar Nemzeti Múzeumban még látható nagyszentmiklósi kincs pogány és keresztény elemeit vetette össze, Tomisa Ilona egy a néprajzkutatók számára is fontos forrás, az egyházlátogatási jegyzőkönyvek tükrében vizsgálta a töröknek hódolt Magyarország népi vallásgyakorlatát. A sepsiszentgyörgyi János Mihály az erdélyi középkori falfestészet kutatástörténetét ismertette.

A *Felekezetek együttélése* szekciót Szigeti Jenő vezette. Ács Anna Noszlop, Kész Margit Kárpátalja felekezeteiről, Bödi Erzsébet a görög katolikusok ünnepeiről, Mislovics Andrea pedig a hajdúdorogi zsidó emlékekről tartott előadást. Kárpáti László egy orosz kegykép interkonfesszionális kapcsolatait fejtegette. Schleicher Vera a paksi szüreti felvonulást vizsgálta abból a szempontból, hogy az egyházi ünnep-e, vagy az idők folyamán inkább világi szórakozássá vált.

A *Napjaink vallásos jelenségei* szekció munkája során nagy szerepe volt a képekkel, videofelvételekkel való szemléltetésnek. Limbacher Gábor egy palóc búcsúvezető kegyességét, Kemecsi Lajos a tardosi Mária-kegyhely keletkezését, Mód László és Simon András a radamosi Mária-jelenést és a környék lakosságára gyakorolt hatását ismertette. Csukovits Anita egy céhszokás továbbéléséről szólt, melyben különösen kirajzolódtak a történeti és néprajzi elemek összefüggései. S. Balázs Livia egy népi gyógyász tevékenységét értékelte. Viszóczy Iлона nagyon tanulságos előadása az előregező közösségek sorsát vázolta fel, s benne a vallásgyakorlás szerepének fontosságát, továbbá változását vizsgálta. Bárh János a különféle rítusokhoz kötődően azok vallásos vonatkozásain túl

a velük kapcsolatos ajándékokra hívta fel a figyelmet. Gulyás Gáborné Kiss Bernadett előadása az ünnepek deszakralizációs folyamatát elemezte.

Az *Egyháztörténet, történeti források* szekció munkáját Hudi József irányította. Ebben négy előadás keltette fel különösen az érdeklődők figyelmét. A régész-művészettörténész Gáspár Dorottya elsőként vett részt a konferenciasorozaton, s most Pannónia ókeresztény emlékeivel ismertette meg hallgatóit diaképekkel és bőséges adatokkal illusztrált előadásában. Jároli József egy Gyuláról való 20. század eleji szertartáskönyvre mint a szakrális néprajzi kutatások forrására hívta fel a figyelmet, míg Bárh Dániel egy érdekes témát elemzett, a házasodási szokásokban megragadható egyházi irányítás hatását és a paraszti kultúra kapcsolatát világította meg, Tóth G. Péter pedig egy elektronikus hiedelemmonda-archívumot mutatott be a hallgatóságnak. A nagyváradi Dukrét Géza a Szent Jobb és Szentjobb község történetét vázolta fel, Vass Erika az 1938. évi Eucharisztikus Világkongresszusról szolt az emlékkönyv tükrében. Mód László a 19. századi szentesi céhes ellentétekről, Sári Szabó Kata pedig a diakonisszák, lelkésznék és tanítónők tevékenységéről beszélt az 1867–1944 évek közötti református sajtó alapján. Miklósi Sikes Csaba a Dési Református Egyházmegye 1720–1774 közötti vizitációs jegyzőkönyveinek művészettörténeti vonatkozásaira hívta fel a figyelmet.

A *Napjaink vallási jelenségei – Népesedési kérdések* szekció előadói Viga Gyula vezetésével különösen fontos kérdéseket, problémákat vetettek fel. Pusztai Bertalan a búcsújárás és a vallási turizmus kapcsolatát vizsgálta. Fábíán Gabriella és Mózer Márta előadásában újabb Mária-jelenések kerültek felszínre, Geszti Zsófia Tiszabökény, Penc-kőfermé Punyó Mária pedig Kőrösmező anyanyelvi és vallási összekapcsolódásáról tájékoztatta az érdeklődőket. Szöke Anna előadása a Versec környéki magyarság 21. századi vallási életének jellemzőire mutatott rá, S. Lackovits Emöke az egyén vallásosságára – világosan körvonalazva az egyház szerepének csökkenését a közösség életében –, a Veszprémi Református Egyházmegyében tapasztalható szórványosodásra és ennek okaira hívta fel a figyelmet. Gálné Kovács Irma a Gyergyói-medencei egyházi kórustalálkozóról mint a kiterjedt közösségi kapcsolatok formájáról szolt. Demeter Éva előadása egy rendkívül izgalmas témát feszegetett: az egyetemi hallgatók megtéréstörténeteit vázolta, elemezte. Balázs Kovács Sándor előadása a protestáns etika és a sárközi parasztság életszemléletének, életvitelének kapcsolatáról, illetve ellentmondásairól szolt.

Az *Egyháztörténet* szekció munkáját S. Lackovits Emöke irányította. Dénesi Tamás a Veszprém megyei licenciátusokról mint a pap nélküli közösségek vallásos életének vezetőiről, vagyis a népi kegyesség irányítóiról beszélt. Csáki Árpád a háromszéki, Szatmári Judit a Duna-melléki, Körmendi Géza a tatai, Márkusné Vörös Hajnalka a Pápa és Veszprém környéki reformátusság történetének egy-egy szeletét dolgozta fel, rendkívüli alapossággal, kiváló adatokkal, Kövy Zsolt pedig Antal Géza dunántúli református püspök életét ismertette. Fazekas Csaba a 19. századi polgárosodás és egyházpolitika problémáit vizsgálta fel a vegyes házasságok kérdésében.

A *Vallásos ábrázolások, feliratok, építmények – Szakrális és irodalmi szövegek hatása a népi vallásosságra* szekciót Erdélyi Zsuzsanna vezette. Szilágyi István a vasi, Kövesdi Mónika a tatai kálváriákról, szakrális jelentésváltozásairól, Balla Ferenc a bezdáni Szentháromság fogadalmi kápolnáról, míg V. Szalontay Judit a rábaköziek búcsújárásairól szolt. Forrai Márta képekkel illusztrált előadásában a bárdibükki (bárdudvarmoki) Porciunkula-kápolna építéstörténetét ismertette. Csóka-Jaksa Helga a Bálint Sándorponyvahagyaték elemzési szempontjait állította fel, jelentősen megkönnyítve ezzel a jövő kutatóinak munkáját, Horváth Sándor a Vas megyei horvátok vallásos népéletének újabb jellegzetességeit taglalta előadásában, Silling István a szlavóniai magyarok népi imádságaival gyönyörködtette hallgatóit. Marx Mária göcseji siratóénekekről szóló elő-

adásában a sirató részleteit maga az előadó énekelte el. Medgyesy-Schmikli Norbertnek a perenyei Szent Ágota-, Szent Vendel- és Nepomuki Szent János-tiszteletről tartott beszámolója során Perenye előénekes asszonyai maguk zengték a búcsús énekeket.

Lanczendorfer Zsuzsanna – már a Lukács László elnökletével dolgozó, *A mindennapok és az ünnepek vallásossága* szekcióban tartott – előadásában maga énekelte a szép sokoróalji karácsonyi szálláskereső énekeket. Olosz Katalin a székelyudvarhelyi Krisztus-keresést, Petánovics Katalin a Kis-Balaton vidékének társadalmi rétegződését és a vallási élet kapcsolatát mutatta be. Gazda Enikő a rózsafüzér-társulatok hatását elemezte egy falu vallási életére, Pákay Viktória a népi gyógyítás vallási vonatkozásairól szolt Tiszabökény példáján keresztül, Ernyey Katalin a cervenói Szent Kereszt-ünnepet helyben készített saját képeivel ismertette.

A Selmeczi Kovács Attila által vezetett *Vallásos ábrázolások, feliratok, építmények* szekció ülésén Kövecses-Varga Etelka esztergomi, Székely Zoltán hédervári szakrális építményekről és jellemzőikről, Varró Ágnes a Fejér megyei Nepomuki Szent János-kultuszról tartott előadást. Felhősné Csiszár Sarolta a kárpátaljai református szecessziós úrasztali terítőket, P. Szalay Emőke pedig az ugyanezen térség gyülekezeteinek ónedényeit mutatta be diaképekkel illusztrált előadásában.

A konferenciát egész idő alatt rendkívül nagy érdeklődés, különösen élénk és fáradhatatlan vitaszellem, remek hozzászólások jellemezték, amelyek az utolsó nap utolsó előadásán is frissek maradtak. Az idei pápai konferencián elhangzott tartalmas, és több esetben szépen illusztrált előadások is bizonyítják a vallási néprajz tudományának fontosságát, amely nagy segítségére lehet(ne) nemcsak az egyháztörténet, a művészettörténet, a néprajz, a muzeológia, a népzene, a régi irodalom és a szociológia kutatóinak, hanem a történelmi egyházak pasztorációjának is. Az egyháztörténet számára is gazdag forrásanyagot nyújt, mivel népünk példamutató vallási élete legtöbbször évszázadok műveltségét, rá nézve szerencsés vagy éppen balsorsú történéseit hordozza magában.

A konferencia nehéz, feszített ritmusú munkáját az első este Szilágyi István szakszerű vezetésével megtartott városnézés, valamint a finom somlai borok mellett megtartott esti beszélgetések, esetenként éneklések könnyítették. A bőséges szellemi táplálék mellé a második este megtartott fogadás ingyenségei járultak. A résztvevőket ez alkalommal Kálmán Attila, a Református Gimnázium igazgatója üdvözölte. A konferencia résztvevői köszöntötték a betegsége miatt sajnos távol lévő Timaffy Lászlót abból az alkalomból, hogy védőszentje ünnepén Győr városától megkapta a Szent László-díjat. Ugyanakkor a jelenlévők megemlékeztek az időközben elhunytakról, akik a korábbi tanácskozások aktív résztvevői voltak, így Villányiné Böszörményi Máriaáról, Molnár Ambrusról és Csókás Ferencről, aki halála előtt még előadását is elkészítette.

Végezetül köszönetünket fejezzük ki S. Lackovits Emőkének és munkatársainak, Mészáros Veronikának és Schleicher Verának, valamint Horák Annának a konferencia szervezéséért és sikeres, élményekkel teli lebonyolításáért! Köszönjük a Veszprém Megye Kultúrájáért Közalapítvány, a Pápai Református Kollégium, a budapesti Illyés Közalapítvány és Forrai Márta kaposvári könyvtáros anyagi segítségét!

A tanácskozás előadásainak tanulmánykötetbe szerkesztett megjelenése 2003-ra várható. Ezzel a Népi Vallásosság a Kárpát-medencében sorozat hatodik kötete lát majd napvilágot. A következő, hetedik konferenciára előreláthatólag három esztendő múlva, azaz 2005-ben kerül sor.

Medgyesy-Schmikli Norbert
tanársegéd
Pázmány Péter Katolikus Egyetem

XII. Néprajzi Tanácskozás

(Zenta, 2002. június 29.)

A Kiss Lajos Néprajzi Társaság és a zentai Thurzó Lajos Közművelődési Központ XII. Néprajzi Tanácskozásának fő témája ezúttal *A szemverés hiedelemvilága* volt (emlékezettül: 1998 júniusában a szőlőművelés, 2000 januárjában az italfogyasztás, majd júniusban a házasság és a lakodalom volt tanácskozásunk témája). A kérdéskör bővebb feldolgozását *A vajdasági magyarok néprajzi atlasza* munkálatai során gyűjtött adatok alapján a Kiss Lajos Néprajzi Társaság elnöke, Papp Árpád javasolta. A program szerint tizenöt előadó részvételével, 2002. június 29-én, a Városi Múzeumban tartottuk meg rendezvényünket. A témául választott, az egyik legáltalánosabb hiedelemként ismert szemverés problematikájának kibontásához többféle nemzetiségű előadókat kértünk fel, hogy ismertessék a környezetükben sokszor még ma is fellelhető szokásokat. Ezúttal nemzetközi szintűre szeretnénk volna emelni rendezvényünket, és bár sajnos nem minden előadó tett eleget meghívásunknak, a közönség hallhatott magyar, szláv, román, bunyevác, olasz hiedelmekről is.

A tanácskozás résztvevőit Juhász Attila, Zenta polgármestere, valamint a két szervező intézmény, a szabadkai székhelyű Kiss Lajos Néprajzi Társaság és a Thurzó Lajos Közművelődési Központ nevében Papp Árpád és Nagy Abonyi Ágnes köszöntötte. Ezt követően Banó István folklórkutatóra, a zentai középiskola egykori tanárára emlékezünk, s ez alkalommal az azóta sajnos szintén elhunyt Tripolsky Géza idézte fel alakját.

A konferencia első, Pócs Éva elnöklete alatt lezajlott ülészakán a következő előadások hangoztak el. Pócs Éva: *Igézés és szemverés – Varázslás szóval és nézéssel*; Szöke Anna: *A szemmel verés hiedelmének magyar–szláv párhuzamai a Kárpátalján és Vajdaságban*; Komáromi Tünde: *Ahonnán fogantatott, onnan legyen orvossága – Az igézett csecsemő gyógyításáról aranyosszéki példák alapján*; Vanessa Martore: *A szemverés mint szintetikus képzet, és különböző jelentései Pantelleria szigetén*. A második ülészakában, Nagy Abonyi Ágnes elnökletével a következő beszámolókat hallhattuk. Ljiljana Radulovački: *A szemverés és az ártalmas szemek néphite Szerémségben*; Alojzije Stantić: *Szemverés a bácskai horvát bunyevácoknál*; Trifun Pavlović: *Az igézés megnyilvánulása a kereszt- és vezetéknevekben*. Két előadó nem tudott eljönni, de elküldte írását: Gordana Marković: *A szemverés népi hiedelmei északnyugat Szerbiában – Hagyomány és modernitás*; Mira Pešić Orlić: *A talizmán szó használata a szerbeknél*. A harmadik ülészak előadói Borús Rózsa, Tripolsky Géza, Kónya Sándor, Palatinus Aranka és Balla Ferenc voltak, akik saját környezetükben kutatva egy-egy adalékkal gazdagították a néprajz ezen szerteágazó témakörét.

Jelen volt a tanácskozásunkon Bordás Győző, az újvidéki Forum Kiadóház képviselője is, aki *Létünk-* és *Hid-*számokat hozott ajándékba az előadóknak. Csorba Béla és Hoffmann Artúr *Hozott Jordán-víz* című dokumentumfilmjének megtekintésével zárult a tanácskozás.

Egészét nézve sikeresnek mondhatjuk a XII. Néprajzi Tanácskozást, a résztvevők új ismeretekkel gazdagodtak, barátságok kötődtek, valamint szakmai eszmecserékre nyílt lehetőség. Rendezvényünkön a kutatási téma szakmai feldolgozása, a népszerűsítés és a néprajzkutatás egyéb szempontjai is kifejezésre jutottak.

Reméljük, hogy szakmai összejöveteleink továbbra is ösztönzőleg hatnak mind a kutatókra, mind a néprajz iránt érdeklődőkre, hogy tudatosan óvhassuk, ápolhassuk, és adhassuk tovább kulturális értékeinket.

XII. Néprajzi Szeminárium

(Tokaj, 2002. július 21–26.)

A Magyar Néprajzi Társaság 2002. július 21–26. között tartotta meg évenként megrendezésre kerülő, egyhetes néprajzi szemináriumát, sorban a tizenkettediket. Ezúttal a helyszínt Tokaj városa biztosította, a tanácskozás központi témája a *Termelési táj és társadalom* volt.

A tudományos hét szervezése során célként fogalmazódott meg egy Magyarország határain túlmutató konferencia létrehozása, mind a meghívott előadók és elhangzott előadások témái, mind a résztvevők összetételének tekintetében. A rendezők törekedtek arra, hogy a néprajzi konferencia megrendezését hírül adó felhívás a Kárpát-medence legtávolabbi egyetemének, főiskolájának hirdetőtáblájára is kikerüljön. A jelen lévő magyarok Burgenlandtól a Kárpátaljáig, Felvidéktől a Délvidékig terjedő területről érkeztek Tokajba. Kovászna megyei antropológushallgatók, néprajzot végzett máramarosiak, Debrecenből érkezett népzene kutatók, hargitai magyar nyelv szakosok képviselték országukat, régióikat, saját kultúrájukat és gondolataikat a vitaesteken éppúgy, mint a hűvös, tokaji pincékben közösen eltöltött órák alatt.

A szállást a város központjában álló Tokaji Ferenc Gimnázium és Szakközépiskola kollégiuma biztosította. Köszönet érte a gimnázium igazgatójának, Dévald Istvánnak, aki az elkövetkező napokban is nagy segítségére volt a rendezőknek és előadóknak bizonyos technikai feltételek biztosításával. A szobák elfoglalása 21-én megtörtént, amit még aznap este egy kötetlen bemutatkozás, egymással való ismerkedés követett. Ezen a nem hivatalos „megnyitón” ismertette Gráfik Imre a hét programját és várható eseményeit, a tervezett előadások témáit és előadóit. A jelenlévők ekkor átvehették a Tokaji Múzeum, valamint a miskolci Herman Ottó Múzeum képviselői által felajánlott és összeállított, lelket és testet egyaránt tápláló ajándéksomagot. A hivatalos megnyitó és a tudományos előadások voltaképpen másnap, 22-én, hétfőn kezdődtek. A megnyitó a gimnázium aulájában történt, ahol Tokaj város polgármesterének, Májer Jánosnak a konferencia résztvevőit köszöntő és a rendezvényt üdvözlő szavait Zelenák István önkormányzati képviselő tolmácsolta. Ezt követően hangzott el Dévald Istvánnak a helyet adó és befogadó iskola történetét bemutató, valamint Gráfik Imre főtítkárnak a tanácskozást felvezető beszéde is.

Az elhangzott előadásokról itt, ezen beszámoló keretében csak röviden lehet tájékoztatást adni. Valamennyi meghívott által választott előadás témája természetesen szervesen kapcsolódott a helyszínhez, tágabb értelemben Tokaj-Hegyaljához, annak történetéhez, kulturális, társadalmi és földrajzi jellegzetességeihez. Így az elhangzott előadások a következő címekben jelölt témát, problémát, felvetést mutatták be: Frisnyák Sándor: *Tokaj-Hegyalja: egy történelmi borvidék gazdaság- és társadalom-földrajzi keretei*; Bellon Tibor: *A folyó és a települések viszonya a Felső-Tisza vidékén*; Viga Gyula: *Borsod-Abaúj-Zemplén megye Magyarország néprajzi térképén*; Orosz István: *Tokaj-Hegyalja mezővárosainak társadalma*; Bencsik János: *Tokaj társadalma 1869-ben*; Kecskés Péter: *A mezővárosi építészet főbb jegyei Tokaj-Hegyalján*; Tamás Edit: *Tokaj-Hegyalja vallási-felekezeti vázlata*.

Sajnálatos módon az első nap tervezett előadásaiból kimaradt néhány igazán érdekesnek ígérkező is. Így nem hallhattuk például Balassa Ivánnak a programban felvezetett *Tokaj-Hegyalja borkultúrájának történeti-néprajzi vázlata* című előadását. Az elhangzottakat kérdések követték, a jelenlévők idősebbjei és tapasztaltabbjai között lassan, de megindult a vita, érdekes hozzászólások, kiegészítések hangzottak el. A nap tudomá-

nyos része ezzel lezárult. Néhány óra pihenés után a résztvevők ellátogattak Tokaj és környéke egyik leghíresebb és legnagyobb pincéjébe, ahol már meggyújtott gyertya és asztalra kikészített pogácsa várta őket. Mindenképpen fontosnak tartom megemlíteni a pincészet nevét és vezetőjét, aki nagylelkű felajánlásával hozzájárult ahhoz, hogy többen akár életükben először, de megízlelhessék a tokajit. A pince a főtéren áll, Bacchus isten szobra mögött, neve Hétszóló Rt. Rákóczi Pince, a társaság vezetője Kovács Tibor. A Rákóczi Pincét a tokaji borok valóságos szentélyeként tartják számon Hegyalján, olyan tulajdonosok és vendégek kortyolgatták itt a bort, mint Károli Gáspár, Bethlen Gábor, vagy a Rákócziak.

A második nap reggele előadásokkal folytatódott. A következő vitaindító beszámolók hangzottak el. Bodó Sándor: *Tokaj-Hegyalja: egy minőségi borvidék körülhatárolása*; Paládi-Kovács Attila: *A kultúra táji-történeti tagolódásának értelmezési lehetőségei*; János István: *Tokaj és tokaji a magyar irodalomban*.

A konferencia szigorúan vett hivatalos része ezzel véget is ért, de az előadók egy része velünk tartott a hét hátra lévő napjaiban is. A jelenlévők a délutáni séta során megismerhették Tokaj városát, történetét, múltját és jelenét, nevezetesebb épületeit és eseményeit. A séta tartalmassá és érdekessé tételében János István, a helyi irodalomtörténész volt segítségemre. Ezután valamennyi résztvevőt vendégül láttuk a Tokaji Múzeumban, majd egy eredeti hangulatú családi pincészet, a Borostyán Pince megismerése következett, ahol egy vacsorával egybekötött, hamisítatlan borkóstoláson vettünk részt.

A konferenciának helyet adó város megismerése után, szerdán Tokaj-Hegyalja bejárása következett. A csoport egész napos buszkirándulás során ellátogatott Sárospatakra, a Református Kollégiumba, valamint a híres pataki mézeskalácsos-dinasztia utolsó aktív tagjához és még ma is működő műhelyébe. A napot, mint minden este, visszatérve a kollégiumban elköltött közös vacsora és jó hangulatú beszélgetések zárták. A kirándulás csütörtök reggel Hegyalja további feltérképezésével, megismerésével folytatódott. A busz elvitt bennünket Sátoraljaújhelyre, ahol a helyi múzeum vezetője, Fehér József tartott tárlatvezetést a jelenlévőknek. A térség méltán híres gyűjteménye, a sátoraljaújhelyi levéltár kihagyhatatlan állomása volt a kirándulásnak, ahogy a telkibányai Ipartörténeti Gyűjtemény, a vizsolyi református templom, a Széphalmon álló Kazinczy Ferenc Múzeum vagy a gönci Huszita-ház is.

Sokak nevében mondhatom, hogy a szervezők által végzett több hónapos előkészület meghozta gyümölcsét: a néprajzi szeminárium helyszínéül választott város kiváló és inspiráló, az előadások színvonala valóban európai szintű volt, és ami talán a legfontosabb, jövőbe mutató eredménye ennek a konferenciának, hogy a hallgatóságot főleg a fiatalság képviselte. A nagy távolságról érkezett, egész Kárpát-medencét képviselő fiatal kutatók és hallgatók számára kiváló alkalom volt ez a néhány nap ismerkedésre, kapcsolatteremtésre és -építésre, egymás véleményének megismerésére, gondolatainak átadására. Azt gondolom, ezzel a szemináriummal tisztelettel adóztunk a méltán híres város és térség, valamint a tokaji és „megalkotói” előtt.

Tóth Hajnalka
múzeumigazgató

A Református Teológiai Doktorok Kollégiuma
Egyházi Néprajzi Szekciójának tudományos ülészsaka
(Budapest, 2002. augusztus 21–24.)

A Református Teológiai Doktorok Kollégiuma 2002-ben megalakulásának harmincadik évfordulóját ünnepelte. A szokásos augusztus végi konferencia ennek jegyében szerveződött Budapesten, a Ráday Kollégiumban. Mivel augusztus 20-a keddre esett, így a konferencia ötnapos időtartama lerövidült.

Az idén is legnépesebb Egyházi Néprajzi Szekció gazdag programmal jelentkezett. A három nap alatt harminc előadás hangzott el. A szekcióelnök az elmúlt évi eredményekről szólva beszámolt a vajdasági felmérés befejezéséről és az OTKA támogatásával folyó újabb munkáról, amelynek keretében a szekció tagjaiból álló kutatócsoport – Felhősné Csiszár Sarolta, Hegedűs Gyöngyi, Sápy Szilvia, Winter Erzi – P. Szalay Emőke vezetésével elkezdte a Szlovákiai Református Egyház gyülekezetei tárgyi emlékeinek felmérését.

Az első napon inkább történeti jellegű előadások hangzottak el. Az első előadást Szigeti Jenő tartotta *Csokonai-jövendölések és a népi apokaliptika* címen. Szabó Ferenc előadása *A protestáns pátenés és a Körös–Maros-vidék egyházközösségei* címmel a 19. századi egyházi helyzetet elemezte. Kriston Vízi József Kiss Áron püspökről szólt. Veress Emese-Gyöngyvér a hétfalusi 18. századi anyakönyveket ismertette. Ujváry Zoltán évek óta folytatja kutatásait a protestáns lelkészek néprajzi munkásságának feltárásával kapcsolatosan, most Fábán József, 18–19. század fordulóján működött református lelképásztor ilyen irányú munkásságát mutatta be. Ide kapcsolhatjuk Csáki Árpádnak a háromszéki 17–18. századi templomfoglalásokról tartott jelentős előadását és Gúthy László felsőöri lelképásztor előadását a 17. század közepén megszűnt németújvári református egyházmezejéről.

S. Lackovits Emőke a szekció évek óta folyamatos kutatási irányát követte a Dunántúli Református Egyházkerület egyház-fegyelmezési gyakorlatáról szóló előadásával. Itt említjük Szócsné Gazda Enikőnek szintén kiemelkedő beszámolóját a Sepsi Egyházmege válási iratairól. Pocsajiné Eperjesi Eszter *A bocskorpénz mint lelkészi jövedelem* címen ugyancsak az egyházi iratanyag adataira támaszkodott.

A felekezetek egymás mellett élése szintén évek óta témája szekciónknak. Ehhez csatlakozott az első napon Pákay Viktória és Geszti Zsófia *Felekezetek együttélése Tiszabökényben* című előadása. Csáky Károly *Szentasszonyok Ipolyságban* című referátuma már átvezetett a második nap programjához, amelynek során Barna Gábortól és hallgatóitól szervesen összekapcsolt előadásokat hallhattunk. Ezek a szegedi egyetemen folyó tudományos munkába nyújtottak betekintést. Vass Erika az 1938-as eucharisztikus kongresszust elemezte, Makovics Erika Katalin a fői ökumenikus iskola ballagási ünnepségét tekintette át. Kiss Katalin a *Krisnások és a magyar valóság* kapcsolatáról, Gulyás Ildikónak a gyöngyösoroszi cigánymisszióról szóló előadása mintegy bevezetője volt Barna Gábor összefoglalásának a vallásos társulatokról, amelyhez Füköh Dániel hozott figyelemre méltó adalékot a 18. század elejére visszanyúló gyöngyösi társulatokról. Gyanó Szilvia a táskai rózsafüzér-társulatról, Nagy Ágnes a kiskunfélegyházi egyesületekről beszélt. Előadásaik ahhoz a sorozathoz kapcsolódnak, amelynek keretében évek óta az egyetemeken folyó vallási néprajzi műhelymunkákba láthatunk bele.

Programunkat Nagy Varga Vera előadása zárta a Kárpátalján a felmérések során előkerült fatárgyakról, -tálakról, kenyérvágó deszkákról és az éneklést elősegítő úgynevezett ütempálcákról, amelyekről eddig csak ő készített feldolgozást.

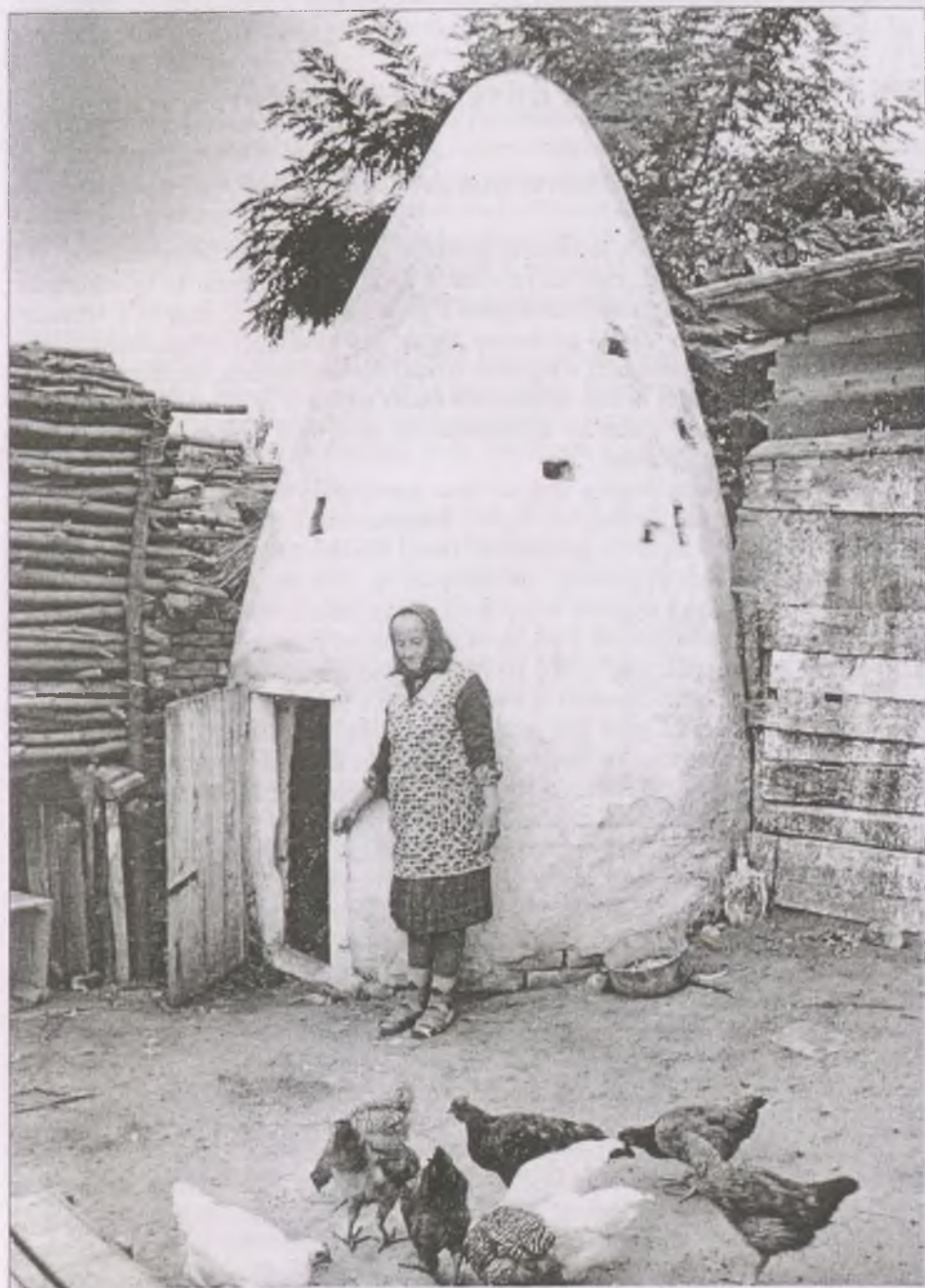
Külön kell megemlíteni, hogy két lelkipásztor, újabb tagtársaink igen érdekes előadásokat tartottak. Mezey Tibor *Népszokások hatása a református liturgiára* és Gimesi Zsuzsa *A református egyházfegyelem 20. századi városi arca* című referátumai kiterjesztették vizsgálódási körünket a 20. századra. Kutatásaik arra ösztönöznek bennünket, hogy ebben az irányban tágítsuk feldolgozandó témáink körét.

Az előadásokat egyéb programok is színesítették. Ki kell emelni a szabadkai Raj Rozália és Nagy István színvonalas videofilmjét, amelyben a vajdasági református temetőket mutatták be. Ugyancsak megtartottuk hagyományos költői estünket, most már a Református Teológiai Doktorok Kollégiumának Irodalmi Szekciójával közösen. Előadásainkat megtisztelte Erdélyi Zsuzsanna és Voigt Vilmos professzor is.

A szekció munkáját értékelve öröndetes, hogy újabb lelkipásztorok, erdélyi és felvidéki néprajzkutatók, történészek kapcsolódnak be tevékenységünkbe. Végigtekintve a gazdag programot, úgy érezzük, hogy szekciónk létrehozója, a mindannyiunk által tisztelt Molnár Ambrus szellemében sikerült folytatni a munkát, amit többek között a szekció résztvevőinek eddigi legmagasabb részvételi aránya is bizonyít.

P. Szalay Emőke

Kerek tyúkól Bajaiszölökben (Szabadka)
(Fotó: Kunkovács László, 1978)

MÚZEUMOK, GYŰJTEMÉNYEK

A kiskunfélegyházi Kiskun Múzeum centenáriuma

A százéves Kiskun Múzeum*

Most, amikor sok-sok munka, jó szándék és akarat eredményeként felmutathatom ezt a gyönyörű jubileumi kötetet, első szavaimmal a köszönetem fejezem ki mindazoknak, akik elősegítették megszületését. Köszönöm a kötet szerzőinek, kiemelten a múzeum-történet írójának, Ujváry Zoltán professzor úrnak, aki számtalan elfoglaltsága mellett vállalta, hogy aprólékosan átnézi a múzeum irattári dokumentumait, alapkutatást végez, hogy valóban áttekintő és hiteles múzeumtörténetet tehessen az olvasók asztalára. Kiemelten kell szólni arról a nem kis teljesítményről, amelyet a fotózás jelentett, ezt Kis László kollégámnak köszönöm!

A gyűjtemények bemutatását a szakma olyan képviselői vállalták, akik jól ismerik az anyagot. Így a régészetet Somogyvári Ágnes, a numizmatikát Székely György, a néprajzot Bereznai Zsuzsa, a történeti gyűjteményt Bánki Horváth Mihály, a könyvtárat Búcsú Lídia, a képzőművészeti gyűjteményt én mutattam be. Arra törekedtünk, hogy az olvasó teljes áttekintést kapjon a százéves múzeumról. Az alapítás körülményeiről, az időnként változó múzeumi koncepciókról, a múzeumi tudományos munkáról, amely mindig elválaszthatatlan az igazgatók érdeklődési körétől. Az első igazgató Szalay Gyula főgimnáziumi tanár volt, aki Móra Ferencet is tanította, talán a múzeum szeretetére és fontosságára is. A tanár-igazgatók sorát gyarapította Pál Kálmán és a Petőfi-kutató Mezösi Károly. Az első nyilvános kiállítás rendezése a félegyházi származású – szintén Szalay-tanítvány – Szabó Kálmán nevéhez fűződik, aki 1942-ben Kecskeméten volt múzeum-igazgató, de a szülőváros kedvéért örömmel vállalta a rendezés feladatát. 1949 tavaszán a fiatal néprajzkutató, Gaál Károly vette át az irányítást, rövid ideig dolgozott itt Pesóvár Ferenc, és nyolc évig a szintén kiváló néprajzkutató Lükő Gábor. Őt ismét irodalomtörténész, Fazekas István követte, a jelenlegi igazgató pedig történész.

Múzeumunk működéséhez az első alapszabályt Szalay Gyula 1905-ben dolgozta ki. Ezt követően 1907-ben került állami felügyelet alá az intézmény, s évi 500 korona támogatásban részesült. A városi alapítású intézmény jelenleg a Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Igazgatóságának tájmúzeuma. Kezdetben kizárólag a gyűjtésre helyezték a hangsúlyt, a nagyközönség számára csak Pál Kálmán igazgatósága alatt, 1934-ben vált látogathatóvá, de ez még inkább raktárbemutató volt. Ennek ellenére már az első évben megközelítően kétezer látogatót fogadott a múzeum. Valójában teljes nyilvánosságot 1940-től kapott, amikor a mai helyére, az egykori kiskunkapitányság épületébe költöztették. Az ünnepélyes átadás 1942 áldozócsütörtökén (május 14-én) történt. Sajnos csak rövid ideig tartott az öröm, ősszel lefoglalták az épületet hadikórháznak. A háborút követő időszak újabb küzdelmes éveket hozott, az egymást váltó tudós igazgatók és Hajmás Sándor restaurátor mindent elkövettek, hogy a változó politikai és gazdasági körülmények között egyben tartsák a gyűjteményt, óvják az épületeket és még gyarapít-

* Elhangzott 2002. május 24-én, a Kiskun Múzeum centenáriumi ünnepségén és a *A százéves Kiskun Múzeum 1902–2002* (Kiskunfélegyháza, 2002, 111 p.) című kötet átadásán.

sanak is. Remélem, sokan elolvassák majd a száz esztendő történeti áttekintését. Ez idő alatt sok minden megváltozott, csak egy dolog maradt változatlan: a félegyházi múzeumszerető emberek pártoló magatartása, amelyre mindig minden igazgató támaszkodhatott. Múzeumunk gyűjteményei nyolcvan százalékban ajándékozásból kerültek ide, s kerülnek napjainkban is.

A kötetben minden gyűjteményről elolvashatják keletkezésének körülményeit, összetételét, tájékozódhatnak a bennük található kuriózumokról.

A régészeti gyűjteményt Somogyvári Ágnes ismerteti. A gyűjtemény alapját Miletz János gimnáziumi tanár hagyatéka képezte, amely Európa több, akkor ismert régészeti lelőhelyéről származott. Miletz ajándékozással jutott a leletekhez, amelyek tőle a múzeumba kerültek. Itt olvashatnak a volt téglagyár agyaggödöréből, Alpár és Tiszaújfalu környékéről, az egykori Tisza medréből előkerült leletekről is, amelyek a természettudományi gyűjteményt képezik. Mamut, ősbövény, barlangi oroszlán csontmaradványai és más pleisztocén kori leletek tartoznak ide.

A numizmatikai gyűjtemény az Alföld legsokrétűbb anyagát tartalmazza. Székely György szakszerű ismertetése segít az eligazodásban. Érdekességként mondom el, hogy Szalay Gyula az akkori éremgyűjteményt ismertette a főgimnázium 1909. évi értesítőjében, s tette ezt olyan szakszerűséggel, hogy katalógusa a vidéki múzeumok numizmatikai kézikönyve, útmutatója lett.

Leggazdagabb talán a néprajzi gyűjtemény, amelyen Bereznai Zsuzsa kalauzol bennünket végig, s mutatja be az egyes tárgycsoportokat, hívja fel a figyelmet a különleges tárgyakra. Nem kevés, több mint tízezer néprajzi tárgyunk van, a pásztorélet és az állattartás köréből, a háztartások eszközkészletéből, a céhes ipar, a kismesterségek tárgyából, különösen gazdag a szücs-, a szélmolnár- és a takácsmesterség eszköztára. Kiemelten szépek a kiskunsági Madonnák és az út menti keresztek.

Kuriózumok a történeti gyűjteményben is találhatóak, melyet Bánki Horváth Mihály ismertet. Részletesen bemutatja a büntetéstörténeti anyagot, szól a helytörténeti jelentőségüekről, a hajdani kun mülthoz kapcsolódó fegyverekről.

A képző- és iparművészeti gyűjtemény nem nagy, de annál szebb. Idetartoznak azok a jászkun történelemhez kapcsolódó festmények is, amelyeket a Kiskun Múzeum dísztermében láthatnak. A legértékesebb és számunkra legkedvesebb a Holló László-anyag. Az első négyet még 1959-ben ajándékozta Laci bácsi a szülőváros múzeumának, az utolsó négy festményt pedig centenáriumi évünk márciusában Olga asszony hozta el ajándékba. Idekerültek azok a képzőművészeti alkotások is, amelyeket a tavaszi kiállításon láthattak, és amelyeket születésnapjára ajándékul kapott a múzeum. Erről még nem olvashatnak a kötetben, hiszen az adományozások idején a könyv már nyomdában volt. Ismertetésük az utánunk jövők feladata lesz.

Végezetül Búcsú Lídia munkatársunk ír a közel húszezer kötetes szakkönyvtárunkról. Legértékesebb darabjai a XV. században íródtak. Puskás Béláné Hegyesi Katalin 1952-ben háromezer-kétszáz szakkönyvet adományozott édesapja, a bihari történész, Hegyesi Márton könyvtárából. Simon Sándornak, a Kiskun Múzeum Baráti Köre elnökének hagyatékából hadtörténeti és történettudományi könyveket kapott az intézmény. Ez utóbbiak sem szerepelnek még az ismertetésben.

Végezetül a különböző gyűjteményeket reprezentáló tárgyakkól nyújtunk át egy válogatást, hetvenhárom színes képen. A látvány és az angol nyelvű összefoglaló a külföldiek számára is érdeklődést keltő, további ismerkedésre csábító lehet.

Kedves Vendégeink! Fogadják szeretettel a százéves múzeumot reprezentáló kötetet, olvassák el minél többen, ajándékozzák meg vele szeretteiket, barátait, ismerőseiket! Hiszem, hogy szükség van ilyen kötetekre még akkor is, ha kicsit többé kerülnek, mint

szerényebb kivitelű társaik, hiszen ezek viszik el hírünket szerte az országba és határainkon túlra. Értéket talál benne mindenki, aki becsüli a szépet, múltunk kötetbe foglalt emlékeit.

Bánkiné Molnár Erzsébet

A Kiskun Múzeum bemutatása

Az egykori Kiskunfélegyházi Városi Múzeum gyűjteményei 1939-ben kerültek a kiskun kapitányság székházába. A hatalmas barokk épületegyüttes méltó őrizője és bemutatóhelye a város és a Kiskunság múltjának. A főépület és a tömlöc, amely egykor helyet adott a Kiskunság közigazgatási ügyintézésének és amelyben a kerület rabjait tartották fogva, 1794-ben nyerte el mai formáját.

Az első kiállítást 1942-ben nyitották. Az azóta eltelt hatvan évben sokat változott a múzeum arculata. Jelenleg kilenc állandó kiállítással várjuk a látogatókat és évente három-négy időszakos tárlattal hívjuk fel a figyelmet ritkaságokra és jeles alkalmakra.

A főépületben képzőművészeti, régészeti, történeti, néprajzi állandó kiállítások, időszakos tárlat és konferenciaterem található. A kapitányság hajdani egyemeletes tömlöce ma börtönmúzeum, az egykori börtönudvaron faragott út menti kereszt és szélmalom látható. Aki a múzeum tekintélyes zöld kapuján belép és maga mögött hagyja a város zaját, egy másik világba érkezik meg. Az egykori kocsibejáró és a hatalmas rácsos vaskapu mögött gyönyörű udvar fogadja a múzeumlátogatókat.

A főépület emeletén találhatóak *A megőrződött múlt* és *A Kiskunfélegyháza évszázadai* című állandó kiállítások, amelyek a város és a Kiskunság emlékeit mutatják be. A régészeti kiállítás a környék ásatásainak legszebb leleteit tárja az érdeklődők elé. A legkorábbi emlékek Félegyháza határából, az őskorból származnak, de lakott volt a vidék a bronzkorban, a kelták idejében is, s a szarmaták és avarok emlékei, valamint honfoglalás kori lovas sírok is előkerültek.

A kunok 1239-ben IV. Béla király engedélyével költöztek hazánkba. A Duna–Tisza közti hajdani szállásaiból alakult ki a Kiskunság. Félegyháza a XIV. században kis falu volt, kőtemplommal. A települést a törökök 1526-ban felégették és kétszáz évre pusztává tettek. A helytörténeti-néprajzi kiállítás a török pusztítás után 1743-ban benépesített Félegyházát mutatja be az 1930-as évekig. A pásztorélet, a paraszti gazdálkodás mellett megismertet a szücs-, a kovács-, a mézeskalácsos- és a kékfestőmesterséggel. A város jelentősebb köz- és művelődéstörténeti vonatkozásai között láthatók Petőfi Sándornak és szüleinek tárgyai, Petrovits István mészáros hűsvágó tőkéje és bárdja, valamint a félegyházi születésű Móra Ferenc iskolapadja.

A főépület jobb szárnyában, a földszinten találhatóak képzőművészeti tárlataink. Itt láthatók Holló László festményei, grafikái és személyes tárgyai. Az 1887-ben Kiskunfélegyházán született festőművész tanulmányai befejeztével Debrecenben telepedett le és élt haláláig, 1976-ig. A Kossuth- és Munkácsy-díjas festőművészek, a magyar expresszionizmus kiemelkedő alakjának a kiállításon bemutatott festményei és grafikái az 1910-es évektől haláláig mutatják be alkotásainak legszebb darabjait. Szántó Piroska festményei és festőkellékei tekinthetők meg a következő teremben. A Munkácsy- és Kossuth-díjas, szürrealista művész festői korszakainak átfogó bemutatója ez az állandó kiállítás. Morell Mihály vágó, szobrász, festő, a vizuális kultúra sokszínű alkotójának

műveit mutatja be a harmadik tárlat. A Kiskun Múzeum pártolói között tudhatjuk a helyi alkotókat is, akik a képzőművészet különböző ágaiban jeleskednek. A múzeumnak ajándékozott alkotásaikból alkalmi bemutatókat tartunk itt a képzőművészeti szárnyban.

A főépület földszintjén eljutunk a konferenciaterembe, ahol a Kiskun Múzeum Baráti Körének alkotó tagjai is bemutatkozhatnak egy-egy rövid tárlattal. Itt tartjuk az előadásainkat, konferenciákat, gyermekfoglalkozásokat.

Áthaladva a konferenciatermen visszaléphetünk az Árpád-kori hétköznapiakba. Az M5-ös autópálya ásatása során előkerült Árpád-kori települések leleteit mutatjuk be, a látogató betekinthez egy korabeli lakóházba is, amely méretarányosan lett megépítve a kiállításban.

A múzeum épületében, az egykori börtönkápolnában található a *Vallási élet emlékei a Kiskunságban* című kiállítás, amely az egykori kiskunkerület református, zsidó és római katolikus vallású lakosságának népi és liturgikus tárgyi emlékeit mutatja be. Közülük országosan is kiemelkedő művészettörténeti jelentőségűek a 18–19. századi népi faragású kiskunsági fa Madonna-szobrok.

A kápolnából újra a gyönyörűen gondozott, parkosított udvarra jutunk. Az udvar közepén található az ország egyetlen börtönmúzeuma, melynek egyemeletes épülete 1753–1872 között a nyolc kiskun település közös börtöne volt. Állandó kiállítása a történelmi Magyarország büntetéstörténetét mutatja be. A földszinten a 15–19. századi fenyítő- és kínzóeszközök, megszegyenítést szolgáló nyak- és lábkalodák, a halálbüntetés végrehajtásának módozatait elénk idéző képek és tárgyak láthatók. Az emeleti részen egy-egy termet kaptak a betyárvilág, az államellenes megmozdulások emlékei, az 1848–1849-es szabadságharc megtorlását tükröző tárgyak, valamint a polgári kor börtönügyének dokumentumai. A 18–19. században már dologházakban, javító-nevelő intézetekben raboskodtak az elítéltek. Különösen érdekesek a rabmunkák: a türelemművegek, a hangszerek, a játékok, a festmények. Legbecsesebb darabunk egy váci rab által 1918-ban alkotott világóra, amely fából készült. A borzongásra vágyók többek között megtekinthetik Martinovics Ignác kivégzőszékét és a betyárok vallasására használt koplaltatóládát.

Az egykori börtönudvarban áll egy alföldi tornyos szélmalom, amelyet 1860-ban építettek a város szélén, a kis Mindszenti úton, s 1942-ig öröklék benne a környék gabonáját. Pajkos Szabó István molnár a kiszolgált malmot a múzeumnak átadta és 1962-ben itt, az udvarban újra felépítettük, hogy egy letűnt kor remekét megőrizzük. Különösen szép a malom eredeti fából készült szerkezete, díszesen faragott kőpadelói. A népi műemlék szélmalom udvarán 18–19. századi gazdagon faragott út menti kereszttek, harangláb és néhány jellegzetes sírkő segít a múltidézésben.

Az állandó kiállítások mellett időszaki tárlatok is várják a látogatókat. 2003-ban a tervek szerint képzőművészeti, kőzet- és ásvány-, valamint numizmatikai gyűjtemények értékes darabjai mutatkoznak be. A Kiskun Múzeum közművelődési munkájával igyekszik megnyerni mind a helybeli, mind az átutazó közönséget. Ismeretterjesztő előadásokkal, rendezvényekkel, hangversenyekkel gyermekeknek és családjuknak szóló Múzeumi Játszóházzal tesszük élvezetessé a múlt megismerését.

A helyi múzeumpártolókból alakult meg 1997-ben a Kiskun Múzeum Baráti Köre, amelynek tagjai adományokkal, segítségükkel, részvételükkel támogatják a munkánkat.

Mészáros Márta

Helytörténeti Gyűjtemény és tájház Hajdúdorogon

A magunk mögött hagyott 20. században Hajdúdorog sem gazdaságilag, sem kulturális, oktatási lehetőségek terén nem tartozott az élen járó hajdútelepülések közé. A nem messze fekvő Hajdúböszörmény mindenben megelőzte, még az alig hét kilométerre található, azonos nagyságú Hajdúnánásnak is nagyobb volt a vonzereje, mint Hajdúdorognak. A város földrajzi-közigazgatási helyzete sem a legszerencsésebb, mivel Hajdú-Bihar megye határszélén van, a már Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéhez tartozó Újfehértó szomszédságában.

A hátrányok ellenére Hajdúdorognak van egy specifikuma: a görög katolikus vallás. Ez a sajátosság a szocialista rendszerben ugyan a hátrányok sorát fokozta, de napjainkban a szabad gondolkodás és hitvallás, az önállósodás éveiben mindenképpen előnyt hoz a városnak (például itt működik az ország egyedüli Görög Katolikus Gimnáziuma). A városban három templom található. A római katolikus és a református mellett hírnevét a görög katolikus templomnak köszönheti, amely a székesegyházi rangot 1912-től viseli azáltal, hogy az 1912. május 6-án megalapított hajdúdorogi egyházmegyének szakrális központja lett. Ez az első olyan egyházi intézmény, ahol a görög szertartású híveknek a magyar nyelv liturgikus alkalmazását bevezették. Bár Hajdúdorog görög katolikuságáról, székesegyházáról, ikonosztázáról, az egyházmegye történetéről, a látványos húsvéti pászkaszentelésről elég sok kisebb-nagyobb terjedelmű írás jelent meg, mégis alig tudunk valamit a város történetéről, a betelepülőkről. Maguk a lakosok is számos olyan kérdésre várnák a választ, amelyekre a feleleteket a múlt történeteiben kell keresni. Mindenképpen szükségét érezték egy helybeli intézménynek, amely felkarolja a hajdúdorogiak múltjáról, kultúrájáról, vallásáról stb. tanúszkodó tárgyak, dokumentumok gyűjtését és azokat kellő szakértelemmel vizuálisan bemutatja, illetve az igényekhez alkalmazkodva kutatómunkával a fehér foltokat igyekszik eltüntetni. Az önkormányzati rendszerben, amikor lehetőség adódott a város saját igényű fejlődésére, a kisvárosi arculat kialakítására, a helybeli kultúráért, művelődésért, a lakosok életének minőségéért felelős vezetők elhatározták a múzeumi munka tényleges elindítását. Annál is inkább, mert ilyen kezdeményezések már történtek korábban is. Ezek elsősorban néprajzi tárgygyűjtésen és tanulók honismereti munkáin alapultak. 1976-ban helyben is megalakult a Honismereti Bizottság, ez irányította a gyűjtéseket, kiállítás rendezett a mozi épületében stb. Ezeket a ténykedéseket egyrészt az iskolák, másrészt a közművelődési feladatokat ellátó művelődési ház koordinálta. Természetesen a honismereti tevékenység nem jött volna létre a lelkes dorogi pedagógusok és az önzetlenül tenni akaró patrióták nélkül.

Emellett azt is meg kell említeni, hogy Hajdúdorog határában huszonhat éven át nyaranta rendszeresen vezetett ásatásokat Fodor István, a Nemzeti Múzeum főigazgatója, s ő is gyakran szóvá tette a helyi múzeomalapítás kérdését, szakmailag mindig szorgalmazta az ügyet.

Ezek a körülmények végül is odavezettek, hogy a városi önkormányzat 1998-ban kijelölte a tulajdonában lévő, Jaczkovics út 5. szám alatti lakóházat múzeum céljára. Az épület tágas udvarával Hajdúdorog legszebb polgári lakóháza, Rittersporn Miklós közvégségi orvos építtette a 20. század elején. Igényesen kivitelezett, tágas szobáival kényelmes otthont teremtett családjának és helyet adott orvosi praxisának. Sajnos a vészkor-szakban ezt jelölték ki gettónak. Ezután a ház használatát a pillanatnyi szükséglet szabta meg. A múzeumi funkcióhoz az épületet az önkormányzat felújította, és 2000-ben megbízott azzal, hogy megnyitáshoz méltó kiállításokkal berendezzem.

Az önkormányzat kezelésében lévő múzeum elérkezett ahhoz az állapothoz, hogy 2000. augusztus 18-án, a kereszténységünk felvételének ezredik évfordulójához kapcsolódó ünnepség hangulatában hivatalosan is megnyissa kapuit a látogatók előtt. Hivatalos elnevezése Helytörténeti Gyűjtemény lett. A gyűjtemény gyarapodásával és a kutatómunka elindításával szeretném, ha ez az intézmény múzeumává minősülne az elkövetkező években.

Alig egy év alatt sikerült a négy tervezett állandó kiállítást megvalósítani. A régészeti tárlat az őskortól a hajdúk betelepüléséig (a 17. század elejéig) mutatja be Hajdúdorog történelmét. Látható a határban feltárt Árpád-kori település makettje, a jellegzetes bagolyfejés botvég, számos érdekes fémtárgy, oklevelek, térképek stb. Az állandó történeti kiállítás Dorog hajdúvárosi jellegét emeli ki, dokumentumokkal illusztrálja a Rákóczi-féle és az 1848–1849-es szabadságharcban való dorogi részvételt. Itt kaptak helyet a városi közigazgatást, a tűzoltóegyletet és a helyi kulturális eseményeket bemutató vitrinek. Itt emlékezünk meg a város polihisztoráról, Görög Demeterről (1760–1833) is, akiről kevesen tudják, hogy ő jelentette meg Magyarország első atlaszát. Az egyháztörténeti kiállítás még csak a görög katolikusságra hívja fel a figyelmet egyházi műkincsek, régi liturgikus könyvek, metszetek, szertartáshoz használt mives edények, díszes papi ruhák, ikonok és a felállított kis kápolna segítségével. Szeretném ezt a látványt a római katolikus, református és izraelita vallásra utaló tárgyakkal a jövőben gazdagítani, mivel a városban három templom és egy zsinagóga várta híveit.

A negyedik állandó kiállítás néprajzi témakörű. A város hagyományos paraszti gazdálkodását, a földművelés és állattartás, főleg a juhászat eszközeit, a nélkülözhetetlen kismesterek szerszámkészleteit mutatja be hétköznapi és ünnepek megosztásában. Hajdúdorogot hagyományörző nép lakja. A húsvéti pászkaszentelés ma is össznépi ünnep, részt vesz rajta az egész lakosság vendégeivel együtt, vallásra való tekintet nélkül. Az ételszentelést, a szép ruhába öltözött, templomkertben felsorakozott ünneplő családokat, baráti csoportokat úgy sikerült a kiállításon a látogatóknak érzékeltetni, mintha a szertartásos esemény előttük zajlana. Hasonlóan életszerűvé vált a kiállított karácsonyi asztal a körülötte zajló dramatikus játékok felidézésével, a kecskemaszkos alakoskodóval.

A múzeumi látogatók, főleg az iskolások s diákok odafigyelését a látottakra, illetve hallottakra néhány interakciós cselekménnyel igyekszem fokozni. Ilyen jellegű szerkezetek találhatóak a kiállítóterekben. A látogatók száma nagy, a városban minden jelentős ünnepi megemlékezés a Helytörténeti Gyűjtemény bevonásával zajlik.

A legnagyobb érdeklődés az időszakos kiállítások megnyitását kíséri. 2001 végéig, azaz másfél év alatt hat időszakos kiállítást rendeztem. Az első *Az új kenyér* tiszteletéről szólt, a második *Az én karácsonyomról*, a harmadik *Pászkaterítők és asszonyok* címmel a húsvéti előkészületekről, a negyedik Földes Vilmos és Dönczy Lukács Ödön karikatúráiról, az ötödik Bíró Eszter festőművész virágcsendéleteiről, a hatodik karácsonyra formázott *Mézesbabákról, mézesszívekről, nyalka huszárokról, mézespuszedlikről* és természetesen az ezen finomságokat előállító mesterségről. Kiváló együttműködés alakult ki az iskolákkal. A húsvéti, karácsonyi ünnepekre való készülődés időszakában maguk a tanulók igénylik a múzeumban való közös tevékenységeket, az ünnepi, hagyományörző hangulat megteremtését. A gyermekek és a diákok által a felnőttek, főleg az idősebb korúak vállalnak önzetlen szerepet ezeknek a múzeumi ünnepi műsoroknak a sikeréért.

A Helytörténeti Gyűjtemény megnyitásával egyidejűleg adtuk át a látogatóknak a Hajdúdorogi Tájházat, az ország kétszáznegyvenharmadik ilyen jellegű múzeumi egységét. Egy kisparaszti lakóházat tettünk időtállóvá és rendeztük be korhűen, hogy megőrizzük, bemutassuk sok-sok hajdúdorogi család egykori életét.

A Helytörténeti Gyűjtemény épülete

A gyűjtemény állandó néprajzi kiállításának részlete

A múzeumi munkát, a kiállítások megrendezését a helyi lakosok adományain kívül olyan kiváló szakemberek vállalták és segítették, ma is figyelemmel kísérik, mint Fodor István régész, P. Dombóváry Judit restaurátor a Magyar Nemzeti Múzeumból, Nyakas Miklós történész-muzeológus hajdúböszörményi kollégáival együtt, a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszéke és a Déri Múzeum munkatársai stb. Minden irányú támogatással erősíti munkámat Keresztes Szilárd megyéspüspök, Hajdúdorog Város Önkormányzata és közoktatási intézményei.

Ilyen eredményes összefogásnak köszönhető, hogy a Helytörténeti Gyűjteményben, valamint a nyári napokon a tájháznál gyakran szervezünk kulturális programokat és ezek az egységek a kisváros olyan helyszínei lettek, ahová mindig szívesen betérnek a helybeliek és magukkal hozzák a vidékről jött látogatókat is.

Mislovics Andrea

A dombóvári Városi Helytörténeti Gyűjtemény

Hosszas és áldozatos szervezőmunkát követően 2001. szeptember 22-én, a Kulturális Örökség Napján nyitotta meg Dombóvár első helytörténeti gyűjteményét Gaál Attila, a Wosinsky Mór Múzeum igazgatója. Az intézmény egyúttal a dél-tolnai város első helytörténeti kiállítóhelye is, noha maga a gyűjtemény négy évtizedes múltra tekint vissza.

Az 1961/1962-es iskolai tanévben szervezte meg a dombóvári Gógös Ignác (később Illyés Gyula) Gimnázium két tanára, e sorok írója, Szőke Sándor a honismereti, felesége, Szőke Sándorné pedig a történelmi szakkört, amelyek célja a település történetének alaposabb megismerése volt. Később az érdeklődés kiterjedt a város környékére is, s ennek során kapcsolatba léptünk a Néprajzi Múzeummal, ahonnan – különösen Morvay Pétertől – rengeteg támogatást kapott a honismereti szakkör, főleg gyűjtési útmutatók és tájékoztatófüzetek formájában. A történelmi szakkör munkájához a központi szakkörök, továbbképzések jelentettek sok segítséget. Így indult meg szervezett keretekben Dombóvár múltjának kutatása, a néprajzi tárgyak gyűjtése. Ezzel párhuzamosan a szakkörös diákok számos helytörténeti, néprajzi, névtani dolgozattal hoztak elismerést a gimnáziumnak, különösen a megyei és országos néprajzi pályázatokon, valamint a keszthelyi Helikon Ünnepségek pályázatain (göllei kenderfeldolgozás, dombóvári népi gyógyászat, attalai lakodalmi szokások, csikóstöttösi népszokások stb. témákban).

Az évek során összegyűlt tetemes mennyiségű anyag elhelyezése egy idő után komoly gondot okozott, helyhiány miatt együttes bemutatására nem is lehetett gondolni, csupán néhány alkalommal volt időszakos kiállítás. A gimnázium korszerűsítésével, a központi fűtés kialakításával felszabaduló alagsori pincehelyiség azonban kiváló kiállítási lehetőséget teremtett. Az iskola vezetősége ekkor a csaknem nyolcvan négyzetméteres boltíves, parkettás és korszerű világítással ellátott helyiséget a honismereti szakkör rendelkezésére bocsátotta, amivel lehetővé vált a mintegy ezerhétszáz darabból álló helytörténeti, régészeti és néprajzi anyag bemutatása. A gyűjtemény létrehozásával így alakult meg a megye első iskolai múzeuma, amelyet Rósner Gyula, a megyei múzeum tudományos munkatársa 1978-ban nyitott meg. A gimnáziumban elhelyezett látlat fejlesztési és látogatási lehetőségei azonban továbbra is behatároltak voltak.

Ezért tervbe vettük egy városi múzeum megvalósítását, s ezt szolgálta az 1984-ben megalakult Városszépítő és Városvédő Egyesület, amelynek alapító tagjai szintén az

iskolai múzeum létrehozásánál tevékenykedő tanárok voltak (Szöke Sándor azóta is elnök). Az egyesület tág teret biztosított a város és környéke történeti és kulturális örökségének gyűjtéséhez, s végül a fő cél teljesítését, a múzeumi otthon megteremtését is elérte. A volt főszolgabírói lakban működő kisegítő iskola 2000-ben új helyre költözött, s a város képviselő-testülete ekkor úgy döntött, hogy az 1896-ban épült patinás, helyi védettséget élvező épületet a Dombóvári Városszépítő és Városvédő Egyesület rendelkezésére bocsátja, a helytörténeti gyűjtemény számára. A szűkös anyagi források arra bizonyultak elegendőnek, hogy az egyesület tagjainak és a város lakóinak lelkes közreműködésével – noha eleinte csak két terem berendezéséről szólt a megállapodás – mára már a megközelítően 300 négyzetméternyi terület egészét belakja az egyre bővülő kiállítás.

Munkánkhoz, a tárgyak továbbra is folyó gyűjtéséhez, rendszerezéséhez, leltározásához, az installációkhoz szakmai útmutatást a megyei múzeumvezetéstől kaptunk a gyűjtemény kezelőiként, ugyanis a megyeszékhely szakemberei is kiemelt fontosságot tulajdonítanak Dombóvár és környéke – a Kapos mente vagy Vízmente néprajzi csoport részeként – népi kultúrája, népi hagyományai felgyűjtésének és megőrzésének. A néprajzi anyag szakszerű elhelyezésében egyesületi tagunk, Imrő Judit néprajzkutató is segíti a munkánkat.

A Városi Helytörténeti Gyűjtemény jelenleg hat teremben várja a látogatókat. Az első teremben Dombóvár és környéke régészeti emlékeit ismerheti meg az érdeklődő. A második helyiség helytörténeti dokumentumoknak és tárgyaknak ad helyet; itt látható többek között a lengyeli uradalomból származó fakaloda, valamint kihelyeztünk két-nyelvű szabadságigazolványt a dualizmus időszakából, céhmesterek által aláírt tanulólevelet 1871-ből, házassági szerződést 1881-ből stb.

A harmadik teremben a környék megmentett tárgyi néprajzi anyagát, a paraszti gazdálkodás és háztartás eszközeit sorakoztattuk fel. A gazdag anyagban láthatóak például a szőlőművelés és -feldolgozás eszközei (szőlőprés, fából készült permetező a 19. századból, hordó, porozó, kulacsok, csobolyók stb.), és a kenderfeldolgozás munkafolyamata is végigkísérhető (tiló, gereben, motolla, rokka, szövőszék stb.). A hagyományos sütés-főzés eszközei a konyhaenterőrben kaptak elhelyezést (köpülők, mozsarak, klumpák stb.), a kiállított cserépedények közül kitűnik az egykori lakodalmi pereckulacs, valamint az imakönyv alakú pálinkásbutykos.

A negyedik teremben a városhoz kötődő festők tablóiból látható válogatás, valamint itt nyílt meg 2002. március 15-én Szöke Sándorné rendezésében a Kossuth Lajos születésének kétszázadik évfordulójára rendezett időszaki kiállítás is (*Hogyan őriztük Kossuth emlékét?*), amelyen a kordokumentumokon túl a nagy államférfi emlékét idézik a feliratos népi cseréptányérok is. Az ötödik teremben egy hagyományos kézi szedésű nyomda berendezéseit tekinthetik meg a látogatók, a hatodikban pedig egy 19. századi paraszti szobabelsőt rendeztünk be *felvetett* (munkára kész) szövőszékkel. A paravánon és a szekrényben Elő Lajosné helyi népi iparművésznek a Vízmente motívumait felhasználó szötteseiben és kézimunkáiban gyönyörködhetünk. A fennmaradó két terem kutató- és munkaszobául, az adattár otthonául, illetve kiadványaink bemutatására szolgál.

Mivel a gyűjtemény nem tud fizetett alkalmazottat eltartani, ezért csak előzetes bejelentésre látogatható (Dombóvár, Szabadság u. 16.; tel.: 74/466-481, 465-817, 465-715). És noha a megnyitás óta napjainkig háromezren keresték fel gyűjteményünket, a látogatás és a tárlatvezetés tanulóknak és felnőtteknek egyaránt díjmentes, de a perselybe bedobott támogatásokat köszönettel fogadják a gyűjtemény vezetői.

A népviseletesbaba-gyűjtemény első évtizede

A népviseletesbaba-gyűjteményt első ízben 1993-ban, a Budapesti Tavaszi Fesztivál keretén belül tekinthette meg a nagyközönség, s azóta több kisebb hazai és külföldi kiállításon és a Magyar Televízió kisfilmjein keresztül ismerkedhetek meg az érdeklődők a Kárpát-medencei magyarság népviseleteinek seregszempléjével. Egy évtizedes története után a folyamatosan bővülő anyag 1997–1998 között a debreceni Református Püspöki Hivatal helyiségeiben volt látható, végül állandó kiállítási helyet kapott az 1999. június 19-én felavatott abádszalóki faluházban.

Az 1990-es évek küszöbén a helyi Kovács Mihály Általános Iskola tanáraként azt látam, hogy a gyerekek a technika fejlődésével alaposan eltávolodnak a hagyományos játékoktól, amelyek az életre tanítanák őket. A lányok körében már nem volt divat és illő babázni, pedig ez készítette volna fel őket az anyaszerepre. Először arra gondoltam, rendezek egy gyermeknapi babaszépségversenyt, de ebben még nem sok inspiráló erő volt, hiszen a szülők pénztárcáján múltott volna, hogy ki mivel rukkol elő. Ekkor merült fel a gondolat, hogy nyúljunk vissza a gyökerekhez, ismerjük meg kultúránkat. A baba már csak eszköz volt ehhez, és meghirdettem a gyerekek körében a népviseletgyűjtő versenyt. A cél az volt, hogy minél több babát öltöztessenek fel saját maguk készítette népviseletbe. Ezzel párhuzamosan magam is elkészítettem első saját, népviseletbe öltöztetett babámat, amelyet sorra követett a többi.

Gyűjtéseim során kialakított kapcsolataimnak köszönhetően sok segítséget kaptam a századfordulóról származó textiliák beszerzésében, melyeket már nem használnak, de megőriztek, és a munka jelentőségét látva megajándékoztak velem. Ugyanígy támogattak a viseletek autentikus elkészítésében: sokuk ott készült és azok keze munkáját dicséri, akik még helyben élő tanúi és őrzői a feledésbe merülő korok öltözködési kultúrájának. Így például a csángó viselethez a lányok szoknyáját és bernyécét Gyimesközéplekon szőtték le méretarányosan. A szanyi fiatal házaspár öltözetét egy ott élő, régi ruhadarabokat gyűjtő idős asszony varrta, hasonlóan a pilisszentléleki és dabasi szlovák, vagy a mezőkövesdi és szentistváni matyó, a parádi palóc ruhák megvarróihoz.

Jelenleg százhetvenkétféle öltözet tekinthető meg mintegy háromszázötven babán. A gyűjtemény alapvetően a Kárpát-medencei magyarság népviseletét dolgozza fel, de megtalálhatóak itt a szász, sváb, román, ruszin, szerb, horvát, bunyevác, cigány stb. nemzetiségek öltözetei is. A feldolgozott viseletek általában a paraszti ruhák legszebb, legtehetősebb darabjai, néhány kivételtől eltekintve ünnepi öltözetek, többségük a 19. századból, de jelentős számban vannak olyanok, amelyek a 17. század elejéről üzennek a 21. század nemzedékeinek. Kezdetben a ruhák bolti műanyag babákra kerültek fel, de egyik kiállításon Andrásfalvy Bertalan hívta fel arra a figyelmemet, hogy a gyönyörű ruhák nem illenek a nagy pillájú, rózsaszín hajú játékokra. Azóta népi iparművész készíti el az egységesen 56 centiméteres textilbabákat, s ez a méret azt is lehetővé teszi, hogy a bonyolultabb díszítőmotívumokat se kelljen stilizálni.

Az anyag néprajzi értékét növeli és az állandó kiállításnak különleges jelentőséget ad az, hogy tudatformáló erején túl hiánypótló is, hiszen nincs az országban egyetlen múzeumunk sem, ahol valamennyi viseletünk – beleértve a határainkon túl élő magyarokéit is – látható lenne együtt. Az így felhalmozott viseletgyűjtemény sokfélesége és a Kárpát-medence egészére való kiterjedése okán a néprajzkutató szakemberek megítélése szerint is igen jelentős.

2001-ben elkezdjük a Föld valamennyi népe legjellegzetesebb női és férfi viseletének összegyűjtését – természetesen „babaméretben”. Ennek eredményeként je-

A Kárpát-medence népviseleteit bemutató, Steigauf Józsefné készítette babák egy képes levelezőlapon

lenleg ötvenkét ország száznolcvanhat népviselete is megtekinthető a gyűjteményben. Munkánk ezen részében segítségünkre vannak a hazánkba akkreditált nagykövetségek, valamint a külhoni magyar missziók is. Amennyiben tervünk megvalósul, úgy országunk lesz az egyedüli, amely a világon ilyen viseletegyüttessel büszkélkedhet. Minden igyekezetünkkel azon fáradozunk, hogy elképzelésünket valóra tudjuk váltani.

Az abádszalóki faluházban a babák mellett helyet kaptak a helyi népi élet használati tárgyai is: minitárlat készült a hajdan a településen megélhetési forrást jelentő vert csipkéből, a kötélgyártás munkaeszközeiből, falvédőgyűjteményből és bútorokból. Szerencsére elmondhatjuk, hogy a gyűjtemény látogatottsága kiemelkedő, sok iskola szervez tanulmányi kirándulást ide a népviseletek megismertetése céljából, de felsőfokú intézmények diákjai is írták már szakdolgozatukat a gyűjteményre alapozva és az idelátogató külföldiek is kuriózumként tartják számon.

Steigauf Józsefné

Hanti család az Ob mentén
(Fotó: Kunkovács László, 1983)

KIÁLLÍTÁSOK

„Hé, te ott! Ne álmodozz, ez még mindig a valóság!”

A Néprajzi Múzeum „Időképek” című kiállítása diákszemmel

Részletek az Óbudai Képzőművészeti Szakközépiskola diákjainak írásaiból

I.

Az idő örökös körforgásával, ritmusával befolyásol minden láthatót. De az idő folyamata csak a mi szempontunkból körforgás. Mondhatjuk rá, hogy lineáris, vagy hogy minden irányba kiterjed – mindegyik megállapítás csak egy darabja az igazságnak. A kiállítás egész elhelyezése egy körkörös mozdulattal állít minket szembe, hiszen végigjárva valamiféle csigavonalat járunk be, mintha az idő spirál alakú lépcsőfokain kapaszkodnánk feljebb. Termekre lebontva is kisebb köröket teszünk meg: ez leginkább annál az ovális, fényképekkel borított építménynél érzékelhető, amelybe ha belépünk, filmként elevenedik meg a tücsökciripelésben, tányércsörgésben, egy gyár hangjaiban [...] a fényképek egymásutánja. Körbejárva, szinte némafilmként látjuk az akkori város és falu hangulatát (fürdőzés, vásár vagy parfüméria, ünnep).

Ugyanezt a körforgást idézi fel a sámándob hangja, miközben olvashatjuk a magyarázatot: „A sámánok a transz révén képesek megszakítani a hétköznapi időt, helyébe léptetni a mitikus időt, majd újra visszaállítani a hétköznapiat.” De ha jobban meggondoljuk, az idő leglényegibb elemét fejezik ki: annak folytonosan ismétlődő változatlanóságát. E paradoxont jól kifejezi a dob ritmusa, a transz előidézője, melytől megváltozik tér-, idő- és önészlelésük. Ez a tér és idő, ugyan nem tudhatjuk pontosan, hogy milyen lehet, de erősen gyanítható, hogy egy teljesen személyes és egyben ősi időérzetnek kell lennie.

A mai embertől ez már egy kicsit távol áll, túl misztikusnak, esetleg nevetséges hókuszpókusznak tűnhet. Ezért a látogató gyorsan továbblép, de a sámándob hangjait még a másik teremben is hallja. (Meg kell hagyni, a rendezők jól kitalálták, mit hova és hogyan tegyenek.)

Ismét a körforgást idézi a zen-mesterek imamormolása a tan kerekével, az óraterem az „emberi” időben keletkezett időmérőkkel, és a kiállítás minden egyes tárgyával. Nem csoda, ha a látogató egy idő után kóvályogni és szédülni kezd, és kicsit átmenekül a büfébe, hogy áthelyezze magát a hétköznapi időbe, majd újult erővel visszahelyezze magát a kiállítás idejébe. Igen, a kiállításnak is van egyfajta ideje, mint minden helyzetnek, eseménynek, vagy akár tárgyaknak, embereknek; és mi szempontunkat változtatva ugrálhatunk ezek közt – így észrevétlenül is létrejön a saját idő/egyéni idő. (Az idő időt szül – még ebben az irányban is terjeszkedik.)

Itt minden egybegyűjtött tárgy arra irányul, hogy megszakítsa, feldarabolja, általa megszámlálhatónak vagy épp végtelennek érezzük az időt, tehát feldolgozzuk és birtokba vegyük azt. [...]

Jó, hogy a kiállítás már az elején egy költői képpel nyit, ezzel magával ragadva a belépőt: két tévének látszó tárgyban látható egymás mellett madár és űrhajós. Egy jelen

idejü hasonlatot kapunk az időről, mely egyben a kiállítás jellegét – annak kimerevített-ségét is – előlegezi. Képzettársításokat indít el – a felszabadított időről? Vagy: az idő mint madár, és az ember mint mellette repdeső lény? – mindezt a tudomány és fejlődés keretében, mely ma már puha fotelből szemlélhető.

A múzeum mindig is az időt jelképezte, persze valamiképp mesterséges formában. Kicsit olyan ez, mint amikor bebalzsamozzák a testet a megőrzés érdekében: szükséges megőrizni, de ami marad, egy mozgás nélküli idő, állókép, konzervidő, dimenzióját vesztett idő.

Korcsmár Eszter

2.

A kiállítás a mi kis háromdimenziós felfogásunk egy kritikus pontját feszegeti: az emberi időt. Legfőbb kérdése: hányféle idő van? Ha redukáljuk a két fő időfogalomra – a fizikai és a személyes determinált időre –, akkor is kiaknázatlan lehetőségek tömege adódik az idő kifejezésére. Az *Időképek* talán ezt szeretné bemutatni.

A kiállításon végigjárhatjuk a különböző kultúrák, korok, helyek idejét, s azon belül megismerhetjük a sokfajta időfelfogást a zenén, a szobrászaton, a festészen és más művészeti ágakon keresztül. Hosszú időre visszamehetünk a múltba, és betekinthetünk korok egy-egy pillanatába, s különböző eszközök segítségével láthatjuk, hogy helytől, kortól függően milyen allegorikus megjelenései vannak az időnek. [...]

A kiállítás célja, hogy a népművészeti alkotásokat olyan tálon szervirozza, olyan körítéssel, hogy az mindenkinek emészthető legyen. Egy érdekes helyen, érdekes témát feszegetve, rendszerezve adja át azokat az alkotásokat, amelyeket eddig unalmas helyeken, unalmas látványban nézhettünk (volna) meg. A népművészetek iránt eddig egy vékony réteg érdeklődött, vagy az érdeklődők között sokan csak egy-egy kultúrával foglalkoztak. Ez a kiállítás lehetővé teszi minden érdeklődőnek, hogy más-más kultúrákat megismerve értékelje a más és saját népe művészetét. És közben nem unatkozik! Ha a cél valóban ez, akkor a kiállítás nálam sikert ért el.

Az általam kiválasztott terem, amelyről részletesebben írok, a Családi idő, a Leszármazás terme. A családnak mint a társadalom legkisebb egységének óriási jelentősége volt Magyarországon, s van egyes helyeken a mai napig. Szerintem ma már sokaknál elvesztette fontosságát az összetartásnak ez a formája. Lehet, hogy azért is tetszett meg ez a terem, mert látványosan végig lehet kísérni a megmaradt tárgyakon (szobrok, képek), hogyan nő egy család fája. A legidősebb ős helyezkedik el legalul, s fölfelé ráépül a többi, a képeken lentről fölfelé növekvő fa képében, ahol ágról ágra nő folyamatosan a család. Ki az, aki családfát készít? Az, aki bizonyos benne, hogy egy hosszú lánc része. Őseit nem ismerve valahogy mégis megjeleníti őket. Egymásba fonódó, szorosán kapaszkodó figurákból állnak ezek a szobrok, azt az érzetet kelteve, hogyha valamelyik hirtelen elengedné, összedölné az egész. Nekünk, nézőknek pedig az az érzésünk, hogy mindegyik kis figura egy-egy külön személyiség, aki tartozik valahova.

Az arculatról sajnos nem tudok elfogulatlanul írni, hiszen legkedvesebb tanárom, Gerhes Gábor tervezte. A kiállítás minden egyes megjelenési formája abszolút figyelemfelkeltő és érdekes. Az első, amivel találkozunk, a kiállítás reklámplakátja, lényegre törő, feltűnő, és emellett még szép is. A kiadványról nem is beszélve. De nézzük magát a kiállítást. A múzeumba érve meglátjuk a sötétben sejlő lyukat, ahol valamik mozognak a képernyőn. Nincs az az ember, aki a kicsi, világító, mozgó dolgokra nem figyel föl. Először a velencei biennálén tapasztaltam ezt, ahol hasonló megjelenési formákat

alkalmaztak. Az emberek kíváncsian, izgalommal mennek be olyan helyre, ahol sötét van. Így el tudnak merülni azokban a dolgokban, amelyeket látnak, amelyek a sötétben közvetlenül vannak megvilágítva, s így hívják fel magukra a figyelmet. Ezért nem mennek el a megvilágított leírás mellett sem, amelyet szintén profi táblára helyeztek el. A sötétben el lehet bújni, és száz százalékig elmerülni abban, amit olvasunk, látunk. Ahogy a termeken végighaladunk, a helyiség tárgyaihoz illő hangok sejlenek fel, ami még izgalmasabbá teszi a sétát, tehát múzeummegismerő érzékszerveink teljesen ki vannak elégítve.

A kiállítás teljes egészében tetszett, és örülök, hogy végre izgalmasan elő tudták adni a kevésbé érdeklődő közönségnek is.

Pekarik Anikó

3.

Nagy hatással volt rám a tanzániai családfaszobor. Igaz, az európai ember számára talán nem áttekinthető, hiszen nincs jelezve a rokonság foka, és szinte csak egy hatalmas káosz látszik az egészből. Mintha „Kicsi a rakás, nagyobbat kíván” játékot játszanának, úgy hevernek egymáson, és gabalyodnak össze az emberek. Az összehasonlítás az írásos családfákkal nem túl kellemes, hiszen az írásos változatok száraz, a hétköznapi ember számára unalmas dolgokat írnak le, ugyanakkor a kutató gyönyörűséget talál benne, és lehet, hogy egyes emberek is érdeklődnek ez iránt. Mégis vizuális szempontból megközelítve a szobor kerül előrébb, mint az írásos dokumentum. Érdekes még, hogy a „fehér” emberek nem faragtak ilyen, vagy ehhez hasonló szobrokat, vagy csak nem maradtak ránk? [...]

Az installációról néhány szót: nagy örömmel láttam a plakátot és az installáció friss grafikai megoldásait, ellenben, sajnós, azt kell mondjam, hogy nem a megfelelő célcsoportot vonzza a kiállításra. Azt sugallja, hogy valami nagyon modern, valami nagyon fiatalos dolog vár a látogatóra, és ez nem, vagy csak részben igaz. Összességében a régimúlt időkről szól a kiállítás, és ehhez illően a kor szellemét idéző grafika kellett volna hogy megjelenjen az installációban is.

Szabóky Zsuzsanna

4.

Az idő és tér sajátos összekapcsolásával a kiállítás a Néprajzi Múzeum terét is újszerűen használja fel. A kiállítótermet magában foglaló épületszárny belső udvara a látogatók előtt eddig ismeretlen volt. A komor, kopottas falakkal körülzárt terület most különleges módon láthatóvá, rendkívüli kiállítótérre válik. Itt tévéképernyők, kivetítők, diavetítők képeinek forgataga egészíti ki a múzeumi termekben látható tárgyközpontú bemutatást. Míg a hagyományos kiállítótermekben a műtárgyakból komponált képek, az időtérben a vizuális anyagok légiesebb látványa várja a látogatót, ahol elsősorban az írás, a fénykép, a film, a mozgás, a rítus és az idő viszonyával szembesülhet.

Herczku András

5.

Az *Időképek* című kiállítás az ezredforduló jegyében készült, mely látványában rendhagyóan megrendezett, és a múzeum egész épületét betölti. A konkrét időfogalommal szemben inkább az idő társadalomban való mérhetőségét mutatja be, előtérbe helyezve az emberek munkáit, ünnepeit és hétköznapjait. A különböző korokból és földrajzi helyekről vett használati tárgyakkal, díszekkel szemlélteti az idő múlását, az időt, melynek több meghatározási formája létezik, mégsem kézzelfogható. A különböző korokból vett tárgyakhoz és szokásokhoz különbözőfajta időket társít, melyeket mind más-más termekben mutat be. Így a kiállítás szemléelőjében kialakuló érzésekkel képet alkothatunk egy régmúlt, vagy egy közelmúlt kor hangulatáról. Szembesülünk azzal is, hogy néha az ember szeretné megállítani az időt, hogy a pillanat, amelyben éppen benne van, tovább tartson, de ez nem lehetséges, hisz az idő egyenletesen és egységesen múlik. S miközben ezen elmélkedünk, már rég egy következő pillanatban vagyunk, amelyet szintén egy másik követ, és azt is egy következő, és így tovább, a végtelenig.

Az idő ugyan folyamatosan telik, mi, emberek mégis másképpen tapasztaljuk meg. Időérzetünk mindig pillanatnyi hangulatunktól vagy cselekvésünktől függ. Például, ha jól érezzük magunkat, vagy valami olyat csinálunk, amelyet élvezünk, esetleg elmélyülten dolgozunk, sokkal gyorsabban telik az idő, mint ha buszmegállóban várakozunk, vagy éppen unatkozunk. A kiállítás megtekintése közben is tapasztalhatjuk, hogy míg egyes termekben csak pár percig időzünk, az mégis hosszú óráknak tűnik, más termekben pedig ugyanígy történik, csak pont fordítva.

Teremről teremre járva más-más hatások érnek, nemcsak látványbeliek, hanem hallhatóak is, mint például abban a teremben, amely a berber esküvőt mutatja be. Már az előző teremből hallhatunk némi sejtelmes keleties muzsikát, amely leginkább az arabok zenéjére emlékeztet, majd belépve eléink tárulnak egy különös esküvő képei, melyek a zenével együtt garantálják az összhatást: szinte mi is ott érezzük magunkat az esküvőn. Ebben a teremben ugyanis szokatlan módon – sok másikkal együtt – nem vitrinbe zárva találhatóak a ruhák, hanem bábuk vannak beöltöztetve olyan részletekbe menően, hogy az embernek az az érzése, bármelyik pillanatban megmozdulhatnak. Elhelyezésük is meglepő, hiszen egy részük álló helyzetben van, de akad olyan is, amely a földön ülve, a falhoz támasztva látható. A különböző színű ruhák és ékszerek mind hozzátartoznak az esküvő bizonyos fázisaihoz, különböző szerepük van, amelyek pontos jelentését a bejárat mellett található leírásból tudhatjuk meg. A termet hosszában, körülbelül két méter magasságban spárgákra felfüggesztett képek szelik át, amelyeken egy arab-berber muzulmán esküvő pillanatait láthatjuk. A sötét padlón is furcsa, bordó kis utak kanyarognak, amelyeket az elejüktől a végükig bejárva a pontos időrendi sorrendben figyelhetjük meg az esküvő egyes fázisait. [...]

A kiállítás véleményem szerint nagyon magával ragadó, sok érdekes, új információval szolgált számomra. Külső megjelenése nagyon figyelemfelkeltő, a különféle tájékoztatókon és útmutatókon megjelenő sötétkék és az élénk világoszöld szín, a különös grafikák és képek szinte vonzzák a szemet. Talán pont e tulajdonsága miatt egy kicsit nem odaillesnek, túl kirívónak éreztem, mivel a kiállítás hangulata inkább a régmúltat idézte. A megvilágítás, a sok-sok furcsa tárgy, ruha és azok elhelyezése, az érdekes, misztikus zenék mind-mind egy régi időre utalnak, egy másik világba kalauzolnak minket, míg ezek a kirívó tájékoztatók szinte stoptáblaként figyelmeztetnek: „Hé, te ott! Ne álmodozz, ez még mindig a valóság!” Más nézőpontból szemlélve a dolgot azonban rá kell jönnöm, hogy ennek esetleg más, rejtett üzenete is lehet. Talán a jelenkor technikájával és a modern eszközök fényében tudjuk csodálattal végignézni, hogy honnan indul-

tunk, mikén mentünk végig és hogy még a mai modern világban is vannak olyan helyek a Földön, ahol úgy élnek az emberek, olyan szokások és hagyományok szerint, ahogyan akár ezer évvel ezelőtt.

És újabb ezer év múlva talán lesz egy kiállítás, ahol már a mi szokásainkat, ruhadarbjainkat, hétköznapi eszközeinket és zenéinket fogják bemutatni, egy kis címkével, melyre ez lesz írva: „Így éltek ezer évvel ezelőtt.”

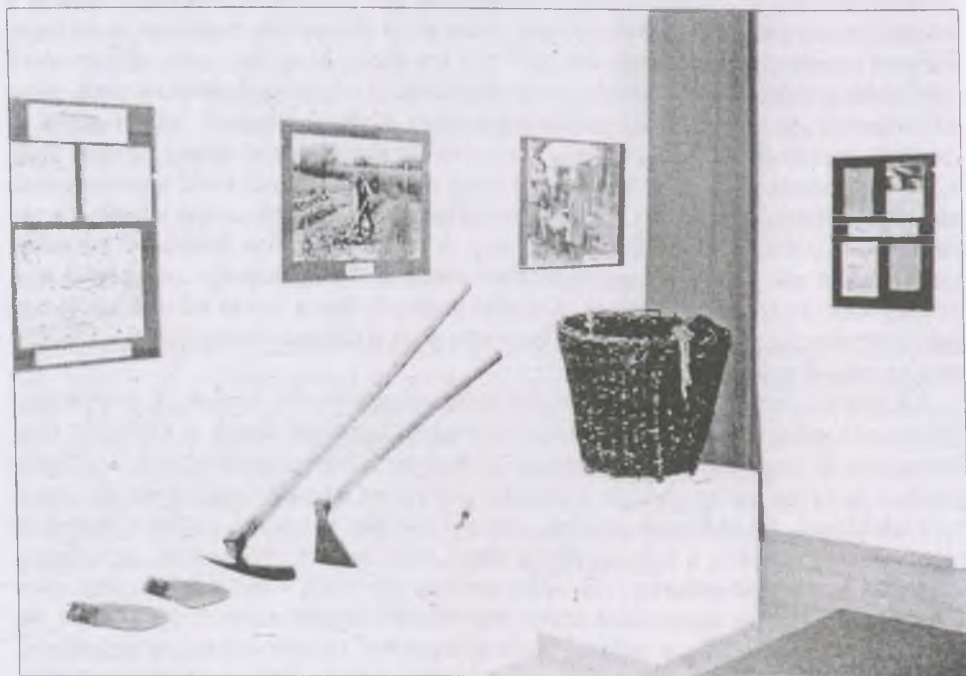
Barra Nikolett

Közreadja:

T. Bereczki Ibolya

A bolgárkertészkedés hagyományai Szentesen és környékén (Kosztá József Múzeum, 2002. május 10. – 2003. január 31.)

Mindennapi táplálkozásunkban jó néhány olyan zöldségféle található, amelynek magyarországi elterjedése a 19. század utolsó harmadában hazánkban meglehetősen elterjedő bolgárkertészeknek köszönhető. A jövevények az itthoni zöldségtermesztésre jelentékeny hatást gyakoroltak. Élen jártak az új zöldségfajok (padlizsán, spárgatök stb.) elterjesztésében, de tevékenységükhöz fűződik számos, addig ismeretlen zöldségféle (királypaprika, kosszarvú stb.) meghonosítása is. A bolgárkertészek növényápolási ismeretei széles körűek voltak. Számos új termesztési technikával gazdagították a hazai kertkultúrát, amelyet

A kiállítás egy részlete

korábban főként a külterjesség jellemzett. Tevékenységükhöz kapcsolódik az árasztásos öntözés meghonosítása, amely korábban ismeretlen volt Magyarországon.

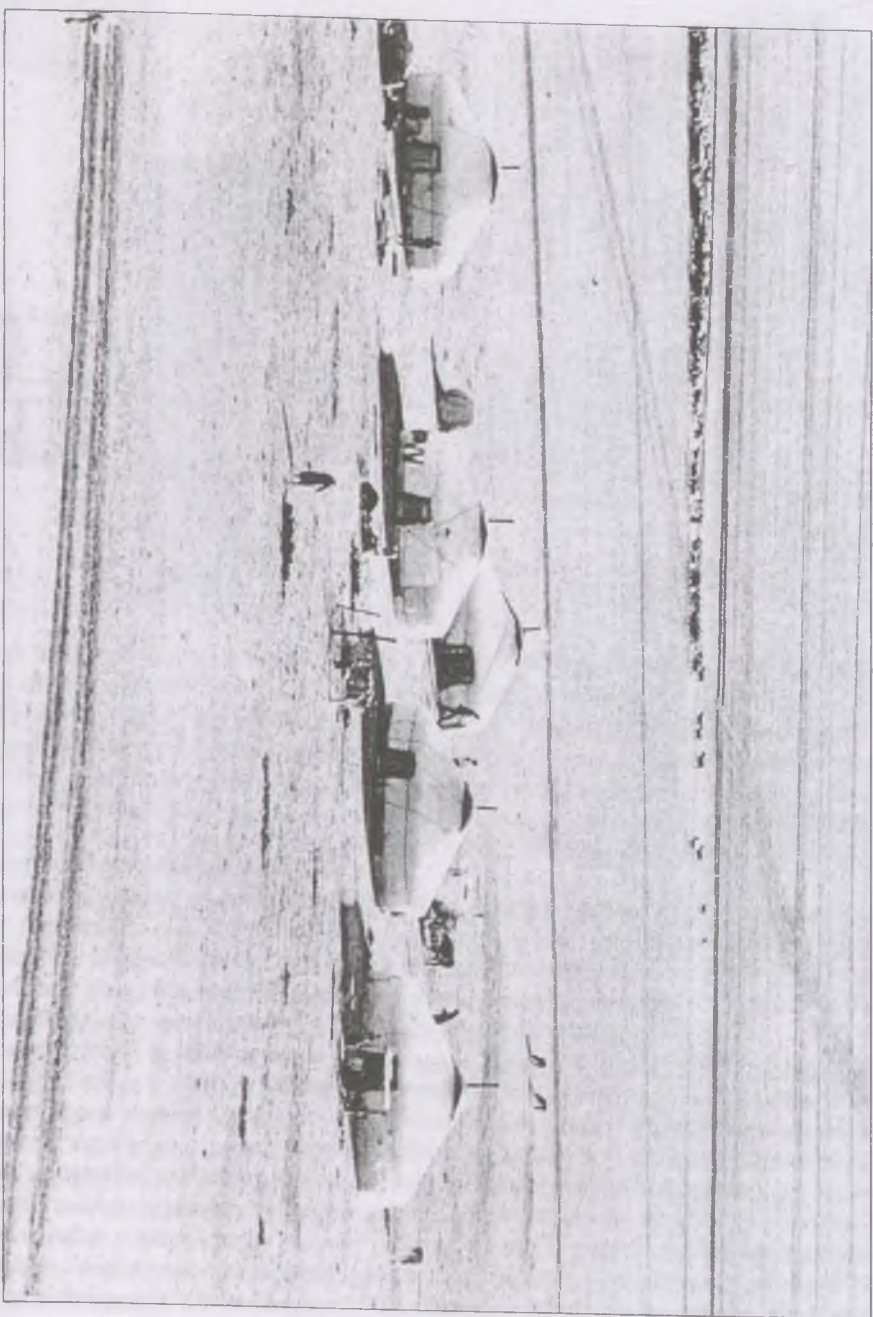
A szentesi Koszta József Múzeum néprajzi gyűjteménye 2001 nyarán jó néhány olyan mezőgazdasági munkaeszközzel gyarapodott, amelyeket a Szentes környékén megtelepedő bolgárkertészek honosítottak meg. Ezt követően döntöttünk úgy, hogy a gyűjtött anyagot érdemes lenne kiállítás keretében a nagyközönség számára bemutathatóvá tenni. A motikakapákból, ültetőfúrókból, hátikosarokból álló tárgyegyüttest sikerült levéltári forrásokkal is kiegészítenünk. A kiállítás ünnepélyes megnyitójára 2002. május 10-én került sor a Koszta József Múzeum ligeti épületében. A megnyitó előtt a múzeum Koszta-termében tudományos ülészakot tartottunk, amelyen a következő beszámolók hangzottak el. Szűcs Judit: *A paprikatermesztés hagyományai Szentesen*; Mód László: *Bolgárkertészkedés Szentesen a levéltári források tükrében*; Rózsa Gábor: *Szentes első vízikereke a Kurcán*; Móra József: *A fiterától a hidrophoniás termesztésig*.

A szakmai rendezvényt összekapcsolt kiállítás nagy érdeklődést váltott ki, és sokunk számára emlékezetessé tette a 2002. évi Múzeumi Világnap eseményeit. A tárlat sikerén felbuzdulva terveink között szerepel a tudományos ülészakon elhangzott előadások megjelentetése, amelyek remélhetőleg a Szentesi Múzeumi Füzetek sorozatban fognak hamarosan napvilágot látni.

Mód László

Kazak pásztorok nyári szállása a Mongol-Altajban
(Fotó: Kunkovács László, 1994)

OKTATÁS

A magyar népi kultúra a Bukaresti Egyetem Hungarológiai Tanszékének oktatási keretében

A Bukaresti Egyetemen az 1989 végi változás egyik jeleként 1990-ben az Idegen Nyelvi és Irodalmi Kar keretében Hungarológiai Tanszék kezdte el működését, négyéves tanulmányi időtartammal. Azóta van jelen a magyar főszakként a karon, amelyen mintegy negyven nyelv és kultúra ismerhető meg. A hungarológiai központok egyik láncszeme a bukaresti tanszék, amely több funkciót is betölt: oktató-, kutató- és dokumentációs központ is egyben.

Bukarestben, a jeles román személyiség, Nicolae Iorga kezdeményezésére már 1927-ben voltak próbálkozások a romániai magyar kisebbség kultúráját bemutató intézmény létrehozására. A tulajdonképpeni előzmény az 1950-es évek végére tehető: 1957-ben alakult meg Bukarestben a magyar nyelv és irodalom szak. A tanszékvezető Márton Gyula professzor volt. A Babeş–Bolyai Tudományegyetem tanárai ingáztak a fővárosba előadást tartani, így például Márton Gyula, Szigeti József és Antal Árpád. 1960-ban, alig egyévi fennállás után a szakot megszüntették, pontosabban visszaminősítették lektorátussá, így éveken át csak egyetlen oktató, a később az Amerikai Egyesült Államokba emigráló Marosi Sándor tanította – fakultatív nyelvként – a magyart. 1969-ben Szabó Zoltán professzor vezetésével újjáalakult a magyar tanszék. Azóta államközi szerződés keretében magyarországi vendégtanárok is segítik a máig sem elégséges létszámú oktatói közösséget. Közülük többen a magyar népi kultúráról is adtak elő, például Hajdú Mihály, Kotics József, Balázs Géza. 1990-ig mellékszak volt a magyar Bukarestben, főleg román anyanyelvűek jelentkeztek ide, évfolyamonként harmincnyolc-negyven diák végzett. 1975-től 1990-ig a Keleti Nyelvek Tanszékébe beolvasztva, részlegként folytatta munkáját a magyar tanszék. 1980-tól csak kétévenként hirdettek felvételit a magyar mellékszakra, 1987-től már nem volt beiskolázás, 1989-ben pedig csak egyetlen évfolyam volt a magyar mellékszakon.

Az utóbbi időben évente húsz diák juthatott be magyar főszakra. Többségük a Székelyföldről jött, magyar anyanyelvű. Két éve annak, hogy évfolyamonként tíz körülire tehető a bejutott román anyanyelvű hallgatóink száma. A bukaresti Hungarológiai Tanszék egyik sajátossága, hogy nem magyar anyanyelvűek képzésére ugyancsak vállalkozik, a másik pedig, hogy a magyarságtudományban jártas szakemberek, kutatók képzését szintén feladatának tartja. A magyar kultúrában tájékozott román szakemberek képzésével (mint amilyen például az itt végzett Smaranda Enache) fontos szerepet kíván betölteni a tanszék a két nép közeledésében, a kölcsönös megismerésben, az előítéletek eloszlatásában.

Régi és egyben mai gondja a tanszéknek a megfelelő könyvtár létrehozása. Magyarországról mindenekelőtt az Országos Széchényi Könyvtár, a Martos Gábor szervezte könyvszerzési akció, a Hungarológiai Intézet, az Illyés Közalapítvány gazdagította a tanszék még mindig kiegészítésre, segítségre szoruló könyvtárát. Néprajzi kiadványokkal az említettekén kívül főleg az Eötvös Loránd Tudományegyetem Folklore Tanszéke, a Néprajzi Múzeum könyvtára és a Kriza János Néprajzi Társaság segített.

A katedra személyi állománya a teendőkhöz képest nagyon szűkre szabott. A bukaresti lakásviszonyok, az ingázás nehézségei, az egyetem által nem kellően vállalt utazási, illetve Bukarestben tartózkodási költségek visszahúzó tényezők mindmáig. Jelenleg az öt évfolyamot – az ötödik évfolyamot 1994 óta a magiszteri képzésre tartják fenn – alig egy tucat oktató tanítja.

A Hungarológiai Tanszék jól együttműködik a bukaresti Magyar Kulturális Központtal, valamint a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem két magyar tanszékével, valamint Magyarország több felsőoktatási intézményével (pl. a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemmel, a Szegedi Tudományegyetemmel, a Debreceni Egyetemmel). A lehetőségekhez mérten – tehát nem túl gyakran – magyarországi részképzésre is küldünk hallgatókat.

Tanszékünk 1995–1996-ban sikeresen bekapcsolódott a bukaresti Francia Intézet által *Történeti színhagyomány* címmel szervezett műhelymunkába. Ennek keretében francia anyanyelvű szakemberek tartottak előadásokat a témában, majd megbeszélés, vita következett. A bekapcsolódók szerencsésebbjei közé tartozik alulírott is, aki a politikai viccek terén végzett kutatásait francia állami ösztöndíjjal folytathatta 1996. január 16. és április 16. között a Provence-i Egyetemen és a párizsi Nemzeti Könyvtárban. A négy éve megkezdett együttműködés egyféle folytatásaként a közeljövőben franciául is meg fog jelenni a Voigt Vilmos utószavával közölt *Három kismacska...* című kötet.*

A magyarságtudományon belül elsősorban a következő területeken való elmélyedést szolgálják Bukarestben külön kurzusok: irodalomtörténet, irodalomelmélet, nyelvészet, folklór, etnológia, művelődéstörténet.

Néprajzot, folklórt 1992 óta alulírott ad elő, aki elsősorban a néphit, a történeti színhagyomány, az etnomikológia meg a névtan kérdéseinek kutatója. Az első év a *Bevezetés a folklórba* (2000-ig), a harmadik év a *Magyar folklór*, az ötödik év a *Mitológia* (2000-ig) című kurzusát hallgathatja. Örvendetes, hogy szép számmal írtak néprajzi és névtani témájú szakdolgozatokat a hallgatók (eddig szám szerint huszonnégyet, mint a mellékelt jegyzékből kiderül), sikerült bekapcsolódnuk a Fiala Néprajzkutatók Konferenciájának rendezvénysorozatába. Kezdeményezésükre 1999-ben megalakult a hungarológus hallgatók néprajzi köre, amelyet alulírott irányít.

1992 előtt senkinek nem volt a magyar népi kultúrát vagy annak valamely szeletét bemutató kurzusa a tanszéken. Az 1970-es évek elején Kolozsvárról Nagy Jenő jött el néhányszor Bukarestbe, ahol is a tárgyi néprajz köréből tartott pár előadást az ottani magyar szakos egyetemi hallgatóknak. Máskülönben régóta próbáljuk elérni azt, hogy minél több vendégoktató jöjjön el tanszékünkre, főleg hiányosságaink pótlása meg a színvonal emelése érdekében. Az utóbbi években például Lengyel Dénes Veszprémből, Bereczki Gábor Észtországból, Kotics József Debrecenből, Péntek János és Keszeg Vilmos pedig Kolozsvárról jött el és tartott előadást diákjainknak.

Szerepet vállal a bukaresti Hungarológiai Tanszék abban is, hogy a magyar kultúra megismertetése révén csökkentse az országban meglévő etnikumközi viszályt, feszültséget, és bizalmat ébresszen a többségiekben a kisebbségiek iránt. Feladatai közé számítja a Kárpát-medencétől délre eső terület magyar diaszpórájának önismeretét segítő kutatást és adatfeldolgozást is.

Sajnos nem megfelelőek a tanszéken az anyagi feltételek, nincs megfelelő számú oktató, gyatra a technikai felszereltségünk.

* Zsigmond Gyöző: *Három kismacska – kettő közülük kommunista. Erdélyi politikai viccek, 1977–1997.* (Csintalan Múzsza.) Budapest: Pont. 1997. 162 p.

Végül hadd térjek ki újra a bukaresti Magyar Kulturális Központtal való jó kapcsolatainkra, persze főleg annak néprajzi vonatkozásaira. 1998. november 25-én a Hungarológiai Tanszék meg a Magyar Ház közös szervezésében zajlott le egy néprajzi konferencia *Szokás és erkölcs* címmel. Ennek keretében román és magyar (erdélyi és anyaországi) kutatók adtak elő és vitatták meg elsősorban a büntetőszokások témakörét. 1999 nyarán jelent meg ennek az anyaga Sepsiszentgyörgyön, a *Szokás és erkölcs* című kétnyelvű tanulmánykötet, amelyet a Magyar Kulturális Központ adott ki a bukaresti Hungarológiai Tanszékkel közreműködve. A könyv szerzői ábécérendben: Silviu Angelescu, Balázs Lajos, Kotics József, Ofrim Lucia, Pozsony Ferenc, Zane Rodica és Zsigmond Győző.

A folytatást jelentő román–magyar néprajzi tudományos tanácskozást 2000. november 29–30-án *Népi mesterség – népművészet* címmel rendeztük meg. Az anyaországból Andrásfalvy Bertalan (Pécs), Voigt Vilmos (Budapest) és Verebélyi Kincső (Budapest) jelentkeztek előadással. A hazai előadók a Kriza János Néprajzi Társaság, valamint a bukaresti román Folklór Tanszék meg az Etnológiai és Folklór Intézet részéről a következők voltak: Silviu Angelescu (Bukarest), Nicolae Constantinescu (Bukarest), Mihai Gânj (Bukarest), Sabina Ispas (Bukarest), Adrian Sămărescu (Pitești), Pozsony Ferenc (Kolozsvár), Tófalvi Zoltán (Marosvásárhely), Rodica Zane (Bukarest), Zsigmond Győző (Bukarest).

A megnyitón a házigazda Hergyán Tibor és Zsigmond Győző köszöntői hangzottak el, majd a következő előadásokkal ismerkedhettek meg a konferencia román és magyar résztvevői.

- Voigt Vilmos: *Ezeréves-e a magyar folklór?*
- Constantinescu, Nicolae: *Mesterségek és mesteremberek a folklórban*
- Verebélyi Kincső: *A magyar népművészet történeti stílusrétegei*
- Angelescu, Silviu: *Mesterség és művészet a hagyományos kultúrában*
- Pozsony Ferenc: *A gorzafalvi fazekasság*
- Ispas, Sabina: *A Plugusor ('ekécske') szövege mint agrártechnológiai leírás és rituális szerep*
- Andrásfalvy Bertalan: *A népek egymásról*
- Zane, Rodica: *Népi mesterségek, nyelvezet és szókincs*
- Tófalvi Zoltán: *A moși vásárok hatása a székelyföldi fazekasságra*
- Gânj, Mihai: *Népművészet és nemzeti jelleg*
- Zsigmond Győző: *A taplógomba-feldolgozás mestersége és művészete játékok és szokások szolgálatában*
- Sămărescu, Adrian: *A fazekaskorong és az idő kereke*

A rendezvény tudományos, néprajzi jellegű párbeszéd keretében teremtett lehetőséget népeink jobb megismerésére. A bemutatandó tanulmányokat könyv alakban is hozzáférhetővé kívánják tenni a szervezők.

A tanszék címe: Catedra de Hungarologie, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, Universitatea București, RO-70106 București, str. Edgar Quinet nr. 7. etajul III, sala 301. Telefonunk nincs, de van e-mail címünk (alulírotté: zsigmond@hung.sbnet.ro).

Néprajzi és névtani szakdolgozatok a Bukaresti Egyetem Hungarológiai Tanszékén (Zsigmond Győző szakirányításával)

- Árvay Tünde Anna Mária Gabriella: *Nővényvilág a svéd és a magyar szólásmondásokban.*
- Bacsó Ildikó: *Zajzon kismonográfiája.*

- Bartha Bernadette: *A lakodalom Kászonújfaluban.*
- Bartha Éva: *Temetési szokások Szentegyházán.*
- Fekete Klára: *Virágok a magyar népdalokban.*
- Kerestély Melinda: *A boszorkány a magyar néphitben.*
- Kovács Mónika: *Kézdiszentlélek hiedelemvilága.*
- Köllő Tünde Mária: *A Gyergyói-medence peremvidékének etnobotanikai kismonográfiája.*
- Köllő Tünde Mária: *Gyógynövényismeret és népi gyógyítás a Gyergyói-medence peremvidékén.*
- Mezey Kinga: *Jobbágytelki népszokások.*
- Nemes Réka: *Népi gyógyászat egy felcsiki faluban (Csikborzsován).*
- Papp Mónika: *Zeteváralja kismonográfiája.*
- Péter Csilla: *Csikrákos kismonográfiája.*
- Péter Mária: *Székelysombor helynevei.*
- Péter Mária: *Székelysombor személynevei.*
- Pethő Zoltán: *A grafiti szövegtípusai.*
- Petrovits Réka: *Az utolsó boszorkányperek keleten és nyugaton.*
- Simó Mónika: *Székelyszállás kismonográfiája.*
- Simon Judit: *Szent György a magyar néphagyományban.*
- Szilágyi Szilárd: *A magyar kozmogóniai mondák eredete és rokonsága.*
- Szopos András: *Csikszentimre kismonográfiája.*
- Szopos András: *Csikszentimre személynevei 1998.*
- Vári Magdolna: *Aranyospolyán kismonográfiája.*
- Veres Noémi Krisztina: *Székelyderzs kismonográfiája.*
- Zsidó Ferenc: *A Felső-Nyikó mente falvainak történeti szájhagyománya.*
- Zsidó Ferenc: *Firtosváralja és Székelypálfalva történeti néphagyománya.*

Zsigmond Győző

Tízéves a Pécsi Tudományegyetem Néprajz Tanszéke

2001. szeptember 17–18-án kétnapos tudományos ülésszakkal és kiállítás megnyitásával emlékeztek meg a Pécsi Tudományegyetemen arra, hogy a Néprajz Tanszék 1991. szeptemberében indította meg a szakos etnográfusképzést. Az akkori nevén Janus Pannonius Tudományegyetem (JPTE) Tanárképző Kara régi és nagy adósságot törlesztett, amikor 1989 novemberében meghívta Andrásfalvy Bertalant, majd felállították a Néprajz Tanszéket is.

A pécsi Erzsébet Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán már 1934-ben, a budapesti tanszékszervezéssel párhuzamosan kísérletet tettek néprajzi katedra felállítására, amikor Lambrecht Kálmánt rendkívüli egyetemi tanárrá nevezték ki, és felkérték a Néprajzi Intézet szervezésére. Herman Ottó egykori munkatársa, tanítványa nagy lelkesedéssel megkezdett ígéretes tevékenysége sajnálatosan hamar megszakadt, amikor 1935 őszén súlyosan megbetegedett, és 1936 elején váratlanul elhunyt. 1939-től 1980-ig Pécsen az egyetemi bölcsészképzés is kényszerűen szünetelt.

Az 1980-ban újjászervezett Tanárképző Karon (amely utóbb Természettudományi, Bölcsészettudományi és Művészeti Karokká alakult át) és elődintézményeiben, a Peda-

gógiai, majd a Tanárképző Főiskolán folyamatosan működtek olyan társtudományi tanszékek, amelyek igényelték volna a néprajzi, folklorisztikai képzést, de az nem épülhetett be a tanrendbe. Ez a helyzet azért is sajátos, mert az irodalomtudományi és a nyelvészeti tanszékeken olyan kiváló tanáregyenységek tevékenykedtek, akik korábban néprajzi katedrán dolgoztak vagy néprajzi szakképzettségűek voltak. Adolf Spamer tanítványa, Vargha Károly a Német Nyelvészeti Tanszék vezetőjeként a hazai német nemzeti-ség néprajzi, folklorisztikai kutatásának egyik vezető egyénisége volt. Itt tanított főiskolai tanárként az Eötvös-kollégista Péczely László, aki az 1930-as években dombóvári gimnáziumi tanárként felkészítette és útnak indította Banó Istvánt és Takács Lajost. A Pécsi Tanárképző Főiskolán, illetve a bölcsészképzés újjászervezése után a tudomány-egyetemen tanított docensként Rónai Béla nyelvész, nyelvjáráskutató, aki az 1940-es évek második felében Bálint Sándor néprajzi katedráján tevékenykedett adjunktusként. Nagyon sok Pécssett végzett irodalmár-, nyelvész-tanárban ébresztettek érdeklődést az etnográfia és a folklorisztika iránt.

A helyzetet látva Andrásfalvy Bertalan 1972-től többször javaslatot tett a rendszeres néprajzi, folklorisztikai képzésre. Sajnos kezdeményezéseit minden esetben elutasították. Amikor 1980-ban Pécssett újra megindult az egyetemi bölcsészképzés, ismételten részletes terveket nyújtott be az etnográfusképzés rendszeressé tételére, Néprajz Tanszék szervezésére. 1989 őszéig javaslatait következetesen elutasították. A néprajz és a folklorisztika csak esetlegesen, alkalmi szakköri foglalkozásokon vagy speciális kollégiumokon, rendkívüli kurzusokon jelenhetett meg. Olykor a diákokat befogadó kollégiumok szakkollégiumi szerveződései biztosítottak lehetőséget arra, hogy a hallgatók tájékozódhassanak a néprajztudomány alapkérdéseiről.

Az egyetemi bölcsészettudományi képzés újbóli megindítása után az egyes szakok tanszékei, tanszékecsoportjai hívtak meg etnográfus, folklorista, antropológus szakembereket, akik egymástól elszigetelten és a társtudományi szakképzés praktikumának alárendelve tevékenykedtek. Közülük ki kell emelni Niedermüller Pétert, aki a kommunikációs képzésben vett részt, és nagyon nagy szerepe volt abban, hogy Pécssett a korszerű kulturális antropológia iránti érdeklődés meggyökeresedjen.

1989 őszén az érlelődő politikai megújulás látható jeleként alapvetően megváltozott a helyzet, amikor a JPTE Tanárképző Kara meghívta Andrásfalvy Bertalant. Így 1989. november 2-án mint docens a pécsi egyetem szolgálatába léphetett. Hozzáláthatott a Néprajz Tanszék megszervezéséhez, és mind az egyetemi, mind a kari vezetés immár egyetértett a szakindítással. Nagy nehézséget jelentett, hogy a megpezsdlülő politikai életben Andrásfalvy Bertalannak mind a Baranya megyei, mind az országos fórumokon váratlanul megterhelő feladatokat kellett vállalnia. Mégis, 1990-ben megalakult a Néprajz Tanszék, kidolgozták a szakképzés programját, noha Andrásfalvy Bertalant országgyűlési képviselővé választották, majd Antall József kormánya megalakításakor miniszteri tárcát kapott.

A pécsi Néprajz Tanszék különösen nehéz helyzetben alakult meg. A JPTE ugyan nagyléptékű és igen korszerű bölcsészkarai fejlesztési programot indított el, de a tervgazdasági költségvetés és az általános pénzügyi válság miatt sem az egyetemi, sem a minisztériumi vezetés nem rendelkezett a megvalósításhoz elvárható eszközökkel, forrásokkal. Az irodalmi, a nyelvi és a történeti tanszékekkel szemben külön hátrányt jelentett, hogy az 1990-ben kialakított új tanszéknek nem lehetett semmilyen tartaléka, múltból örökölt „hozománya”, hiszen nem volt múltja a főiskolai korszakban. A forráshiányt úgy hidalták át, hogy az átszervezés alatt álló tanszékekről, intézetekből áthelyezték a Néprajz Tanszékre azokat a fiatal oktatókat, tanársegédeket, adjunktusokat, akik néprajzi előképzettséggel vagy etnográfiai, folklorisztikai érdeklődéssel rendelkeztek, vagy

valamely társtudományban elmélyült munkásságot fejtettek ki. Így dolgozott a Néprajz Tanszéken Gubán Pál adjunktus, aki később a székesfehérvári Kodolányi János Főiskolán tevékenykedett. 1994-ig adjunktusként vett részt a munkánkban Kovács Sándor történész, akit később a szekszárdi Wosinsky Mór Múzeumba neveztek ki. 1992 őszéig, a Néprajzi Múzeumba való áthelyezéséig tanársegéd volt Oláh Gyula és nyelvészként tevékenykedő felesége 1991 és 1994 között.

Andrásfalvy Bertalan tartós közéleti, politikai lekötöttsége idején óraadókat hívtak meg. Így kezdett Pécssett oktatni 1991 tavaszi félévétől Nagy Ilona és Borsányi László, az 1991/1992-es tanévtől Filep Antal, az 1992/1993-as tanévtől Pócs Éva, majd az 1993-as őszi félévtől Vargyas Gábor kapcsolódott be a pécsi Néprajz Tanszék munkájába. Ugyancsak 1993 ősztől kezdett itt oktatni Kerecsényi Edit és Solymos Ede, 1994 ősztől óraadó volt Égető Melinda és Mohay Tamás. 1993-tól részt vett a néprajzi képzésben Szemerkenyi Ágnes, akinek folyamatos foglalkoztatására, kinevezésére a Néprajz Tanszék előterjesztést tett, s ezt a kari vezetés el is fogadta. Huzamos amerikai tartózkodása miatt azonban állását sajnos nem foglalhatta el, az egyetemi költségvetés korlátozása során státusát elvonták. Egy-egy kurzus időtartamára óraadóként részt vett a pécsi néprajzi képzésben Felföldi László, Kovalovszky Júlia, Küllös Imola, Landgraf Ildikó. Andrásfalvy Bertalan miniszteri lemondása után, az 1993/1994-es tanév elejétől ismét megtartotta előadásait. 1993-ban a Néprajz Tanszék és a Kari Tanács kezdeményezésére professzori kinevezést nyert, majd a parlamenti ciklus lejártával visszatért az egyetemi munkához. Az 1994/1995-ös tanévtől részt vesznek a pécsi tanszéki oktatásban olyan hallgatóink, akik nálunk végeztek: Nagy Zoltán tanársegéd, Frazon Zsófia szakértő-ügyintéző, Tóth Péter muzeológus és mások. A pécsi Néprajz Tanszékre nyert kinevezést 1996 júliusában egyetemi tanárként Kisbán Eszter. Egyetemi tanári kinevezést kapott Pócs Éva is.

Központi pályázati forrásokból nyílt többször lehetőségünk arra, hogy vendégprofesszorokat hívhassunk meg. 1995 őszi szemeszterében elsőként fogadhattuk Imreh István professzort, majd Alexander Fenton, Leander Petzoldt, Péntek János, Szabó Mátyás és Ülo Valk tartott nálunk kurzust. A tanszéki hallgatói közösség öntevékeny módon, pályázati, alapítványi támogatással fórumot igyekezett teremteni arra, hogy a szaktudomány azon jeles képviselőit, akik Pécssett nem tarthatnak kurzusokat, vendégül láthassák egy-egy előadásra, beszélgetésre. Ezek a rendezvények a társtudományok hallgatói közül is sokakat vonzanak.

A hallgatók évfolyamonkénti létszáma tizenöt-húsz fő körül mozog. Olykor egy-egy évben kevesebb is lehetett, de alkalmilag elérhette a harminc főt is. A felvettek között jelentős számban vannak olyanok, akik tanító- vagy tanárképző főiskolán, illetve tudományegyetemen már folytattak tanulmányokat. Köztük elég magas arányban vannak, akik a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának valamely szakja mellé veszik fel a néprajzot. Nemritkán előfordulnak a Természettudományi Kar geográfus-képzésében részt vevők is, akik szakpárként választják az etnográfiát, olykor a biológia mellett végzik el a néprajz szakot. De volt már hallgatónk a Közgazdaságtudományi Karról és a Pollack Mihály Műszaki Főiskoláról is.

1993-tól a legutóbbi évekig a minisztériumi vezetés rákényszerült, hogy az egyszakos felvételit megengedje. Utóbb mind az egyetemi, mind a kari irányítás szorgalmazta a kétszakos felvételit és képzést. Hallgatóink között jelentős arányban vannak az idegen nyelv és irodalom szakpárosítással tanulók. Kis számú német szakos mellett leginkább az angol vagy a francia, nemritkán az olasz szakon folytatnak diákjaink stúdiumokat. Ritkán előfordulnak orosz szakon tanuló növendékeink is. Nem kevesen vállalták a magyar szakot. A néprajz szakra felvettek közül többen választják a kommunikáció szakot,

nemegyszer pedig az esztétika mellé veszik fel a néprajzot. Hallgatóinkban eleven volt az érdeklődés az 1990-es évek dereka után megindult szociológusképzés iránt, de a jelenlegi előírások kizárják a szociológia és a néprajz szakok párosítását. A megszigorítások előtt tanulmányaikat elkezdett volt és jelenlegi növendékeink közül négyen-öten mégis ilyen szakpárral végeztek vagy végeznek.

Hallgatóinknak mintegy tíz-tizenöt százaléka az érettségi és a felvételi közötti években különböző kézműves- vagy népművészeti tanfolyamokat végzett. A szak iránti érdeklődésük a tanfolyamokhoz kapcsolódó elméleti előadásokon is elmélyülhet, igaz, később meg kell tapasztalják az ismeretterjesztő előadások és a szigorúbb, tudományos elemzés közötti különbséget, és ezen eltérés kiküszöbölése fáradságos munkát igényel.

A pécsi Néprajz Tanszékre felvett hallgatók között az 1990-es évektől (de különösen az évtized elején) megfordultak határon túli magyarok is, növendékek érkeztek Szlovákiából és Romániából, alkalmanként volt ukrainai, jugoszláviai tanulónk is. Külföldi magyar diákjaink diplomázásuk után általában visszatértek szülőföldjükre, szakképzettségüknek megfelelően helyezkedtek el, közéleti-kulturális feladatokat vállaltak. Hazai születésű növendékeinknek mintegy háromnegyede-kétharmada a dunántúli megyékből származik, de nem kevesen képviselik a Duna-Tisza közét és a fővárost is. Több ízben érkeztek diákok Csongrád, Jász-Nagykun-Szolnok, Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén megyékből. A felvételre jelentkezők között olykor nemzetiségi közösségekből származók is vannak. Több hallgatónk került ki a Tolnába, Baranyába telepített bukovinai székhelyek közül, olykor nagy- vagy dédszüleik az 1940–1950-es évek kutatóinak kedves adatközlői voltak. Jelenleg is van olyan diákunk, akinek a családját Barsból telepítették Baranyába a lakosságcsere keretében.

A legutóbbi évekig érvényes tanterv a kreditrendszer pécsi meghonosításakor, az 1992/1993-as tanévben készült, amikor az oktatás még két évfolyamon zajlott, és az oktatói állomány még csak kialakulóban volt. A tanterv elveire, célkitűzéseire igyekeztünk a tanszék reménybeli fejlesztését alapozni. Úgy véltük, hogy az egyre nehezebb helyzetbe kerülő egyetemi, minisztériumi költségvetéstől csak színvonalas, megalapozott képzéshez kérhetünk támogatást. A tantervhez nemcsak Andrásfalvy Bertalan 1989–1990-ben kidolgozott képzési tervét használtuk fel, hanem az ELTE Néprajzi Intézetében, Tálasi István és Vajda László által kidolgozott, az 1940-es évek végétől bevált tanterv, tanrend elveire is alapoztunk. Az 1952 és 1960 közötti periódus gyakorlatát igyekeztünk egyetemi viszonyainkra adaptálni. Utóbb ugyan világossá vált, hogy az egyetemi kondíciók folyamatosan változtak/változnak, ami a tanterv módosítását írta elő, de sikerült folyamatosan fenntartani az igényességet, a korszerűsége törekvést. Alapvetően ragaszkodtunk az etnográfia, a folklórisztika és az etnológia kurzusainak arányosságához. Másrészt következetesen törekedtünk arra, hogy a hallgatók kellő mélységben megismerkedhessenek a kulturális antropológiával, amihez folyamatos támogatást kaptunk a Kommunikációs Tanszék vezetőjétől és munkatársaitól.

A pécsi Néprajz Tanszék munkáját nagymértékben támogatta a Finnugor Tanszék és a Kommunikációs Tanszék. Az általuk meghirdetett finnugrisztikai, nyelvészeti, kulturális antropológiai kurzusok rendszeresen beépülhettek képzési programjaink közé, olykor kölcsönös érdeklődésre számot tartó szakdolgozatok is születtek e tanszékekhez kapcsolódóan. A rendszeres képzésben megmutakozó kölcsönös együttműködés mellett nagy értéket jelentett, hogy mind a Finnugor, mind a Kommunikációs Tanszék mellett voltak olyan fórumok, diákkörök, amelyek a hallgatókat aktivizálták, mintául szolgálhattak a néprajz szakos növendékek öntevékeny szerveződéséhez.

A pécsi Néprajz Tanszék a képzés alapvető célját mindig a kutatóképzésben látta. Noha a múzeumok, kutatóhelyek költségvetési megszorításai a fiatal, pályakezdő szak-

emberek elhelyezkedését megnehezíti, az 1996 óta diplomázott növendékeink egy része talált munkahelyet, s becsületet szerzett mind kutatói egyéniségének, mind a tanszéki képzésnek. Került Pécssett végzett hallgató az Országos Műemlékvédelmi Hivatalba és az MTA Néprajzi Kutatóintézetébe is.

Az 1990-es években ismételten felmerült, hogy vegyünk részt néprajztanárok képzésében. Az 1970-es évektől (Pécssett is) működtek olyan gimnáziumok, amelyekben tantárgyként oktatták a néprajzi ismereteket, sőt, az egyikben érettségizni is lehetett néprajzból (ilyen középiskolából is került hozzánk diák, aki az egyetem öt esztendeje alatt jól megállta a helyét). A tanári specializáció megvalósításának eddig gátat szabott, hogy a tanárképzés szokásos feltételeit (pl. gyakorlóiskolai hospitálás) nem lehetett biztosítani. Idekívánczik az a megjegyzés, hogy a művelődési menedzser, művelődésszervező szakot a néprajzzal szakpárként többen felvették. Volt és van hallgatónk, aki szülőföldjére visszatérve etnográfusi szakképesítéssel a Népi Alkotások Háza jogutódnévényénél nyert állást.

A szakos képzés megindulásától következetesen törekedtünk arra, hogy a hallgatók tanulmányaik során kellő gyűjtési gyakorlatot szerezhessenek, elsajátíthassák a terepmunka fogásait. 1994-ig a kari költségvetés normatív módon támogatta a szakképzést, az egyetemi finanszírozás és szervezés átalakulása miatt azonban elveszett számunkra ez a lehetőség. Az 1990-es évek közepétől a tanrendileg kötelező gyakorlatok költségeit különböző pályázatokból lehet biztosítani. Kiemelkedően sok eredményt hoztak a Pócs Éva vezetésével folytatott csikkarcfalvi gyűjtések, illetve Andrásfalvy Bertalan irányításával a tolnai Izményben végzett terepmunkák.

A szakképzés pécsi megindítása után másfél-két évvel hallgatóink bekapcsolódtak a tudományos diákköri mozgalomba. Az 1993 tavaszán Szombathelyen megrendezett Országos Tudományos Diákköri Konferencián (OTDK) tisztes eredménnyel vett részt másodéves hallgatónk, Frazon Zsófia, aki akkor harmadik díjat nyert. Az 1995-ben Debrecenben megrendezett konferencia óta hallgatóink kiváló eredménnyel szerepeltek az OTDK folklorisztikai, etnográfiai, kulturális antropológiai szekcióiban.

A tanszék indulása idején nagyon bíztunk abban, hogy diákjaink a régi európai és hazai tradíciót követve kijuthatnak a külföldi egyetemekre. A határok valóban megnyíltak, de az utazási lehetőségen túl a külföldi egyetemlátogatás lehetőségei beszűkültek. Mind a hazai, mind a külhoni ösztöndíjak megfogyatkoztak, esetlegessé váltak, s különösen sokat romlott a helyzet 1993 után. A nyelvtanulás, tapasztalatszerzés mégis sok diákunkat arra ösztönözte, hogy vállalják hivatalos vagy családi támogatás nélkül is a peregrinusságot. Külföldjárásukat a helyszínen vállalt kemény munkával biztosították (egyik diáklányunk például szakdolgozatának anyagát Spanyolországban, munkahelyi környezetben gyűjtötte).

A változó világ kinyíló határai tették lehetővé, hogy tanársegédünk, Nagy Zoltán még hallgatóként – a Tomszki Pedagógiai Főiskola révén – többször kijuthatott a vaszjugani hantikhoz. Ezekkel a terepmunkákkal alapozta meg szakdolgozatát és későbbi kutatásait.

Sajátos módon a diákok spontán kezdeményezésére az 1992/1993-as tanévtől szemeszterenként a hallgatók két-három fős csoportja Kolozsváron, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem néprajzi képzésében vett részt. A kezdeményezés romániai származású, illetve román állampolgárságú növendéktől indult ki. A kolozsvári néprajzi oktatók, a tanszékvezető Péntek János professzor támogatásának és jóindulatának köszönhetően az egyszeri kísérlet gyümölcsöző kapcsolattá vált, hallgatóink részt vettek a kolozsvári kurzusokon, terepgyakorlatokon. Megismerkedtek az erdélyi és a romániai társadalommal és művelődéssel. Volt olyan zalai születésű diákunk, aki oly mértékben elsajátította

a román nyelvet, hogy középfokú nyelvvizsgát tett, s nyelvismeretére támaszkodva önálló levéltári és terepkutatásokat végzett, s ennek eredményeire építhette szakdolgozatát. A szabadabb utazási lehetőségek a szervezett ösztöndíjak hiányában, az egyetemektől függetlenül is alkalmat adtak a diákok külföldi tájékozódására. Anatóliától Lappföldig hallgatóink sokfelé tettek tanulmányi utakat. Mindez azzal a reménnyel kecsegtet bennünket, hogy az európai összehasonlító vizsgálatok elmozdulhatnak a pusztán irodalmi anyagra alapozott elemzések szintjéről.

A külföldi egyetemeken, főiskolákon vagy kutatási intézményekben megfordult hallgatók örömmel tapasztalták, hogy sem a magyarországi szaktudomány, sem a pécsi képzés miatt nem kellett szégyenkezniük, felkészültségük megfelelő szintűnek mutatkozott. Ezt különösen azok a diákjaink érzékelték, akik valamely külföldi egyetem kurzusaira jártak. Vizsgaeredményeik nem maradtak el helyi kollégáik teljesítményétől. Amint hallgatóink nyelvi kifejezőképessége kiteljesedett, csoportjukon belül a legaktívabb és a legjobb diákok közé kerültek.

Az önálló tanszéki keretek kialakítása után, 1993–1994-től a néprajz szakos hallgatókra gyorsan felfigyeltek a karon. Mind a tanári közösség, mind a hallgatók körében észrevették, hogy a Néprajz Tanszék diákjai aránylag nagy számban kapcsolódtak be a szakollégiumok szervezési munkálataiba, illetve amint arra már utaltunk, aránylag sokan vállalták a tudományos diákköri munkát, és értek el országos sikereket. Növéndeikeink aktív tagjai voltak a finnugrisztikai oktatás alapjául szolgáló Munkácsi Bernát Szakkollégiumnak, és megalakulásától folyamatosan részt vettek a Kerényi Károly Szakkollégium műhelymunkájában is. A Grastyán Endre Szakkollégium megszervezését is többek között a Néprajz Tanszék hallgatói kezdeményezték, és az első diákelnököt is a néprajz szakosok közül választották meg.

Diákjaink önszerveződése teremtette meg az Etnográfusok Pécsi Egyesületét (EPE) mint bejegyzett szervezetet. Az egyesületi forma lehetőségeket teremt az egyetemi, tanszéki munka aktív támogatására és létrehozta azokat a fórumokat, amelyek informális eszközökkel is segíthetik a műhelyteremtést. A pécsi hallgatók 1992 óta sok erőfeszítést tettek annak érdekében is, hogy az egyetemek közötti szakos hallgatói együttműködésen munkáljanak.

Abszolvens, frissdiplomás, posztgraduális képzésre felkészülő volt növéndeikeinket szívesen alkalmazták a Dékáni Hivatalban, a Tanulmányi Osztályon, a tanszéki titkárságokon. Miután az egyetemi szabályok egy időben a kétszakos hallgatók számára lehetővé tették, hogy a szakpár stúdiumait közös szakdolgozattal zárják le, nemritkán a társ-tanszékek is szívesen elfogadták a néprajzi diplomamunkát. Így születtek közös szakdolgozatok a Finnugor és az Olasz Tanszékekkel: diákjaink a tanári szakképesítéshez eredeti, helyszíni kutatásaikat felhasználva néprajzi témát dolgoztak fel. Volt arra is példa, hogy a Természettudományi Karon a földrajztanári képezésnél elismeréssel fogadták el a néprajz szakon kidolgozott, terepmunkára alapozott diplomamunkát.

Diákjaink aktív tudományos érdeklődése, kutatásaik eredményei nyomán felmerült egy tanszéki kiadványsorozat terve. Ez irányú szándékainkat csak megerősítette az *Ethnographia* fiatal kutatókat bemutatkozó száma és a Pócs Éva tiszteletére összeállított tanulmánykötet,¹ amelybe diákjaink is írtak dolgozatokat. 2001-ben jelenhetett meg a *Studia Ethnologica Hungarica* első két száma mint a Pécsi Tudományegyetem Néprajz Tanszékének Tanulmányai című sorozat két kötete.² Ugyancsak 2001. évi impresszummal, Pócs Éva szerkesztésében jelent meg Budapesten egy demonológiai tanulmánykötet, amelyet kiadóként a Néprajz Tanszék jegyzett.³

A Néprajz Tanszék munkáját többször támogatta a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány és a Soros Alapítvány. Rendszeresen kapunk megpályázható ösztöndí-

jat, könyv- és folyóirat-beszerzési, eseti terepmunka-támogatást hazánk hamburgi tiszteletbeli konzuljától, illetve egy családtagjától. (Ebben a segítségben a pécsi történeti és régészeti tanszéki szervezeti egységekkel együtt részesülünk.)

Az új jogszabályoknak megfelelően az 1995/1996-os tanévben indult meg a Néprajz Tanszék akkreditációs eljárása, amely 1998 tavaszán sikeresen be is fejeződött. Miután az akkreditáláson párhuzamosan a kari társtanszékek is átestek, a felülvizsgálat mintegy meghatározta a Néprajz Tanszék Bölcsészettudományi Karon belüli helyzetét is. A pécsi néprajzi képzés a pszichológiai és a történeti oktatással együtt a legjobb minősítést kapta. Igaz, az akkreditáció megindulásakor, 1995-ben még nem voltak lediplomázottak sem a néprajz, sem a pszichológia szakon, így a minősítés egyelőre ideiglenes, a közeli jövőben meginduló utóvizsgálatot követően válhat véglegessé. Nem kételkedhetünk az eredményben, hiszen az alapeljárás lezajlása óta tovább javultak a tanszéki kondíciók.

2001 szeptemberében a pécsi Néprajz Tanszékhez kapcsolódóan megindult a doktori képzés. A posztgraduális tanfolyam hallgatóinak a fele vagy Pécsen szerzett etnográfusi képesítést, vagy egyetemi éveiben rendszeresen vett fel néprajzi, folklorisztikai stúdiómunkát. Van olyan doktoranduszhallgatónk, aki a jogszabályok változása miatt kényszerült néprajzi tanulmányait megszakítani, mivel másoddiplomának minősült volna a néprajzi végzettség megszerzése. Doktoranduszaink jelentős számban muzeológusok, kutatóintézeti munkatársak, tanárok.

A Néprajz Tanszék megalakulása idején indult meg a pécsi egyetemi épületek rekonstrukciója. 1991–1997 között három telephelyen működött a katedra, sajnos négy alkalommal kellett költöznünk. Az egyetemi, kari jóindulat és támogatási szándék abban is megnyilvánult, hogy működési feltételeink, elhelyezési körülményeink fokozatosan javultak.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a pécsi Néprajz Tanszék nagyon nehéz körülmények között eredményesen zárta le első évtizedét, a szaktudományt integrálta a helyi egyetemi közegbe, és egyben örömmel állapítható meg, hogy hatékonyan fel tudta kelteni a néprajz, a folklorisztika, az etnológia és a kulturális antropológia iránti érdeklődést az egyetemi ifjúság és az oktatók körében is. Minden jel arra mutat, hogy a szak jeles műhelyei közé emelkedhet tanszékünk, hozzájárulhat ahhoz, hogy a jövő magyarországi értelmisége, közműveltsége ismerje azokat az értékeket, tudományos ismereteket, amelyeket szakunk teremt idehaza és a nagyvilágban.

Filep Antal

Jegyzetek

1. *Démonikus és szakrális világok határán. Mentalitástörténeti tanulmányok Pócs Éva 60. születésnapjára.* Szerk. Benedek Katalin, Csonka-Takács Eszter. Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézete. 1999. 642 p.
2. *Két csiki falu néphite a századvégen.* Szerk. Pócs Éva. (Örökség.) Budapest: Európai Folklor Intézet; Osiris. 2001. 451 p.; *Sors, áldozat, divináció.* Szerk. Pócs Éva. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Néprajz Tanszéke; Budapest: Osiris. 2001. 427 p.
3. *Demonológia és boszorkányság Európában.* Szerk. Pócs Éva. (Studia Ethnologica Hungarica, 1.) Budapest: L'Harmattan; Pécs: Pécsi Tudományegyetem Néprajz Tanszéke. 2001. 395 p.

II. Kárpát-medencei Néprajzi Nyári Egyetem

(Nagyszeben–Brassó, 2002. augusztus 5–13.)

2002 augusztusában rendezte meg a romániai Országos Magyar Diákszövetség a II. Kárpát-medencei Néprajzi Nyári Egyetemet, melynek célkitűzése az Erdélyben együtt élő nemzetek (mindenekelőtt a magyarok, a szászok és a románok) kultúrájának közvetlen megismertetése. Előző nyáron a Székelyföld és a Mezőség nevezetességeit keresték fel a résztvevők, ez évben pedig a Szászvidék került terítékre. Ehhez a Szászföld fontosabb településeit érintő körút szolgált alapul.

Annak ellenére, hogy a szervezők (elsősorban Szabó Csilla és Vajda András kolozsvári néprajz szakos egyetemi hallgatók) a Kárpát-medence minden felsőoktatási intézményéből várták a magyar anyanyelvű diákok pályázatát, a résztvevők döntő többsége mégis Románia területéről érkezett, Magyarországot csupán ketten képviseltük. Mivel a nyári egyetemre minden néprajz iránt érdeklődő hallgató jelentkezhetett, ezért sokféle tudományterület képviseltette magát (így például az informatika, az orvostudomány is), a néprajz szakos hallgatók a harminc résztvevő között kisebbségben voltak. A hallgatóság összetételéből adódóan a hangsúly inkább az ismeretterjesztésre került.

A nyári egyetem legnagyobb részében Sánta István debreceni néprajz szakos doktorandusz kalauzolt bennünket, aki alaposan ismeri a Szászföldet, hiszen évek óta ezen a területen gyűjt. Az előadások többségét is ő tartotta. A szervezők egyébként számos, a téma szakértőjeként ismert előadót próbáltak megnyerni a nyári egyetem ügyének, ők azonban egyéb elfoglaltságaik miatt nem tudtak eleget tenni a felkérésnek.

A gyülekező Marosvásárhelyen volt, ahonnan másnap különbusszal utaztunk tovább. A kilencnapos nyári egyetem alatt, melynek során bejártuk a Királyföldet, illetve a Barcaságot, a szászok két legjelentősebb központjában (Nagyszebenben és Brassóban) volt a szállásunk. Így a program is e köré a két csomópont köré szerveződött: az alapos városnézéseket a környékbeli falvak megtekintése követte. A hét szász város közül Segesvárt, Medgyest, Nagyszeben és Brassót látogattuk meg.

Segesvár volt utunk első állomása. Megnéztük az ötszintes óratornyot, a város szimbólumát, amelyben a vár és a város történetét bemutató múzeum található, felső emeletéről pedig nagyszerű kilátás nyílik az egész városra és környékére. Segesvár egyik fő látványossága a torony óráján minden óraütéskor körbeforgó figurák sora. Egy fedett falépcsőn (*Schülerterrepe*) fölkapaszkodva az evangélikus Vártemplomhoz, Segesvár legjelentősebb műemlékéhez értünk.

Ezután Medgyesre indultunk, amely a 14. század óta a szász székek egyik központja volt. A város több történelmi eseménynek volt színhelye: a szászok 1545-ben itt csatlakoztak egyetemesen az ágostai hitvalláshoz, 1588-ban Báthory Zsigmondot, 1605-ben pedig Bocskai Istvánt itt választották meg az erdélyi rendek fejedelmükké. A városi séta középpontjában a híres gótikus templom állt.

Medgyes után érkeztünk Nagyszebenbe. A város már a 13. században Szebenzék székhelye és ezzel az erdélyi szászok közigazgatási és kulturális központja volt; itt székelt a szebeni gróf, a szász autonóm területek vezetője 1876-ig. Itt született és kezdte tanulmányait Oláh Miklós (1493–1568), a későbbi esztergomi érsek is. A város 1703-tól 1791-ig az erdélyi főkormányzók székhelye, 1849-től 1865-ig pedig Erdély fővárosa volt. A három, Nagyszebenben töltött nap során megismerkedtünk a belváros nevezetességeivel: megnéztük az evangélikus templomot, Románia legrégebb vashídját, valamint az ország legrégebb kiállítóhelyét, az erdélyi szászok legjelentősebb kulturális intézményét, a Bruckenthal Múzeumot. Bruckenthal báró gyűjteményét 1948-ban egészítették

ki az erdélyi románok irodalmi és művelődési egyesülete, az Astra gyűjteményével. Végignéztük a múzeum történeti kiállítását, mely a legrégebb koroktól napjainkig mutatja be a város és környéke történetét; a néprajzi kiállításon az erdélyi szászok, magyarok és románok népviseletét, népi eszközeit, népművészeti tárgyait láthattuk. A múzeum képtára csodálatosan gazdag gyűjteménnyel rendelkezik, többek között Rubens, Van Dyck, Tiziano, Brueghel, valamint a nagybányai iskola alkotóinak festményeivel.

Utolsó állomásunk a gyönyörű környezetben, a Déli- és a Keleti-Kárpátok találkozásiánál fekvő Brassó volt, Románia egyik legnagyobb gazdasági és turisztikai központja. Már a 13. században a Barcaság székhelye lett, és az is maradt 1876-ig. Itt működött a 16. század első felében Honterus János (1498–1549) evangélikus prédikátor, az erdélyi reformáció kiemelkedő alakja és Erdély első nyomdájának megalapítója, de Brassóból származott Bakfark Bálint (1507–1576) is. Láthattuk a városházát és az európai gótikus építéssel legkeletibb alkotását, a Fekete-templomot, továbbá a keleti stílusú zsinagógát.

Mivel a szász identitásnak a vallás az egyik legfontosabb alapja, a fentiekén kívül még számos román vagy gótikus stílusban épült templomot tekintettünk meg útközben (Felek, Nagydísznód stb.). Különösen érdekesek voltak az erődtemplomok (az egyik legrégebb Kisdísznódon épült), melyek közül némelyekben élelmiszerraktárakat is kialakítottak háború esetére (pl. Szászhermány). Nagydísznód városka német neve Heltau, a föltételezések szerint Caspar von Heltaunak volt a szülőhelye, aki Heltai Gáspár néven a 16. századi magyar próza egyik legnagyobb mestere lett. Megtekintettünk számos jellegzetesen szász települést (például a barcasági Vidombákot). Kercett nemcsak a cisztercita kolostor romjait (Románia legrégebbi gótikus műemlékét) néztük meg, hanem megfigyelhettük a vasárnap tiszteletére felöltött szász népviseletet is.

Mivel az egyetem egyik legfőbb célja a nemzetek együttélésének bemutatása volt, nemcsak szász, hanem magyar és román lakosságú településeken is megfordultunk. Az érkezés napján marosvásárhelyi városnézésre került sor és egy előadást is hallhattunk Nagy Olga gimnáziumi tanárnőtől a város történetéről és hagyományairól. Útban Brassó felé megálltunk a fogarasi várnál, mely ma is Bethlen Gábor korabeli formáját őrzi, valamint a dél-erdélyi szörvánmagyarság talán leghíresebb, Vámszer Géza könyvéből jól ismert településén, Oltszakadátón. Szakadáthoz nem messze található a fogyó népeségű, elöregedő Halmágy, melynek lakói *szászmagyaroknak* nevezik magukat.

A Brassóhoz közeli Töröcsvár bonyolult építésű várkastélyát eredetileg a német lovagrend építtette a Havasalföldre vezető hágó ellenőrzése céljából, újabban azonban mégis Drakula gróf székhelyeként ismert. A vár mellett néhány épületből álló kis skanzent is láttunk, mely nemcsak a környék parasztházait mutatja be eredeti alakjukban, hanem a falvak ipari műhelyeit is (szövőház, vízimalom stb.).

Nagyszébenben természetesen nem hagyhattuk ki a másik, sokkal ismertebb skanzent: a város határában lévő Astra Múzeum megtekintése egész napos program volt. Ez érthető is, hiszen ez Európa második legnagyobb alapterületű szabadtéri néprajzi múzeuma. A kilencvenhat hektáron elterülő, 1963-ban alapított skanzen a román népi építészet egyik legjelentősebb gyűjteménye: száznegyvenhat épületet vonultat fel.

A nyári egyetem programját lazább időtöltések is tarkították: volt vetélkedő, valamint strandolás a patinás Vízaknán. A Brassói-havasokban, a Tömös-patak mentén a Hétlépcsőhöz vezető túrára is sor került. A nyári egyetemet hangulatos táborút zárta.

Őtörök kömberek Nyugat-Tuvában
(Fotó: Kun Kovács László, 1998)

TÉKA

Beszélgetés Tari János
„Néprajzi filmezés Magyarországon” című könyvéről*

Tari János: *Néprajzi filmezés Magyarországon*. (Örökség, 5.) Budapest: Európai Folklor Intézet. 2002. 222 p.

A beszélgetés résztvevői: Füredi Zoltán, Hoppál Mihály, Jancsó Miklós, Keszi Kovács László, Tari János, Timár Sándor, Zempléni András.

Füredi Zoltán: Jó reggelt kívánok mindenkinek, köszönjük szépen, hogy megjelentek! Akik itt ülnek körülöttem, úgy döntöttek, hogy néhány szót szólnak arról a könyvről, amely most jelent meg. Egész egyszerűen nem született eddig olyan jellegű összefoglaló tanulmány, mint amilyent a kezünkben tarthatunk. Az itt ülő emberek kiemelkedő, fontos szerepet kaptak a munkában, ők volnának azok, akik a néprajzi filmezés műfajának atyái és nagyatyái Magyarországon. Átadom a szót Keszi Kovács Lászlónak, aki a néprajzi mozgóképkészítés egyik első kezdeményezője volt.

Keszi Kovács László: Öt perc alatt nagyon keveset lehet mondani, akik pedig hallgatják, azt mondják, hogy öt perc is sok. Az én mestereim közül Sakari Pálsi finn etnográfus, kultúrtörténész már 1902-ben filmezte a csukcsokat. Akkor a nagy cári birodalom része volt Finnország, így őt – bizonyos lázadási ügyek miatt is – a Távól-Keletre küldték üdülni. Világéletében fényképezett, jól rajzolt, tehát művész volt. Mert ahhoz, hogy képekben lássunk és gondolkozzunk, bizonyos művészi adottság kell, filmet sem lehet enélkül készíteni. Tehát ez a Sakari Pálsi nevezetű finn tudós azt mondotta, hogy film tulajdonképpen egyfajta van, s olyan, mint az emberi beszéd: attól függ minden, hogy mire használják. A mérnök mérnöki, az orvos orvosi dolgokra, az építész épületeket filmez, az etnográfus pedig néprajzot csinál vele. A film tehát olyan, mint a nyelv: mindenre használható. Igen ám, de van mesterségbeli fogása is. Minden egyes mesteriség vagy tudomány a maga módszerével dolgozik és ezt a módszert el kell sajátítani, belülről is kell éreznie annak, aki jelesül filmet készít. Úgy nem lehet dolgozni, hogy egy jó néprajzkutató társul egy jó filmoperatórral, mert az operátort állandóan rángatni kell, hogy most nyomd meg a gombot, és ide meg ide állj, meg innen látjuk és ez meg ez következik. Aki a felvevőgombon tartja az ujját, annak ismernie kell az egész folyamatot. Ha Jancsó Miklós rendezi a játékfilmjét, ott mozog a fejében az egész és neki is állandóan igazgatnia kell az operátort. Itt ül mellettem hajdan volt etnográfustanítványom – mindenki ismeri, be sem kell mutatnom –, ő azért tudta megcsinálni például a *Szegénylegényeket*, mert benne élt az egész jelenet, nem megírva, hanem benn az agyában, az idegeiben, minden rezdülésében. Csak ki kellett vetítenie és ezzel el tudta részégiteni az operátort – remekmű született.

Füredi Zoltán: Ha Keszi Kovács László a mestereiről beszélt, akkor most nagy tanítványa következik, aki bár mindig visszautasítja az állítást, hogy néprajzi-antropológiai filmet is tud készíteni, időnként csak átlépi a műfaji határokat.

* A XXXIII. Magyar Filmszemle alkalmából, 2002. február 2-án a budapesti Corvin moziban elhangzott beszélgetés szerkesztett változata.

Jancsó Miklós: A Professzor úr rettentően megtisztelt azzal, hogy emlegetett. Míg Önök összegyűltek, és mi itt ültünk, ő történeteket mesélt. Megkérdeztem tőle, hogy éppen mit csinál, hiszen fiatal, kilencvennégy éves és ugyanolyan, mint száz évvel ezelőtt, amikor a tanítványa voltam. Megkérdeztem, mivel foglalkozik és elkezdett arról beszélni, hogy a magyar őstörténetet hogyan is kellene értelmezniük azoknak, akik nagyon „földközeli állapotban” élnek. Annak idején – sohse felejttem el – kicsit mindig gúnyolódott azokon a kollégákon, akik reggel középszürke ruhában, délben világosszürkében, este sötétszürkében, néha betétes cipőben, néha fekete cipőben kerülgetik a tehénzart a faluban. Merthogy városi néprajzosok. Hát erről beszélt most is, hogy milyen az, amikor valaki nem földközeli ismeri azt, hogy kell állatot hajtani és mit jelent kétmillió lábasjószágot több száz folyón áthajtani stb. Akkoriban, amikor körülötte ültünk, én csodálkoztam, hogy mi a kezében az a gép... Csak néztem, hogy mi az, fogalmam sem volt arról, hogy aztán valami közeli ismeretségem lesz ezzel a mesterséggel. De a kérdés az, hogy van-e határa az antropológiai filmnek és át lehet-e járni rajta. Aki még nem látta, annak figyelmébe ajánlom Tari János könyvét. Fantasztikus, mert mondhatnám elég furcsa egy filmetől, hogy tudományosan, logikusan végigmegy azon a folyamaton, amelynek során megszületik egy film, amit antropológiának lehet nevezni. Számomra mindig alapprobléma az a kérdés, amelyet Keszi Kovács professzor úr érintett, tudniillik ha egyszer kommunikációs eszközt vesz a kezébe az ember – ő nyelvnek nevezte –, amelyet sok mindenre lehet használni, épp úgy jár el, mint a szobrász. Azt és úgy kell kivágni a márványból, hogy az a szobor jöjjön ki, amelyet látni szeretnék. Hogy ez úgynevezett művészet-e, ha kivágunk valamit a világból vagy sem...? Manapság, amikor a kamerák, főleg az újfajta kamerák olyanok, hogy valósággal írni lehet velük, különbséget lehet tenni az ún. home-videó, tehát a saját magunknak készült anyag és a megszerkesztett film között, akkor felmerül a kérdés, hogy az antropológiai film home-videó vagy megszerkesztett film-e? Ha megszerkesztett, akkor már nagyon közel áll ahhoz, amit fellengzősen művészetnek szokás nevezni. A home-videónak viszont van egy természetete. Éppen mostanság történt meg velünk, hogy Amerikában éltünk két éven keresztül és nem tudom, hány száz méternyi anyagot vettünk fel, amelyet ha mi nézünk, óriási jelentőséggel bír: a gyerek hatéves, nyolcéves, itt-ott mászkálunk Amerikában. Nekünk jelent valamit. Ha valaki ott ült mellettünk, rájöttünk, hogy neki unalmas. Persze automatikusan regisztrál mindent, de nincs megszerkesztve! Hogy a szerkesztettség mit jelent? Emlékszem, hogy a Professzor úr vagy Gönyey Sándor bácsi milyen nagy filmeket készített... Az ember nézi, hogy kaszálnak, aratnak. Ma már persze géppel aratnak, senki nem tudja, hogy mit jelent, egyáltalán jelent-e valamit a kaszálás, ahogy az ember egy tárgyhoz vagy a családjához viszonyul. Mégis nézi az ember, mert alapkérdés a szerkesztettség, ahogy az írásnál is. Egy fiatalon meghalt rendezőkollégánk, Alexandre Astruc azt mondta, hogy a film akkor lesz művészet, ha a kamerával úgy lehet majd írni, mint a töltőtollal. Ezt a kifejezést egyébként *camera-stylónak* nevezte el. Tehát a szerkesztettség alapkérdés, de nem tudom, hol lehet ennek a vitának vége, ám a könyvet mindenki figyelmébe ajánlom, mert nagyon jó.

Füredi Zoltán: Jó, hogy Jancsó Miklós a könyvvel zárta, tudniillik itt van Hoppál Mihály, a kiadó Európai Folklor Intézet képviselőjében, valamint az ő szerkesztésében jelent meg a kötet.

Hoppál Mihály: Én is azzal kezdeném, hogy van egy mondás, amelyet Keszi Kovács Lászlótól tanultam és soha nem felejttem el: „Képet kell vinni a képtelen néprajzba.” Ezt kétszeresen is igaznak érzem, mert valóban, amikor ifjúkoromban Diószegitől átvettem a samanizmus kutatását, olvastam orosz szerzők könyveit, de nem volt bennük kép. A szó szoros értelmében képtelen volt az ilyen néprajzi leírás, és nekem magamnak is a

legvadabb képzeitem támadtak arról, hogy milyenek is lehettek a sámánok. És amikor először megláttam a moszkvai, illetve a leningrádi archívumban a régi fotókat a sámánokról – nem is beszélve a ruhákról, amelyeket kézbe vehettem –, láttam, hogy ez valami egészen más dolog, mint amit a gyönyörű leírások alapján elképzeltem. Akkor elhatároztam, hogy megpróbálom a „képes néprajzot” művelni, s végignézem a legrégebbi néprajzi filmanyagot. Éppen ezért elkészítettem annak idején az első néprajzifilmkatalógust, és örömmel mondhatom, hogy a most kiadott könyvvel lényegében elkészült az, amit annak idején fiatalon meg akartam írni. Tari János áttekintette a néprajzi filmzés történetét. A másik dolog, amit meg szeretnék említeni, hogy Keszi Kovács László archívumában találtunk egy kis részletet 1940-es évekbeli felvételekből, mégpedig a csiksomlyói búcsúról készült néhány percet. Ezt mi annak idején Tari Jánossal közösen készített egyik filmünkbe, a *Búcsújárás Magyarországon* című, tulajdonképpen történeti néprajzi filmesszébe bedolgoztuk mint az egyik legkorábbi mozgóképfelvételt. Betettük a legkorábbi fotókat is, így egy nagyon szép történeti áttekintést sikerült összehoznunk a különböző magyarországi búcsújáró helyekről. Hogy én is hozzájárjak ahhoz a kérdéshez, miként is készül a néprajzi, illetve antropológiai film, engedjék meg, hogy egy személyes élményt idézzek fel. Néhány évvel ezelőtt a Bajkál-tó partján volt szerencsénk részt venni filmes kollégáimmal egy sámánok által bemutatott állatáldozaton, illetve az egész napos szertartáson. Az operatőr mellett álltam és mivel nem engedtem – de nem is akartam – közel menni magához a cselekményhez, körülbelül tíz-tizenöt méternyi távolságból vettük az eseményeket. Mint néprajzos mondtam neki, hogy most ezt meg ezt vegyük fel. Este, amikor otthon megnéztük a hatórás anyagot, döbbenten láttam, hogy teljesen más szertartást örökített meg a kamera, mint amire én emlékeztem. Azt mondtam, hogy ezt a hat órát persze nem lehet leadni, mert akkor home-vidéonak hívják, kell belőle csinálni egy filmet. No, mint samanizmuskutató megesküszöm, hogy minden fontos dolog, apró részlet benne foglaltatik abban a tizennyolc percben. A kérdésem az: hiteles-e ez a „leírás”? Néprajzilag mindenesetre abszolúte hiteles, tehát azt gondolom, hogy az antropológiai film lényege az apró részletek megörökítése, egyfajta sűrítmény visszaadása, még akkor is, ha a hat óra egyéb gyönyörű részletei kimaradtak a filmből. A felelettől függetlenül a kérdés továbbra is kérdés marad számomra, és remélem, hogy a következő nemzedékek néprajzifilm-készítői ezekre a kérdésekre is megadják a választ.

Füredi Zoltán: A hitelességet említette Hoppál Mihály. Azt hiszem, éppen a home-vidéonknak van bizonyos hitelességük, ami annak tudható be, hogy velünk is megtörténhet, mi is megtehetjük bármikor és mentesek, vagy legalábbis mentesnek látszanak mindenfajta koncepciótól. A néprajzi filmzés a táncfilmekkel, táncfelvételekkel kezdődött. A tánc olyan mozgássor, amelyre hiába találtak ki különféle jelrendszert, az, hogy valójában mikor és hogyan mozdul ritmusra az ember, a tánc világa, az átélés másképp, mint filmmel, nem rögzíthető. Itt ül közöttünk Timár Sándor, aki Martin Györggyel együtt készített néptáncfilmeket.

Timár Sándor: Hallgatván a beszámolókat, én is visszagondoltam több évtizeddel ezelőtti időkre: hogyan is kezdtük Martin Györggyel? A mesterrel, akivel igen sok néprajzi filmet készítettünk. Nagyszerű élmény volt találkozni azokkal az értékekkel, amelyek ma már sajnos egyre jobban feledésbe merülnek, akik képviselték őket, elmennek, elmentek. Milyen szerencse, hogy ezeket, ha némafilmen is, de rögzítettük. Eleinte együtt filmeztünk, együtt fényképeztünk Martinnal, és most nagyon elsomorodtam arra a gondolatra, hogy még találhatnánk egy-két adatközlőt, akit filmen soha nem örökítettek meg, s ez nagyon fontos lenne a jövő századok számára. Nem kell bizonygatnunk,

hogy nemcsak a tánc, nemcsak a zene, hanem az egész hagyomány érték, óriási érték és enélkül, ha ezt meg nem mentjük, nem tudunk a jövő századokban gondolkodni.

Füredi Zoltán: A film közvetítő szerepéről, közvetítő lehetőségeiről hallhattunk. Az előbb megkérdeztem a mellettem ülő Zempléni Andrást, hogy miről fog beszélni. Ahogy alakul, válaszolta, de hozzátette, hogy talán a terepmunkáról és a filmezésről. Boglár Lajos – aki most külföldi utazása miatt nem tudott eljönni – szokta ezt a fajta spontaneitást, állandó tettekeszséget „csípőből tüzelésnek” nevezni. Az antropológus, amennyiben kézbe veszi a kamerát, kénytelen csípőből tüzelni?

Zempléni András: Egyáltalán nem ezt teszem munkám során. „Egzotikus, hosszú távú” antropológus vagyok, csak a szenufóknál eltöltöttem vagy harminc évet. Az én nézetem a néprajzi filmkészítésről az, hogy még mielőtt az ember filmet készítene, a vendéglátókkal közös nézetre kell jutnia, nemcsak értelmi, hanem érzelmi síkon is. Az antropológus feladata nem művészfilm készítése, tehát nem arról szól, hogy én a tudományos etnográfia képviselőjeként mit gondolok minderről, hanem valamely módon, a legkülönbözőbb eszközökkel, a kialakult közös nézetet respektálva kell visszaadnom a dolgokat. A közös nézet kialakulásának bizonyítéka például az, amikor az ember a szenufókkal együtt tud nevetni valami olyasmin, amit már ők saját maguk sem értenek a hagyományaik alapján. Hat órát néhány percbe összesűríteni nyilvánvalóan lehet, de csak akkor – és ez nemcsak etikai megfontolás, hanem a közös nézet kérdése is –, ha nem felejtünk ki belőle egyetlen olyan momentumot sem, amely ugyan nem képszerű, nincs meg az a tulajdonsága, amely általában a nagyközönséget megfogja, viszont vendéglátóink számára a rítus autenticitásának egyik lényeges pontja. Több esetben megtörtént, hogy forgattak egy filmet, majd megmutatták az érdekelteknek, akik savanyú képet vágtak azért, mert egy egészen kicsi, ám számukra fontos részlet maradt ki belőle.

Füredi Zoltán: Arról túl sok szó nem esik, hogy mi a jövője a néprajzi filmnek és a néprajzi filmezésnek. Azért mondom ezt, mert amikor egy antropológus kezébe képelem a kamerát, azt látom, hogy egyrészt a film tárgyiasítja az eseményeket, másrészt ha valaki tartja a kamerát, az homlokegyenest ellentétben áll a közös nézet elméletével. A technikai eszközök jelenléte nyilvánvaló, bármennyire is miniatürizálják a kamerákat meg a mikrofonokat. Igazán jó filmet viszont nehéz ugyancsak látható eszközökkel készíteni. És egy másik, nagyon kényes kérdés: a nagyközönség, a televízió számára hogy lehet érdekes etnográfiai filmet csinálni, amelyet aztán sugároznak is és valamiféle szélesebb körű érdeklődéssel találkozik?

Tari János: Nagyon sok és érdekes kérdés hangzott el, de hadd kezdjem azzal, nagyon örülök, hogy ilyen szép körben, a néprajzi filmesek családjában ülhetünk együtt. Nagyon büszke vagyok arra, hogy ilyen tagjai vannak ennek a családnak és mind szóltak a könyvről egy-két jó szót. Szerencsére nemcsak itt ülnek a néprajzi filmes családból nagyon kedves barátok. Rák József például nagyon sok néprajzi filmet készített annak idején a Duna Televízióban, a főiskolán tőle tanultam meg az operatóri mesterséget, neki köszönhetem, hogy filmet tudok készíteni. Látom, hogy itt ül kollegám, Szomjas György, aki nagyon sok néprajzi, népzenei filmet forgatott Sebő Ferencsel együtt. Domokos János, aki városantropológiai filmeket, nagyon izgalmas alkotásokat készít, amelyek a közönséghez is eljutnak. Testvérével együtt itt van Gulyás János is, akik az igazán magyar néprajzi és szociográfiai film megalapítói, európai és amerikai módszerekkel dolgozó, alkotódíjas filmkészítők. Ugyanígy Bali János kollegám, akivel együtt készítettünk antropológiai dokumentumfilmet és lehetne még sorolni. Úgy látom tehát, a jövő az, hogy vagyunk még egypáran, és remélem, leszünk is, akik néprajzi-antropológiai filmet készítenek. Mi a válasz arra a kérdésre, hogy hogyan lehet a közönséghez eljutó filmet készíteni? Nagyon nehéz. Egyre kevesebb film jut el a televízióba, vannak

csatornák, amelyeken egyáltalán nem jelenik meg ilyen jellegű anyag. Ugyanakkor teljesen más műfaji követelményei vannak a televíziós riportázs-, dokumentumfilm-készítésnek, mint a részt vevő megfigyelő módszerekkel készített igazi antropológiai film forgatásának. Ilyen szempontból tehát a jövő mégis kétséges, bár most már mindenkit nevezhetünk antropológiai alkotó filmesnek. Ahogy Jancsó Miklós mondta, ma már mindenki digitális kamerákkal szaladgál és mindenki alkotó, hála Istennek vannak fiatal filmesek, akik dolgoznak és egyre készítik műveiket. Ilyen fiatal és produktív alkotó Füredi Zoltán is, aki a Göttingeni Néprajzi Filmfesztiválon pár évvel ezelőtt megnyerte a zsűri diáknagydíját, egy digitális kamerát. Óriási dolog, hogy nemzetközi megmérettetésben egy magyar diák kapta ezt a nagy kitüntetést, és azóta is ezzel az eszközzel és tudással készíti filmjeit. Egyébként a holnapi napon vetítik filmjét, az *Északföldet*, amelyet mindenkinek ajánlok a figyelmébe, hogy nézze meg, és megláthatja, hogy mi a jövő és hogyan lehet antropológiai dokumentumfilmet készíteni. Ahogy végiglapoztam a filmszemle katalógusát, ennél az egyetlen filmnél szerepel műfajként az „antropológiai film” meghatározás. Bár a többi pályamű is lehet antropológiai, lehet őket antropológiai módszerekkel vizsgálni, de csak ez az egyetlen film vállalja fel, hogy antropológiai és néprajzi gyökerekből táplálkozik. Még egy-két dolgot szeretnék mondani. Megköszönöm a könyv elkészítésében nyújtott segítséget Hoppál Mihálynak, illetve a Mozgóképi Alapítvány Kuratóriumának, amelynek tagjai támogatták a megjelenést, és külön szeretnék köszönetet mondani Molnár Péternek, aki végigszenvedte vellem a nyomdai szerkesztés, a képdigitalizálás hosszú-hosszú munkáját. Nagyon örülök, hogy ez a könyv megjelenhetett és remélem, hogy hasznára válik majd az oktatásnak is. A könyv egy összegzés és mindenképpen nagyon fontos volt megírni, mert úgy érzem, hogy a 20. századdal véget ért egy korszak. Magyarországon nem készül többé filmre, filmnyersanyagra, még 16 milliméteres filmre sem néprajzi film. Úgy éreztem, hogy ezt a száz-százttíz évet meg kellett örökíteni, hogy írásban is megmaradjon. Nagyon jó lenne, ha a mai kor igényének megfelelően dvd vagy cd-rom készülhetne ebből az anyagból, és nemcsak a szöveg, hanem a képi illusztrációk is megjelenhetnének a közönség számára. Azt hiszem, nagyon értékes anyagról van szó, mindenképpen látni kell ezekből a filmekből részleteket is. Az a jövőbeni tervem, hogy egy képekkel és filmekkel is „mesélő” multimédia-alkotás készüljön el.

Füredi Zoltán: Azt mondja János, hogy egyedül én vállaltam az „antropológiai film” címkét. Én ezt valamelyest provokációnak szántam, hátha elgondolkoznak az emberek azon, hogy létezhet egyáltalán ilyen műfaj is Magyarországon. Ennél azonban sokkal fontosabb, hogy Domokos Jánossal kezdeményeztük egy néprajzi-antropológiai filmfesztivál megrendezését *Dialektus Fesztivál* címmel. Filmversenyt hirdettünk és workshopot szerveztünk, amelyen majd tudjuk folytatni ezt a beszélgetést. Ezzel a fesztivállal próbáljuk összegyűjteni azokat az embereket, akik úgy gondolják, hogy közük van a néprajzi filmezéshez, és a műfajnak magyarországi művelésén, vagy – az elmúlt tíz évet tekintve – inkább újratereztésén kívánnak munkálkodni.

Keszi Kovács László: Miután mindenki kitöltötte a maga öt percét, egy dologgal még adós vagyok. Tulajdonképpen Tari János *Néprajzi filmezés Magyarországon* című könyve miatt ülünk itt. A magyar néprajzi filmezés 1910-ben kezdődött. Balogh Rudolf, a zseniális fotós még a régi, fakazzettás géppel forgatott a tiszapolgári csapásolásról, aztán jöttek mások, köztük például Gönyey Sándor, akitől sokat tanultam, és még sokan mások. Végül jött Tari János, aki 1995-ben katalógusba szedte a magyar néprajzi filmeket, s erre a „seregszemplére” már lehetett építeni. És most itt van a könyv, amelybe mindezt az ismeretanyagot belefoglalta, megszületett a magyar néprajzifilm-korpusz.

Tisztelgő diákkötet Voigt Vilmos professzornak*

Folytatás. Folklorisztikai tanulmányok, melyekkel tanítványai köszöntik a hatvanéves Voigt Vilmos professzort. Szerk. Ambrus Vilmos, Péter Krisztina, Raffai Judit. *Artes Populares* XVIII. 2001. 1–355.

Tisztelt Tanár Úr! Tisztelt Tanárok és Diákok! Kedves Vendégeink!

Két évvel ezelőtt kezdődött el az a munka, amelynek eredményét ma mutatjuk be. Akkor fogalmazódott meg a gondolat, hogy a hatvanéves Voigt tanár úr tiszteletére készüljön egy a hallgatók tanulmányait tartalmazó kötet. Sajnálatos módon igazodva a néprajzos szakma azon „hagyományához”, miszerint a jubileumi kötetek általában késéssel jelennek meg, mi sem tudtuk 2000-re elkészíteni könyvünket. Persze az elnyúló szerkesztés mellett az anyagi támogatás hiánya is hátráltatta a kötet kiadását. Mára azonban mégis megjelent a Folklore Tanszék évkönyveként, az *Artes Populares* 18. köteteként a *Folytatás* című tanulmánygyűjtemény, mellyel tanítványai köszöntik a Tanár urat.

Hallgatói kezdeményezésről van szó, amely nem előzmény nélküli a szakon. Évekkel korábban már készültek hallgatók szerkesztette tanulmánykötetek, általában valamely tanárunk hatvanadik születésnapja alkalmából. Az ilyen munka szerencsére mindig pozitív fogadtatásra talált a tanszékeken, és – ugyancsak szerencsére – nincs okunk kételkedni afelől, hogy így lesz ez a jövőben is.

A *Folytatás* huszonekét hallgató dolgozatát tartalmazza. Ezek között többéves kutatáson alapuló tanulmányok, OTDK-n díjazott munkák, tereptapasztalatokat felhasználó és bemutató írások ugyanúgy szerepelnek, mint szemináriumi dolgozatok, adatközlések. A kötet szerzői között végzett hallgatókat, doktoranduszokat, kutatóintézeti munkatársakat, 2000-ben még alsó-, azóta értelemszerűen felsőévvessé vált diákokat egyaránt találunk. Reméljük, ugyanilyen színes képet mutat a kötet tematikája, a tanulmányok sokfélesége, amely remélhetőleg visszatükrözi, persze csak töredékeiben, azt az igazán változatos és gazdag tudásanyagot, amelyet Voigt tanár úrtól az évek során elsajátíthattunk. Egy hallgatói kötetnek is megvan a maga értéke: megmutatja, mit tudnak az adott pillanatban azok a fiatalok, akik több évig tanulták, tanulmányozták a folklorisztika módszereit, a tudományos igényű munka alapjait, s vállalva a publikálás nehézségeit és buktatóit, a szakmai nyilvánosság elé lépnek. Jó iskola ez mindnyájunk számára.

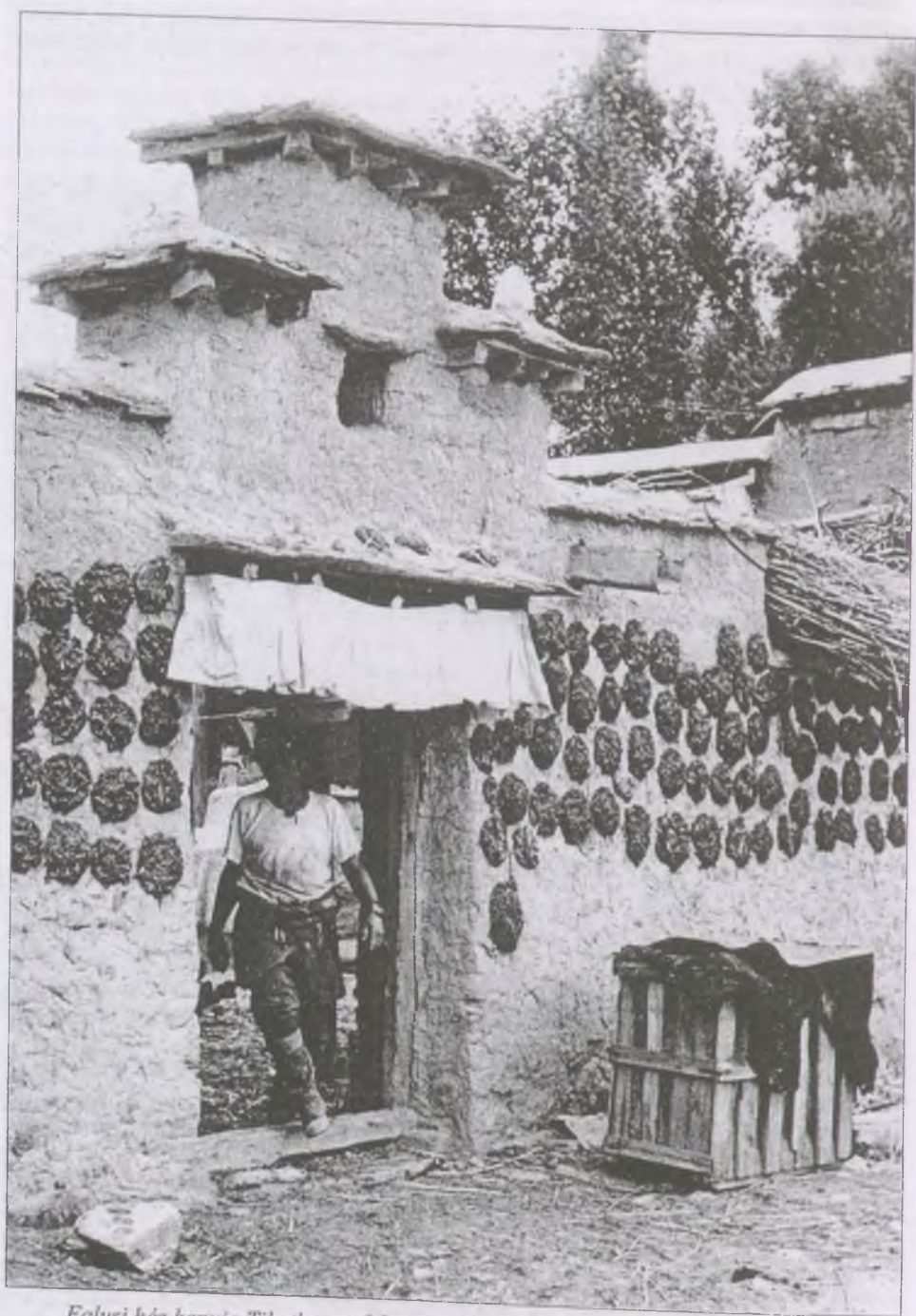
A kötet megszületését sokan sokféleképpen segítették. Köszönjük Küllös Imolának és Balázs Gézának, a könyv lektorainak értékes észrevételeit, Verebélyi Kincsőnek az anyagi támogatás megszerzéséhez nyújtott segítséget. Köszönjük a kari hallgatói önkormányzat támogatását, személy szerint Ekler Péter, a HÖK előző elnöke szíves közbenjárását. Köszönet illeti segítségéért és végtelen türelméért Cseh Sándorné Erzsikét és Heltay Ágnes könyvtárvezetőt. A kötet megszervezésében és a szerkesztés koordinálásában Batári Edina nyújtott semmihez nem hasonlítható segítséget. A műszaki és technikai munkáért Pentelényi Kingát, Rab Árpádot és Terbócs Attilát illeti köszönet!

Ambrus Vilmos

* Elhangzott 2002. március 6-án az ELTE Néprajzi Intézetének könyvtárában, a tanulmánykötet ünnepélyes bemutatóján.

*Falusi ház kapuja Tibetben, a falon tüzelőnek szánt, száradó jaktrágyalepények
(Fotó: Kunkovács László, 1986)*

ÉVFORDULÓK, MEGEMLEKEZÉSEK, KÖSZÖNTÉSEK

Emlékezés Erdős Kamillra

Erdős Kamillról*

Mindazok, akik negyven év múltán elzarándokolnak Erdős Kamill sírjához, a tiszteletüket, megbecsülésüket, szeretetüket róják le a nagyszerű ember, a kedves jó barát, a fáradhatatlan cigánykutató előtt. Ma is itt élhetne köztünk és készülhetnénk a nyolcvanadik születésnapjára, ünnevelt és elismert kutató lehetne, de a végzet nem így hozta. Harmincnyolc évesen ragadta el őt a halál, éppen negyven évvel ezelőtt. Hihetetlen, hogy a rendelkezésére megadatott rövid másfél évtized alatt mi mindent tett le az asztalra, hogyan formálta át a romantikus cigánykutatót és alapozta meg a későbbi évtizedek másokra váró munkáját.

Erdős Kamill 1924. május 16-án született Budapesten és nem készült cigánykutatónak. A katonai Ludovika Akadémia nem erre a pályára predesztinálta, de a második világháború, a francia fogolytábor nyomorúsága után a hazatért fiatalember huszonkét évesen a halál jegyese lett. A súlyos tuberkulózis, az örökös kórházi kezelés szűk keretek közé szorította életét. A több nyelvet beszélő, nagy műveltségű fiatalember a kényes pihenést egy általa ismeretlen világ feltárására fordította. Másfél éves szanatóriumi kezelése idején ismerkedett meg egy cigány férfival, akinek személyes hatására megtanulta a kárpáti cigány dialektust, és 1952-től ciganológiai kutatásaival az ország legjelesebb romológusa lett, érdemei máig hatnak, jelentősége négy évtized távlatából sem csökkent, sőt, felértékelődött. A hazai és nemzetközi cigánykutatásban elvülhetetlen eredmények fűződnek a nevéhez. Így van ez, még ha ünneprontás nélkül kimondjuk, hogy sem a hazai, sem a nemzetközi tudományosság élete folyamán nem adta meg azt a támogatást, amelyet megérdemelt volna. Alig ötéves gyűjtőmunka eredményeként tucatnyi cikke jelent meg és jelentőségükre mi sem jellemzőbb, mint hogy 1958-ban a londoni Gypsy Lore Society tagjai sorába választotta, majd egy évvel később, 1959-ben a párizsi Association des études Tsiganes hívta táborába, és ezzel egyidejűen lett a Magyar Néprajzi Társaság tagja.

A cigánykutatás terén Magyarország mindig élen járt. Az első jelentős monográfia, amelyet 222 évvel ezelőtt írt Hans M. G. Grellmann *Die Zigeuner* címmel és amelyet az *Anzeiger* tudományos folyóirat 1775/1776-os évfolyama tett közzé, jelentős mértékben magyar adatokra támaszkodott. Wlislöck Henrik, az erdélyi cigányság mindmáig legjelentősebb szakembere a 19. században olyan hagyományokat tudott megfigyelni, rögzíteni és a nemzetközi szakirodalom számára hozzáférhetővé tenni, amelyek azóta eltűntek. A cigányzene rosszul értelmezett Liszt Ferenc-féle felfogását Bartók Béla, majd később Hajdú András korrigálta.

Ilyen és további előzmények mellett Erdős Kamill munkássága a legrangosabbak közé tartozik. Szakított a romantikus felfogással, az „ösiség” tudománytalan fogalmával, és szakszerű gyűjtéseivel, mélyinterjúival a sokszínű cigány társadalom lényegét

* Elhangzott 2002. július 2-án Erdős Kamill gyulai sírjánál.

kívánta megrajzolni. Mindent és mindig gyűjtött, örökké kéznél lévő noteszébe jegyzetelve. Különös érzéke volt az emberekhez, könnyen, gyorsan teremtett kapcsolatot a rideg, zárkózott emberekkel éppen úgy, mint a barátságosakkal. A közvetlenül, sokat beszélőktől hallott színes adatokat képes volt ellenőrizni és a valóságot a fantáziától elválasztani, a túlzásokat ellenőriztetni. Mérnöki felkészültsége segített a rendszerezésben, a tények feltárásában. Széles műveltsége, olvasottsága, történelemben való jártassága révén hamar világossá vált előtte, hogy a cigány társadalom hagyományörző, konzerváló képessége az emberiség történetének megismerésében különös jelentőséggel bír. Konkrét példákon mutatta be, hogy a fémművesek, fafaragók, kereskedők speciális műveltségén keresztül miként őrződtek meg esetenként ezer évvel korábbi technikai gyakorlatok. Személyes gyűjtései, jó kapcsolatteremtő képessége, lelkiismeretes utánajárása, ötletgazdagsága révén egy-két év alatt minden korábbinál jelentősebb forráskincs állt rendelkezésére. Saját tapasztalatai, megszerzett tudása alapján, mindig csak tényekre alapozva közölte megállapításait, mondta ki általános értékű véleményét. Jó nyelvérzékével a Kárpát-medencében megtalálható összes cigány dialektust ismerte. Mindezt úgy szerezte meg, hogy nem sértett meg egyetlen közösséget sem. Tudta, hogy például az oláh cigányok és a kárpáti cigányok közötti elkülönülés mélysége miatt nem fogadná be a másikat, ha kiderülne, hogy előbb hol járt. Nyelvtudásának nagy hasznát vette mindenkor, de különösen a néphit, népszokás és folklórműfajok gyűjtésekor. Az adatok az eltelt negyven év alatt felértékelődtek. A gyorsan változó társadalomban nekünk, az utókornak, a most dolgozó cigánykutatóknak olyan adatokat nyújtott át, amelyeknek tudományos és kulturális értékét ezután fogják felbecsülni.

Erdős Kamill kedves, barátságos, udvarias, figyelmes egyéniségét a jelenlevők egy része emlékeiben őrzi, de sokan vannak, akik nem találkozhattak vele, és csak a róla szóló, legendává lett történetekből tudják, hogy őt mindenki szerette, munkabírása határtalan volt, hogy bejárta az egész országot, hogy vele érdemes volt vitatkozni, hogy tudása páratlan volt. De az sem véletlen, hogy ma sokkal többen hivatkoznak rá, mint ahányan elmélyülten ismerik írásait. Ha igazán meg akarjuk becsülni őt, nem lábjegyzetben kell említeni a nevét, hanem azt a szellemiséget, utat, becsületos kutatást kell folytatni, amelyhez ő adott példát. Halála negyvenedik évfordulója ne csak a megemlékezés alkalma legyen, hanem munkásságának igaz megbecsülése és továbbvitele a hazai és nemzetközi ciganológia érdekében.

Kríza Ildikó

**Emlékkülés és szoboravató ünnepség
Erdős Kamill halálának negyvenedik évfordulóján
(Gyula, 2002. július 2.)**

Aki jártasságot szerzett a hazai romológiaiában, az bizonyosan egyetért velem, ha azt állítom, hogy Gyula, a gyulai Erkel Ferenc Múzeum (és a rendező társszervek) a cigánykutatás letéteményesei. Azok az előadások, melyek ezen az emlékkülésen elhangzottak, sora hangsúlyozták az egykor Gyulán élt Erdős Kamill szerepét a hazai romológiaiában. A véletlen sodorta Gyulára, s a háborúban szerzett súlyos betegsége lett az oka, hogy éppen e városhoz kapcsolta sorsát, sorsával ciganológiai munkásságát.

A megyei önkormányzat nemzeti és etnikai kisebbségi bizottsága, s név szerint Hevesi József főtanácsos szorgalmazta az esemény megrendezését. Tevékenyen „felhajtót-

*Erdős Kamill szobrának felavatása
Balról jobbra: Kovács József, Rostás Farkas György, Labanczné Milák Brigitta
és az alkotó, Szőke Sándor*

ta” mindazokat, akiknek vélekedése szerint mondanivalójuk lehetett Erdős Kamill munkásságáról. 2002. július 2-án került sor a tanácskozássra a Mogyoróssy János Városi Könyvtárban. A szervezők és a résztvevők dicséretére legyen mondva, hogy az emlékülés napjára az előadások, emlékbeszédek, szoboravatató méltatások kötet formájában is megjelentek.*

Az emlékülés bevezetőjét a szokásos protokoll kezdte vagy sajátította ki. Mindannyian egyetértettünk abban, hogy Gyula (és Békés megye) jól sáfárkodik az Erdős Kamill-i hagyatékkal. Havasi Péter, a helyi múzeum régész igazgatója méltató szavaiból ki kell emelnünk: „Nagy örömmre szolgál, hogy rendkívüli munkáját – jó érzéssel – az első perctől támogatták az Erkel Ferenc Múzeum vezetői, s hasonló megbecsülést nyert tudományos hagyatékának gondozása a későbbi igazgatók által.”

A tulajdonképpeni emlékülés Dankó Imre, az Erdős Kamill-i idők gyulai múzeum-igazgatója *Erdős Kamill*ről megírt s felolvasott előadásával nyílt meg. Az előadó, amint később kiderült, avatott ismerője volt Erdős Kamill életpályájának, s azon belül mindenekelőtt munkásságának. Az autodidakta, súlyosan beteg huszoneves fiatalemberről kényszer szülte helyzetében tört ki és kerekedett felül benne a tenni akarás. Párosultak benne a kivételes személyes adottságok és a kedvező élethelyzet, és tegyük hozzá, mellé álltak az ismerősök, barátok is, akik mellesleg a hazai néprajz kiváló művelői voltak, rövid ideig Lükő Gábor, majd a fentebb emlegetett előadó, Dankó Imre. Az ő érdeme az, hogy viszonylag frissen megfogalmazott pályaképet tudott közreadni Erdős

* *Erdős Kamill és a hazai romológia*. Szerk. Bencsik János. Békéscsaba: Békés Megyei Képviselő-testület; Gyula: Four Color Kft. 2002. 142 p.

Kamillról, az 1962-ben, harmincnyolc évesen elhunyt ambiciózus romológusról. Ez az *Ethnographiában* megjelent nekrológ lett a későbbi méltatások, pályarajzolatok, megannyi emlékezés prototípusa.

Az emlékülés előadói sorrendben Bencsik János, Eperjessy Ernő, Gémes Balázs, Kalányosné László Julianna, Kríza Ildikó, Békefi Margit és Martyin Emília voltak. Maradjunk hűségesek önmagunkhoz akkor is, amikor megemlékezünk a szervezés időszakában a sorból kidőlt Gémes Balászról, aki munkássága során mindvégig hangsúlyozta, hogy az Erdős Kamill-i életmű folytatójának tartja magát, s nem véletlenül az általa szorgalmazott és létrehívott szekszárdi Romológiai Kutatóintézet egyik rangos, a kiírt pályamunkákért adható kitüntetéset Erdős Kamill-díjnak nevezte el.

Ebből az alkalomból avattuk föl Szőke Sándor kötegyáni szobrászművész Erdős Kamill-mellszobrát.

A már említett ünnepi kötetet tizenhárom eredeti, Erdős Kamill által készített archív felvétel díszíti. Ezek önmagukban is sugallják azt a világot, melyet felvállalt és munkásságával támogatott.

Bencsik János

Köszöntjük a nyolcvanéves Boross Mariettát

Az 1950-es években feltűnt nagy néprajzos-generáció kiemelkedően sokoldalú tagja, Boross Marietta 1922. augusztus 21-én született Szántódpusztán. Édesapja, Boross Jenő egykori Vas megyei középbirtokos köznemesi családból származott, a 20. század első felében az egyik legjobban képzett okleveles gazdák közé tartozott. A mosonmagyaróvári Magyar Királyi Gazdasági Akadémia után még a bécsi Mezőgazdasági Főiskolát is elvégezte. A két világháború között a tihanyi apátság szántódpusztai uradalmaiban a tóközi gazdaság intézője volt. A cselédséggel való jó kapcsolatát mutatja, hogy neki is osztozott a cselédekből álló bizottság földet. Politi-

kai meghurcoltatása, kitelepítése, majd az állástalanság tönkretette e nagyszerű szakember utolsó éveit. Felesége, Strobenz Gizella bajor eredetű felvidéki cipster családból származott, ősei gyárak alapításában jeleskedtek és rokonságban álltak a Budapestért oly sokat tevő Döbrentei családdal is.

Boross Marietta középiskolai tanulmányait a Sacré Cœurben végezte, ahol többek között elsőrangú idegen nyelvi képzésben részesült. Eleinte a mezőgazdasági tanulmányok érdekelték, 1939-től három évet járt a magyaróvári akadémia növénytermesztési szakára, de oklevelet nem szerzett. 1946-ban kezdte meg tanulmányait a budapesti tudományegyetemen, oklevelet 1950-ben nyert. Ugyanitt tett bölcsészdoktori vizsgát Tálas István professzornál *Magyarországi kertkultúrák* című dolgozatával.

1950–1971 között a Néprajzi Múzeum muzeológusa volt. Eleinte a Gyűjtögetés- és Földművelés-gyűjtemény kezelőjeként e témakörökben az egész ország területén végzett tárgy- és adatgyűjtéseket, különös tekintettel a kertészetre, de tájékozódott a témák-

ban Bulgáriában és Szlovákiában is. A hazai nemzetiségek közül a szlovákok, németek és bolgárok körében végzett kutatásokat. 1962-től a Nyilvántartási Csoport vezetőjeként dolgozott.

Nemcsak jelentős számú tárgyat gyűjtött, de témáiról (méhészet, földművelés, kertgazdálkodás, népművészet, viselet, takács- és kovácsmesterség, népi építkezés, lakáskultúra, idénymunkások és uradalmi cselédek) számos fényképet is készített az Ethnológiai Adattár Fényképgyűjteményének. A múzeum népművészeti kiállításainak rendezésében is tevékeny részt vállalt. 1967-ben megalakult a Néprajzi Múzeumban a Falumúzeum Osztály, amely 1972-től Szabadtéri Néprajzi Múzeum néven önállóvá vált és kiköltözött Szentendrére. Ennek néprajzos munkatársaként 1971–1978 között a Kisalföld tájegység egyik tervezője, gyarapítója volt. Nemcsak magyar, de német lakosságú helységekben is végzett ehhez terepmunkát. Az 1960-as évek második felétől az Országos Műemléki Felügyelőség szervezésében megindult népi műemléki felmérések során mintegy ötven község anyagának feldolgozását végezte el Somogy, Tolna, Baranya stb. megyékben. 1978-ban ment nyugdíjba a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumból.

A Népi Iparművészeti Tanács és a zsűri tagjaként 1956–1978 között, huszonkét éven keresztül tevékenykedett a népi iparművészet megfelelő színvonalának kialakítása és megtartása érdekében.

1978–1991 között a Siótour felkérésére Szántódpusztán dolgozott tudományos főmunkatársként az uradalmi épületegyüttes műemléki feltáró, helyreállító, rekonstrukciós munkálataiban Ágostházi Lászlóval, Lőrinc Zsuzsannával, Szabó Miklóssal együtt. A helyreállított épületegyüttes hasznosítási munkálatai közül elsősorban a cselédlakasenteriórt, a szántódi rév-, pusztá- és mezőgazdaság-történetet bemutató épület hasznosításában, állandó kiállítások elkészítésében és szervezésében vett részt. A fogadó főépületbe képzőművészeti kiállításokat rendeztetett. 1978-ban a zamárdi, 1979-ben a buzsáki tájházak megnyitásánál társrendezőként szerepelt a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum néprajzosai mellett. A néprajzi kiállításokat, a tájházak létesítését állandóan figyelemmel kísérte, gyakran írt kiállításrecenziót, illetve ismertetett tájházakat.

1992-től az Eötvös Loránd Tudományegyetem Germanisztikai Intézetének munkatársa, a magyarországi német csoportok néprajzának előadója. Az egyetem által szervezett néprajzi terepmunkákban is részt vett és folytatta korábban megkezdett német nemzeti-ségi kutatásait a népi építészet, viselet, bútorzat és ikonográfia témákban.

Tudományos gyűjtő és feldolgozó tevékenységének első két évtizedében – részben Tálasi István professzor inspirálására – elsősorban a magyarországi, történeti szempontból is vizsgálva az egész Kárpát-medence kertkultúrájának széles körű feltárására törekedett, ebből írta szakdolgozatát és bölcsészdoktori értekezését. Ebben az időszakban e témakörrel jóformán egyedül foglalkozott. A kutatás kezdetekor az egész művelésrendszerből indult ki, majd a konyhakerti, zöldség-, illetve főzelék- és fűszernövények művelésének részletezésére koncentrált. E témáira később is vissza-visszatért és korábbi eredményeit kiegészítette későbbi szempontjaival. Az 1980–1990-es években idegen nyelveken is megjelentette több kertészeti témájú tanulmányát. A koncentráltan feltárt területek Budapest vonzáskörzete (Fót, Mogyoród, Dunakeszi, Veresegyház), a Dunakanyar, nagyobb vidéki városaink közül Sopron, Győr, Székesfehérvár (káposzta), Kecskemét, Szeged környéke, a Fertő-tó déli részén lévő falvak (kertészet), továbbá Szabolcs, Baranya, Tolna, Békés megye (intenzív növénykultúrák). Az egyes növényfélések közül figyelme középpontjában álltak a dinnye- (Csány), paradicsom- (Rákospalota, Fót), zöldség-, paprika- (Uszód, Cece, Kalocsa), káposzta- (Kecskemét, Szabolcs, Székesfehérvár), hagyma- (Makó), valamint részben még egyes gyümölcsstermesztő körzetek is (pl. egres Ipolytölgyes, Szigetmonostor, Szentendre).

A történeti vizsgálatok eredményeképpen választotta szét a különböző eredetű, egymástól eltérő technikával, eszközanyaggal dolgozó kertészcsoportokat, az ún. parasztkertészeket, valamint a német és a bolgár rendszerben dolgozó szakembereket. Több cikkében elemezte a németkertészek tevékenységét, akik Pesten a 18. század végén céhkiváltságokat is kaptak és öntözéses módszerükkel hatékonyan dolgoztak. A bolgárkertészek tevékenységére hatottak a németek módszerei, különösképpen öntözési technikájukra. A bolgárkertészek megjelenése a 19. század utolsó harmadára tehető. Ők és a parasztkertészek olcsó termékekkel láttak el a városokat, emiatt a nagyobb települések környékéről a németkertészek részben távolabbi vidékekre költöztek, részben az olcsóbb termékek megjelenésével szemben profilváltással – primőrök termesztésével – állták a versenyt. A Kecskeméti környéki homoki zöldségtermesztés nagyarányú fellendülését Boross Marietta a németkertészek letelepedésével magyarázza. Több tanulmányt szentelt a bolgár- és bolgár rendszerű kertészet bemutatásának, a téma kapcsán Bulgáriában is járt tanulmányúton. Sajnos a magyarországi kertészet kutatásában elért, összefoglalt eredményeinek kötetben való megjelentetésével adós még a néprajzi szakma.

A kertészet szempontjából feltárt helységek közül például Rákospalota és Tótkomlós mezőgazdaságának változásáról teljes körű összefoglalást készített. Mint a Néprajzi Múzeum Gyűjtögetés- és Földművelés-gyűjteményének kezelője – híven az intézményben bevált gyakorlathoz – szívesen ismertetett a kertészeti eszközök bemutatásán túl más tárgyi együttest is, mint a nádvágókat és a méhlikásokat.

A paraszti szőlőtermesztés és borászat vizsgálatához elsősorban szőlőhegyi rendtartások közzétételével és ismertetésével járult hozzá (a Fejér megyei Csóri-hegy, a Baglyas-hegy, a zamárdi Kő-hegy).

A népművészet és népi iparművészet iránti érdeklődése kezdetektől végigvonult életpályáján, ezért is vállalkozott örömmel arra, hogy részt vegyen a Népi Iparművészeti Tanács és zsűrije munkájában. De tanulmányai is tükrözik ezt a törekvését. Figyelemmel kísérte a nagyobb népművészeti kiállításokat és recenziókat írt róluk. Foglalkozott a viselet, a bútorkészítés és -festés, a fonás, a takácsmesterség adatainak feltárásával, a magyar népművészetről összefoglaló kötet megírására is vállalkozott. Nemzetiségi kutatásainak jelentősége, hogy elsősorban népművészeti örökségüket mutatta be.

A népi és az uradalmi építészet vizsgálatában is jelentős eredményeket tett az asztalra. Az 1970-es években a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum előkészítő munkálataiban részt vett népi műemlékek felderítésében, a népi építészet és a lakásbelső recens és történeti adatainak gyűjtésében és feldolgozásában is. Írt a szilsárkányi kovácsműhelyről, a tótkomlói és zamárdi tájházról, a nyugat-magyarországi csűrökről, faragott mestergerendákról. Az uradalmi építészettel kapcsolatos eredményei részben Szántódpuszta műemlékegyüttesének történeti elemzésében, részben a Dunántúlon tevékenykedő német kőművesek jelentőségének kiderítésében nyilvánultak meg.

Társadalomtörténeti kutatásokat a nyugat-dunántúli és Fejér megyei summások életére vonatkozó visszaemlékezések és levéltári források feltárásával végzett. Népi kéziratok felderítése is fűződik nevéhez, mint a takácsmesterség titkos műveleteinek ismertetése, valamint egy síógárdi halottas énekeskönyv bemutatása.

Az 1980-as évektől egyre inkább a német nemzetiségek néprajzával foglalkozott. Több kiadást ért meg a hartai bútorkról, a német népviseletekről készített kötetei, több cikke jelent meg a hazai németek szerepéről. A népi és az uradalmi építészetben és még ki nem adott gyűjtései is vannak Szulok mai építészeti értékeiről és más témákról.

1995-ben Európa Nostra-díjat kapott Ágostházi Lászlóval, Lőrinc Zsuzsannával és Szabó Miklóssal együtt Szántódpuszta műemléki helyreállításában végzett munkájáért. 2002-ben a Néprajzi Társaság Pro Ethnographia Minoritatum-emlékérmét adták át neki

a magyarországi nemzetiségek néprajzi kutatásában elért eredményeiért, különös tekintettel a hazai német viselet, építkezés, lakáskultúra körében végzett vizsgálatairért, és a Mosonszentjánosi Kódex feldolgozásáért.

Reméljük, hogy a mostanihoz hasonló jó egészségben és energiával még sokáig él közöttünk és sikerül tartalékban lévő munkáit is megírnia és kiadnia. Gratulálunk!

Knézy Judit

Boross Marietta szakirodalmi munkássága

- 1950 • *Szemtermelés és kertgazdálkodás Rákospalotán*. Szakdolgozat. ELTE Tárgyi Néprajzi Tanszék.
- 1952 • Nagybudapest népművészetének kiállítása Rákospalotán. *Ethnographia* LXIII. 3–4. sz. 467–468.
- 1954 • Népművészeti és iparművészeti kiállítás a Múcsarnokban. *Ethnographia* LXV. 1–2. sz. 280–283.
- Az Országos Néprajzi Múzeum nádvágó-gyűjteménye. *Néprajzi Értesítő* XXXVI. 173–193.
- 1956 • Néprajzi kiállítások. *Ethnographia* LXVII. 4. sz. 648–653.
- A nagybudapesti és pestkörnyéki paradicsomkultúra gazdaságtörténeti és néprajzi vizsgálata. *Néprajzi Értesítő* XXXVIII. 129–161.
- 1957 • Jelzések mezőgazdasági eszközökön Bulgáriában. *Index Ethnographicus* II. 1. sz. 90–96.
- A csányi dinnyetermesztés eszközei. *Néprajzi Értesítő* XXXIX. 257–272.
- 1959 • Adatok a csányi feledinnyések életmódjának és kultúrájának alakulásához. *Ethnographia* LXX. 4. sz. 579–621.
- 1962 • *Fonás*. (Népművészet.) Budapest: Képzőművészeti Alap. 37 p.
- A takácsmesterség „titkosabb műveinek” leírása Sióagárdról. *Ethnographia* LXXIII. 2. sz. 324–337.
- 1963 • A kecskeméti homoki zöldségtermesztés. *Ethnographia* LXXIV. 2. sz. 202–229.
- Méhlikások a Néprajzi Múzeum gyűjteményében. *Néprajzi Értesítő* XLV. 35–80.
- 1964 • Női népviseletek Rákospalotán. *Rákospalotai Múzeum Évkönyve* I. 77–106.
- 1965 • *Magyarországi kertkultúrák néprajza*. Egyetemi doktori disszertáció. Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattár, 8799.
- Zöldségtermelés a Fertő tó déli partján. Adatok Hegykő, Fertőhomok és Hidegség zöldségtermeléséhez. *Soproni Szemle* XIX. 4. sz. 308–322.
- 1966 • Rákospalota férfi népviseletei. *Rákospalotai Múzeum Évkönyve* II. 53–72.
- 1967 • Mezőgazdasági munkásszerződések Nyugat-Dunántúlról (1812–1944). *Néprajzi Közlemények* XII. 1–2. sz. 236–307.
- 1968 • A makói hagymatermesztés eszköze. *Néprajzi Értesítő* L. 127–154.
- 1971 • Milyen lesz a szentendrei falumúzeum? A billogos szilsárkányi kovácsműhely is költözik. *Népművészet – Háziipar* XII. 9. sz. 4–5.
- 1972 • Adatok a Zala megyei mezőgazdasági idénymunkások („sommások”) életmódjának és kultúrájának alakulásához. In *A Nagykanizsai Thúry György Múzeum jubileumi emlékkönyve 1919–1969*. Szerk. H. Kerecsényi Edit. Nagykanizsa. 359–371.
- Helyes nemzetiségi kultúrpolitikánk ékes bizonyossága. A tótkomlói tájház. *Népművészet – Háziipar* XIII. 7. sz. 13.
- 1973 • *Kertészeti építmények, csöszkunyhók*. (Kérdőívek és Gyűjtési Útmutatók, 7.) Budapest: Néprajzi Múzeum; Szabadtéri Néprajzi Múzeum. 12 p.
- Bolgár és bolgár rendszerű kertészetek Magyarországon 1870–1945. A magyarországi piacra termelő kertészetek kialakulásához. *Ethnographia* LXXXIV. 1–2. sz. 29–52.
- Néprajzi filmbemutatók. *Néprajzi Hírek* II. 1. sz. 53–54.

- 1974 • Rákospalota mezőgazdaságának termelés technikája és néprajza. In *Tanulmányok Rákospalota–Pestújhely történetéből*. Szerk. Czoma László. Budapest. 234–261.
- Kovácsmühely Szilárkányból. *Néprajzi Értesítő* LVI. 105–119.
  - Tótkomlós mezőgazdasági fejlődésének vázlata (1828–1959). *A Békés Megyei Múzeumok Közleményei* III. 211–257.
  - Nézzük meg együtt egy 1808-ból való kéziratos könyv illusztrációit. *Művészet* XV. 8. sz. 16–17.
- 1976 • A Moson megyei németek kéziratos énekeskönyveinek illusztrációi. In *Nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferencia. Békéscsaba, 1975. október 28–31.* Szerk. Kósa László, Krupa András. Budapest–Békéscsaba. 104–111.
- Vyvin hospodárskeho systému v obci Rudná 1866–1951. *Gemer* II. 103–144.
- 1979 • Illustrationen der handschriftlichen Liederbücher der Deutschen auf dem Heideboden. *Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen* II. 73–97.
- Scheunen in Nordwest-Ungarn. *Volkskunst* XI. 113–116.
  - Illustrationen handschriftlicher Liederbücher auf der Heideboden (Westungarn). *Volkskunst* XIX. 160–163.
- 1980 • *Ló és lovas a magyar képzőművészetben és Magyar lószerszámok. A Magyar Nemzeti Galéria vendégkiállítása, Szántód-pusztá, 1980.* Budapest: Mahir ny. 35 p. [N. Péntes Évával és Pogány Ó. Gáborral].
- Szántódpuszta. Egy Somogy megyei nagybirtok majorsági épületei és épülettervei a XVIII. és XIX. századból. In *Anyagi kultúra. Tárgyi néprajzi dolgozatok*. Szerk. Knézy Judit. (Somogy Néprajza, 2.) Kaposvár. 231–286.
  - Bulgaren und bulgarisches System im Gartenbau Ungarns. *Acta Ethnographica* XXIX. 121–148.
- 1981 • *A balatonrendi csipke története.* (Szántódi Füzetek, 3.) Budapest. 37 p., 16 t.
- A hartai festett bútorok. In *A II. békéscsabai Nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferencia előadásai. 1980. szeptember 30 – október 2. III.* Szerk. Eperjessy Ernő, Krupa András. Budapest–Békéscsaba. 519–525.
  - Bolgár és bolgár kapcsolatok köréből a bolgár állam megalapításának 1300. évfordulójára. Szerk. Csavdar Dobrev, Juhász Péter, Petar Mijatev. Budapest. 353–376.
  - A hartai bútorfestés. *Élet és Tudomány* XXXVI. 37. sz. 1160–1163.
  - Hartauer Reiterkasten. *Deutscher Kalender* 1982. 73–78.
- 1982 • *A hartai festett bútorok. Bemalte Bauernmöbel von Hartau/Harta.* (Ungarndeutsches Handwerk, 2.) Budapest: Tankönyvkiadó. 295 p.
- *Népművészet. Jegyzet a Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző Intézetnek.* Budapest: Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző Intézet. 129 p.
  - Bäuerliche Bauten in Nordwestungarn. In *Folklorismus. Internationale Arbeitstagung 1., Neusiedl/See 1978.* Hrsg. Edith Hörandner, Hans Lunzer. Neusiedl am See. 43–53.
- 1983 • *Tótkomlós – Szlovák tájház.* (Tájak–Korok–Múzeumok Kiskönyvtára, 135.) Budapest: Tájak–Korok–Múzeumok. 16 p.
- A békési kertkultúra és szőlőművelés. In *Békés város néprajza.* Szerk. Dankó Imre. Békés. 425–449.
  - Der letzte Ziegelbrenner aus Westungarn. *Deutscher Kalender* 1984. 166–169.
- 1984 • *Zamárdi – Szántódpuszta.* (Tájak–Korok–Múzeumok Kiskönyvtára, 151.) Budapest: Tájak–Korok–Múzeumok. 16 p.
- Die Pester deutsche Gärtnerzunft. *Deutscher Kalender* 1985. 206–209.
- 1985 • *Szántódpuszta építéstörténete.* (Szántódi Füzetek, 10.) Budapest: Panoráma. 134 p. [Ágostházi Lászlóval.]
- Lakóházak Szántódpusztán. *Somogy* XIII. 4. sz. 67–70.
- 1986 • *Zamárdi – Szántódpuszta.* (Tájak–Korok–Múzeumok Kiskönyvtára, 151A.) Budapest: Tájak–Korok–Múzeumok. 16 p. [Német nyelvű.]
- Anteil der Ungarndeutschen in der Industrieentwicklung der Manufakturen in den Dörfern. Ihr Beitrag zum wirtschaftlichen und kulturellen Aufbau Ungarns. *Suevia Pannonica – Archiv der Deutschen aus Ungarn* IV. 8–18.
  - Die Pester deutsche Gärtnerzunft. *Suevia Pannonica – Archiv der Deutschen aus Ungarn* IV. 19–27.

- Geschnitzte Meisterbalken bei den Heidebauern. *Deutscher Kalender* 1987. 213–216.
- 1987 • A pesti német kertészceh. In *A III. békéscsabai Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségtudató Konferencia előadásai. 1985. október 2–4. II. Szerk. Eperjessy Ernő, Krupa András.* Budapest. 374–385.
- Napot tett az üveg alá. *Műzsák* XVII. 2. sz. 16–17. [Paraszti üvegeképek.]
- 1991 • Jelek és feliratok a nagybörzsönyi textiliákon. In *Nemzetiség-identitás. A IV. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségtudató Konferencia előadásai.* Szerk. Eperjessy Ernő, Krupa András. Debrecen. 71–73.
- Lang, Johann Anton: *A Mosonszentjánosi Kódex.* Vál. Manherz Károly és – Budapest: Phyteas. 160 p.
- 1995 • A pesti német kertészceh. *Barátság* II. 3. sz. 738–741.
- 1998 • Takácsok a Dél-Dunántúlon. In *Tárgyalkotó népművészet.* Szerk. Bellon Tibor, Fügedi Márta, Szilágyi Miklós. (Jelenlévő Múlt.) Budapest. 207–209.
- 2000 • *Volksrachten der Ungarndeutschen.* Budapest: Germanistisches Institut; Pyteas. 155 p. [Manherz Károlyal.]
- Paraszti „kódexek”. Adatok a Mosoni-síkság („Heideboden”) kéziratok énekeskönyveinek megismeréséhez. *Vasi Szemle* LIV. 2. sz. 212–218.
- 2001 • *Népművészet.* Budapest: Képzőművészeti. 128 p.
- Beiträge zu der Herausgestaltung der herrschaftlichen Ziegelei deutschen Ursprungs in Ungarn. *Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen* XVIII. 7–28.
- 2002 • Die Pester deutsche Gärtnerzunft. In „und Thut ein Gnügen Seinem Amt”. *Festschrift für Karl Manherz zum 60. Geburtstag.* Hrsg. Maria Erb et al. (Budapester Beiträge zur Germanistik, 39.) Budapest. 481–490.

Gáborján Alice köszöntése születésnapján

Kerek évfordulóhoz érkezünk. Ebből az alkalomból szeretettel köszöntöm Gáborján Alice-t, a nagy tudású muzeológust, népviselet-kutatót és kedves kollégát. Életéből, munkásságából kiemelek néhány mozzanatot születésnap meláttaképpen.

Gáborján Alice Nagyváradon született 1922-ben, orvoscsaládban. Mezőtelegden töltötte gyermekéveit és ifjúkorát. Közben szülővárosában elvégezte a nyolcosztályos gimnáziumot. Egyetemi tanulmányai megkezdésekor az anyaországba telepedett át, s Budapesten az Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerzett 1951-ben bölcsészdiplomát, majd ugyanott 1968-ban egyetemi doktori fokozatot néprajzból, a magyar népviselet témakörének összefoglalásával. 1951-ben Miskolcon, a Herman Ottó Múzeumban, majd 1952-ben Budapesten, az Iparművészeti Múzeumban teljesített szolgálatot. A következő évben az akkori Közoktatásügyi Minisztériumban hivatalnokoskodott. 1954-ben került végleges munkahelyére, a Néprajzi Múzeumba. Mivel a magyarországi anyagot tartalmazó Textil- és Viseletgyűjteményben nem dolgozhatott, a múzeum Ázsia-gyűjteményéből számára elkülönített Ázsia-textilgyűjteményt bízták a kezelésére 1965-ben. Ez az anyag is segítette abban, hogy jobban elmélyedjen a magyar viseletek keleti elemeinek vizsgálatában. *Ember és cipő* című vándorkiállításához (1964–1966) a múzeum összes gyűjteményéből válogatott. Nyugdíjas korában, 1981-től 1994-ig már az érdeklődéséhez közelebb álló Textil- és Viseletgyűjteményben dolgozhatott fél munkaidős kutatóként. Többünk íróasztala az övével egy szobában volt. Jólesett, hogy mi, fiatalabak mindig fordulhattunk hozzá szakmai kérdésekkel. Az ő tudásának, személyiségének is köszönhető, hogy valóságos műhelymunka alakult ki akkoriban a gyűjteményben.

Kezdő korában észak-magyarországi községekben végzett terepmunkát. Adatgyűjtéseink és fényképekünk túl viseletdarabokkal gyarapította a Textil- és Viseletgyűjteményt, valamint csizmadia-, tímár- és szürszabóeszközökkel a Mesterséggyűjteményt. 1967–

1968-ban alkalma nyílt gyűjtésre az archaikus kultúrájú, ruházódásában több viselet-történeti régiséget őrző szlavóniai magyar falvakban. Ennek eredményei részben még feldolgozásra várnak. Műveli és magas szintre emelte a történeti tárgyelemzés műfaját. A főúri és a paraszti öltözködés egymásra hatásának vizsgálatával úttörő a hazai kutatásban. Ugyanakkor a Néprajzi Múzeum legtermékenyebb katalógusalkotója, a Textil- és Viseletgyűjtemény első tárgykatalógusát ő készítette el a magyarországi csizmákról. A formai elemzés elvégzésén túl a tárgycsoport technikai és kultúrtörténeti háttérét is kidolgozta (ez a műve csupán folyóiratcikként jelent meg). Később a múzeum elkezdett önálló kötetekben kiadni gyűjteményi katalógusokat. A 2002-ig megjelent hat kötetből három foglalkozik magyarországi viselettémákkal, ezek közül kettőt Gáborján Alice írt. A szorosabb értelemben vett szűrőkkel és a hasonló kelméjű, de más, bonyolultabb felépítésű szűrűjasokkal foglalkoznak ezek a kiadványok, szabásrajzokkal egyedülállóan gazdagon illusztrálva. Hazai és külföldi viszonylatban is ritka az olyan logikus, egységes felosztási alapú (ez esetben szerkezeti szempontra épülő) rendszerezés, mint amilyent Gáborján alkotott katalógusaiban. Az 1977-es szürkiállítás után 2000-ben a *Cifraszűrök* katalógusának megjelenését is kísérte hasonló kiállítás a Néprajzi Múzeumban. A cifraszűrről, a külföldön is legismertebb, „legmagyarabbnak” tekintett, szinte szimbolikus jelentőségű népviseleti ruhadarabunkról nehéz újat nyújtani Györffy István után, de Gáborján tovább tudott lépni. Korábban főként a cifraszűr nevéhez és anyagához fűződő szó- és tárgytörténeti kutatásaival és megállapításaival gazdagította a néprajztudományt. Résztanulmányai után újabb jelentős állomás a katalógus, amelyben a szűrők rátétes és hímzett díszítményeit, színvilágát is alaposabban tanulmányozta, valamint gondos leírásukat adta. 1994-ben nyerte el a kandidátusi fokozatot frissen megjelent szűrűjas-katalógusa és több évtizedes gazdag életműve elismeréseképpen.

Csendes, szerény, háttérbe szorított, visszavonult tudós Gáborján Alice, aki azonban részt vállalt az új nemzedék oktatásában is: az 1980-as években a népviseletekről adott elő az Eötvös Loránd Tudományegyetem néprajz szakosainak. Ez a nagyon fontos témakör azóta is sajnálatos módon elhanyagolt területe a felsőfokú oktatásnak. Gáborján művelődéstörténeti megalapozottságú, vetített képekkel és tárgybemutatókkal kísért tanórái országos viszonylatban is egyedülállóak voltak.

Még további munkás éveket, szép eredményeket kívánok szívből Alice-kának a néprajzkutatók és a magam nevében is, aki sokat kaptam tőle mind szakmailag, mind embe- rileg!

Balogh Jánosné Horváth Terézia

Gáborján Alice szakirodalmi munkássága

Gáborján Alice szakirodalmi munkássága felől a recenziókat is magában foglaló, bővebb tájékoztatást nyújt 1980-ig: *Gáborján Alice műveinek jegyzéke*. (Pre-Ceedings of the Folklore Department / Előzmények és Tervek a Folklore Tanszékről, 46.) Budapest, 1981. A stencilezett kiadvány azonban nehezen hozzáférhető, ezért az abban felsorolt köteteket, tanulmányokat átvettük bibliográfiánkba.

- 1948 • Adatok a tardi „felszúrt” szoknyaviselethez. *Ethnographia* LIX. 1–4. sz. 155–157.
 1955 • A kender feldolgozása és a nyert termék felhasználása a Borsod megyei Tardon. *Néprajzi Értesítő* XXXVII. 109–129.

- 1956 • *Albánia*. Budapest: Néprajzi Múzeum. 15 p. [Kiállításvezető.]
- 1957 • A szolnoki hódoltságkori ásatási lábbelianyag magyar viselettörténeti vonatkozásai. *Ethnographia* LXVIII. 4. sz. 543–574.
- 1958 • Két magyar hosszúszarú lábbelítípus viselettörténeti elemzése. *Néprajzi Értesítő* XL. 37–82.
- 1959 • A Néprajzi Múzeum lábbeligyűjteménye. I. Csizmák. *Néprajzi Értesítő* XLI. 205–282.
- 1960 • Győri lábbeli alakú kerámiaedény. *Arrabona* II. 23–41.
- 1961 • Csizmadiaszerszámok a Néprajzi Múzeum 1960. évi tárggyűjtésében. *Néprajzi Értesítő* XLIII. 85–87.
- 1962 • A magyar módra való bőrkikészítés problematikája. *Néprajzi Értesítő* XLIV. 97–140.
• [Csizmadiaszerszámok és a nagykőrösi tímárműhely felszerelése.] Ad A Néprajzi Múzeum 1961. évi tárggyűjtése. *Néprajzi Értesítő* XLIV. 226–232.
- 1965 • Milyen cipőben járunk. *Élet és Tudomány* 1965. 42. sz. 1989–1991.
- 1966 • A sátorlajújhelyi csizmadia céh 1686-ból származó céhlevele. *Néprajzi Közlemények* XI. 143–153.
- 1967 • Östliche Elemente in der ungarischen Fussbekleidung. *Jahrbuch des Museums für Völkerkunde zu Leipzig* XXIII. 99–112.
- 1968 • Das Los der Tracht in den ungarischen Dörfern in Slavonien. In *X. Sovetuvanje na Etnoložite na Jugoslavija*. Titov Veles. 139–150.
- 1969 • *Magyar népviseletek*. (Magyar Népművészet, 3.) Budapest: Corvina. 69 p., 48 t.
• *Ungarische Volkstrachten*. (Ungarische Volkskunst, 3.) Budapest: Corvina. 72 p., 24 t.
• *Hungarian Peasant Costumes*. (Hungarian Folk Art, 3.) Budapest: Corvina. 66 p., 24 t.
• *Costumes paysans hongrois*. (Art Populaire Hongrois, 3.) Budapest: Corvina. 74 p., 24 t.
• A szlavóniai magyar falvak női viselete összetételének és alakulásának néhány jellegzetessége. *Ethnographia* LXXX. 2. sz. 175–195.
- 1970 • Adatok a szűr kialakulásához. *Ethnographia* LXXXI. 2–4. sz. 467–490.
- 1972 • Három magyar népi posztóruha. *Néprajzi Értesítő* LIV. 47–68.
- 1973 • *Palóc népviselet kutatása. Kérdőív*. (Palóc Kutatás – Módszertani Közlemények, 19.) Eger: Heves Megyei Tanács. 25 p.
- 1974 • *Magyar népviseletek*. (Magyar Népművészet, 3.) Budapest: Corvina. Második kiadás. 69 p., 48 t.
- 1975 • A magyar szűr eredetének kérdéséhez. *Néprajzi Értesítő* LVII. 155–187.
- 1976 • Magyar népviseletek. In *Népművészeti Akadémia. I. Néprajzi előadások*. Szerk. Varga Marianna. Budapest. 123–153.
• Magyar népviseletek. Kísérlet egy összefoglalásra. *Néprajzi Értesítő* LVIII. 3–140.
• „Be van az én szűröm ujja kötve”. *Műszak* V. 4. sz. 14–15.
- 1977 • *Népviseletek. I. Szűr*. Néprajzi Múzeum 1977. október. Budapest: Néprajzi Múzeum. 16 p., 20 t. [Kiállításvezető.]
• [Hozzászólás a palóc viseletkutatásról.] *Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve* III. 23. sz. 62–64.
• Gránátalma. *Az Élet és Tudomány Kalendáriuma* 1977. 212–213.
• Szűr. *Az Élet és Tudomány Kalendáriuma* 1977. 306–307.
• „Felhajtom a szoknyám szélét”. *Műszak* VI. 1. sz. 32–33.
- 1979 • Adatok a horvát-szlavóniai magyar falvak női viseletéhez. In *Népművészeti Akadémia. III. Néprajzi előadások*. Szerk. Varga Marianna. Budapest. 115–127.
• On the Origin of the Hungarian Szűr. *Acta Ethnographica* XXVIII. 1–4. sz. 375–414.
• Bemerkungen zur Frauentracht einiger ungarischer Dörfer in Slawonien. *Osjecki zbornik* XVII. 417–433.
• Századok divatja. *Élet és Tudomány* 1979. 14. sz. 431–434. [Gyerkő Tiborral], 19. sz. 589–591., 22. sz. 690–692. [Gyerkő Tiborral], 23. sz. 723–725., 25. sz. 780–782., 30. sz. 946–948., 34. sz. 1062–1064., 40. sz. 1256–1259., 50. sz. 1584–1587.
- 1984 • Színek jelentése a magyar népviseletekben. In *Folklór, életrend, tudománytörténet. Tanulmányok Dömötör Tekla 70. születésnapjára*. Szerk. Balázs Géza, Hála József. Budapest. 70–86.
- 1985 • *Magyar népviseletek*. (Magyar Népművészet, 3.) Budapest: Corvina. Harmadik kiadás. 69 p., 48 t.

- *Ungarische Volkstrachten.* (Ungarische Volkskunst, 3.) Budapest: Corvina. Második kiadás. 72 p., 24 t.
- Középkori magyar szürkeruhák. *Ethnographia* XCVI. 2–3. sz. 212–250.
- 1987 • Vászon felsőruhák a magyar paraszti öltözetben. In *Arator. Dolgozatok Balassa Iván 70. születésnapja tiszteletére.* Szerk. Balázs Géza, Voigt Vilmos. Budapest. 149–156.
- 1989 • Östliche Züge in der ungarischen Tracht. *Acta Ethnographica* XXXV. 3–4. sz. 195–259.
- 1990 • Keleti elemek a magyar ruházatban. *Néprajzi Értesítő* LXVII–LXX. 1985–1988. 19–53.
- 1991 • Emelkedő elemek. In *A Duna menti népek hagyományos műveltsége. Tanulmányok Andrásfalvy Bertalan tiszteletére.* Szerk. Halász Péter. Budapest. 345–352.
- 1993 • *Szűrűjások.* (A Néprajzi Múzeum Tárgykatalógusai, 1.) Budapest: Néprajzi Múzeum.
- Néhány barokk elem a magyar népviseletekben. *Néprajzi Értesítő* LXXV. 65–83.
- 1996 • Honfoglalás kori elemek a magyar ruházatban, különös tekintettel a magyar népviseletre. *Ethnographia* CVII. 1–2. sz. 189–206.
- Elemente aus der Landnahmezeit in der ungarischen Kleidung mit besonderer Berücksichtigung der ungarischen Volkstracht. *Acta Ethnographica Hungarica* XLI. 1–4. sz. 93–110.
- 1997 • Honfoglalás kori elemek a magyar viseletben. In *Honfoglalás és néprajz.* Szerk. Kovács László, Paládi-Kovács Attila. (A Honfoglalásról Sok Szemmel, 4.) Budapest. 235–249.
- Egy, látványában keleti jellegű, paraszti női csizmatípus néhány barokk eleme. *Néprajzi Látóhatár* VI. 1–4. sz. 389–393.
- 1999 • A tardi „felakasztott” szoknya. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* XXXVIII. 1065–1090.
- 2000 • *Cifraszűrök.* (A Néprajzi Múzeum Tárgykatalógusai, 5.) Budapest: Néprajzi Múzeum. 175 p.
- A pokróc-palást. *Ethnographia* CXI. 1–2. sz. 69–86.

Igaz Mária nyolcvanéves

Amikor Igaz Mária a népi gyermekjátékok összegyűjtésével és népszerűsítésével foglalkozott fiatal szakemberként, az ösztönző gondolat a néphagyományok megmentése, átmentése volt. Ifjúkori munkáinak megjelenése után fél évszázaddal már biztosan láthatjuk, hogy e játékok minél teljesebb továbbadása a folyamatosan megújuló generációk számára messze nem csupán a nemzeti hagyomány tiszteletét érdemlő továbbadása. A kultúra elsajátításának és a kívánatos emberi tulajdonságok kifejlesztésének olyan örömteli módját nyújtja a játékok hosszú sora, széles skálája, amely nem pótolható oktatás útján átadott ismeretekkel, gyakoroltatással. Ez volt a hagyományörző faluban gyermekeskedett Kiss Áron nagyszerű felismerése, és gondolatainak aktualitása napjaink körülményei között nőttön-nő. Igaz Mária is eljutott eddig a felismerésig.

Neve összefonódott a gyermekjáték-kutatással. A Népművészeti Intézetben – amely azóta több ízben megváltoztatta a nevét – fő feladata volt e kedvelt témával foglalkozni. Méltatlan körülmények között kellett az intézetet elhagynia, amikor az az 1950–1960-as évek fordulóján profilt változtatott. Pedagógusként kellett ezt követően elhelyezkednie. Amikor a szakmához próbált visszatérni, olyan munkát keresett, amely hasonló volt a korábban végzetthez. A Néprajzi Múzeumban játékszerek leltárcéduláinak kiegészítésére vállalkozott, e méltatás írója ekkor került vele munkakapcsolatba, és ismerte meg az aggályosságig alapos, minden részletre kiterjedő munkamódszerét. A Tudományos Ismeretterjesztő Társulatnál is vállalt szervezőmunkát. Néprajzos muzeológus szakemberként a váci, akkori Vak Bottyán Múzeumban sikerült méltó munkakörhöz jutnia, ahol igazgatói rangban dolgozott. Itt alkalmat nyílt kedvelt témájához visszanyúlni: emlékeztető kiállítást rendezett a Nemzetközi Gyermekév alkalmából, amelyben a já-

téknak is tág tere nyílt. Aktív munkavállaló voltának lezárulása után is végzett mintaszzerű gyűjtőmunkát és publikált is a játék témaköréből. Az 1987-ben megalakult Kiss Áron Magyar Játék Társaságnak elnökségi tagja lett. Működését a társaság Kiss Áron-díjjal ismerte el.

Nem egyetlen témája pedig a játék Máriának, csupán a legkedvesebb. Szarvaskő településéről írott korai dolgozatát mint fontos munkát Tálasi István professzor az egyetemi órákon évről évre változó hallgatói figyelmébe ajánlotta. Kresz Máriával együtt közreadott rendszertana a kerámiaedények típusairól kikerülhetetlen alapl mű marad. Az utóbbi években a városvédőkkel is együttműködik, visszatért életébe a fiatalkori cserkészkapcsolat. Küzd a médiában megjelenő, a gyermekekre ártalmas erőszak ellen, és szeretné, ha elérné rég nem kapható játékgyűjteményei, -tanulmányai újrakiadását. Nagy szükség is lenne rájuk, nemcsak a szűken vett szakmában.

Györgyi Erzsébet

A nyolcvanéves Dankó Imre köszöntése

Egy ember életében nyolcvan esztendő nagy idő. Egy fél évszázados tudományos kutatói életpálya sem kevés, különösen, ha azt a tudós szakember egy alig több mint másfél évszázada létező tudományág vonzásában tölti.

Dankó Imrét, a címzetes egyetemi tanárt, aki megyei múzeumigazgatóként vonult nyugalomba, egész életében három cél vezérelte: a kutatás, a tanítás és a múzeumügy szolgálata. Ezt a hármasságot, ha úgy tetszik, trichotómiát, amelyet a róla szóló méltatások soha nem hagynak említés nélkül, a tudomány, a néprajztudomány foglalta és foglalja ma is szellemi egységbe. Széles körben ismert interdiszciplináris érdeklődésének és mennyiségileg is imponáló méretű, sok irányba kiterjedő eddigi tudományos, tanári és muzeológusi életművének szálai mind ebbe az irányba tartanak, a néprajz, a szó legtagabb értelmében vett etnográfia fogja őket össze. Etnográfusként állt az egyetemi katedrán – a tanítás ma is fontos része életének –, tartotta előadásait a tudományos és művelődési intézmények pódiumain, néprajzos volt, amikor múzeumokat alapított, szervezett, amikor múzeumi, helytörténeti kiadványsorozatokat indított útjukra, monográfiákat szerkesztett, vagy éppen – ráérő idejében – saját, ma már ezt is meghaladó tétel-számú könyvein, tanulmányain és egyéb írásain dolgozott.

Nyolcvan év az ünneplés mellett a számadás ideje is. Nem szorul elhallgatásra, szépítésre – azt hiszem, éppen Dankó Imre várná ezt el a legkevésbé –, hogy ilyenkor az ünneplés és környezete is visszatekint. Számba veszi az eddigi életút eredményeit, szakmai sikereit és kudarcait, kutat, értelmet keres az elmúlt évtizedek történéseiben, létrehozott alkotásaiban, értékeiben. És nincs nagyobb öröm, ha mind a tisztés korfordulóját ünneplő kolléga, mind a pályatársak úgy ítélik meg, hogy érdemes volt.

Dankó Imre szép jubileumán ehhez nem férhet kétség. Inkább az okoz gondot, hogy mit tekinthetünk e gazdag életmű legfőbb értékeinek. Végigtekintve az általa művelt tudományterületeken, a nagy tematikai gazdagság nehéz feladat elé állít. Választhatnánk az árucserre néprajzát, amely évtizedeken át végigkísérte. Vagy mondjuk a változásvizsgálatot, amellyel Magyarországon megelőzte korát. De hasonló eredményességet találhatunk a népi építkezés, a folklór, a vallásos néphagyomány vagy egyes néprajzi tájak, népcsoportok kutatása területén, nem beszélve más, kisebb, különlegességszámba menő,

úgynevezett „kis” témákról, amelyek észrevételéhez, a bennük rejlő érdekesség, tudományos feladat megtalálásához csakis az ő szemére, fogékonyságára volt és van szükség. Kell-e ékeesebb bizonyíték az általa múzeumi területen létrehozott értékek maradványosságát mellett, mint hogy a tiszteletére rendezett ünnepségen és megjelentetett ünnepi kiadványban valamennyi olyan múzeumnak volt mondanivalója, ahol munkatársként vagy vezetőként élete során megfordult. Ismerve muzeológusi pályafutását, ez igazán nem lebecsülendő teljesítmény. Vagy említhetjük tanári működését is. Egyetemi és tudományos előadásainak könnyed szellemessége, ugyanakkor szigorúsága, igényessége a kollokviumokon, záróvizsgákon maradandó élményt jelentenek mindazok számára, akik ezek részesei lehettek. És folytathatnám a sort az általa alapított, írt és szerkesztett múzeumi évkönyvekkel, sorozatokkal, könyvekkel, szakmai szerelmével, a Balkán néprajzával, bolgár, szerb, bosnyák kapcsolataival. Úgy hiszem, ebben a rendkívüli tematikai és műfaji gazdagságban bárki, aki az életmű áttekintésére vállalkozik, akár maga az ünnepelt is, bőven találhat olyan maradandó értékeket, amelyeket a visszatekintés, a számadás során fel kíván mutatni. Rendet vágni ezek között az értékek között nem a köszöntő feladata, Dankó professzor bizonyára azt mondaná, erre nincs is szükség.

Korunk az ezredfordulón az aktív életet hirdeti. Dankó Imre élete pedig kezdettől fogva ilyen. Még most, nyolcvanvesztendősen is, amikor pedig a testi szenvedések ennek az aktív életvezetésnek nemegyszer kényszerű korlátokat szabnak. Ma is egyre-másra kerülnek ki keze alól újabb és újabb írásai, ma is tartja egyetemi óráit, és részt vesz a tudományos életben. Magam és a magyar néprajztudomány valamennyi művelője nevében kívánom, hogy sokáig tudhassuk őt körünkben jó egészségben és alkotóerőben! Isten áldását kérem életére és további alkotó éveire!

Bartha Elek

Ami minket összekapcsol

Faragó József nyolcvanéves*

Egy hagyománykutató szakmának igazán érdeke, hogy megbecsülje hagyományait. Ez természetesen azt jelenti, hogy magukat a hagyományörzőket, hagyománykutatókat is meg kell hogy becsülje. Ünnepi alkalmakat is kell hogy találjon ennek kifejezésére. Ilyen ez a mostani alkalom.

Több okunk is van ennek az ünnepnek a megrendezésére. Körünkben van a nyolcvanéves Faragó József, 1988-tól a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagja, a Folklore Tanszék egykor vendégprofesszora, aki ünnepi kiadványt kap ebből az alkalmából. Körünkben van Dégh Linda professzor, aki két ünnepség között jár ismét előző munkahelyén, a mi egyetemi Néprajzi Intézetünkben. Nemrég volt Chicagóban, a Chicago Folklore Prize átvételén, amelyet magisztrális mondanévkönyve kapott meg. Innen Debrecenbe megy, ahol az éppen folklórkutató dékántól veszi majd át a díszdoktori oklevelet. Természetesen mindehhez máris gratulálunk! Minden ilyen elismerés egy kis-sé nekünk is szól. (Sajnos már sok évtizedes) tapasztalatból tudom, hogy tanár és diák viszonya mindig a kölcsönösség: egymás sikereinek örülünk, egymás fogyatékosságait

* Elhangzott 2002. november 13-án az ELTE Néprajzi Intézetének könyvtárában, a Faragó József nyolcvanadik születésnapja alkalmából megrendezett ünnepi ülésen.

*Voigt Vilmos köszönti Faragó Józsefet
Balról jobbra: Gazda Klára, Faragó József, Dégh Linda, Voigt Vilmos
(Fotó: Hála József)*

*Bodó Sándor átadja Faragó Józsefnek A Magyar Népi Kultúra Kutatásáért-emlékplakettet
(Fotó: Hála József)*

takargatjuk vagy éppen nagyítóüveggel nézzük és megafonként felerősítve adjuk elő, ám sosem vagyunk közömbösek. Hiszen (különösen egyetemen) egymástól tanulunk a legtöbbet. Most, hogy magam teljes joggal a jelenlevők között ahhoz az „öregek klubjához” tartozom, amely a pálya túlsó részén van, még inkább örülök, ha szakmánk „nagy öregjeit” itt és élőben láthatjuk, köszönhetjük, ünnepelhetjük.

Rossz megoldás az, ha csak haláluk után ismerjük fel a fontos személyiségek értékeit. Még életükben, „egyenesen a szemükbe” kell mondani a megérdemelt dicséretet. (Noha minden ilyen ünnepi alkalom, ünnepi kiadvány egy kissé torzít, „csak a szépre emlékezük” – de ez is hozzátartozik az ilyenkor megszokott hagyományokhoz.) Most örömmel állapíthatom meg, hogy szerencsére nem először ünnepeljük az ünnepelt(ek)et. Faragó József esetében a tárlóban található *Artes Populares*-kötet is jelzi azt, hogy évtizedek óta fejezzük ki munkásságát illető nagyrabecsülésünket. A tárló megtekintését egyébként is ajánlom, olyan ritkaságok rejtőznek itt, mint a *Farkas-barkas*, *A csillag-szemű juhász*, a *Felszállott a páva*. Talán csak a *Rajta, rajta, proletár!* hiányzik, meg néhány újabb kiadvány.

Minthogy Ujváry Zoltán köszöntőjét is nekem kell elmondanom, hivatkozhatok arra, hogy az *Ethnica* hasábjain már megjelentették azt az írást, amely méltatja Faragó Józsefet a nyolcvanadik születésnap alkalmából. Műveinek bibliográfiája köztudottan egész füzetet tölt meg. Azt, hogy még kéziratban mi minden található nála, csak azért nem foglalták még jegyzékbe, mivel reménykedünk abban, hogy ezek közül minél több nyomtatásban is meg fog jelenni.

A következő tudományos program elég sokrétű ahhoz, hogy jelezze, milyen sok témáról is van most mondanivalónk. Megszólal a kortárs, megszólal a következő kutatói nemzedék (mégpedig éppen Kolozsvárról), sőt, megszólal az ezt követő nemzedék, amely már a mi tanítványainkból áll. Hogy ők miként értesültek tőlünk az olyan egyedülállóan következetes és gazdag életműről, mint Dégh Lindáé vagy Faragó Józsefé, talán ebből is kitetszik.

Azzal fejezem be, hogy még ma is – amikor már oly sokan szinte örökké élnek és a nyugalomba vonulás helyett is inkább a „lázás tevékenységbe vonulás” korszakának nevezhetjük a hetedik meg nyolcadik, kilencedik évtizedeket – fontos és irigylésre méltóan szép nap a nyolcvanadik születésnap. Azt réges-régen tudjuk, hogy nemcsak a régi rómaiak, hanem a germánok is külön fontosnak tartották a nyolcas számot. *Acht – Achtung – Achtung geben!* függenek össze ezek. Hát ha még tízszer szorozzuk a nyolcas számot! Akkor bizony „Zehnmal Achtung geben!” lehet jelszavunk, jókívánságunk az ünnepeltnek!

Voigt Vilmos

Ifjabb Kodolányi János nyolcvanadik születésnapjának megünneplése

1922. szeptember 23-án született, ám praktikus okokból csak egy hónappal később, október 22-én a budapesti Néprajzi Múzeum dísztermében került sor ennek szakmai megünneplésére. A Magyar Néprajzi Társaság (amelynek ifjabb Kodolányi János most is működő alelnöke), a Néprajzi Múzeum (amelynek sok évtizeden át munkatársa, majd egyik vezetője volt), valamint az Eötvös Loránd Tudományegyetem Néprajzi Intézete

(amelynek annak idején hallgatója volt, ahol doktorált és ahol mind a Finnugor Tanszék, mind a Folklóre Tanszék keretében oktatott és egyéb tevékenységet mindmáig is folytat) voltak a rendező szervek. Az ünnepi összejövettel Kósa László akadémikus, a Magyar Néprajzi Társaság elnöke vezette, aki ilyen minőségében köszöntötte az ünnepeket. Fejős Zoltán főigazgató múzeumi munkásságát méltatta. Voigt Vilmos egyetemi intézetigazgató az egyetemi kapcsolatokról beszélt. A budapesti egyetem Finnugor Tanszéke nevében Csepregi Márta docens, a Reguly Társaság és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Finnugor Intézete nevében Csúcs Sándor professzor, a társaság elnöke köszöntötte az ünnepeket, hangsúlyozva annak sokrétű finn–magyar kapcsolatait. Mindketten Kodolányi egyetemi órának is hallgatói voltak. Bodó Sándor elnök a Györffy István Néprajzi Egyesület üdvözlését adta át. Lukács László professzor nem csupán a székesfehérvári Kodolányi János Főiskola nevében beszélt, hanem utalt az ünnepeletnek és családjának igazán sokrétű fehérvári kapcsolataira, amely manapság sok intézmény nevében is észrevehető.

Amikor további kedves szavak kíséretében Kósa László átadta a szót Kodolányi Jánosnak, már roskadozott az asztal az ajándékoktól. Az ünnepelet életének tanulságait kezdte elmondani, arra utalva, hogy sok mindennek mára már csaknem egyetlen tanúja maradt. Noha egyetemi tanulmányairól kevesebbet mondott el, legkorábbi múzeumi és kutatómunkáját (Budapesten, a kolozsvári tudományegyetem Néprajzi Intézetében, majd Pécsen, azután ismét Budapesten, a Néprajzi Múzeumban) bővebben méltatta. Ilyenkor derül ki, még mi mindenről kell(ene) kikérdezni idősebb kollégáinkat! Az élettapasztalatok leírására most is felszólítottuk az ünnepelet, aki szerencsére jó memóriával és munkakedvvel van megáldva ahhoz, hogy e felkérésnek eleget is tegyen. Az utóbbi években egyébként sorra jelentek meg általa gondozott, kezdeményezett kiadványok, amelyekben a magyar néprajzi muzeológia, az etnográfiai finnugrisztika klasszikusai kerültek közelebb hozzánk. Kívánjuk, Kodolányi János folytassa az egész magyar néprajztudomány érdekében végzett sokrétű és hasznos munkásságát!

Az összejövettel sokáig, fesztelen légkörben zajlott, és ezen szakmánk egyik doyenje, K. Kovács László is részt vett. Minthogy volt hangos és képes dokumentáció is, az utókor is megtekintheti a szívet-lelket melengető eseményt.

Öt és tíz évvel ezelőtt is ünnepeletük Kodolányi Jánost, ünnepi beszédekkel, tanulmányai bibliográfiájának közlésével a Néprajzi Hírek hasábjain.* Ez utóbbit most kiegészítjük. Azt is megemlíthetjük, hogy édesapja, az író Kodolányi János életéről is egyre többet tudunk, olyan dokumentumok közlése révén, amelyekben éppen fia segítségével is foglalkozott. Úgyhogy – szerencsére – ma sem lezárt ez az életmű.

Közismert, milyen zárkózott Kodolányi személyes és családi életével kapcsolatban, ugyanakkor igazán barátságos és őszinte ember. Ezért külön öröme volt a jelenlevőknek, hogy felesége, Simonyi Livia, aki ugyancsak évtizedeket töltött el szakmánk közéletében, szintén jelen volt, úgyhogy őt is köszönthettük.

Voigt Vilmos

* Voigt Vilmos: Hűség a régi értékekhez. Kodolányi János hetvenéves. *Néprajzi Hírek XXI.* 1992. 1–4. sz. 128–129.; Kodolányi János műveinek bibliográfiája. Összeáll. Mervel Myra. *Néprajzi Hírek XXI.* 1992. 1–4. sz. 129–132.; Vargyas Gábor: A hetvenöt éves ifj. Kodolányi János köszöntése. *Néprajzi Hírek XXVI.* 1997. 1–4. sz. 85–88.; Kodolányi János irodalmi munkássága. *Néprajzi Hírek XXVI.* 1997. 1–4. sz. 88–89.

Ifjabb Kodolányi János szakirodalmi munkássága III.

- 1994 • In memoriam Morvay Péter (1909–1994). *Honismeret* XXII. 3. sz. 100–104. [Hofer Tamással és Bodolay Gézával.]
- Vargha Lászlóra emlékezve. Tanítványok, munkatársak visszaemlékezései. *Téka* 1994. 2. sz. 48–88.
- Fölfelé a hullámvölgyből. Beszélgetés Pertti Torstila finn nagykövettel. *Új Magyarország* IV. 114. sz. 12.
- 1997 • A VI. Magyar–Finn Néprajzi Szimpózium (Pécsvárad, 1997. augusztus 18–23.). *Néprajzi Hírek* XXVI. 60–63.
- 1998 • A néprajz a Finnugor Tanszéken. In *125 éves a budapesti Finnugor Tanszék. Jubileumi kötet*. Szerk. Domokos Péter, Csepregi Márta. (Uralisztikai Tanulmányok, 9.) Budapest. 63–66.
- Hegyi Imre emléktáblája előtt. *Ethnographia* CIX. 1. sz. 386–389.
- Pertti Virtaranta (1918–1977). *Ethnographia* CIX. 2. sz. 708–709.
- A kilencvenéves Keszi Kovács László köszöntése. *Néprajzi Hírek* XXVII. 1–4. sz. 100–102.
- A dohányzás Észak-Euráziában. *Élet és Irodalom* XLI. 9. sz. 8.
- 1999 • Ethnographic Collections of Museums. In *Ethnic Communities, Ethnic Studies, Ethnic Costumes Today*. Szerk. – –. Budapest. 55–59.
- Rácz István halálára. *Néprajzi Hírek* XXVIII. 1–4. sz. 143.
- 2000 • Néprajzi csoportjaink az ezredfordulón. In *Paraszti múlt és jelen az ezredfordulón. A Magyar Néprajzi Társaság 2000. október 10–12. között megrendezett néprajzi vándorgyűlésének előadásai*. Szerk. Cseri Miklós, Kósa László, T. Bereczki Ibolya. Szentendre. 21–32.
- A IX. Nemzetközi Finnugor Kongresszus (Tartu, 2000. augusztus 7–13.). *Néprajzi Hírek* XXIX. 3–4. sz. 37–39.
- Számvetés – etnográfiai és folklórismereteink az ezredvégen. *Néprajzi Hírek* XXIX. 3–4. sz. 61–64.
- Jankó János: *Utazás Osztyájköldre 1898*. Szerk. – –. (Series Historica Ethnographiae, 11.) Budapest: Néprajzi Múzeum.
- Talve, Ilmar: *A finn népkultúra*. Ford. – –. Debrecen: Ethnica.
- 2001 • Veränderungen der Kultur der finnisch-ugrischen Völker. In *Congressus Nonus Internationalis Fenno-Ugristarum. 7–13. 8. 2000., Tartu. VII. Ed. Tõnu Seilenthal*. Tartu. 364–367.
- Néprajzi gyűjtőutak Erdélyben. *Néprajzi Látóhatár* X. 1–4. sz. 479–482.
- *Úton a szibériai atyafiakhoz. Jankó János oroszországi levelei*. Szerk. Hála József, – –. (Documentatio Ethnographica, 16.) Budapest: L'Harmattan; MTA Néprajzi Kutatóintézete.
- 2002 • Karácsony az Ördögárokánál. In *Akkor is karácsony volt (1944)*. Szerk. Dobos Marianne. Miskolc. 134–149.
- Kodolányi János és Finnország. In *Kodolányi János helye és szerepe a magyar irodalomban*. Szerk. Biernaczky Szilárd. Budapest. 116–121.
- Múzeumi néprajzi gyűjteményeink fejlesztése. *Ház és Ember* XV. 281–290.
- Európaiság és magyarság Kodolányi János munkásságában. *Árgus* XIII. 7. sz. 56–60.

A hetvenéves Füzes Endre köszöntése*

Kedves Bandi!

Kedves valamennyien, akik Füzes Endre születésnapjára üdvözlésére megjelentek!

Mivel Cseri Miklósnál jóval régebben ismerem Füzes Endrét, felkért, hogy most, amikor hetvenedik születésnapja alkalmából ünnepeljük a Szabadtéri Néprajzi Múzeum korábbi főigazgatóját, beszéljek róla mint emberről. Mi sem könnyebb, gondoltam, és örömmel vállaltam. Csak utóbb jöttem rá, hogy mennyivel egyszerűbb értékelni valakinek a tényekre, adatokra alapozható, irodalomjegyzékkel illusztrálható tudományos munkásságát, mint bemutatni magát az embert.

Füzes Endrével közel fél évszázada – ha jól emlékszem –, 1964-ben ismerkedtem meg, amikor a balassagyarmati Palóc Múzeum szakmai ellenőrzésére „alászállt a magas minisztérium”, azaz Füzes Endre. A múzeum egyetlen beosztott muzeológusaként behívtak az igazgató szobájába, ahol az igazgató és egy megyei elvtárs társaságában ült a „minisztérium”. Elkérte a gyűjtőfüzetemet, és kikeresett egy olyan megvásárolt tárgyat, amely éppen túl volt a kötelező, hathetes leltározási határidőn – egy istállólámpát –, kérte magát a tárgyat és a leltárkönyvtől kezdve, valamennyi kötelező mellékletet, a leírókartont és a mutatócédulákat.

Csak évek múlva talákoztunk újra, amikor is a világ legtermészetesebb módján letegezett, és kérdezősködött felőlem. Nem amolyan amerikai módra („How are you?”), hanem valóban érdeklődve, és végül segítőkészen megkérdezte: „Miért nem szóltál? Segíthettem volna.” Mindezen kissé elcsodálkoztam, és a „felettes szerv” leereszkedő szövegének véltem mindaddig, amíg a kollégáimtól meg nem tudtam, hogy Füzes Endre valóban segít, ha tud. Aztán megismertem rajongását az akkor még igencsak „pelyhes” kisfia és a komolyzene iránt, és egyre kevésbé a minisztérium képviselőjét, egyre inkább az embert, a barátot láttam benne.

Mint minden ember, Füzes Endre egyénisége is kaleidoszkóp, számos jellemvonásából hol ez, hol az tűnik a szemünkbe. Ki-ki másféle embernek ismerhette meg, de azt hiszem, vannak olyan képek, amelyek mindannyiunk számára egyformán idézik fel Bandi, a kutató, az igazgató, a kolléga, a szerkesztő, a szervező, az „elnök”, a barát alakját.

A könnyed modoráról, örökös viccelődéseiről híres Füzes Endre egyik minőségében, egyik munkakörében sem hazudtolta meg magát. Jó kedvűen, nem a megoldhatatlan feladatok súlya alatt görnyedezve és panaszkodva, hanem mindig derűlátóan kereste a megoldásokat, ugyanakkor megengedő elnézéssel viszonyult munkatársaihoz. De volt egy határ, amely felett következetesen megkövetelte a pontosságot és mindenekelőtt a szakmai hitelességet. Munkájának végeredménye mindig tudományosan megalapozott, megbízható volt.

A pécsi Janus Pannonius Múzeumban eltöltött évei ismeretlenek előttem, de akkor írt tanulmányai alapján nyilvánvaló, hogy beletanult a későbbiekben egyre szélesebben, alaposabban kidolgozott témáiba, megszerezte a múzeumi gyakorlatot, megtapasztalta a múzeumokban előforduló valamennyi nehézséget, és alaposan megismerkedett egy tájegységgel. Tulajdonképpen valamennyi muzeológusnak ilyen alapozással kellene elkezdenie tudományos életét. Baranyáért aztán egy országot kapott cserébe. Adminisztratív munkaköre csak átmenetileg hátráltatta abban, hogy teljes mértékben a kutatásainak élhessen, amelyeket majd az MTA Néprajzi Kutatócsoportjában és a Szabadtéri Népraj-

* Elhangzott 2002. május 6-án a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban, a Füzes Endre hetvenedik születésnapja alkalmából megrendezett ünnepeken.

zi Múzeumban folytathatott, teljesíthetett ki, és amelyek bibliográfiáját a *Ház és Ember* neki szentelt száma közli. Az etnográfusok többsége – de nyilván más tudományágak képviselői is – a saját kutatási területük iránt érdeklődőknek, tulajdonképpen saját kollégáinknak írják tanulmányaikat, és a jól ismert munkatársaktól várják az észrevételeket is. A saját munkájuk iránti figyelmet, a hivatkozásokat keresve mérik fel. Hányszor láttam, hogy egy-egy új könyv megjelenését követően még csak nem is a tartalomjegyzéket, hanem azonnal a bibliográfiát lapozzák fel, vajon nem maradtak-e ki a hivatkozottak sorából. Füzes Endre azok közé tartozik, akik nem csupán a saját teljesítményük elismerését, hanem mások eredményeinek megismerését és továbbadását, általában a néprajzi ismeretek hasznosítását tűzték ki célul.

Néhány évtizede még negyvenezerre becsülték azoknak a számát, akik a népművészet hagyományaihoz visszanyúlva állítottak elő „népi iparművészeti” tárgyakat. Füzes Endre ennek a népes tábornak közvetítette a néprajzi kutatások legújabb eredményeit. Fontosnak tartotta, hogy ez a népes tábor mindennapi munkája vagy éppen szórakozása közben – a lila „gözös” elméletek helyett – a néprajz tényszerű eredményeinek felhasználója legyen.

Hosszú évtizedekig tagja és elnöke volt a Népi Iparművészeti Tanácsnak (NIT), ahol nemcsak az elvi állásfoglalások egyik megfogalmazója lett, hanem – mint aki részt vett/vesz a NIT bírálóbizottságában is – gyakorlati tanácsadóként figyelemmel kísérte, hogy a zsüri elé vitt tárgyak alkotói ismerjék, alkalmazzák is az etnográfusok által felhalmozott ismereteket. Ehhez a széles közönséghez fűződő tevékenysége kibővült a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítványban kapott, népművészetet pártoló feladatával és még magasabb fokon, a Millenniumi Kormánybiztosi Hivatalban végzett munkájával. És akik nem találtak vele közvetlen kapcsolatot a kuratóriumi és szerkesztőbizottságok, a pályázatok, a zsürik, a kiállítások folytán, megismerhették egy-egy szakmai konferencia záróestjén mint az olykor száznál is több résztvevőnek feltálat gulyás szakácsát.

Utoljára az etnográfusok társadalmában betöltött, és szerintem nagyon fontos szerepéről szólok. Füzes Endre tiszteli elődei munkásságát, és segítő figyelemmel fordul az utána jövők felé, híd a generációk között. De híd a különféle érdeklődésű, különféle politikai, vallási és egyéb meggyőződésű kollegák között is, ő a mi katalizátoremberünk. Képes megoldani a keskeny pallón találkozó két kicsi kecske dilemmáját, hogy egyik se pottyanjon a vízbe, hogy mindkettő átjusson a túlsó partra. Szerintem ezzel a képességgel lett Füzes Endre mindannyiunk Bandija. Isten éltesse sokáig!

Flórián Mária

Ujváry Zoltán hetvenéves

A 2002. január 26-án – egy nappal születésnapját követően – a Debreceni Egyetem auditorium maximumában gyűltünk össze, hogy a hetvenéves Ujváry Zoltánt megünnepeljük. Szükség is volt a hatalmas tanteremre, hiszen annyian jöttünk köszönteni, hogy máshol nem fértünk volna el. A sokaság tíz évvel korábban, hatvanadik születésnapján az ugyanebben a teremben tartott együttlétünkre emlékeztetett engem. Arra, hogy a Zoltánt köszöntő-ünnepelő barátok serege nem fogyatkozott, sőt, az újabb tanítványokkal még tovább növekedett. Eltűnődtem az ünnepelt varázslatos titkán, azon, hogy mi az a vonzerő, amely ilyen népes tábort ennyire összetart.

*Voigt Vilmos köszönti Ujváry Zoltánt
(Fotó: Hála József)*

*Viga Gyula és Veres László átadja Ujváry Zoltánnak a születésnapjára összeállított kötetet
(Fotó: Hála József)*

Az ünnepelt tiszteletére rendezett tudományos ülészak nem tett kísérletet ennek a titoknak a megfejtésére, a tudós munkásságának részletes méltatására, miként az más esetekben szokás. De nem is tehetette, hiszen Ujváry Zoltánnak oly kiterjedt a munkássága, hogy megjelent művei címének pusztá felsorolása és annotálása is órákig tartana. Önállóan megjelent opusainak száma (49) felülmúlja a magyar néprajztudomány kiemelkedő egyéniségeit is, az 1955–2002 között írott tanulmányainak száma pedig meghaladja az ötszázat is. Am a róla szóló méltatás nem kerülheti meg azt sem, hogy tudományos munkássága oly sokrétű, hogy csak részletekben lehet bemutatni, miként azt társadalom-néprajzi vonatkozású művein keresztül, példát felmutatóan, a születésnapján ülésszakon Szilágyi Miklós előadásában ismertette.

De nem egyszerű szintén példa értékű, mindannyiúnk által már régóta csodált tudományszervezői ténykedéséről sem szólni. Az általa szerkesztett és megjelentetett tanszéki kiadványsorozatok az iskolateremtő Ujváry Zoltán professzornak olyan eszközei, amelyekben a tanítványok első számypróbálgatásai (szemináriumi dolgozatok, szakdolgozatok) jól megférnek a tekintélyes tudós írásainak társaságában. A kezdő számára ez a megtisztelő együtt szereplés kétségtelenül biztatóan és serkentően hat a továbbmunkálkodásra.

A tudós portréjához hozzátartozik az a pedagógiai készség, amelynek birtokában olyan tanítványok sokaságát indította útjára, akik a magyar tudományos és közéletben már jelentős szerepet töltenek be, önálló műveik száma pedig könyvtárnyi terjedelmű.

A jó barát, akinek szívében oly sokan vagyunk számon tartottak, szintén ritka képességű emberre vall. Hetvenedik születésnapján, a több mint kétszáz résztvevő mind-mind barátként is ünnepelte Ujváry Zoltánt. A tanítványok, akik diplomájuk átvétele után atyai Zoli bácsiként szokták szólítani a Mestert (ezt egyébként ő maga is elvárja), a pályatárs kollégák, Debrecen város művészvilága, számos országon belüli és országhatáron kívüli település polgármestere, egykori adatközlői (akik még élnek), de a szomszéd, a lakását karbantartó mesterember és mások szívesen voltak jelen ezen a találkozón.

Az őt köszöntő rektorhelyettes mondotta: Ujváry Zoltánt az egyetemen úgy tartják számon mint tanszékén a legtöbbet tartózkodó professzort, akinek ajtaja mindenki előtt nyitva áll. Noha időnként szokott panaszkodni, hogy sűrű látogatói miatt nem jut ideje saját munkája végzésére, mégis mindenkit mosolyogva fogad. Talán észre sem veszi, hogy mennyit segít szakmailag, de más emberi dolgokban is a hozzáfutóknak.

Ujváry Zoltán tudományos, szakmai, közéleti és oktatói munkásságát méltatva Balassa Iván tíz évvel ezelőtt jegyezte le: „Átböngészve gondosan összeállított bibliográfiáját, megdöbbenéssel hagyom abba az írást. Önkéntelenül is felmerül a kérdés, miként lehetett ennyi mindent megírni, megszervezni a nem egészen négy évtized alatt? A felelet rá nem könnyű, de mégis megkísérelhető. Először is, szellemi adottsággal párosult halhatlan szorgalom és szívósság kellett hozzá. Ehhez járult még a munkatársak, a tanítványok jó megválasztása, melyhez különleges érzék szükséges, továbbá nagy szervezési készség és annak a meghatározása, hogy az adott időszakban és körülmények között mi az, ami megvalósítható. A felelősségtudat a magyar népi és nemzeti műveltségért, mely a határokon túl is terjed.” E szavak leírása óta tíz év telt el. Művei és barátai tovább gyarapodtak. Úgy vélem, a titok nyitja több az elmondott szavaknál. Ujváry Zoltán olyan karizmatikus ember, akinek személyes varázsa mindannyiúnkra az összetartozás erejével hat. Bár csak sok ilyen tudósa – netán politikusa is – lenne e hazának! Nagy szükség lenne rá!

Isten éltesse hát még sokáig Ujváry Zoltánt!

Domokos Mária köszöntése

Szeretettel köszöntjük a népzene kutató-zenetörténészt, a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézete Népzenei Osztályának vezetőjét hatvanadik születésnapja alkalmából!

Domokos Mária személyes sorsa szorosan összefonódott a 20. századi magyar történelem eseményeivel; talán innét ered az az erős elkötelezettség, bátorság és kitartás, amely tudományos munkásságában is megmutatkozik. 1942-ben született székely szülők gyermekeként Kolozsváron. Kétéves volt, amikor a négygyermekes család a háborús események miatt ideiglenesen Kispetribe költözött, nemsokára azonban menekülniük kellett, így kerültek Szombathelyre. Miután kiderült, hogy édesapját – Domokos Pál Pétert – nemcsak a román hatóságok üldözik, de a magyar politikai vezetés számára is nemkívánatos személy, a család falun próbálkozott a megélhetéssel. Szárászra költöztek, az áttelepült moldvai csángók közé, és hozzájuk hasonlóan földműveléssel foglalkoztak. Ez a helyzet hozta, hogy Domokos Mária már kisgyermekkorában megismerkedhetett a paraszti étellel, a falusi mindennapokkal, kiváló énekes asszonyokkal (akiknek dalait a népzene tudomány éppen abban az időben kezdte megörökíteni). Végül a család Budapestre került, társbérleti lakásba. Itt nőttek fel a gyermekek rendkívül szerény körülmények között. Édesapjuk segédmunkásként, figuránsként, majd később tanárként dolgozott, édesanyjuk zongorázást tanított, Mária első tanára is ő volt.

Középiskolai tanulmányait a Szilágyi Erzsébet Gimnáziumban végezte, amelynek kórusában sok évig énekelt. A budapesti zenetanárképző főiskolán megszerezte a zongoratanári diplomát, majd elvégezte a zenetudományi szakot a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán.

Munkáját az MTA Népzene kutató Csoportjában kezdte, ahol Vargyas Lajos és Olsvai Imre irányítása alatt vált érett kutatóvá, a Kodály Zoltánt követő harmadik népzene kutató nemzedék jeles képviselőjévé. A magyar népzene tudomány legsajátosabb és nemzetközi viszonylatban is egyedülálló vállalkozása a népdalok zenei rendbe foglalt, dallamtípusok szerint csoportosított összkiadása. Ennek a Bartók és Kodály által alapított kritikai forráskiadványnak, a Magyar Népzene Tára sorozatnak a fenntartásában és folytatásában döntő szerepe volt Domokos Máriának, 1974 után ugyanis, amikor a Népzene kutató Csoportot beolvasztották a Zenetudományi Intézetbe, a sorozat sorsa egy időre kérdésessé vált. A hatodik, hetedik és tizedik kötet munkatársaként, a nyolcadik kötet főmunkatársaként, a kilencedik szerkesztőjeként dolgozott, jelenleg pedig a tizenegyedik és tizenkettedik kötet munkálatait irányítja. Feladatát szNárd elméleti megalapozottsággal, széles körű gyakorlati tapasztalatokkal és kiváló szervezőként végzi, szűkös személyi feltételek között, nem megfelelő kutatói létszámmal.

Közreadói tapasztalatainak megszerzését elősegítették családi körülményei is. Mint Domokos Pál Péter leánya, természetes, hogy számos feladatot látott el édesapja zenei tárgyú könyveinek kiadásában (pl. *Hangszeres magyar tánczene a 18. században*; „...édes Hazámnak akartam szolgálni”; *Csángó népzene III.*), legutóbb pedig a *Moldvai magyarság* hatodik, 2001. évi kiadását felügyelte.

Talán édesapjától örökölte azt a képességét, hogy a kedvezőtlen körülményekkel nem törődve a legmagasabb célokat tüzi ki maga elé, és ennek érdekében mozgósítani tudja munkatársait. Kezdeményezésére készült el a *Kodály népdalfeldolgozásainak dallam-és szövegforrásai* című könyv (Budapest, 1984), melyben kollégái, Bereczky János, Olsvai Imre, Paksa Katalin és Szalay Olga is rész vettek. Egyéniségére jellemző, hogy bár a munkákat ő fogta össze és a végső szerkesztői döntéseket is ő hozta, kívánsága szerint a címlapon neve a többi társszerzőével együtt, minden kiemelés nélkül szerepel.

Csoportmunkából született a Magyar–román dallamkapcsolatok Bartók román gyűjteményében című terjedelmes tanulmánya is (1982). Szerkesztésében jelent meg a *Tegnap a Gyimesben jártam... – Gyimes-völgyi lírai dalok* című kötet (Budapest, 1989) Kallós Zoltán és Martin György gyűjtéséből, melyet a példaszerű dallamválogatás mellett a kottaképek lényegre törő tisztasága és a bőséges jegyzetanyag tesz kiválóan használhatóvá. Alapításától kezdve tíz éven át volt a Zenetudományi Intézet évkönyvének, a *Zenetudományi Dolgozatoknak* társszerkesztője.

Domokos Mária különös érzékenységgel kezeli a népzenei lejegyzés és rendszerezés kérdését. Erről tanúskodik többek között a Gépi hangfelvétel és népzenei lejegyzés (1997), valamint a Bartók népzenei rendszerei (1983) című tanulmánya. Kutatói pályájának velejárója, hogy maga is lejegyzések ezreit készítette el, és fejlesztette tovább a Zenetudományi Intézet központi népzenei gyűjteményét az új kéziratos anyag folyamatos rendszerbe illesztésével, új zenei típusok kialakításával és a meglévők további finomításával. Ezekbe a munkákba fiatalabb kutatókat is igyekszik bevonni, betanításukkal nagy türelemmel foglalkozik.

Domokos Mária rendkívül felkészült, széles látókörű kutató, aki biztonsággal kezeli mind a szózhagyománybeli, mind az írott forrásanyagot, és ezek együttes vizsgálatából fontos eredményekre jut. Megmutatkozik ez többek között A Magyar Népzene Tára jegyzetanyagában és A Rákóczi-nóta családfája (1980) című tanulmányában is. Vizsgálódásai magyar zenetörténeti témákra is kiterjednek, általában olyanokra, amelyek a népzenével is kapcsolatba hozhatók. Indítékairól sokat elárul a Néprajz és zenetörténet című Kodály-írás nyomán készített tanulmánya (1983). Foglalkozott 16–18. századi táncdalokkal (Die Tänze der Barkóczky-Handschrift, 1975; a *Magyarország zenetörténete* második kötetének megfelelő fejezetét ő írta, 1990), tanulmányokat tett közzé a verbunkos zenetörténeti emlékeiről (1985, 1990), verbunkos dallamot mutatott ki Schubert *Gitárkvartettjében* (1978), könyvet írt e korszak egyik legkiválóbb zeneszerzőjéről, Lavotta Jánosról (1999).

Családi örökség és személyes érdeklődés fordította figyelmét a moldvai csángómagyarok sorsa és zenei hagyománya felé. A népzenei gyűjtő- és feldolgozó munkán túl Domokos Mária történeti kutatásokat is végzett ebben a vonatkozásban (*Zöld Péter moldvai jelentései*, 1998). Ami pedig a népzenei illeti, legutóbb éppen e tárgykörből jelentek meg munkái: az *Ott hul éltek vala a magyarok...* című, északi csángó folklórral foglalkozó könyv zenei anyagát válogatta és gondozta (2001), továbbá tanulmánya jelent meg a *Hungarian Csángós in Moldavia* című könyvben: The Character of the Csángó Folk Song and the History of its Research (2002). Végül megjelenés alatt áll a Magyar Népzenei Antológia hangzókiadvány-sorozat záró, hetedik albuma, Bukovina és Moldva népzeneje négy cédén magyar–angol kísérettanulmánnyal és a teljes szöveganyaggal (Fono Records). Ez az archív felvételekből válogatott, a Zenetudományi Intézetben készült tudományos összeállítás méltó befejezése lesz a teljes magyar nyelvterület népzenejét dialektusok szerint bemutató nagyszabású áttekintésnek.

További jó munkát és szép eredményeket kívánunk!

Köszöntjük a hatvanéves Hoppál Mihályt*

Lehet, hogy kevesen tudják, de én még az egyetem előtt hosszan azon gondolkoztam, hogy talán festő leszek. Amikor Pestre kerültem, még segédmunkás koromban – mert az egyetem előtt még segédmunkás is voltam egy darabig –, akkor bejártam a főiskolára, és ez egyfajta rendszerességgel megismétlődött, úgyhogy egy idő után én magam is elkezdtem festeni.

Nagy hatással volt rám még – megmondom őszintén – Csete György, akkor még nem annyira híres építész egyik grafikája, és magam is elkezdtem grafikákat készíteni. Ebből az anyagból lett – ami tulajdonképpen félszáz absztrakt festményt jelent – egy kiállítás még egyetemista koromban 1962-ben. Gunda professzor úr nyitotta meg.

Egyfajta életre szóló barátság volt ez a vizualitással.

A *néprajz* nevében benne van a *rajz*, tehát egyfajta képi megközelítés, és ez a képi ábrázolás nagyon sokszor hiányzik még a legjobb cikkekből is. Csak leírást adunk, *etnográfát* ugye, csak pusztá szövegleírások jelennek meg többnyire a néprajzi kiadványokban, és én elhatároztam a legkezdetibb időktől fogva, hogy ha lehet, fényképezni is fogok, és amikor lehetőségem van, akkor filmet is csinálók. Ez a lehetőség 1967-ben be is következett.

Abban az időben Kőlcse-re leutazni félnapos, majdnem egész napos kaland volt, mert bizony este indult a vonat, hajnalra érkeztünk meg, rettenetes sár, hideg volt. Györgyi Erzsébettel mentünk. Ott igyekeztünk – még akkor 16-os fekete-fehér filmen – megörökíteni a kőlcsei betlehem készítését, azt, hogy hogyan viszik, és bizony nagyon kevés lámpával bevilágítva megörökíteni a karácsonyi betlehemhordás szokását. [...]

Igyekeztem minél több filmet, mozgóképet készíteni. Amikor a Néprajzi Kutatócsoport megalakult, az egyik első dolog az volt – akkor még K. Kovács László is ott dolgozott –, hogy beszereztük a filmezéshez szükséges eszközöket. [...]

A néprajzi filmezésnek az a legfontosabb tulajdonsága, hogy lehetőség szerint ne avatkozzunk be. Amennyire csak lehet, hagyjuk érintetlenül magát a szokást, és azt, amit az emberek csinálni akarnak. Semmiféle külön kérést és külön instrukciót nem adunk, csak azt örökítem meg, amit külön kérés nélkül megkapok. Nem nagyon hiszek abban, hogy túlon túl erőltetni kellene különféle kérdéseket, befolyásolni kellene az adatközlőket, az informátorokat, úgyhogy én következetesen ehhez tartom magam mind e mai napig. [...]

A *Lakodalom Kisterenyén* című film története meglehetősen érdekes, mert az ember ugye fiatalon mindent megpróbál, hogyha van egy rögeszméje, tehát többek között, hogy filmet tudjon készíteni.

Néhány barátom a Pannónia Filmstúdióban dolgozott, és ők a helyi KISZ-szervezetet kérték meg, hogy patronálja a munkánkat. Ez olyan jól sikerült, annyi pénzt, illetve gyártási kapacitást sikerült szerezni, hogy két autóval, két teljes stábbal, hangosztállyal, naplóvezető hölgyekkel felszerelve érkeztünk ebbe a kis faluba, ahol egy nagyon érdekes lakodalmat sikerült megörökíteni. Tulajdonképpen az egész úgy indult, hogy kaptunk ebből a faluból egy levelet, hogy önáruk hagyományos lakodalom készülődik, nem mennénk-e le forgatni. És akkor beindítottuk a gyártás gépezetét.

* 2002-ben Tari János rendezésében film készült *Utazás kultúrák között – Filmportré a hatvanéves Hoppál Mihályról* címmel, amelyet a Duna Televízió 2002. december 27-én, a Magyar Televízió 2-es csatornája pedig 2003. január 4-én mutatott be. Folyóiratunk a Hoppál Mihály által a filmben elmondottak, a szövegkönyv szerkesztett közzétételével köszönti az ünnepeltet. A filmbevételek [...] jelöléssel utaltunk.

Ez egy bányászfalu, de ugyanakkor van egy hagyományörző népi együttese. Abban az időben volt a „Repülj, páva!” mozgalom, és ebben nagyon sikeresen szerepelt a helybeli együttes, a régi népviseletek még mind megvoltak. [...]

A gyűjtés során tisztáztuk az egész lakodalom menetét, és kiderült, hogy tűzgrás is lesz. Ez megint csak a palóc területekre jellemző népszokás, nagyon régi. Ennek a szokásnak a régiségét bizonyítja, hogy Marco Polo leírásaiban, tehát 12. századi utazásai során a nagy mongol kánok birodalmában őt magát és kíséretét is két tűz között vezették a nagy kán elé, megjegyzem, egy későbbi filmben a sámánok ugyanígy kezdték a Bajkál-tó partján az állatáldozat, a bárányáldozat bevezetését. Nekünk, külföldieknek – de maguknak is – először egy tűzön kellett átlépnünk, ott vezettek keresztül, tehát megtisztítottak mindenféle gonosz szándéktól és rossz befolyástól. Ez a szokás csodálatosan megmaradt a palócoknál.

Hajnalban egy egészen furcsa karneváli jelenettel fejeződött be az egész szertartás. Mindenki maskarába öltözött, férfiak nőknek, nők férfiaknak, és egy hihetetlenül vidám, szamaras kocsin való utazgatással érkeztek el a helyi kocsmába, ahol vaskos tréfák kíséretében voltak csak hajlandók visszaadni a fiatal pártól ellopott párnákat. A párnalopás szokása szintén csak bizonyos területeken található meg a magyar néphagyományban. [...]

1939 júniusában három kiváló néprajzkutató, Gönyey Sándor, Szendrey Ákos és Tagán Galimdsán Pusztafalura mentek gyűjteni. Ők annak idején több mint két hetet töltöttek itt a faluban és a környéken. Mi most, negyven év múlva kamerákkal felszerelve megpróbáltuk az ő útjukat végigjárni. Jegyzeteik, a régi fényképek, a tárgyak, amelyeket akkor gyűjtöttek, ma a Néprajzi Múzeum gyűjteményében találhatóak. Ezek a dokumentumok kitűnő lehetőséget adtak a kezünkbe, hogy tárgyi bizonyítékok alapján nyomon követhessük a négy évtized változásait. [...]

1979-ben egy ötrészes néprajzi dokumentumfilmet forgattunk az Abaúj megyei Pusztafaluban, ott a zempléni hegyek között, ahonnan már az út nem is vezet tovább. A film – ha lehet mondani – még utolsó pillanataiban örökítette meg a hagyományos paraszti életforma jó néhány részletét, jöllehet akkor már a téeszek virágkorát élte a falu.

Most a múlt évben újra visszatértünk, és a téesznek már híre-hamva sincs, persze a régi épületek ott állnak romosan és árván, és az emberek elmondták, hogy mi történt azóta, a rendszerváltás óta. [...]

A néprajztudományban a változásvizsgálatok lényege éppen az, hogy konkrét adatok alapján próbáljuk megkeresni a kultúra változásainak törvényszerűségeit. Azokat a törvényszerűségeket, amelyek egy-egy kisebb-nagyobb, történetileg és társadalmilag együtt élő közösség mindennapi életét és ünnepi szokásait is befolyásolják, meghatározzák.

Több lehetőség adódik ilyenkor. Ezek közül mi három nagyobb területet próbáltunk áttekinteni: az anyagi kultúra, a tárgyi világ törvényszerűségeit, a társadalmi élet és a tudatvilág szabályszerűségeit. A tárgyak vizsgálatánál kiderült, hogy úgy tűnik, mint-hogyha tárgyainkról könnyebben mondanánk le, könnyebben cserélődnek körülöttünk, míg a társadalmi élet szokásai mintha funkciójukat tekintve kevesebbet veszítettek volna korábbi fontosságukból.

Egy-egy lakodalom, keresztelő vagy haláleset alkalmával nagyon-nagyon fontos az, hogy a közösség számára megfogalmazást nyerjen az együvé tartozás tudata. Ezért is jönnek össze annyian ilyenkor, és nagyon sok olyan elemét őrizték meg a régi szokásoknak ebben az új, mai életben, amelyek bizony nagyon-nagyon régi múltra tekinthetnek vissza. [...]

Hoppál Mihály a szibériai Tuvában 1996-ban
(Fotó: Nádorfi Lajos)

Készítettünk egy nagy történeti áttekintést a magyar búcsújáró helyekről, egyáltalán a magyar búcsújárás kultúrtörténetéről, kezdve azon, hogy összegyűjtöttük a legrégebb fényképeket, különösen azokról a helyekről, ahonnan későbből aztán vannak már mozgóképeink. Úgy hiszem, ezzel nagyon jó áttekintést tudunk adni arról, hogy hogyan is változott Magyarországon a búcsújárás képe. Természetesen lehetőségeinket behatárolta, hogy honnan és milyen vidékről találtunk szép felvételeket, de többek között megmentettük az enyészettől Keszi Kovács Lászlónak az 1940-es évek elején készített, néhány perces csíksomlyói dokumentumát, amely megmaradt a háború pusztításai után a Nemzeti Múzeum pincéjében őrzött filmanyagból. [...]

Szegény Diószegi halála után megszerkesztettem a *Shamanism in Siberia* című kötetet, amelynek során szintén érzékeltem azt, hogy Diószegin kívül a többi szerző szinte nem adott képeket.

Tehát meggyőződésemmé vált az, hogy a sámánság él és valahogy el kellene készíteni – még mielőtt teljesen kihalna – a kultúrtörténetét. Be kellene mutatni azokat a képeket, régi felvételeket, amelyek még elérhetőek és megtalálhatóak az archívumokban, és abból összeállítani egy filmet. Szerencsémre a Pannónia Filmstúdió akkori vezetősége e terv mellé állt, és elkészíthettük Jankovics Marcell barátommal *A sámán Euráziában* című munkát.

Ez azért volt érdekes, mert elsőként a magyar néprajzi filmezés történetében az animációt is felhasználtuk a dobokon található jelképek megmozgatására, és ezáltal az egész történetnek adtunk egy vizuálisabb, magyarázó erőt. [...]

Jankovics Marcell nagyon szépen bemutatta a dobok ábráit, azt, hogy a felső, a középső és az alsó világ – ahova a sámánok olyan előszeretettel utaznak az eksztázis

során – hogyan látható, hogyan ábrázolták az altaji és más szibériai sámándobok felületén. [...]

Az 1990-es évek elejétől, tulajdonképpen 1992-től, miután beköszöntött Oroszországban – akkor még persze Szovjetunió volt – a glasznosztj és a peresztrojka, és először lehetett igazán szabadon mozogni Szibériában, akkor volt az első konferencia, amelyet a samanizmusról hirdettek meg.

Ott több kollégával sikerült találkoznom, de még nagyobb szerencsém volt, hogy a Magyar Televízió támogatott egy tervet, nevezetesen azt, hogy készítsünk filmet Diószegi írásai alapján. Így aztán az akkor már meglévő könnyed videotechnikával – és ez teljesen új korszakot jelent a néprajzi filmezés történetében – sikerült megörökíteni valódi szertartásokat, például a nanájok körében.

A legidősebb nanáj sámánasszony bemutatta az ő segítő szellemeik meghívását, vagyis azt a szertartást, amelyen egy nagyon szerény állatáldozattal – egy kakast ölt meg ugyanis ebből az alkalomból – meghívja az ő segítő szellemeit. [...]

Sikerült részt vennünk egy olyan állatáldozati szertartáson, amely szintén évtizedek tiltása és feledése után a helyi sámánok – mert akkor már megalakult a szövetségük is – szerveztek meg.

Három bárányt áldoztak egy teljes napi szertartás során. Az egész délelőtt tizenegy óra körül kezdődött a Bajkál partján, és a tó szellemeinek, a helyi szellemeknek a segítségét kérték a közösség jóléte, gyermekáldás, szerencse és egészség biztosítása érdekében. Kisebb-nagyobb csoportokban külön-külön működtek, külön-külön apró szertartásokat végeztek, és ahogy kiderült, tanították a helybelieket, hogy hogyan kell viselkedni ezen szertartások során. [...]

Még ugyanebben az évben eljutottunk Tuvába is. Tuva Belső-Ázsia szíve, ők maguk úgy is nevezik, hogy ott van Ázsia központja.

Diószegi Vilmos is járt ott, de nekünk nagyobb szerencsénk volt, mert ekkor már az egyik professzor, Kenin-Lopsan, kitűnő folklórgyűjtő megszervezte a helyi sámánok társaságát Dűngür néven. És ugyanezen a néven – ami egyébként a sámándobot jelenti a helyi tuvaiak nyelvén – egy gyógyító központban sikerült megörökíteni a helyi sámánok gyógyítását, azt, hogy az egyszerű emberek jönnek, szinte sorban állnak a folyosón, hogy bejussanak az egyes sámánokhoz, akik megtisztítják őket.

Nagyon érdekes és fontos felismerés volt – mert arról van szó a legtöbb esetben –, hogy nem de facto gyógyít a sámán, hanem megelőzi a bajt. Megtisztítja az embereket a rossz szellemek, a betegségek hatásától, a fáradtságtól. Szóval valahogy a lelki és testi egyensúly megőrzésén munkálkodik. [...]

A sámánságnak van mai városi formája is. Bármennyire is meglepő, Nyugat-Európában egy magyar festőművész, Soós Jóska kialakította egy nagyon érdekes és eredeti formáját a samanizmusnak. Gyógyít, tanfolyamokat rendez, tanítja a fiatalokat, hogy hogyan lehet valaki városi ember léteére sámán, de leginkább fest, és festészetében éppen a régi magyar hagyományokhoz nyúl vissza. A fejfákhoz, a különféle népszokásokhoz, furcsa pásztoralokok jelennek meg művein, olyanok, mint amilyeneket a csobánolásban vagy a mohácsi busójáráson láthatunk. Ezek az alakok Nyugaton hihetetlen erővel hatnak, és az ő festészetének is nagyon fontos, jellemző jegyei.

Ugyanakkor lényegében az 1930-as évek magyar avantgárd hagyományaihoz, egyfajta konstruktivista tradícióhoz is visszanyúl, és ezek nagyon érdekes ötvözete adja képi világát.

Egy furcsa városi sámánfestő. [...]

Eljutottam Mandzsúriába is, és 1996-ban magam készítettem riportfelvételt egy helybeli sámánnal Dzsimin környékén, egy kis faluban kínai kollégák segítségével.

És ez a sámán, hogy bemutassa, milyen is volt egy sámánszertartás, elkezdte hívni az ő segítő szellemeit. Dobolással, teljesen komolyan véve a szertartást, és egyszer csak hirtelen abbahagyta. Amikor megkérdeztem, hogy ezt miért tette – mert persze az ember szívesen filmezne még tovább –, akkor egy nagyon egyszerű választ kaptam. Azt mondta: „Nem lehet a szellemeket csak úgy, minden ok nélkül meghívni, mert azok megjelennek.” És azt hiszem, hogy ez volt a helyes válasz.

Többször jártam Koreában. Nagy tanulságokkal járt, ugyanis kiderült, hogy Koreában, magában a fővárosban, Szöulban régi hagyományokat folytató sámánasszonyok működnek. És van egy szent hegy Szöul kellős közepén, egy nagyon ősi szertartáshely, ahol egymás mellett él a buddhista, a korábbi animista hagyomány, a víz és a tűz tisztelete, és az emberek oda kijárnak minden nap.

Ugyanott, néhány méterrel arrébb samanista szentélyek is találhatóak, amelyekben a sámánok szinte minden nap a helyi embereknek, üzletembereknek olyan szertartásokat végeznek, amelyek során megtisztítják őket, illetve szerencsét, jó üzleti szerencsét várnak nekik. Ezek a szertartások persze nagyon sokba kerülnek, és nagyon látványosak.

Olyan szerencsénk volt, hogy részt vehettünk egy fiatal sámánasszony beavatási szertartásán. Az egyik leghíresebb koreai sámánasszony tanítványává fogadott – és ez külön érdekessége a dolognak – egy Japánból származó fiatal lányt, aki meg akarta tanulni a koreai sámánságot, mert rokoni kapcsolatai Koreához kötötték. [...]

A buddhizmus egyik jellegzetes szektája a zen. A buddhista szerzetesek kolostoraiban a vallási filozófiai elmélyüléshez a meditációt alkalmazzák. Szóltalanul ülnek órákon át, hogy megtisztítsák elméjüket a gondolatoktól és hogy a külvilág minden befolyásolásától távol kerüljenek, és ily módon elindulhassanak a megvilágosodás útján. Koreában találkoztunk egy magyar fiatalemberrel, aki évek óta élte a zen-buddhista szerzetesek életét. [...]

Lehetőségünk nyílt arra, hogy a régi japán sámán hagyományokkal is megismerkedjünk – legalábbis annak egy részével –, és egy helybeli kutató segítségével találkozhatunk két japán sámánasszonnyal is. Az egyikük Itako nevű vak asszony, és ez a jellemzője ennek a típusú sámánságnak, hogy csak vak emberek éneklnek és tartják a hagyományt. Ők azok, akik tovább viszik azt a jóslási technikát, melynek során a hozzájuk forduló emberek elhalt szeretteikkel találkozhatnak. Egyfajta halottlátó szerepkörben működnek Japánban.

A másik, a Komisso típusú sámánasszonyok szertartásai már sokkal inkább át vannak itatva különféle buddhista elemekkel. [...]

Az embert a külföldi kongresszusok után többnyire meghívják előadások tartására. Így aztán eljutottam Finnországba, ahol rendszeresen tartok előadásokat, és a diákok számára az egyik legnagyobb élmény, amikor filmeket mutathat az ember. Ezek azok az alkalmak, amikor igazán meg lehet mozgatni a tanulók fantáziáját, s az egyébként aránylag száraz előadásokat élővé lehet tenni.

Ugyanez vonatkozik arra, amikor egy-egy híresebb egyetem meghívja az embert. Így jutottam el a párizsi Sorbonne-ra. Ott a Magyar Intézetben tartottunk egyszer egy külön filmbemutatót.

Észtországban rendszeresen bemutatom a filmjeimet.

És ezek azok az alkalmak, amikor az emberek rácsodálkoznak arra a tényre, hogy a 20. század végén, a 21. század elején még élő sámánokat lehet találni a világban. Ez azt mutatja – és ezért örülök különösen annak, hogy ezzel a témával foglalkozhatom –, hogy az emberiség igenis megőrzi a régi kulturális értékeket. Még akkor is, hogyha a

gyógyításban esetleg sokkal modernebb technikák is rendelkezésre állnak. A dolog lényege viszont az, hogy lelki gyógyításra is szükségük van az embereknek. [...]

A samanizmus azért fontos – és számomra ez az egyik legnagyobb tanulság a kutatásaimból –, mert az emberek rájöttek arra, hogy a régi hagyományokat nemcsak tisztelni kell, hanem használni is lehet, még a 20. század végén is.

Mintegy öt évvel ezelőtt alakult meg hivatalosan az UNESCO és a magyar kulturális kormányzat segítségével az Európai Folklór Intézet. Ennek az irányítását végzem most ezekben az években, és azon dolgozunk, hogy az UNESCO határozatainak megfelelően megmentsük a hagyományos népi kultúra legfontosabb emlékeit, azokat a folklórértékeket, amelyek veszendőbe mehetnek, és ennek érdekében különféle kiadványokat szerkesztünk.

Kiadunk például nemrégiben egy nagyon szép, csángókról szóló számot abban a folyóiratban, a *Hungarian Heritage*-ben, a *Magyar Örökség*ben, amelyet nemrégiben alapítottunk. Filmeket fogunk készíteni, és kiadunk olyan könyvsorozatot is, amelyben soha korábban napvilágot nem látott szövegek jelennek meg. Így elkészült a magyar néprajzi filmzés történetéről egy kitűnő monográfia, amelyet az Európai Folklór Intézet könyvsorozatában sikerült közreadni. Erről tartottunk egy bemutatót, amelyen Jancsó Miklós és Keszi Kovács László is megjelent.

És azt hiszem, hogy ez az a hagyomány, amelyet szintén tovább kell vinni.

Az UNESCO az utóbbi években rádöbrent arra, hogy nemcsak a megérinthető, a tárgy emlékeket kell megmenteni, hanem az emberiség szellemi kultúrkincsét, a folklórt is. Azokat a hagyományokat, amelyeket éppen a globalizálódó világ veszélyeztet legjobban. Így aztán meghirdettek egy nagyon érdekes pályázatot, amely azt célozza, hogy az emberiség legcsodálatosabb szóbeli hagyományait és folklóráját megmentjük. És az Európai Folklór Intézet ebben az évben, 2002-ben a Bukovinából átszármazott érdi székelyek csobánolás nevű szokásával, karácsonyi betlehemes játékaival pályázott.

Azt hiszem, ez erőt ad az embernek a munkához.

A hatvanéves Kecskés Péter köszöntése

Kecskés Pétert 2002. december 12-én, hatvanadik születésnapján a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban bensőséges házi ünnepségen köszöntötték munkatársai. Először Cseri Miklós, az intézmény főigazgatója üdvözölte az ünnepeltet egybegyűlt egykori és mostani kollégái nevében, majd Flórián Mária mutatta be életútját, a néprajzkutatói pályán eltöltött évtizedek legfontosabb mozzanatait.

„Minden ember életében meghatározó az a hely, ahol született, ahonnan elindult, az a család, amely számára valamilyen társadalmi háttérrel, szellemi légkört biztosított” – ezekkel a szavakkal idézte fel a pályatárs a kezdeteket, a ferences szellemiségű Gyöngyös városa meghatározó eszmeiségét, a család szerepét az indulásban, s az egy életre szóló témaválasztás indítékait: a Mátraalja hagyományos szőlő- és borkultúrájának jelentőségét.

Kecskés Péter 1961-től a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar-néprajz szakos diákja, s diplomáját megszerelve 1966–1969 között az egri Dobó István Vármúzeum munkatársa volt. Innen került a Néprajzi Múzeum Falumúzeum Főosztályára, a szerveződő Szabadtéri Néprajzi Múzeum fiatal gárdájába. A hőskorszak évei következtek, s a múzeumot létrehozó kollégák járatlan úton indultak el: olyan intéz-

*Kecskés Péter a skanzenben megrendezett Borünnepen 1999-ben
(Fotó: Deim Péter)*

ményt kellett szinte a semmiből előteremteni, amelynek tudományos előzményei tulajdonképpen érdemben nem léteztek Magyarországon.

Egyszerre, egy időben történt a tudományos elvek kidolgozása, a nagyszámú épület kiválasztása, erőltetett ütemű lebontása, dokumentálása, az épületek múzeumba szállítása, s hamarosan megkezdődött a kiállítások megvalósítása is. Flórián Mária így emlékezett vissza erre a korszakra: „1969-ben, egykori tájegységemben, a Szatmár tájegységben már állt a kispaládi lakóház, de még nem fejeződött be a többi épület kiválasztása, az objektumoknak nem volt dokumentációjuk, jóformán csak a már megvásárlásra kiszemelt épületek címe volt ismert. Így volt ez valamennyi tájegységben.” Ebben az időszakban Kecskés Péter a felföldi mezőváros tájegységfelelőse volt, ugyanakkor szinte valamennyi tájegység, az Észak-Magyarország, az Alföld, a Dél-Dunántúl épületkiválasztási munkáiban közreműködött, s a Nyugat-Dunántúl tájegység szőlőskertjének kialakítása, a szőlőhegyi építmények kiválasztása is a nevéhez kapcsolódik. Muzeológusi tevékenységének kiemelkedő eredménye a mándoki templom megvalósítása és a bajai tímárház berendezésének befejezése.

A muzeológiai feladatok mellett 1975–1978 között a fiatal intézmény tudományos titkára, 1979–1996 között a Néprajzi Osztály vezetője volt, s fontos szerepet vállalt a szabadtéri múzeum tudományos kiadványainak megteremtésében. Kurucz Alberttel és Balassa M. Ivánnal közösen szerkesztette a *Szabadtéri néprajzi múzeumok Magyarországon* (Budapest, 1987) című összefoglaló kötetet, majd ő szerkesztette a *Szabadtéri Néprajzi Múzeum Szentendrén* (Budapest, 1989) című, valamennyi tervezett és már megvalósult tájegység tudományos igényű bemutatására vállalkozó kiadványt.

Kecskés Péter tudományos tevékenységét elemezve az ünnepi ülésen Flórián Mária hangsúlyozta az észak-magyarországi mezővárosok, a szőlő- és borkultúra kutatásában elért eredményeit, s kitért a néprajzi, a szabadtéri muzeológia témakörében megjelent tanulmányaira, tudományos konferenciákon elhangzott előadásaira. Az 1977–1982 között megjelent ötkötetes *Magyar néprajzi lexikon* közel kilencven, a szőlő- és borkultúra témaköréhez kapcsolódó szócikkeinek szerzőjeként tarthatjuk számon. Az életmű kiemelkedő részének számít Vargha László népi építészeti hagyatékának feldolgozása és gondozása 1984–1991 között. H. Csukás Györgyivel közösen időszaki kiállítást rendezett *Az építés és néprajzkutató Vargha László* címmel, valamint forráskiadványt állított össze a Borsá-völgyi kutatások anyagából (Vargha László: Kide és a Borsá-völgy népi építészete. *Ház és Ember* XI. 1997. 1–107.)

A Magyar Néprajzi Társaságnak 1968-tól titkára volt, majd választmányi tagként, s jelenleg pénztárosként segíti a Társaság munkáját.

A hatvanéves Kecskés Péter számára az utóbbi két esztendőben elérhető közelségbe került az öt útjára bocsátó, egész életét meghatározó vidék, a felföldi mezővárosok kultúrájának múzeumi megvalósítása. A közel negyven év alatt összegyűjtött, a múzeumi raktárakban, adattárakban, a munkaszoba dossziéiban szunnyadó „tudás” végre múzeumi kiállításként születhet újjá. E nagy ívű terv valóra váltásához sok sikert, kitartást és egészséget kívántak az ünnepség résztvevői Kecskés Péternek.

T. Bereczki Ibolya

Kósa László hatvanéves

A hatvanéves Kósa László köszöntése

Elég nehéz kimondani, hogy immár Kósa László hatvanadik születésnapjára is sor kerül. Ennél már csak az volna nehezebb, ha a maga éveiről beszélne a köszöntő. De ahelyett, hogy büslakodnánk az idő gyors repülésén, örülnünk inkább, hogy megértük ezt a napot és köszönhetjük sokunk jó barátját, tanárát, kollegáját.

Mindnyájan, akik együtt jártunk vele egyetemre – ha nem is egy évfolyamra, mert fiatalabbak voltunk –, emlékszünk arra, hogy szinte az első egyetemi naptól kezdve nemcsak érdeklődött tanulmányaink iránt, hanem gondját is viselte az alsóbb éveseknek. Mindnyájunkat kikérdezett, mi érdekel bennünket, mit szeretnénk csinálni, tanácsot adott az egyetemi életbe való beilleszkedéshez, a többünk számára ismeretlen közegben való eligazodáshoz. Biztatott bennünket a gyűjtésre, sokan köszönhattünk neki hasznos tanácsokat erdélyi, felvidéki gyűjtőútjainkhoz, ami nemcsak barátai, jó ismerősei címének átadását jelentette, hanem azt a segítséget is, hogy így könnyebben tudtuk megtalálni a megfelelő helyet és embereket a gyűjtéshez.

Azt hiszem, nemcsak én, hanem évfolyamtársaim emlékében is az akkori egyetemi Néprajzi Intézet barátságos, otthonos környezetként él. Pedig a teremben – a gyönyörű kilátáson kívül – semmi szép nem volt. A barátságtalan székek, a szigorú hosszú asztalok, az üveges szekrényekbe zárt könyvek inkább ridegséget sugalltak. Mégis, a hangulat jó volt, közösségben éreztük magunkat, szeretnünk ott lenni. Mindnyájunknak volt saját fiókja, széke, kulcsa a szobához, reggel bementünk az intézetbe, s onnan jártunk –

vagy nem jártunk – órákra. S a Néprajzi Intézetben eltöltött időnk fontos szereplője volt Kósa László, aki bár csak egy évvel járt felettünk, mégis már akkor sokkal többet tudott nálunk. Úgy emlékszem, kezdetektől fogva volt benne bizonyos atyáskodás irányunkban, és ahogy azóta jobban megismertem, úgy látom, hogy mindig is élt benne az igény, hogy az övéhez hasonló érdeklődésű, gondolkodású emberek sorsát figyelemmel kísérje, vagy – ha erre lehetőség nyílik – irányítsa. Feltehetően ez az igény vitte el a Néprajzi Kutatócsoportból az egyetemre, ahol immár évtizedek óta működik sikeres oktatóként.

Ma tanszékvezető egyetemi tanárként, akadémikusként nemcsak a néprajztudománynak, de a mai magyar társadalomtudományoknak is egyik legmegbecsültebb személyisége. Húszéves korában kezdett el egyetemre járni – mivel a kitűnő érettségi és a sikeres felvételi nem ellensúlyozta a gimnáziumi „vallásos világnézetű” vétót az egyetemi felvételre, s így két évet fizikai munkával töltött el –, s negyven évvel később, születésnapjára tisztelgő kötetek jelentek meg, egyetemi munkatársai az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, néprajzos kollégái a Néprajzi Múzeumban köszöntötték, hogy csak a legfontosabbakat említsen. Hogyan telt el ez a negyven esztendő, minek köszönhette Kósa László nemcsak eredményeit, hanem e megtiszteléseket is?

Ismert fordulat az életrajzokban, hogy a „maga erejéből érte el” azt, amit elért. Igaz ez Kósa Lászlóra is, de a teljes igazsághoz hozzátartozik az indítás is, amelyet a családjától kapott. Ez a szellemiekben igényes, erőt és melegséget sugárzó család olyan biztos világnézeti alapot és erkölcsi értékrendet adott neki, hogy az elmúlt évtizedek gyorsan változó, alkalmazkodásra kényszerítő világában ő mindig az tudott maradni, aki volt, nem változtatott sem az értékrendjén, sem a meggyőződésén.

Tanítványaival folytatott beszélgetésében mondta, hogy „a szegénység olyan értékes tulajdonságokra tanított meg, mint az önkorlátozás, a mértékletesség és a takarékoság”. Ebben a változó értékrendű világban ezek a tulajdonságok ma háttérbe szorulnak, a mindnyájunkat behálózó médiából nem ezeknek az értékeknek a dicsérete hangzik. Mégis tudjuk, hogy ezek a tulajdonságok a szorgalommal, megbízhatósággal s munkaszeretettel együtt voltak azok, amelyek birtokában elérhette, hogy a jelenkori néprajztudomány egyik legfontosabb személyisége váljék belőle.

Érdeklődése, munkássága sokirányú és széles körű. Mégis valójában egy dolog foglalkoztatja: a kulturális örökség. A kulturális örökség különböző, egymással sokszor összefüggésben nem levő elemeit, jelenségeit vizsgálja a történeti szempontokat mindenkor figyelembe vevő kutatásaiban.

A szakdolgozati téma sokaknál hosszú időre kijelöli a kutatás irányát. Kósa Lászlónál nem így történt. Tálasi István javaslatára szakdolgozatát a magyarországi burgonya-termesztésből készítette. Nem sok kedvvel, mert érdeklődéséhez közelebb állt valamilyik néprajzi csoport vagy kistáj elemzése. A Tárgyi Néprajzi Tanszék nagy tekintélyű professzora, Tálasi István azonban korainak tartotta ezt a feladatot egy kezdő kutatónak s ő elvégezte a kijelölt munkát. Dolgozatában a parasztgazdaságok újításaira és a növény-tömegtáplálkozási szerepére helyezte a hangsúlyt. A kisdoktori, majd kandidátusi disszertációvá bővült téma befejezése azt is jelentette számára, hogy a klasszikus tárgyi néprajzi témáknak lényegében búcsút mondott.

Szívesen vett részt a néprajz nagy közös vállalkozásaiban. Ezért gyűjtött nagyon sok kutatóponton a *Magyar néprajzi atlasz* számára, ezért vállalta szívesen a *Magyar néprajzi lexikon* előkészítő-, szervező-, majd szerkesztői munkáit a Néprajzi Kutatócsoportban, ahová az egyetem elvégzése után került. Sok szócikket is írt a lexikonba, de a legnagyobb feladatot a munkálatok megszervezése jelentette. Ezekből a szócikkekből vált önálló, Filep Antallal közös köteté a Néprajzi Tanulmányok sorozatában megjelent *A magyar nép táji-történeti tagolódása*, amely négy kiadást ért meg. 1975-ben kezdődtek

a Néprajzi Kutatócsoportban a Magyar Néprajz előmunkálatai, s Kósa Lászlót a tudománytörténet és a táji csoportok feldolgozásával bízták meg. 1981-ben átment az Eötvös Loránd Tudományegyetem Művelődéstörténeti Tanszékére, s e két témából az évtized végére könyv lett, megírta *A magyar néprajz tudománytörténetét* (1989), valamint a *Paraszti polgárosulás és a népi kultúra táji megoszlása Magyarországon (1880–1920)* című munkát, amely először 1990-ben jelent meg, s az elsőt még két kiadás követte.

Kósa Lászlót leginkább a társadalomtörténet foglalkoztatja. Néprajzusként jól ismeri az elmúlt évtizedek falusi lakosságának kultúráját, ennek a kultúrának és értékrendnek sokszor fájdalmasan gyors széttöredezését, a jótékony civilizációnak a kultúrára gyakorolt, olykor pusztító hatását. Évtizedek óta foglalkoztatják a polgárosodás, a polgári átalakulás kulturális-civilizációs folyamatai is. Ez irányú munkásságából született meg a *Nemesek, parasztok, polgárok* (1996) és a *Hét szilvafa árnyékában* (2001) című kötete, valamint azok a tanulmányok, amelyekben az egyház és társadalom kapcsolatát vizsgálja. Ez utóbbi területen végzett kutatásainak az eredményeit foglalja össze *Egyház, társadalom, hagyomány* (1993) és *A gyulai református egyház története* (1994) című könyve. Számos művelődéstörténeti témáról is írt, így az írásbeliségnek, a törvényhozásnak, a kiszélesedő oktatásnak a paraszti világra tett hatásáról, vagy a fürdőletről, amely számára a „polgári lét egyik jellegzetes, szimbolikus értékű formáját” testesítette meg. *Füredőlet a Monarchiában* (1999) című munkája szinte szépirodalmi igénnyel megírt izgalmas korszak a 19. század végi közép-európai világról, olyan időtöltésről, amely gyakran döntő hatással volt az egyén életére.

„*Ki népei vagytok?*” (1998) című könyvében a magyar néprajzról vallott felfogását foglalja össze. Ez a kötet mintegy szintézise a magyar néprajz területén végzett tevékenységének. Tudományos igénnyel, szakszerűen megírt munka, mintegy továbbfejlesztése az 1973-ban megjelent *Apáról fiúra* című könyvünknek, amely más szinten – a fiatalabb korosztályhoz szólva – összefoglalás a magyar néprajzról. Olyan ismeretterjesztő könyveket is írt, mint például a magyar nép történeti emlékezetéről szóló *Megjártam a hadak útját* (1980), vagy a *Néphagyományunk évszázadai* (1976). Éveken keresztül szerkesztette a Magyar Rádióban a Kis Magyar Néprajz című sorozatot, amely öt-öt percnyi terjedelemben hasznos ismereteket terjesztett. Nem felejtkezhetünk el az általa szerkesztett *A magyarságtudomány kézikönyve* (1991), vagy a *Magyar művelődéstörténet* (1998) című kötetekről sem, amelyek több nyelven megjelentek, s hasznos kézikönyvekké váltak a magyarság kultúrájával foglalkozók számára.

A tudományos kutatás és tanítás mellett Kósa László számos egyetemi és más tudományos testületben is feladatot vállal. A Magyar Néprajzi Társaság elnöke második ciklusban, az *Ethnographia*, az *Acta Ethnographica Hungarica* szerkesztőbizottságának tagja; a mi szakmánk számára ezek a legfontosabb megbízatásai, amelyeket mindenkor igényesen, a tudományszak érdekeit szem előtt tartva teljesít.

Ahogy az ő ifjúkorában A Múlt Magyar Tudósai című sorozatban megírta Herman Ottó életét és munkásságát, úgy reméljük, az ő munkássága is téma lesz egy ambiciózus fiatal kutatonak A Jelen Magyar Tudósai című sorozatban. Reméljük, sok munkát fog még adni az eddigieken kívül ennek a majdani derék ifjúnak, ehhez kívánunk jó egészséget, töretlen munkakedvet, és nem utolsósorban jó kedvet!

Születésnap üdvölet Kósa Lászlónak fogadott hazájából*

A magyar néprajzkutatók között az elsők sorában jelent meg tájainkon a hatvanas évek második felében, és miközben készülő munkáihoz nyersanyagot gyűjtött, az éppen csak kibontakozófélben lévő szlovákiai magyar néprajzi tudományosság akkor fiatal képviselőit szakmai tanácsokkal látta el, a szlovákiai magyar néprajzi tudományosság számára programcikket írt, majd néprajzi-művelődéstörténeti ismeretterjesztő előadásokat tartott országszerte. Mindez persze csak az egyik, számunkra, szlovákiai magyarok számára fontos Kósa László. A másik az a tudományszervező, szakíró, aki az Eötvös Loránd Tudományegyetem Művelődéstörténeti Tanszékének vezetője, a Magyar Néprajzi Társaság elnöke, 1998 óta a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja.

1942. július 17-én született Cegléden. Gyermekkorát Gyulán töltötte, majd az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsésztudományi Karán szerzett diplomát magyarból és néprajzból (1967). Ezt követően a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatócsoportjának tudományos főmunkatársa, majd 1987-től az Eötvös Loránd Tudományegyetem Művelődéstörténeti Tanszékének a vezetője.

Valahol olvastam, hogy a 21. század tudósának, amellet, hogy kiváló szakember, nagyon jó kommunikátornak is kell lennie. Magyarán: tudományos eredményeit el kell hogy tudja adni a nagyközönségnek, meg kell hogy tudja fogalmazni közérthető nyelven azokat az eredményeket, amelyeket előzőleg, illetve párhuzamosan a szakmai nagyközönség számára szaknyelven megfogalmazott. Nos, Kósa László ezen a téren messze megelőzte korát, hiszen a hatvanas évektől rendszeresen tart ismeretterjesztő előadásokat (nálunk talán nincs is olyan város, kisváros, ahol ne fordult volna meg legalább egyszer). Szemerkényi Ágnessel közösen megírta az azóta több kiadást megért, *Apáról fiúra* című, jobbára az általános iskolás korú gyerekeknek szánt néprajzi ismeretterjesztő összefoglalást (1973). Inkább a középiskolás korosztálynak szól a *Hagyomány és közösség* című áttekintése (1984), illetve a művelt nagyközönségnek a *Néphagyományunk évszázadai* című gondolatébresztő nagy esszéje (1976). Alapvetően szintén ismeretterjesztő jellegű, bár a szakmai nagyközönség számára is számos új szempontot felvető munkája a *Ki népei vagytok? – Magyar néprajz* című áttekintése (1998). Hosszú éveken át, Ortutay Gyulától átvéve szerkesztette-szervezte a Magyar Rádió *Kis magyar néprajz* című előadás-sorozatát, amelynek keretében megszólalási lehetőséget nyújtott a magyar szakma szinte valamennyi jelentősebb képviselőjének. A méltán népszerű sorozat legsikerültebb darabjai két külön kötetben is megjelentek később.

Kezdetben agrárnéprajzzal foglalkozott, e témából írta kandidátusi értekezését is (*A burgonya Magyarországon*, Budapest, 1980), majd fokozatosan a magyar nép táji-történeti tagolódásának kérdései felé fordult. Először a *Magyar néprajzi lexikon* ilyen tárgyú, Filep Antallal közösen írott szócikkeit gyűjtve egybe, azok elé elméleti-módszertani megközelítésű tanulmányt írva jelentkezett a témával (*A magyar nép táji-történeti tagolódása*, Budapest, 1975), majd később, az azóta három kiadást megért, a *Paraszti polgárosulás és a népi kultúra táji megoszlása Magyarországon (1880–1920)* című nagydoktori értekezésében tért vissza a témához, néhány saját korábbi megállapítását is korrigálva (Budapest, 1990). Miután/miközben megírta a magyar néprajz tudománytörténetét (1989), részben nyilván a néprajz paradigmaváltására is reagálva, érdeklődése fokozatosan a társadalomnéprajz, illetve a művelődéstörténet felé fordult. Ennek eredménye egyebek között az általa szerkesztett *Magyar művelődéstörténet* (Budapest, 1998), illetve a *Füldölet a*

* A cikk eredeti közlése: Kósa László hatvanesztendő. *Új Szó* 2002. (júl. 17.) 6.

Monarchiában (Budapest, 1999), továbbá a magyar kisenemesség művelődéstörténetét és társadalomnéprajzát taglaló szintézise (*Hét szilvafa árnyékában*, Budapest, 2001).

E sorok írója éppen negyed évszázada ismeri az ünnepeltet. Akadémiai dolgozószobájában találkoztunk először, amelyet akkor, ha jól emlékszem, az azóta elhunyt Tárkány Szűcs Ernővel közösen használtak. Éppen csak kezdő egyetemista voltam akkor, tele ambícióval, s a vajdasági Klamár Zoltán barátommal – aki már korábban is ismerte – látogattuk meg. Kósa elvégzendő kutatási feladatok tucatjait sorolta elő akkor nekünk, felváltva jugoszláviai és szlovákiai helyszínekkel. Még ma is élénken emlékezem arra a megdöbbenet csodálatomra, amely aprólékos helyismeretének szólt. Akkor még nem tudtam, hogy a hatvanas évek végétől – szinte fogadott hazájaként – járja rendszeresen a szlovákiai magyar tájakat, személyes kapcsolatokat épített ki, 1968-ban az *Irodalmi Szemlében* megjelentette a szlovákiai magyar néprajzi kutatás programját, s hogy már dolgozik a később, *Rozmaringkoszorú* címen a Madách Kiadó gondozásában megjelentetett népköltészeti gyűjteményén, amely a szlovákiai magyar tájak szöveges folklórájába ad betekintést (1979). Bennünket, az akkor Budapesten tanuló szlovákiai magyar néprajz szakos hallgatókat arra biztatott később, hogy a gömöri Vály-völgy monografikus igényű kutatását végezzük el. Ez – B. Kovács István szervezőmunkájának köszönhetően – néhány éven belül, ha nem is monografikus igénnyel, de megvalósult, s évek múlva a debreceni egyetem Gömör Néprajza című sorozatában meg is jelent. Nyilván nem véletlen, hogy B. Kovács István tovább is folytatta Vály-völgyi kutatásait, és már a rendszerváltás után a Csehszlovákiai Magyar Néprajzi Társaság Népismereti Könyvtár című sorozatának első darabjaként megjelentethettünk egy újabb Vály-völgyi kötetet. Kósa László azóta is jelen van a szlovákiai magyar tudományos életben. Tanácsaival, a Tudományos Kollégiumban elvállalt tagságával ott bábáskodott a Fórum Társadalomtudományi Intézet Etnológiai Központjának kialakításában, kiadványainkba készséggel ad kéziratot, ajtaja mindig nyitva áll a szlovákiai magyar néprajzi tudományosság képviselői előtt. Ezúton is szeretnénk a ma hatvanadik életévét betöltő Kósa Lászlónak erőt, egészséget, töretlen munkakedvet és további eredményeket kívánni, innen, fogadott hazájából tisztelettel!

Liszka József

Generációs köszöntő Kósa Lászlóhoz*

Kedves Laci!

Mind tanszékünk, mind az Eötvös Loránd Tudományegyetem Néprajzi Intézete és természetesen a magam nevében is őszinte örömmel gratulálok hatvanadik születésnapod alkalmából. Kívánjuk szakmánk érdekében kifejtett tevékenységed további sikeres folytatását!

Az utóbbi években sorozatosan voltak és vannak hasonló rendezvények, amelyek ismeretében két körülmény mindenképpen feltűnik a szemlélőnek. Egyrészt szakmánk széles köre, és minden különbség ellenére is összetartozása válik nyilvánvaló tényné.

* Elhangzott a Györfly István Néprajzi Egyesület, a Magyar Néprajzi Társaság és a Néprajzi Múzeum által 2002. szeptember 20-án a Néprajzi Múzeumban megrendezett, a hatvanéves Kósa Lászlót köszöntő tudományos konferencián.

Minden ünnepség és jubileum a másikat erősíti, mindannyiunk ünnepe. Másrészt jól látszik, hogy nemzedékek folytonosságáról beszélhetünk. Mint akik együtt is tanultunk, majd aztán Te ahhoz az évfolyamhoz tartoztál, amelynek legelőször tarthattam én is órát, nyilván mindketten úgy gondoljuk, hogy professzoraink nemzedéke után már egy kissé más volt akkor még fiatalabb tanárainké. Mára biztosan tudhatjuk, hogy mondjuk Andrásfalvy Bertalan, Ujváry Zoltán, Hoffmann Tamás és Hofer Tamás (hogy másokat ne is említsek) már egy másik generáció: egyszerre folytatás meg újítás is. Szerencsére mindannyian sok vezető funkciót kaptak, kiteljesíthették elgondolásaikat. A mai ünnepen az is ismét nyilvánvaló, hogy ehhez képest is következő generáció is színre lépett. Nemrég ünnepeltük Paládi-Kovács Attila születésnapját, most a Tiédre került sor. A Ti nagyon szerencsés nemzedéketek is elmondhatja magáról: mindent megkapott, felelősséget, feladatokat, pozíciókat és elismerést egyaránt. Persze, a távolabbi utókor tudja majd mérlegre tenni az életműveket és az életvitelt. Azt azonban mi is megállapíthatjuk már, hogy választott szakmánk, a magyar néprajztudomány egésze is folytatódott, sőt, fejlődött e nemzedék vezetése alatt, sőt, a további fejlődés is biztosítva látszik.

Az ünnepen ebben bízunk, ezt köszönjük és ezt köszöntjük!

Voigt Vilmos

*Kósa László köszöntése a Néprajzi Múzeumban
Balról jobbra: Kósa László, Bodó Sándor, Viga Gyula, Borsos Balázs,
Szilágyi Miklós, Mohay Tamás
(Fotó: Gulyás Gergő)*

Levél Kósa Lászlónak*

Kedves László!

Négy évtizedes ismeretség és barátság okán és jogán szívből jövő jókívánságokkal köszöntelek ezen a kerek évfordulón, amelyen, úgy látszik, előbb-utóbb mindannyian átesünk. Megnyugvással tölt el, hogy Te sem kerüld el ezt a határkövet, ami – tapasztalatból mondhatom – nem is tűnne fel annyira magunknak, ha jólelkű környezetünk a megbecsülés jeleként számon nem tartaná, és rá nem döbbsentene az idő múlására.

Sajnálom, hogy az ünneplés alkalmából személyesen nem tehetem meg köszöntő kézszerítésem egy korábban elígért jászföldi honismereti előadás miatt. Jó szívvel és nosztalgiával emlékezem számos együttlétünkre, az egyetemi találkozásokra, a rádióban töltött számos alkalomra a Kis Magyar Néprajz felvételei során, az egykori Néprajzi Kutatócsoportban együtt töltött másfél esztendőre. Örülök, hogy a kutatócsoport évkönyvében egyetlen publikációm a Te szerkesztésedben látott napvilágot.

A mi generációnk volt az, amelyik az egykor létező Budapest–Debrecen ellentétet feledésre készítette. Te mindig a békés együttműködést, a szaktudomány, sőt, az egész magyarság ügyét szolgáló értelmes munkát szorgalmaztad, és mindmáig előttünk jársz jó példával. Azt hiszem, mindannyiunk nevében joggal köszönhetem meg Neked ez alkalomból több évtizedes fáradozásod, amelynek még hosszú ideig tartó folytatásához kívánok sok erőt, egészséget, kedvet és kitartást mindannyiunk okulására és szellemi gyarapodására!

Selmeczi Kovács Attila

„Megszakítatlan láncolatban élünk...”

Kunkovác László hatvanéves

Idén lett hatvanéves Kunkovác László. Az itt következő, vele készült interjúval a néprajzi-antropológiai fotó tiszteelői nevében köszöntjük őt mint a magyar fotóművészet és tudományos fényképezés egyik markáns egyéniségét. Önmaga számára kijelölt nehéz utat jár: sajátos jelenkutatásai során a múlt „jeleit” és nyomait kutatja, hogy azok a jövő számára is megmaradjanak szuggesztív üzenetként, mementókként vagy tudományos „képi szövegekként”, vizsgálható dokumentumokként. Jelenkutatást említ akkor is, amikor az eurázsiai sztyeppövezet tőlünk távoli kis népeinek életét vagy az egykori kultúrák megőrzött emlékeit – sziklarajzokat, köembereket – fényképez. A prehisztorikus emlékek és a hozzájuk kapcsolódó mágikus cselekmények máig élő jelenségeinek összehasonlító vizsgálatakor ugyanis mindkét elem egyenrangú, a kontinuitás a fontos, mert az adott életforma, hitvilág, gondolkodás megőrzi a tradicionális kultúra formáit. A fényképeket kísérő szövegekben hangsúlyozza, hogy a belső lényegi összefüggéseket keresi, amelyek az ökológiai-földrajzi adottságok között élő emberek akkori és mai min-

* Elhangzott a Györffy István Néprajzi Egyesület, a Magyar Néprajzi Társaság és a Néprajzi Múzeum által 2002. szeptember 20-án a Néprajzi Múzeumban megrendezett, a hatvanéves Kósa Lászlót köszöntő tudományos konferencián. A köszöntőlevelet Gráfik Imre olvasta fel.

dennapjait, a megélhetés, az életmód, az élethelyzetek hasonlóságait vagy azonosságait meghatározzák.

Kunkovács László a legendás „széltalpú”, örökké úton lévő: távoli hazai tanyákat és még távolabbi ázsiai (kő)embereket, szent helyeket fölkereső, megszállott fotográfus, aki a 20. századi nagy néprajzkutatók (Györffy István, Gönyey Sándor, Molnár Balázs, Gunda Béla) példáját követve a „közvetlen forrásokot” keresi és örökíti meg.

Egyszemélyes „intézmény”: fotóművész, néprajzi gyűjtő, antropológus, újságíró, expedíciószervező. Ha barátai találkoznak vele, biztosak lehetnek benne, panaszáradatot zúdít rájuk, ami látszólag nehezen érthető, hiszen van olyan hónap, hogy három kiállítása is nyílik, készül a következőre, és könyvei látnak napvilágot.* Kívülről ugyanis a szabadúszó lét nehézségeinek, sőt, gyötrelmeinek dimenziói kevéssé érzékelhetőek, csak eredményei és előnyei láthatóak: az archívumában található háromszázezernyi felvétel, a fotók lenyűgöző tematikai sokszínűsége, a tényleges, kilométerekben mérhető földrajzi „tágasság”, a képekről átsugárzó erő és vitalitás.

1989-ben kapta meg a Magyar Művészetért Díjat, 1996-ban a fotóművészek „nagydíját”, a Balogh Rudolf-díjat, 2000-ben pedig – a nagy erkölcsi elismerést jelentő – Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjét – mégis a további munkák és a „maga mércéje szerinti” célok minél teljesebb megvalósíthatósága izgatja elsősorban, sőt, még inkább az, hogy a megtapasztalt szakmai aránytévésztések veszélyeivel szembesítse az érdeklődőket és a hivatalok mindenkori felelős munkatársait.

A legfájdalmasabb pont a fotónak – a vizualitás eme makacsul létező, mindig megújulni képes és nélkülözhetetlen válfajának – mint műfajnak a háttérbe szorítottsága; napi használatának gyakorisága, statisztikailag igazolható hazai és külföldi népszerűsége ellenére méltatlan szakmai mellőzöttsége, amely Magyarországon bizonyos esetekben a vele foglalkozóknak is hasonló kirekesztettséget, esélyegyenlőtlenséget jelent. Holott „a megörökítés alpműfaja a fotó, nem tudja kiszorítani a film megannyi változata sem, nemcsak azért, mert lényegileg más a funkciója, hanem mert a fotó sokkal tömörebb, szikárabb” – figyelmeztet több ízben. „A dokumentumfotó a valóság hiteles lenyomata, pontos, szavahihető, és ha jól van megcsinálva, drámai, tehát hat az érzelmekre is.”

Gyűlnek tehát Kunkovács László archívumában a „tény-képek” közeli és távolabbi múltunkról, gyökereinkről, és minden – saját helyzetét érintő – keserű tapasztalata ellenére is megingathatatlan abban a hitében, hogy a tudományos fényképezésben átfogóbb látásmódra és módszerekre, „összetettebb embertudományra”, ennek műveléséhez pedig ismét sok kutatóra van szükség, akik a megváltozott korszak követelményeinek szellemében dolgoznak, válaszolják meg a naponta születő kérdések sorát. (Talán egyszer, a távoli jövőben pedig ők majd megérhetik, hogy a tudománytörténet napi gyakorlata és intézményrendszere is „komolyan veszi” a majdnem százhetven esztendeje szolgálatot teljesítő fotográfiát.)

– *Negyvenkét éve fényképez, 1983 óta vannak önálló kiállításai, szám szerint – úgy tudom – csak Magyarországon volt százhatvan, külföldön is húsz. Pontosak ezek az adatok?*

– A kiállításokat nehéz összeszámlálni. Az alkalmi bemutatókat – nyári alkotótáborokon, művésztelepeken stb. és amikor nem készült katalógus, ismertető – nem számítva, valóban ennyi lehet, vagy valamivel több. Jelenleg három állandó kiállításban láthatók a

* *Ősépítmények*. Budapest: Kós Károly Alapítvány. 2000; *Kece, milling, marázsa*. Budapest: Ballasi. 2001; *Kőemberek*. Budapest: Masszi. 2002.

felvételeim: a gyomaendrödi és a boldogi tájházban, a halászati múzeumban Sáregresen, a Rétimajorban. Magyarországon sok rangos helyen – budapesti és vidéki nagy múzeumokban – voltak időszakos kiállításaim. Külföldre most ment ki a tizenharmadik országba, Észtszországba egy nagy kiállítás, a *Magyar pásztorkultúra* című, a balti államokban utaztatja majd a Magyar Intézet. Ez „nagyüzem” – intézményi háttér nélkül. Eddig a következő időszaki kiállításaim voltak: *Élő agrártörténet* (Gödöllő, 1983); *Tiszai barangolások* (Szolnok, 1983); *Ősépítmények* (Szeged, 1984); *Hagyományos halászat* (Baja, 1985); *Pásztoemberek* (Budapest, 1989); *Lhaszától Sigacéig* (Szécsény, 1992); *Kunok Magyarországon* (Almati, 1993); *Táltoserő (sámánok)* (Budapest, 1993); *A mongol Altáj kazakjai* (Budapest, 1995); *A varázslatos Dél-Szibéria* (Budapest, 1996); *Ótörök köemberek* (Budapest, 1997); „*A Hortobágy mellyéke*” (Budapest, 1999); *Jakutföld* (Budapest, 1999); *Puszták, tanyák, faluszélek* (Hódmezővásárhely, 2000); *Bolgár busójárás* (Debrecen, 2000); *Télkergetők* (Kunszentmárton, 2001) és ugyanezek további helyeken. Külföldön a már említett Almatin kívül például Izsevszkben, Moszkvában, Minszkben, Kijevben, Pekingben, Ulánbátorban, Ankarában, Szófiában, Bukarestben, Köpcsényben, Varsóban és Hannoverben állítottam ki a képeimet. Az elmúlt tíz évben „áziáztam”, egy kicsit most az itthoni dolgokkal elmaradtam. Összesen tizen-nyolc népnél voltam gyűjtőúton – csak azt számítva, amire rákésztültem, ahonnan publikálható mennyiségű képet, jegyzetet hoztam haza. Európában a szomszédos országokban, Erdélyben, a Duna-deltánál fényképeztem, például a bolgár busójárást, a maszkokat, erről is vagy kétezer képem van már, ide is többször visszajárok, ebből az anyagból született a *Télkergetők* című kiállításom. Tehát a Balkántól Dél-Olaszorszáig és Ázsiában Kazakisztánban, Dél-Szibéria több országán keresztül a Lénáig, Jakutföldig, Mongóliába, Tibetbe is eljutottam. A publikáció egyik formája a kiállítás, ennek is külön filozófiája van: hogy mire teszek külön hangsúlyokat, azt át kell gondolni. Mindig tematikus kiállításokat csinállok – ez alapműfaj, mint az ismeretterjesztő film: itt nincsenek üresjáratok, feszesebb, mint a vegyes tematikájú kiállítás.

– *Honnan ered ez a tradicionális paraszti kultúra iránti erőteljes érdeklődés? Hiszen Endrődön, a későbbi Gyomaendrődön született egy pedagóguscsalád hetedik gyermekeként.*

– A szüleim, Kovács Máttyás és Uhrin Anna endrödi gazdálkodó családok, népes familiák tagjai voltak. Apámnak sokat köszönhetek, mert polihisztor-műveltségű, tudós hajlamú ember volt, a faluban talán a legolvasottabb. Elemi iskolai tanár volt, komoly könyvtár vette körül, lexikonok, szakkönyvek, *Ethnographiát* is olvasott. Ha kellett, különböző tantárgyakat tanított, később TIT-előadásokat tartott, a csillagászatotl kezdve sokféle előadást elvállalt. Egyszerre volt értelmiségi és paraszti mentalitású, egyik pillanatról a másikra tudott átváltani a paraszti gondolkodásból a másikba. Így nevelték: amikor hazajött nyári vakációra, akkor a nagyapám befogta a napi munkákba. Apám iskolaigazgató lett, de nem az úri középosztály előírásai szerint, hanem gazdálkodóként éltünk. Nálunk az idős pásztorok, drótostótok, szentasszonyok mindig nagy becsben voltak, leültették, megetették, meséltették őket. Apám az egyszerű emberek tiszteletére nevelt. Erről külön feliratban megemlékeztem az állandó kiállításomban is: „Itt születtem Endrődön 1942-ben Kovács Máttyás és Uhrin Anna legkisebb gyermekeként. Közszönöm a szüleimnek, hogy az egyszerű emberek tiszteletére neveltek, mert országvilágjárásaimon bennük találtam meg azokat az értékeket, amelyekre zavarodott korunkban bizton számíthatunk.” Apám racionális gondolkodású volt, anyám meg csupa költészet, mindig énekelt. Anyámék családja vonalán sok művész unokatestvérem van. Mint gyerek állandóan a pusztán kóboroltam, a Körösök ártéri erdeiben, tudtam, hogy a kubikgödörökben mikor lehet halat fogni, melyik madár hol fészkel. A tudományos ér-

deklódést és természetszeretetet tehát otthonról hoztam. Negyedikes elemista koromban például az összegyűjtött madártollakat beragasztottam egy rajzfűzetbe, ennek alapján ki-kerestem a lexikonból, hogy melyik madár tolla, megrajzoltam a madarat, beazonosítottam, hogy hová való az a toll, kiírtam, megtanultam, mi a madár latin neve, még ma is tudom. Mindig tudományos könyveket kértem karácsonyra nőveremtől, aki Pesten az antikváriumban megvette. Másrészt, mivel a szüleim is legkisebb gyerekek voltak, ez nagy generációelcsúszást jelentett, ezért a 19. századi tradíciók elevenen éltek a családi szájhagyományban. Apám nagyapja negyvennyolcas huszár volt. A világosi fegyverletétel után parasztruhában, a Tisza és a Körös mentén, halászkunyhótól halászkunyhóig rejtőzködve jött haza, ami eltartott fél évnél tovább, de ekkor már nem volt katonafogdosás. Megúsza, hogy Tiroloba vigyék, mint másokat.

– *Mióta fényképez és kik voltak a mesterei?*

– Az iskoláimat nem úgy végeztem, ahogy kellett vagy szerettem volna, hanem amint akkoriban lehetett – és ez nagy különbség. Nagyszüleim földjei miatt osztályidegenek lettünk, úgy nézett ki, hogy a nyolcadik osztály után nem tanulhatok tovább, mehetek a tészbe vagy segédmunkásnak, pedig kitűnő tanuló voltam világleletemben. 1950-ben, amikor apámnak járni kellett volna a falut („Maga minnek jár templomba?” stb.), ő ezekre már nem vállalkozott, lemondott igazgatói rangjáról, attól kezdve megtűrt tanár lett. De széles körű műveltsége volt, ha helyettesíteni kellett, akkor bármilyen tantárgyat tanított, és sokat dolgozott, így tudta magát megmenteni. Még fehér hajúan is tanult, emlékszem, anatómiát, most is belém zengenek a latin szavak, ahogy magolta. Amikor kijártam az elemi, azon a nyáron már volt egy icipici enyhülés, ötvenhat előszele, így ősszel már bekerülhettem Gyomára, a gimnáziumba. Jó tanuló voltam, közben ezer dologgal foglalkoztam. Darvas Tibor igazgató úr indított egy fotószakkört, akkor vettem a kezembe először fényképezőgépet. Jelesre érettségiztem, de megmondták apámnak, hogy továbbtanulás nincs. Aztán mégis megenyhültek, és a tanítóképző intézetbe, Szegedre lehetett jelentkezni. Itt élénk szellemi élet volt. Művészeti speciális kollégiumokat vettem föl, egyszer Bálint Sándor bácsi néprajzi óráját is meghallgathattam. Waldmann József tanította a népművelést. Kivitt minket Szőregre, Rőszkére, itt figyelhettem meg először a néprajzi gyűjtés módszerét: hogy bírja szóra az embereket, szelíd rámenősséggel hogy szedi ki belőlük, amit tudni akar. Ezekben az években minden érdekelt. A pad alatt, amikor ment az előadás, rengeteg szakfolyóiratot, könyvet olvastam. Ami Szeged két nagy könyvtárában magyarul meg németül a fotóról föllelhető volt, azt mind „átrágtam”. Volt egy elhagyott fotószakköri helyiség, megszereztem a kulcsát, volt nagyító-gép, ott tudtam dolgozni. A nyersanyagot magam vettem, akkor még nem volt drága. Kísérletezgettem (high-key-t csináltam, solar technikát, a képmódosító eljárásokat végigcsináltam), tanultam a magam kínján, rájöttem dolgokra, például hogy citromsavval is lehet halványítani. Persze sok papírt elrontottam. Örökké írtam a bátyámnak, aki már tanított, hogy küldjön pénzt nyersanyagra. Többször annyira belefeledkeztem a labormunkákba, hogy másnap reggel onnan mentem előadásra. 1961-ben beléptem a Szegedi Fotóklubba, az ornitológus egyesületbe és még ki tudja, hány helyre. Akkoriban inkább természetfotós voltam. Emlékszem, Tillai Ernő pécsi építész forradalmian más szemléletű csendéletére, vagy ifj. Rác Endrének egy képére: egy felmosórongyot fölülről lefényképezett – a faktúra, meg ahogy a felületen elhelyezkedett, a fényképezés magasiskolája volt, ilyet senki nem mert (akkoriban a szép tárgyak, szemüveg, kávécsésze stb., az volt a csendélet), ő meg ezt fényképezte, és mi megőrültünk érte. Fölutaztam Pestre, megkeresni ilyen tekintélyeket. Volt egy áldott jó ember a Népművelési Intézetben, az amatőröket ő fogta össze, Réti Pali bácsi. Szeretett minket, odafigyelt ránk, soha nem mondta, hogy bejelentés nélkül jöttél, most nem érek rá. Csináltam pél-

dául egy elvont képet: expresszív táj volt, de annyira expresszív, amelyet akkoriban nem csináltak még; villogások, fények. A Korom-szigeten a sirálykolónia éppen fölröppent. Az Országos Fotóművészeti Kiállításon amatőr kategóriában első díjat kaptam ezért a képért 1964-ben, a Népművelési Intézet nagydíját. Réti azt írta: olyan kompozíciós értéke van, hogy a képhatárok milliméterre ott ülnek, ahol kell. Kaptam egy megyei első díjat is, felemelt első díj volt, azt hitték, hogy valami MTI-s adta be.

– *Hol helyezkedett el a diploma megszerzése után? Mikor és milyen státusban került a Magyar Távirati Irodához?*

– Egy évet Csárdaszálláson tanítottam osztatlan elemi iskolában, azután tíz évig a Magyar Távirati Irodánál dolgoztam mint fotótudósító, szerkesztő, majd művészeti szerkesztő. Országjáró tudósítoként „kis színeseket” csináltam – szöveggel, a szokásos MTI-terjedelembe –, a témát nekem kellett kitalálnom, minden napra, amely eladható meg érdekes. A régészeti, néprajzi riportok is ide tartoztak, például az utolsó sárospataki malomkögyártókról, az obszidián-lelőhelyekről, barlangfeltárásokról, még könnyűbúvárkodtam is, voltam egy csapattal az Adrián és a Lipari-szigetek tűzhányóin. Hamar rájöttem, hogy egy-egy témát tájegységenként kellene feldolgozni, szociográfiát csinálni. Közben fölvettek a Magyar Fotóművészek Szövetségébe. Kezdem fölismerni, hogy a fotóriporteri státust megjáró alkotó számára ezt követően Magyarországon egzisztenciális úr van – ez tragédia. Egyetlen járható út, hogy „a művész” titulusának fedezékéből művelhetem a fotózást. A Képzőművészeti Főiskolán tanítottam fotót a restaurátoroknak négy évig, majd Dunavarsányban felelős szerkesztője voltam egy kéthavi üzemi lapnak szintén négy évig, gépiró és mindenek egy személyben. Fizetést kaptam és közben jártam gyűjteni. Amikor ez megszűnt, szabadúszó lettem: mezőgazdasági témájú könyveket illusztráltam – Tomcsányi Pál *Gyümölcsfajtáink* című könyve díjat is kapott a Szép Magyar Könyv pályázaton. Volt időszak, amikor négy lapban volt rovatom (*Hitel*, *Magyar Gazda*, *Halászat*, *Népművelés*). Jelenleg kutató vagyok, szabad pályán. Nevezhetjük ezt megszállottságnak – de senki ne tartson hősnek. Ajtón kívül vagyok, hiszen egyetlen ilyen „antropológus-fényképész” státus sincs Magyarországon. Ha lenne, megpályáznám.

– *Mikor járt először Ázsiában?*

– 1986-ban küldött ki az MTI Tibetbe, ebből könyv is lett, Nagy Károly írta a szöveget. Később többször jártam Ázsiában – és ez semmihez nem hasonlítható élmény. A primer felfedezés öröme él át, aki ott jár. A földgolyó már annyira „kicsi”, hogy ritkán találkozok az ember azzal az érzéssel: „Itt én járok először” – pedig ez földöntúli öröm. De nemcsak a „tér”, hanem az „idő” közvetlen érintését is átélheti az ember, amikor látja, hogy a napfejú isten sziklavésete a bronzkor óta oltár, és a mai napig tisztelik, ott vannak körülötte az áldozati szalagocskák, nem járt le a garanciája – ezeket ott találni katartikus élmény! Az emberekkel való találkozás, a gyűjtött anyag elementáris erővel hatott rám, ebből az élményből született a számomra legfontosabb kiállítás, a *Táltoserő*. Ebben mindent összefogaltam. A romlatlan-rontatlan gondolkodást – amikor még tiszta volt az ember. Gyerekkoromtól elindulva, a táltos Hajszás Imre bácsitól kezdve huszonegy találkozást rögzít a kiállítás: a magyar népszokások samanisztikus jelenségeitől az ázsiai élményekig. A képek mellé prózaversek kerültek, saját révülésemet is leírtam. Az *Új Magyarországnak* V. A. kritikus azt írta, hogy írói bravúr, a *Hitel* közölte az egészét.* Az írást, a fotókat kísérő szöveget a kezdetektől nagyon fontosnak tartom. Grafomán vagyok: diákkoromtól írok is – de a kép az elsődleges. Literátorból épp elég van.

– *Hogy készül egy-egy expedíciós útra?*

* *Új Magyarország* 1993. júl. 10.; *Hitel* 1993. 10. sz.

– Itthon felkészülök és ott is egy-két napra beásom magam a könyvtárba. „Átrágom” a szakirodalmat, pontosítom az adatokat, ha van, elolvasom az expedíciók leírásait, és elindulok. A helyszínen mindig mindent meg kell kérdezni. Vannak kapcsolataim, bárhová megyek, mindenhol van ismerősöm, vannak kulcsembereim – és onnan már tovább lehet lépni. Nem félek a vidéktől, nagy utazási rutinom van. Ha egyik faluból át kell gyalogolni a másikba, mert nem jön a busz, nálam ez nem probléma. Ma már a kiállításaimat is úgy szervezem külföldön: igyekszem meghosszabbítani az időt, hogy dolgozni tudjak. Almatiban ott maradtam majd két hónapig és fantasztikus anyagot gyűjtöttem.

– *Hogy dolgozik a helyszínen?*

– Vagy két évtizede három fényképezőgépet használok egy időben – fekete-fehér filmet, színes negát és színes diát töltök béléjük – és mint a villám, váltogatom őket. Az MTI-ben hatalmas rutint szereztem. Az érzék, a lexikális tudás, az olvasottság és a gyűjtési tapasztalat egyaránt fontos, sőt, az empátia és az azonosulni tudás is. Minden gyűjtőfüzetem megvan, stószban ott állnak, magnótekeresből is van egy rakat, évtizedek óta használok magnót. (Istenem, mikor dolgozom föl?) Persze nem mindenhez, mert mégis csak a képileg megfogható tartomány az erősségem.

– *Milyen gépekkel dolgozott a különböző periódusokban? Mennyire meghatározó a technika?*

– Először a családból kölcsönbe kapott masinákkal dolgoztam, például Reflektá 2-vel. Azután Zoltán bátyám élcelődött velem, hogy még el sem kezdtem tanítani, de már augusztusban – augusztus 20-án kellett jelentkezni – megkergettem az igazgatónőt, írjon egy hitellevelet, hogy tudjak venni fényképezőgépet, s az első, nem létező keresetemből, előlegben, szeptemberben Flexaretet vettem, ennek a legújabb típusát. Később beszereztem egy orosz távmérős gépet: két nyáron is ott maradtam dolgozni a szabadtéri játékokon, díszleteket cipeltem. (Nem is gyerekek való, embertelen munka volt, iszonyú hosszú műszakokkal, de jól fizettek. Mint Krisztus, úgy megszenvedtünk azért a pénzért.) Jók voltak és olcsók a keletnémet optikák (Sonnar, Pancolar), de a géptest már nem Praktica volt, hanem japán Asahi Pentax Spotmatic. Persze a technika ne legyen öncélú! Hívtak egyszer előadásra a Minoltások Klubjába, de azt mondtam, nem megyek, mert ha az írószövetségben lett volna olyan, hogy Erika írógépesek szakosztálya – akkor ott nagy baj lett volna! Hogy márkás gép legyen, az sajnós, fontos.

– *Fotóművésznek vagy tudományos fényképésznek tartja magát elsősorban?*

– A fotóművész célja, hogy a kép művészi legyen. Nekem ugyanakkor az is rendkívül lényeges, hogy egy bizonyos valóságtartományt a legjobb tudásom szerint körbejárjak a fényképezőgéppemmel, eszemmel, noteszommal, a magnóval. Ez megismerő és megismertető tévékénység egyszerre. Össze lehet és kell egyeztetni a tudományt és a művészetet, erősítik egymást.

– *Mitől jó egy felvétel?*

– Az a művészi fotó, amelyre akárhányszor ránézünk, nem unjuk meg. Mindig új tartalmat ad, megerősít. Mint a művészet: elrendez, eligazít a dolgaink közt, helyre tesz – ebben a mai világban ez rendkívül fontos. Nekem is van ilyen felvételem, kevés, de van – műtárgyként vették meg. A lányomnak is adtam ilyen képet a munkahelyére. Azt mondja: „Tényleg, Apu, akármilyen van, ha zúg a fejem, ránézek, akkor ez engem rendbe tesz.” Sehová se tartozásom miatt őrlődtem egész életemben, miközben (mondják) a képeimen tökéletes a harmónia. Persze, mert ott mese nincs, az szigorú tartomány, ott minden milliméternek ülni kell. Ha meg van csinálva a kép, ahogy kell, akkor igazsága is van. Soha nem csináltam olyan felvételeket, hogy a fotós „kitalál” valamit, és azt eljátszatja a szereplőkkel – mert ez nem felel meg a néprajzi fotó műfajának. Nálam nincs fikció.

Ha a kerekólakhoz betennék egy halszemoptikát, meg lehetne bolondítani a mai fotótechnikával – de ezt soha nem csinálom. Az archívumomban őrzött felvételeken amit látunk, vakon hihetünk benne – ott a kód, a dátum a hátoldalán –, hogy az adatok igazak, elmentem, megszenvedtem értük. Az a látvány annak az időnek egy valóságdarabja, nem beállított, nem eljátszatott, nem rekonstrukció. Minden képem egy valóságszelet, kétségbevonhatatlan fogódzója lehet a történettudománynak. Ezért lenne fontos, hogy a fénykép kilépjen háttérfotó státusából.

– *Mi a véleménye a szocio- és dokumentumfotó jövőbeni szerepéről?*

– A fotó egyre nagyobb szerephez jut, egyre jobban föl fog értékelődni a tudományban és a köznapi érdeklődésben egyaránt. A fényképek bizonyító erejük lesznek a jövő kutatói számára egy-egy jelenség vagy korszak vizsgálatakor. Az életnek nincs perifériája, a megörökítendő témákat tekintve a teljességre kell törekedni. A fényképezőgép lényegében meghosszabbított szem, másrészt konzerv – bármikor elővehető. Csak ez az utóbbi másfél század ilyen szerencsés (a 19. század közepe óta), hogy mélységekben és részletekben meg tudja mutatni önmagát. Hány előző kornak – amikor elemi gondok voltak – micsoda erőfeszítésébe került, mennyi energiát, pénzt áldoztak arra, hogy hátrahagyják azoknak az időeknek a jelenvalóságát, a filozófiáját! Ez elemi igény, a fényképész számára ugyanakkor nagy felelősség, hogy mit tart fontosnak, értékesnek, tanulságosnak a saját világából, idejéből megmutatni. A fotográfus „kulcsfigura”, csak ezt kevesen ismerik föl, mert még ma is a klasszikus műveltségmodell szerint gondolkodnak.

– *Mit tart a vizuális antropológus legfontosabb feladatának napjainkban?*

– Egy-egy új módszer alkalmazása mindig más szellemű megközelítést jelent, más tartományok tanulmányozását teszi lehetővé. Az „ellevő-kiragadó”, holt tárgyakban gondolkodó módszerrel szemben nagyobb teljességre törekedve kell bemutatni az ezerágú valóságot. Újabban az jelent földöntúli örömet, amikor olyan mély összefüggéseket találok, amelyek emberiségléptékűek, tehát a különbözőségeknek és az egyezéseknek az egységben való látása, vizsgálata. A fotográfia alakítja is az embert. Sokat köszönhetek a fényképezőgépnek. Mindig arra nevelt, hogy tiszteljem a valóságot, tiszteljem a tényeket, hogy azt, ami lesz, abból kell kibontani, ami van. A sokféle ember és kultúra megismerése józanságra figyelmeztet. Engem biztos, hogy nem lehet ráuszítani egy népre sem. A fénykép adatok tömegével bizonyítja, hogy a kultúrák egymásmellettségben léteznek. Úgy látom, hosszú ideig lesz dolgunk – csak legyenek követők, fiatalok, akik folytatják, hogy minél több bizonyító erejű dokumentum maradjon.

Fogarasi Klára

A hatvanéves Manherz Károly köszöntése

2002. június 8-án meghitt ünnepség színhelye volt az ELTE Egyetem téri aulája. A termet betöltő sokaság a hatvanéves Manherz Károly tanár úr köszöntésére gyűlt össze. Az egyetem, a kollégák, a tanítványok és jó barátok élén Glatz Ferenc, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, Klinghammer István, az ELTE rektora, Nyomárkay István dékánhelyettes, Kiss Jenő, az MTA levelező tagja, Hessky Regina, az ELTE Germanisztikai Intézetének tanára méltatták a jubiláló professzor, dékán tevékenységének érdemeit. Hans-Jürgen Krumm, a Bécsi Egyetem professzora, valamint Wilfried Gruber, a Német

Szövetségi Köztársaság nagykövete Manherz Károly külföldön is nagyra értékelt germanisztikai munkásságáról szoltak elismerően. A Magyar Néprajzi Társaság elnöke, Kósa László levélben köszöntötte az ünnepeltet.

A jubiláló tiszteletére két tanulmánykötet készült, amelyek átadására az ünnepségen került sor. A zenével, kórusmuzsikával kísért elegáns eseményen, hihetetlenül hangzott, hogy a fiatalosan alkotó, lendületesen szervező, „örökmozgó” Tanár úr már hatvanéves.

Manherz Károly 1942. május 1-jén született Pilisvörösváron. Édesanyja Herbszt Anna, apja szerény körülmények közt élő, megbecsült szabómester volt. Pilisvörösvár az egyik legnépesebb magyarországi, németlakta helység, amelyet a kitelepítés elkerült. A Manherz család mindennapi nyelve is német volt. A pályájára induló fiú életre szóló indítékként vitte magával anyanyelvét, a pilisvörösvári német nyelvjárást. Akkor vállalta föl a német nyelv tudományos szolgálatát, amikor a történelmi események miatt mások éppen elfelejteni igyekeztek. A későbbi gazdag életpálya bizonyíték rá, hogy kiteljesedő tevékenysége a német és a magyar kultúra kapcsolatainak érdekeit egyaránt eredményesen szolgálták.

Az általános iskolát Pilisvörösváron, a középiskolát Budapesten végezte. 1966-ban Budapesten az Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerzett magyar–német szakos tanári diplomát. 1966–1981 között az Állami Balettintézet általános iskolájának és gimnáziumának tanára, illetve 1972-től annak igazgatója. Érdeklődése azonban egyre inkább a germanisztika felé irányult. A német tanszék neves tanára, Hutterer Miklós ösztönzésére kutatási területének a német nyelvjárástörténetet, nyelvjáráskutatást, nyelvföldrajzot és a nyelvészociológiát választotta. 1968-ban summa cum laude védte meg egyetemi doktori diplomáját a Pilis hegység német nyelvjárásaiból, 1971-ben pedig a Mosoni-síkság német nyelvjárásaiból írt dolgozatával kandidátusi fokozatot szerzett. Miközben a balettintézetben igazgatóskodott, párhuzamosan már az ELTE Német Nyelv és Irodalom Tanszékének szerződéses adjunktusa, majd docense volt.

1977-ben jelent meg első önálló kötete: a nyugat-magyarországi német regionális nyelvatlasz. 1977–1978-ban Humboldt-ösztöndíjat kapott, s egy évet töltött el Marburgban. A későbbiekben mint vendégtanár több alkalommal tartott előadás-sorozatot Augsburg és München egyetemén.

1981-ben főállásban került az ELTE-re mint a Germanisztikai és Romanisztikai Tanszék vezetője. Eközben a Német Nyelv és Irodalom Tanszéken is oktatott: a német nyelvtörténet és dialektológia előadója. 1984 után három évig dékánhelyettes, 1987-től rektorhelyettes. 1989-ben művelődési miniszterhelyettesé nevezték ki, 1990-ben a Művelődési és Közoktatási Minisztérium közigazgatási államtitkára, majd a Miniszterelnöki Hivatal címzetes államtitkára volt 1992-ig. Még ebben az évben az ELTE Germanisztikai Intézetének igazgatójává választották, illetve az annak keretében működő Német Nemzetiségi Kutatóközpont igazgatója lett, amely tisztséget a jelenben is ő tölti be. 1992 óta az ELTE Bölcsészettudományi Karának dékánja.

Számos oktatási, irányítói és szervezői feladata mellett több mint két évtizeden át a magyarországi németek társadalmi szervezeteiben is felelős szerepeket vállalt (pl. a Magyarországi Németek Demokratikus Szövetségének alelnöke, elnöke).

Sokoldalú és fáradhatatlan tevékenysége során a német nyelvjárási és folklórkutatókat ugyancsak feladatának tekinti. 1975 óta folyamatosan szerkesztője a Magyar Néprajzi Társaság kiadásában megjelenő *Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen* című könyvsorozatnak, amelyből eddig tizennyolc kötet jelent meg. 1984-ben lett a Magyar Néprajzi Társaság tagja.

Mindezek mellett számos hazai és külföldi tudományos társaság és szakbizottság, köztük a MAB Nyelvészeti, Klasszika Filológiai és Orientalisztikai Szakbizottsága, a

Felsőoktatási Tudományos Tanács, a Magyar Nyelvtudományi Társaság, a Német Néprajzi Társaság választotta sorai közé.

Termékeny munkásságát jelzi, hogy ez ideig nyolc önálló kötete, három tankönyve jelent meg. A már említett német néprajzi könyvsorozaton kívül több más tudományos periodikának (*Ungarndeutsches Archiv*, *ELTE-Chrestomatie*, *Budapester Beiträge zur Germanistik*) is szerkesztője.

Manherz tanár úr a Magyar Néprajzi Társaság tiszteleti tagja, az Osztrák Nagybecsületrend a Tudományért és Művészetért (Első Osztály), Baden-Württemberg Kulturális Díja, a Német Szövetségi Köztársaság Érdemrendjének Nagykeresztje, a Magyar Néprajzi Társaság Pro Ethnographia Minoritatum-émlékérem, a Magyar Köztársaság Tisztikeresztje polgári tagozat (2002) kitüntetések tulajdonosa.

A Magyar Néprajzi Társaság részéről Manherz Károlynak ezúton is gratulálunk! Számára számos alkotó évtizedeket s hozzá jó egészséget kívánunk!

Eperjessy Ernő

Selmeczi Kovács Attila hatvanesztendő

Az idő múlását nemcsak gyermekeinken és önmagunkon, de barátainkon, kollégáinkon is kénytelenek vagyunk észrevenni, ha máskor nem, hát egy-egy jeles születésnap idején mindenképpen. Hihetetlennek tűnik ugyan, mégis igaz: Selmeczi Kovács Attila hatvanesztendő lett.

Attila, akire akkor, az 1960-as évek második felében mi, alsóbb éves egyetemi hallgatók szeretettel vegyes csodálattal néztünk, aki mindig kész volt segíteni, izgalmasnak ígérkező munkákban részt venni, fontosnak vélt vagy ítélt kutatások megbízható, pontos, komoly munkatársa lenni. Szolidaritás, hűség, megbízhatóság, becsületesség – bár fennen hangoztatott fogalmak, mégis híjával van velük a mai magyar társadalom – Selmeczi Kovács Attila életének, munkásságának, emberi-baráti kapcsolatainak azonban mind a mai napig kísérői. Jóindulata, kollegái munkájára való odafigyelése, szakmai felkészültsége, az összefüggések látása és láttatása, nagy munkabírása tiszteletre és követésre méltók. Mily nagy kár, micsoda tékozlás, hogy állandó katedra nem juthatott neki egyetlen magyar egyetem néprajzi tanszékén sem! Pedig emberi és kutatói tulajdonságai méltóvá teszik őt a tanításra, arra, hogy tudását, tapasztalatait közvetlenül továbbadja az ifjú nemzedékeknek, az esztendőnként bővülő létszámú néprajz szakos egyetemi hallgatóknak. Mi, akik őt végzős egyetemistaként már megismerhettük és azóta is szakmai, baráti kapcsolatban lehetünk vele, tudjuk, hogy mindezek a méltánytalanságok nem ébresztettek benne keserűséget. Mindig megtalálta azt a maga és mások számára is fontos területet, ahol tudását hasznosíthatta, gazdag ismereteit továbbadhatta. Így 1976–1979 között a Kossuth Lajos Tudományegyetemen Debrecenben etnopszichológiai, majd 1980–1984 között ugyanitt tudománytörténeti speciális kollégiumot vezetett. 1987–1994 között az Eötvös Loránd Tudományegyetemen múzeumi ismereteket oktató főkollégiumként. Közben 1990–1994 között ismét Debrecenben, az egyetem Néprajzi Tanszékén a tárgykultúra és életmód témakörében speciális kollégiumot, majd 1995-től Pécsen, a Janus Pannonius Tudományegyetemen néprajzi főkollégiumot vezetett.

Megbizonyosodhattunk tevékenysége nyomán arról, hogy a tudás, a világszemlélet átadásának nem a tanítás az egyetlen útja, módja. Előadásokon túl a személyes beszél-

getések, egy-egy munka becsületos elvégzése mennyi mindent nyújthatnak. Adhatnak ösztönzést és példát hazaszeretetből, az anyanyelv és a kultúra megbecsüléséből, az értékek mentéséből, megőrzéséből. Ezeket adta tovább, terjesztette gyakran észrevétlenül is Selmeczi Kovács Attila. És akkor még nem szóltam azokról a kutatói erényeiről, amelyek különös ajándékként adatnak meg a néprajzosnak, amelyeknek ő gazdag birto-kosa lehet. Kiváló kapcsolatteremtő képessége, udvariassága, halk szava minden adat-szolgáltató ajtaját és szívét megnyitotta, megnyitja előtte. Nagy alaposággal kérdez, és türelmesen végighallgatja a válaszokat még akkor is, ha azok másfelé is elkalandoznak. Minden adatot rögzít, az épületet, a házbelsőt, a tárgyi világot és mindenekelőtt az embert fényképezi, aminek köszönhetően sok kedves, egykori adatszolgáltatóról így, az ő gondosságából eredően őrizhetünk fényképfelvételeket. Attila figyelme a helyszíni vizsgálatok alatt jelentéktelennek tűnő dolgokra is kiterjedt, amelyek később nagyon fontosnak bizonyultak. Aki valaha közös terepmunkán együtt dolgozhatott vele, az való-di élmények tulajdonosa. Jó hangulatúak, tartalmas megbeszélésekkel voltak gazdagok ezek a gyűjtőutak. Örvendek, hogy többekkel együtt több kutatásban is munkatársa lehettem. Azután az idő múlásával természetes, hogy Attila szakmai ismereteihez, tudá-sához is kellő bölcsesség társult. Alig-alig hisszük el ma, hogy belépett abba az életkor-ba, amikor már külön-külön számon tartjuk esztendeit, mindig fiatalosan, a hozzá illő huncut mosollyal emlékezünk majd meg ezentúl azoknak mulásáról.

Selmeczi Kovács Attila eddigi kutatói munkássága nagy ívű pálya, nagyszabású élet-mű. Tanulmányai, tanulmánykötetei a néprajz szakos egyetemi hallgatók kötelező olvasmányai között található. Egymáson és önmagunkon élcelődve ezt életkortól füg-getlenül, mindig a „biztos öregedés jeleként” szoktuk emlegetni. Pedig feltehetnénk jog-gal a kérdést: ki az, aki ezért lett öreg? Bizony csakis az, aki lelkében, világlátásában, gondolkodásában megöregedett – Attila semmiképpen nem közéjük tartozik.

1942. május 16-án született Székesfehérvárott. Középiskolai tanulmányait követően a Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészstudományi Karán, Debrecenben magyar-néprajz szakon folytatta tanulmányait. Diplomáját 1967-ben vette át, majd a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban muzeológusként kezdte meg munkáját. Itt dolgozott 1976-ig. Nevéhez fűződik a múzeum munkaeszköz-történeti archívumának létrehozása. Köz-ben 1969-ben megvédte bölcsészdoktori értekezését. 1976–1979 között a debreceni egyetem Néprajzi Tanszéke mellett működő akadémiai kutatóhely tudományos munka-társa lett. Ebben a néhány esztendőben jelentős szerepet vállalt a néprajzos muzeológu-sok utánpótlásának képzésében. Kandidátusi tudományos fokozatát 1978-ban nyerte el. 1979–1986 között az MTA Néprajzi Kutatóintézetének (akkor még Kutatócsoportjának) volt tudományos főmunkatársa, majd 1986–1998 között a Néprajzi Múzeum főigazgató-helyettesi feladatait látta el. Nyilvánosan megvédett értekezésével 1996-ban a néprajztu-domány doktora akadémiai tudományos fokozat birtokosa lett. 1998 óta a mai napig a Néprajzi Múzeum főmuzeológusa főtanácsosi címmel.

Kutatásainak gerincét gazdaságnéprajzi, népművészeti, valamint tudománytörténeti vizsgálatai adják, amely témakörökben közel négyszáz szakcikket, köztük negyven nagy lélegzetű tanulmányt, tizennégy önálló kötetet publikált magyar, német, angol és finn nyelven. Gazdaságnéprajzi kutatásainak keretében a földműveléssel és állattartás-sal, a gazdálkodással kapcsolatos építészettel, valamint a gazdasági munkaeszközök tör-ténetével, típusaival, funkcióival foglalkozott. Szükségesnek tartjuk külön is megemlíte-ni a magyarországi olajnövény-kultúrát és a Kárpát-medence kézi malmaid feldolgozó történeti néprajzi, illetve eszköztörténeti monográfiáit. Rendkívül jelentős a Káli-medencei nyolc település gazdálkodásának feltárása, amely kutatási előzményekre nem tekint vissza. Amit e témakörben erről a térségről tudunk, az az ő vizsgálatait, feldolgo-

zásai nyomán vált ismertté. Külön is említést érdemelnek még a Palócföldön és a Fertőmelléken végzett vizsgálatai, az ezek eredményeként elkészült publikációi. Nem hagyhatók említés nélkül járszsági gyűjtőútjai sem. Népművészeti kutatásainak középpontjában nemzeti jelképeink, hazánk címere áll. Eredményeit eddig két kiadványban, egy terjedelmes kötetben és egy rövidebb munkában foglalta össze. Ennek a témának vallási néprajzi vetületeit is vizsgálta. Tanulmányai a Népi Vallásosság a Kárpát-medencében című kiadványsorozatban láttak napvilágot. Tudománytörténeti vizsgálataival a „magyar nép tudósának”, Györfly Istvánnak és a finnugor-, valamint kevésbé ismert palóckutatásaival nevét a néprajztudományba beírt Reguly Antalnak állított emléket, négy kötetben értékelve tudományos pályájukat, munkásságukat. Felbecsülhetetlen az, amit Györfly István életművének méltó értékeléséért, széles körű megismertetéséért tett.

Nem hagyható figyelmen kívül a muzeológus Selmeczi Kovács Attila sem, aki elkötelezett híve annak a színvonalas muzeológiai munkának, amely a megőrzésre, a dokumentálásra, a közreadásra egyaránt gondot fordít. Ugyanakkor nem feledkezhetünk meg a honismereti mozgalomban végzett tevékenységéről sem. Emberi és kutatói adottságai különösen népszerűvé tették mind őt, mind a nevét az önkéntes néprajzi gyűjtők körében.

Mindezeken túl nevéhez fűződik a *Néprajzi Értésítő* újraindítása és megjelenésének folyamatos biztosítása, a Néprajzi Múzeum tudománytörténeti kiadványsorozatának (Series Historica Ethnographiae), valamint forráskiadványainak (Fontes Musei Ethnographiae), továbbá tárgykatalógusainak, kiskönyvtárának megjelentetése. 1979–1989 között szerkesztette a rendszeresen napvilágot látó *Néprajzi Híreket*, a Magyar Néprajzi Társaság tájékoztatóját, 1999-től a *Magyar Múzeumoknak*, a hazai muzeológia központi periodikájának főszerkesztője. Muzeológusként tizenkét kiállítást rendezett, közülük ötöt külhonban. Ezek közül leginkább figyelemre méltóaknak a Néprajzi Múzeum állandó kiállítását, *A magyar nép hagyományos kultúrája* címmel 1991-ben megnyílt, majd 1997-ben felújított, továbbá az 1996-ban a finnugor népek világkongresszusára rendezett *Rokon népek és őshazák* című tárlatokat tartjuk.

Nem hagyható figyelmen kívül az a szervezőtevékenység sem, amellyel a dunántúli múzeumokban egymástól meglehetősen elszigetelten dolgozó néprajzosokat összefogta. Ennek eredményeként jött létre a Veszprémi Akadémiai Bizottság (VEAB) ma is jól működő Néprajzi Munkabizottsága, amelynek első elnöke 1985-től öt esztendeig ő volt. Ebben az időben váltak rendszeressé a néprajzi felolvasóülések, a VEAB néprajzi konferenciái és a Dunántúli Néprajzi Nap címmel évente változó, dunántúli vagy kislalföldi székhellyel megszervezett, kirándulással összekötött találkozók, amelyekre a határon túli magyar néprajzosok is meghívást kaptak. Utóbbiak az ő közbenjárásával, közreműködésével figyelmet érdemlő támogatásokban is részesülhettek.

A Néprajzi Múzeum Selmeczi Kovács Attila odakerülésével az ország múzeumaiban tevékenykedő néprajzosoknak ismét központjává vált. Nem elhanyagolható a tudós kutató (bár öregesen hangzik ez a megnevezés, de mégis így kívánczik ide) tudományos közéleti tevékenysége sem. A Magyar Néprajzi Társaság alelnöke, a Honismereti Szövetség elnökhelyettese, a Néprajzi Múzeum baráti körének elnöke, tagja az MTA Néprajzi Bizottságának, a VEAB Néprajzi Munkabizottságának, a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület választmányának, a *Hungarian Heritage*, a *Honismeret*, a *Magyar Iparművészet* szerkesztőbizottságának, a Váci Múzeumért Közalapítvány és a Mezőgazdasági Múzeumért Alapítvány kuratóriumainak, továbbá a Nemzetközi Hungarológiai Társaságnak, a Nemzetközi Molinológiai Társaságnak, valamint az ICOM-nak (Nemzetközi Muzeológiai Szövetség). A nemzetközi néprajzi bibliográfia (Bréma) magyarországi munkatársa.

Munkáját, szakmai eredményeit 1994-ben Móra Ferenc-díjjal ismerték el. Kiemelkedő tudományos teljesítményéért 1998-ban a Magyar Néprajzi Társaság Györffy István-
emlékéremmel tüntette ki.

Mit is kívánhatnánk őszintén, tiszta szívből, szeretettel az ünnepeltnek, amikor a virágénekek és az úrihímzések virágainak hervadhatatlan csokrával köszöntjük? Kívánunk további jó erőt, egészséget, a mosolyogni és a nevetni tudás képességének megőrzését! Kívánunk lankadatlan munkakedvet, új kutatásokat, örömteli, eredményekben gazdag munkás esztendőket, évtizedeket! Kívánunk megbecsülést, emberséget, tiszta környezetet és minél kevesebb bosszúságot, örömnélküliséget! Mint többszörös nagypának, kívánjuk családja létszámának további gyarapodását és mindezekhez mindenekelőtt Isten gazdag áldását!

S. Lackovits Emőke

Tuvai sámán a mongóliai Hövszögölben
(Fotó: Kunkovács László, 1990)

IN MEMORIAM

Sergő Erzsébet

(Budapest, 1928. április 8. – Budapest, 2000. április 20.)

Sergő Erzsébet 1951-ben végzett a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán néprajz–muzeológia–régészet szakon. A győri Xántus János Múzeum, majd a sárospataki Rákóczi Múzeum után került Sztálinvárosba (1961-től Dunaújváros), ahol 1954–1967 között az Állami Múzeum tudományos munkatársaként dolgozott.

Ezen időszak alatt munkásságának fő területe a dunapentelei tárgyi és szellemi néprajz emlékek gyűjtése volt. Gyűjtőutakra járt a város környéki falvakba, Kisapostagra, Mezőfalvára, Perkátára stb. is. Aktívan részt vett a múzeum által végzett leletmentésekben, amelyek a folyamatos és intenzív építkezések miatt igen gyakoriak voltak (Koszider-padrás, római kori temető stb.). Részt vett a múzeum állandó és időszakos kiállításainak rendezésében. A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT) keretén belül honismereti szakkört vezetett, alkalmanként előadásokat tartott. Ezen időszak alatt számtalan publikációja jelent meg – a teljesség igénye nélkül – az alábbi témakörökben: gazdálkodás, termelőségvetkezeti életforma, pásztorok, pásztorművészet, családi élet változása, népi bútorok, cserépedények, viselet, lakodalmi szokások (eljegyzés, ételek, étrend), szüreti multság, karácsonyi szokások, betlehemes játék, cigánybál, hiedelem, gyógyítás, népi jóslás, dül- és tanyanevek stb. 1967–1975 között a budapesti Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum muzeológusaként, majd 1975–1984 között a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum tudományos főmunkatársaként dolgozott.

1984–1995 között nyugdíjasként, részmunkaidőben ismét a dunaújvárosi (akkor már) Intercisa Múzeumban tevékenykedett. Munkaszerződése a néprajzi gyűjtemény revíziójára, gyarapítására, leltározására szólt, de ő – vérbeli muzeológus lévén – nem engedhette meg magának, hogy „leragadjon” az előírt feladatoknál. Számtalan nagy sikerű kiállítást rendezett ez idő alatt az intézményben (*Pentelei női viselet*, 1984–1985; *Fonás-szövés Dunapentelén és Dunaújvárosban*, 1986; *Néprajzi új szerzemények – Dokumentációs kiállítás a népi építészet szempontjából jelentős pentelei házakról*, 1987; *Régi gyógy módok – patinás patikák*, 1988; *Berán Lajos művészete*, 1989; *Ízlésváltozások – Régi konyhai textilek*, 1992; *Barsi Dénes életútja*, 1992) és a múzeumon kívül (a „Hol Élünk?” Fesztivál rendezvénysorozata az 1970-es évektől; *Pentelei kerámia*, Arany János Általános Iskola, 1985; Berán Lajos-émlékiállítás, Pentele Baráti Kör, 1994; *Pentele népművészete*).

Sergő Erzsébet bekapcsolódott a dunaújvárosi ismeretterjesztő tevékenységbe is. Valamennyi korosztályhoz igyekezett eljuttatni a néprajztudománnyal kapcsolatos ismereteket. 1987-ben például saját gyűjtéséből származó népszokásokról továbbképzést tartott a vezető óvónőknek, akik ily módon szerzett ismereteiket beépítették munkaterveikbe. Általános és középiskolás diákoknak múzeumi és TIT-előadásokat, órákat tartott. A dolgozók iskolájában 1987-ben a kerámiakészítésről, a 26. számú Állami Építőipari Vállalatnál a hűsvéti népszokásokról, a TIT országjáró tanfolyamán Magyarország etnikai csoportjairól tartott előadást. A Hazafias Népfront Hámán Kató Alapszervezetének nyugdíjasai több alkalommal, igen szívesen hallgatták előadásait. 1990-ben a dunaújvárosi kézimunkaszakkörnek találkozózt szervezett egy hasonló tevékenységet folytató németországi csoporttal tapasztalatcsere céljából. 1992-ben nagy sikert aratott a karácsonykor meghirdetett „*Hozzon egy tálca süteményt!*” elnevezésű vetélkedővel.

A Pentelén létesítendő tájház ügye első dunaújvárosi korszakától dédelgetett álma volt. Nem rajta múltott, hogy kezdeményezése sikertelenül végződött. Folyamatosan gyűjtötte a népi építészeti szempontból jelentős objektumok adatait, fotózta, dokumentálta a szóba jöhető építményeket, kereste a tájház megvalósításának anyagi és egyéb lehetőségeit. Erőfeszítéseket tett – sok esetben szintén eredménytelenül – Pentele jellegzetes faluképezet fenntartása érdekében.

Rendszeresen részt vett és előadást tartott nemzetközi és hazai szakmai konferenciákon: 1985-ben Krakkóban és Münchenben (ahol a Bajor Nemzeti Múzeumban a magyar népikerámia-kiállítás megnyitóján bemutatta a döri kerámiáról készített filmjét), 1986-ban Kassán, 1987-ben Oslóban, 1989-ben Philadelphiában adott elő. Referátumainak kéziratai megtalálhatóak a Staatliches Museum für Völkerkunde adattárában. Sergő Erzsébet részt vett a Magyar Orvostörténelmi Társaság Népi Gyógyászati Szakosztályának munkájában, 1987-ben az országos népi gyógyászati konferencián előadást tartott a *Népi orvoslás szerepe Dunaújvárosban* címmel. 1991-ben tanulmánya jelent meg az ingek szabásának alakulásáról Pentelén és környékén. Sergő Erzsébet végezte Schlitterné Nyúli Anna kétkötetes önéletírásának szakmai szerkesztését. Munkásságát Dunaújváros önkormányzata 1999-ben a Pro Cultura Intercisae-díjjal ismerte el.

Matussné Lendvai Márta

Sergő Erzsébet szakirodalmi munkássága

- 1963 • Dunaújvárosi (pentelei) népi bútorok. *Alba Regia* II–III. 1961–1962. 182–196.
- 1965 • Berán Lajos plakettjei a Dunaújvárosi Múzeumban. *Alba Regia* IV–V. 1963–1964. 242–243.
- 1966 • A Dunapentelén használt cserépedények. *Alba Regia* VI–VII. 1965–1966. 180–185.
- 1970 • A vendéglátás történetéből. *Élet és Tudomány* XXV. 9. sz. 418–421.
- 1972 • A döri kerámia. *Arrabona* XIV. 199–223.
- Népi táplálkozás és étkezési szokások Dunapentelén. *Alba Regia* XIII. 1972. 273–285.
- 1974 • Siklósi offerminták. *Ethnographia* LXXXV. 2–3. sz. 445–454.
- 1975 • Die Keramik von Dör. *Deutsche Zeitschrift* 1975. 257–276.
- Ungarische Hirtenspeisen im Gaststättenwesen. *Kansatieteellinen Arkisto* XXVI. 212–221.
- 1976 • Pentelei női viselet. *Alba Regia* XV. 217–236.
- 1977 • Ethnológiai táplálkozástudományi kongresszus Cardiffban. *Orvostörténelmi Közlemények* LXXII. 2. sz. 166–167.
- 1978 • A döri kerámia. II. *Arrabona* XIX–XX. 1977–1978. 257–277.
- 1979 • Ernährungslehre im XVIII. Jahrhundert. In *Johann Juncker (1679–1759) und seine Zeit. II.* Halle. 64–67.

- Népi gyógyászati eszközök a magyar múzeumokban. *Orvostörténeti Közlemények Supplementum XI–XII.* 287–312.
- 1980 • *Dunaújváros története az őskortól napjainkig. Vezető az Intercisa Múzeum állandó kiállításában.* (István Király Múzeum Közleményei, D. 131.) Székesfehérvár: István Király Múzeum. 50 p. [Matuss Lászlónéval és Visy Zsolttal.]
- 1981 • The Production of Medicinal Wines in Hungary in the Fifteenth Century. Their Role in the Popular Diet and in Present-Day Folk Medicine. In *Food in Perspective. Proceedings of the Third International Conference on Ethnological Food Research.* Ed. Alexander Fenton, Trefor M. Owen. Edinburgh. 261–265.
- 1982 • Gyermekágyas asszony étkeztetése Magyarországon. *Orvostörténeti Közlemények XCVII–XCIX.* 245–250.
- 1983 • Halottlátók, tetszhalottak, szokások. Egy Dunaújvárosban élő asszony története. *Fejér Megyei Szemle XX.* 1. sz. 95–102.
- 1987 • Vajkai Aurél (1903–1987). *Orvostörténeti Közlemények CXVII–CXX.* 361–362.
- 1988 • Handel mit der Dörerer Keramik. In *Märkte und Warenaustausch im pannonischen Raum. Vorträge des 4. Internationalen Symposiums „Ethnographia Pannonica” in Székesfehérvár 1987.* Hrsg. László Lukács. (István Király Múzeum Közleményei, A. 28.) Székesfehérvár. 102–106.

Könyvismertetések

- 1979 • Strandberg, Hindrik: *Folk Medicine in Finland. I. Lappish Folk Medicine. A Brief Bibliography.* Kristiinankaupunki, 1977. / *Orvostörténeti Közlemények LXXXVII–LXXXVIII.* 1–2. sz. 332.
- 1981 • Block, Werner: *Der Arzt und der Tod in Bildern aus sechs Jahrhunderten.* Stuttgart, 1966. / *Orvostörténeti Közlemények XCIII–XCVI.* 252–253.
- Forster, Robert – Ranum, Orest: *Food and Drink in History.* Baltimore–London, 1979. / *Orvostörténeti Közlemények XCIII–XCVI.* 253–254.
- *Tacuinum Sanitatis. Das Buch der Gesundheit.* München, 1976. / *Orvostörténeti Közlemények XCIII–XCVI.* 255–256.
- 1982 • Theopold, Wilhelm: *Das Kind in der Votivmalerei.* München, 1981. / *Orvostörténeti Közlemények XCVII–XCIX.* 277.

Filmek (szakértőként)

- 1959 • *A döri fazekas. IV. A fekete kerámia készítése Dörben.* Rendező-operatőr: K. Kovács László. Néprajzi Múzeum.
- 1961 • *A döri fazekas. I. Az agyag előkészítése.* Rendező-operatőr: K. Kovács László. Néprajzi Múzeum.
- *A döri fazekas. II. Korongolás.* Rendező-operatőr: K. Kovács László. Néprajzi Múzeum.
- *A döri fazekas. III. Mázazás, égetés, vásár.* Rendező-operatőr: K. Kovács László. Néprajzi Múzeum.

Kéziratok

A Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában Sergó Erzsébetnek mintegy hatvan különböző terjedelmű kézírata, feljegyzése, úti jelentése, néprajzi gyűjtése található. Témájuk a gazdálkodástól a szokásokig igen változatos. A gyűjtőutak helyszínei főleg Győr, Sopron és Dunaújváros vidéke.

Összeállította:
Szemkeő Endre

Elhunyt Thomas A. Sebeok

(Budapest, 1920. november 9. – Bloomington, 2001. december 21.)

Szomorú szívvel értesítjük tagtársainkat, hogy a világhírű magyar szemiotikus, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagja, az Eötvös Loránd Tudományegyetem díszdoktora, a Magyar Szemiotikai Társaság tiszteleti tagja, számos nemzetközi és magyar tudományos társaság rendes, választott vagy tiszteleti tagja, Thomas A. Sebeok 2001. december 21-én bloomingtoni otthonában (Indiana, USA) elhunyt.

Különösebb gyászszertartás nélkül temették el (kívánsága szerint), viszont mind az Egyesült Államokban, mind világszerte másutt sokan és vezető helyen emlékeztek meg sokoldalú életművéről, amely mindvégig szoros kapcsolatban állt a magyar nyelvtudománnyal, finnugrisztikával, munkássága utóbbi évtizedeiben pedig főként a jeltudománnyal. Még lesz alkalmunk megemlékezni felejthetetlen személyiségéről és hihetetlenül gazdag tudományos munkásságáról. Most csak életének legfontosabb adatait vázoljuk fel.

Sebők Tamásként 1920. november 9-én született Budapesten, s már tizenhat évesen elhagyta az országot, előbb Angliában, 1937-től pedig az Egyesült Államokban élt. Itt elvégezte a Chicagói Egyetemet (1941), majd a Princeton Egyetemet (1943), s pályáját az Indiana Egyetem tanáraként kezdte el. 1991-es nyugdíjazásáig főként nyelvészetet és szemiotikát oktatott, de tanított antropológiát, uralisztikát és altajisztikát is, megalapította és vezette az uralisztikai és altajisztikai tanszékeket. 1952–1958 között az Amerikai Nyelvészeti Társaság Nyelvészeti Intézetének igazgatóhelyettese, majd nyugdíjazásáig vezetője, 1956–1991 között a Nyelvészeti és Szemiotikai Kutatóközpont elnöke, 1965-től négy évig az Emberi Kapcsolatok Tanulmányok igazgatója. 1968-tól vett részt a *Semiotica* szerkesztésében. Legfontosabb művei csak felsorolásszerűen: *Studies in Chermis Folklore* (ed., Bloomington, 1952); *The Supernatural* (Frances Igemann-nal, New York, 1956); *The Mari Region* (1959); *Perspectives in Zoosemiotics* (The Hague – Paris, 1972); *Contributions to the Doctrine of Signs* (Bloomington, 1976); *The Sign and its Masters* (Austin–London, 1979); *Prefigurements of Art* (1979; magyarul: *A művészet előzményei*, Budapest, 1983); *Encyclopaedic Dictionary of Semiotics I–III.* (chief ed., 1986).

Kedves Tom! Jól végzett munkádat, segítőkészségedet, barátságodat mi is köszönjük, mi sem felejtjük!

Voigt Vilmos

Kurucz Albert halálára

Tíz év a Szabadtéri Néprajzi Múzeum élén

(Konyár, 1925. január 16. – Budapest, 2002. február 6.)

A Néprajzi Múzeumtól önállósult Szabadtéri Néprajzi Múzeum második főigazgatója 1975. szeptember 1-jétől Kurucz Albert lett, aki a Debreceni Tanítóképző Főiskola igazgatóhelyettesi székét cserélte fel a szentendrei intézménnyel. Nagy lelki akaratról, elszántságról, a néprajztudomány iránti elkötelezettségről tett tanúbizonyságot, amikor elfogadta a felkínált kihívást. A feladat nagy volt, de bízott magában, mindazon ismeret-

teiben és tapasztalataiban, amelyekre a Szabadtéri Néprajzi Múzeum vezetéséhez szüksége lehetett.

Etnográfusi diplomáját a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen szerezte. 1964-ben megvédett doktori disszertációjának témája az észak-bihari szőlőművelés és borgazdálkodás volt. Bár Debrecenben nem néprajzkutatóként dolgozott, de mint a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Hajdú-Bihari Megyei Szervezete Néprajzi Szakosztályának elnöke kapcsolatban maradt a tudományterülettel

1975. szeptember 1-jén Kurucz Albert a feladat iránti elszántsággal lépte át a múzeum küszöbét, s köszöntötte nyugalmat sugárzó mosolyával, természetes kedvességével a nyolcadik éve már együtt dolgozó közösséget. Nem könnyű időszakban vállalta az ország legnagyobb szabadtéri múzeumának vezetését. A feladat óriási volt, s hozzá képest a minisztériumi támogatások hullámzó mértékben a szükségéstől hol kevésbé, hol messze elmaradtak.

Emberpróbáló idő volt, amely a múzeum munkatársaitól, vezetőjétől, muzeológustól, építészettől, építőtől, restaurátortól, raktárostól, múzeumpedagógustól a gyűjtemények fejlesztésével, múzeum- és kiállításépítéssel, műtárgyvédelemmel és a látogatók fogadásával kapcsolatos feladatokat jelentett. Ebben az időszakban zajlott több alapvető koncepcionális kérdés tisztázása, számos múzeumi funkció kifejlesztése, átalakítása, beindítása, vagy a hosszú évtizedek munkáját meghatározó múzeumi szervezet fejlesztésének lezárása, működésének szabályozása, s nem utolsósorban a tudományos tevékenység alapját jelentő múzeumépítés feltételeinek biztosítása.

A kiállítások építési és szakmai kérdéseinek megtárgyalására Kurucz Albert kezdeményezésére 1979-ben megalakult a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Tudományos Tanácsa (melynek elődjé az Ortutay Gyula akadémikus által irányított és elsősorban általános elvi kérdésekkel foglalkozó Szabadtéri Múzeumok Országos Tanácsa volt). A Gunda Béla vezette tanács feladatának azt tekintette, hogy közvetlenül áttekintse és ajánlásaival segítse a múzeum munkáját. (Tagjai voltak K. Csilléry Klára, Filep Antal, Füzes Andre, Hoffmann Tamás, Vargha László, a múzeum részéről Kurucz Albert, Ambróy László főmérnök, Kecskés Péter muzeológiai osztályvezető és Balassa M. Iván tudományos titkár.) Még ebben az időben a kulturális miniszter 101/80/MK4/KM. számú utasítása a Szabadtéri Néprajzi Múzeumot tudományos kutatóhellyé nyilvánította. Úgy tűnt ekkor, hogy szabad pályán roboghat a múzeum építése.

Az eredetileg tervezett épületállomány telepítési terveit – miközben nagy iramban zajlottak az épületkiválasztások és -vásárlások – 1976–1979 között többször kellett korrigálni, szembesülve a realitásokkal, de módosítani kellett a múzeum területén feltárt római villa miatt a Közép-Tisza-vidék tájegység elhelyezését is. Az idő szorításában gyorsított ütemben 1976–1985 között százhusz épületet bontottak és telepítettek át Szentendrére. 1977-ben fellélegezhetek egy kis időre a múzeum vezetői és szakemberei, mivel elkészültek azok a fedett színek, amelyekbe az évek óta az intézmény területén lévő, illetve az újonnan bontott épületek anyagát megnyugtatóbb módon – s ez sem elhanyagolható tény – nyilvántartásba véve elhelyezték.

Az áttelepítésekkel párhuzamosan, hasonló ütemben zajlott a néprajzi tárgyak gyűjtése. 1978-ban a korábban évente kétezer tárgy gyűjtésének tervét Kurucz Albert módosította: az irányszámot háromezerre emelte. (Ne feledjük: az 1976–1985 közötti időszakról van szó, amikor igen nagy volt az érdeklődés a néprajzi tárgyak iránt mind a hazai lakosság, mind a külföldi turisták körében. Emlékszünk olyan esetre, amikor a muzeológus táviratban kért pénzt további vásárlásra, mert sarkában volt a pótolhatatlan tárgyakat magas áron felvásárló nepper.) Az 1976–1985 között gyűjtött néprajzi tárgyak száma nem kevés, 24 289 volt.

Múzeumi szakember pontosan tudja, hogy a műtárgyakat nem elég behozni, folyamatosan törödni kell velük. Ezt jól tudta Kurucz Albert is, de itt is sorra jelentkeztek a gondok. 1976-ban a Néprajzi Múzeum Könyves Kálmán körüti épületéből kikerültek az addig gyűjtött műtárgyak Szentendrére, az új műtárgyraktárba, mely a klimatikus körülményeket tekintve bár nem felelt meg teljesen a követelményeknek, de ott legalább megfelelő raktárrendet lehetett kialakítani. A terepen gyűjtött tárgyak (főleg bútorok, kerámia, gazdasági eszközök) egy részét a múzeum még mindig kénytelen volt a beszerzés helyszínén tárolni, részben raktár, részben szállítóeszköz hiánya miatt. 1979-ben sikerült végre felszámolni a műtárgyak vidéken való tárolását, s a múzeum Kisalföld tájegységében időközben felépült pajtákban helyezték el őket „ideiglenes” jelleggel. Ebben a helyzetben mindenképpen sikerként lehetett elkönyvelni, hogy elkészült az új textilraktár és a textilrestaurátor-műhely, még akkor is, ha az is csak ideiglenes épületben és helyen valósulhatott meg.

A múzeumba nagy számban bekerülő anyag központi kérdéssé emelte a műtárgyvédelmet. Egyre sürgetőbbé vált egy restaurátorműhely létrehozása, a személyi és technikai fejlesztés. 1977-ben elkészült a múzeum területén álló régi lakóépületből erre a célra átalakított három műhely és egy raktár, amely azonban még messze volt attól, hogy korszerűnek lehessen nevezni. Igazi nomád időszak volt ez az akkor már négyfős restaurátorcsoportnak, amikor vezetőkes víz hiányában egy lajtos kocsis és a Sztaravodapatak biztosította a munkához a vizet. Az elkövetkező évek – Kurucz Albert minden erőfeszítése ellenére – sem hoztak nagy változást a jobb feltételek megteremtésében, de komoly eredményt jelentett, hogy a restaurátorok száma tovább gyarapodott két fővel.

1977-ben sokasodtak a problémák a beruházás és a muzeális objektumok építése terén. Ebben az évben leállt a beruházás, melynek következtében megtorpant a múzeumban a közművek bővítése. A tájegységek épületeit a kezdetektől az Országos Műemléki Felügyelőség (OMF) kezelte évről évre egyre gyengülő intenzitással. A folyamatos aluteljesítés 1976-tól arra ösztönözte a múzeum vezetését, hogy saját kivitelező-karbantartó részleget hozzon létre. 1979-ben az OMF még három épületet befejezett, de már saját kivitelezésben készült el négy kisalföldi pajta és a vámosoroszi szárazmalom örlőszerkezete.

A bontásokkal, építésekkel, tárgygyűjtésekkel párhuzamosan a muzeológusok több más feladatuk mellett építészettel, berendezésekkel, életmóddal, gazdálkodással, kézműiparral kapcsolatos néprajzi téma gyűjtéseket, történeti és levéltári kutatásokat folytattak. Az előbbiekhöz csatlakozva a múzeum építészei, külső tervezők és egyetemi hallgatók évről évre szép számban gazdagították felmérésekkel a múzeum gyűjteményét. Az 1976–1985 között leltározott dokumentációk száma jelentős tételt jelent adattárunkban.

A fotótári gyarapodás hosszú időn keresztül elmaradt a kívánatostól. A terepen végzett munkát gyakran megbénította, hogy nem volt a múzeumnak szállítóeszköze, a tárgyfotózást hátráltatta, hogy nem volt a feladathoz megfelelő felszerelés. 1979-ben

történt jelentősebb változás, amikor elkészült a felvonulási épület két helyiségében a fotolaboratórium.

A munkatervben könyvtárgyarapításra előírányzott összege a múzeumnak ekkor nem volt, pedig az itt végzendő feladatok, s a megfelelő szakkönyvtártól való távolság ezt szükségessé tették volna. Átlátva a helyzetet, Kurucz Albert rendelkezésére az 1978. évi munkatervben megjelent a „kézikönyvtár fejlesztése” címszó. Ez akkor még mindössze négy szekrényben elhelyezett ezeröttszáz kötetet jelentett, amelyet hagyatékok, ajándékozások, hazai és nemzetközi könyvcseré eredményeként kapott az intézmény.

A múzeum tevékenységének eredményessége megmutatkozott az évente igen szép számban elkészített archivális és tudományos feldolgozásokban, a megjelent cikkekben, tanulmányokban, a tudományos kutatóink hazai és nemzetközi konferenciákon való részvételében, egyetemeken tartott előadásaiban. A szakmai elismerést is jelzi, hogy 1976-tól erősödött a nemzetközi tudományos életben való megjelenésünk. Az Európai Szabadtéri Múzeumok Szövetségének 1976. évi stockholmi tanácskozásán a múzeumot már két meghívott munkatársunk, Kurucz Albert és Balassa M. Iván képviselte. 1978-ban a szövetség nyolcadik tanácskozásán, Cardiffban az öttagú elnökségbe választották Kurucz Albertet. Még ugyanebben az évben tudományos tevékenysége elismeréseként a múzeum megkapta a Schumacher-díj aranyérmét. 1979-ben *Anyag, szerkezet és berendezés kérdései a szabadtéri néprajzi múzeumokban* címmel nemzetközi tudományos tanácskozást szerveztünk, melynek helyszíne Szentendre és Nyíregyháza volt. 1982-ben múzeumunkat érte az a megtiszteltetés, hogy a szövetség tizedik jubileumi tanácskozását mi rendezhettük. Különös jelentőséget az eseménynek az adott, hogy szocialista országban először került sor erre.

1980-tól váltak rendszeressé akkor még elsősorban a „baráti” országok – Lengyelország, Csehszlovákia, Szovjetunió, Bulgária – szabadtéri múzeumaival kötött együttműködések, melyek keretében évente két munkatársunk utazott a fogadó országba, és ugyanannyi érkezett hozzánk tapasztalatcserére.

A tapasztalatszerzés, a szakmai kapcsolatok kiépítésén túl a fiatalokból álló közösség összekovácsolása volt Kurucz Albert célja az 1976-tól a múzeum szakalkalmazottai számára évente megszervezett csoportos külföldi tanulmányutakkal. Először a csehszlovákiai és lengyelországi szabadtéri múzeumokra került a sor, majd 1977-ben – nem mindennapi történelmi időben – utazhattunk, tetemes mennyiségű néprajzi könyvadományunkkal kulturális missziót is teljesítve, egy életre szóló élményt jelentő erdélyi tanulmányútra. 1979-ben három ország, Románia, Bulgária és Jugoszlávia szabadtéri múzeumi voltak úti céljaink. 1980-ban Kárpátalján, Ungvár és Munkács körzetében lévő szabadtéri múzeumok felkeresése mellett egy nem minden veszélytől mentes, „illegálisan megszervezett” falulátogatás jelentett izgalmas, feledhetetlen programot. 1982-ben a múzeum harmincnyolc munkatársa (nem csupán szakalkalmazottak) vett részt a „Nyugat”, az ausztriai Stübingbe szervezett tanulmányúton.

A Felső-Tisza-vidék tájegység három portájának (kispaládi, botpaládi, milotai) berendezett lakó- és gazdasági épületei, mára a múzeum szimbólumává vált nemesborzovai harangláb, valamint a tiszántúli református temetőben néhány szatmárcsekei fejfa lett a múzeum első állandó kiállításának 1975-ben. 1976-ban készült el a vámosoroszi szárazmalom, majd 1977-ben a Múzeumi Hónap alkalmával nyílt meg ünnepélyesen és fejeződött be az építkezés a kisnemesi telek lakó- és gazdasági épületeivel, a mándi református templommal. „Tebenned bíztunk eleitől fogva...” – szállt a XC. zsoltár fohásza az új helyén felépített templomból, mely itt és ekkor még engedély nélkül, csak mint hangszalagfelvétel hangozhatott el. 1979-ben a görög katolikus püspök által celebrált misével nyílt meg a Mándokról áttelepített görög katolikus templom és temető.

Még ebben az évben birtokba vehették a látogatók a soron következő Kisalföld tájegység két új berendezett épületét, a szilsárcányi kovácsműhelyt és a harkai lakóház szoba-konyha lakrészét. A következő évben tovább gazdagodott az épületegyüttes a nyúli présszinnel, a jánossomorjai és a bogyoszlói lakóházakkal, a mosonszentmiklósi tiprómalommal és az újkéri haranglábbal. 1982-ben a süttöri, 1983-ban a tápi lakóház berendezése készült el, s a veszkényi kálvária került a helyére. 1985-ben a jánossomorjai hívek ünnepélyes szentmise keretében múzeumunkban láthatták viszont Szent Anna tiszteletére felszentelt fogadalmi kápolnájukat.

Még nem fejeződött be a Kisalföld tájegység építése, amikor ugyanebben az évben megnyílt két épület – a felsőszentezsébeti harangláb és a szentgyörgyvölgyi lakóház – a múzeum harmadik állandó kiállítási egységében, a Nyugat-Dunántúl tájegységben.

Az állandó kiállítások mellett 1976-tól több időszaki – elsősorban fotódokumentációs – kiállítást rendezett a múzeum: a *Bakonyi vizimalmok* a fiatal építészmérnök-hallgatók Balaton-felvidéki népi építészeti felméréseit összegezte; a *Temetők, sírjelek, a Temetők népművészete* és a *Népi építészet* válogatást adott kiváló fotósunk, Szabó Jenő falujáró, értékmentő munkáiból. Más alkalmasabb hely nem lévén, időnként a múzeum igazgatási épületének előcsarnokában rendeztünk a skanzen szakmai tevékenységével foglalkozó időszaki kiállításokat, mint amilyen a *Kutatás, dokumentálás a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban* (1978) vagy a *Restaurálás, műhelymunka* (1980) című volt. A *Magyarországi szabadtéri néprajzi gyűjtemények és tájházak* időszaki tárlatot 1982-ben a múzeum először Szentendrén, majd a következő évben Budapesten, az Országos Műemléki Felügyelőség központi épületében mutatta be. A nagy sikerű fotódokumentációs kiállítást *Open Air Museums in Hungary* címmel – mint a múzeum első külföldi kiállítását – Nagy-Britanniában négy helyszínen, Walesben, Skóciában és Észak-Írországban láthatta a nagyközönség

1978-tól jelennek meg az intézmény önálló tudományos kiadványai. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Tájegységei sorozatban először a Felső-Tisza-vidék tájegység katalógusát vehette kézbe a látogató magyar, angol, német és orosz nyelven. Kurucz Albert előszavával 1979-ben indult útjára az azóta is rendszeresen megjelenő múzeumi tájékoztató, a *Téka*. Ekkor jelent meg a Mesterségek, Műhelyek sorozat első száma is *Orlés a szárazmalomban* címmel. Hosszú várakozás után 1980-ban került a szakemberek elé a Szabadtéri Néprajzi Múzeum közleményei, a *Ház és Ember* első kötete.

Nemzetközi elemzések szólnak arról, hogy az 1960-as években világszerte általánosan megfogalmazható jelenség volt a múzeumok megújítása. Előtérbe került szolgáltatói jellegük, egyik legfontosabb feladatuk lett az iskolai oktatómunka támogatása. Magyarországon is zöld utat kapott a múzeumokban a közművelődéssel, múzeumpedagógiával, közönségszolgálattal kifejezett tevékenységek, melyeket a pedagógia iránti elhivatottságáról ismert Kurucz Albert is szorgalmazott az általa irányított intézményben. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum 1976. évi munkatervében rögzítette először a közművelődési feladatokat. Elkezdődtek az első kísérleti múzeumi történelem-, irodalom-, földrajz- és rajzórák szentendrei, majd budapesti iskolások részvételével. A kormány ebben az évben deklarálta a közművelődési törvényt, és láttak napvilágot minisztériumi irányelvek, melyek előírásai szerint 1977-ben a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban is megalakult a közművelődési csoport négy munkatárssal. Az 1978-ban életbe lépett tanterv már minden iskolatípusra és évfolyamra kötelezően előírta a múzeumlátogatások óraszámát, aminek hatására a Szabadtéri Néprajzi Múzeum is egyre gazdagabb múzeumpedagógiai programokkal jelentkezett. 1978-ban négyféle tematikus foglalkozást ajánló körlevelet kapott a múzeumtól az ország valamennyi általános iskolája, melynek eredményeként igen sok tanulócsoporthoz érkezett hozzájuk. 1979-ben több irányba nyitott a közművelődés.

Az óvodások múzeumlátogatása játékos foglalkozásokkal gazdagodott, a középiskolások számára néprajzi szakkör indult, mely utóbbi a honismereti mozgalomban való sikeres múzeumi részvételnek volt köszönhető.

A közművelődési csoport nemcsak az iskolai oktatásban kereste a múzeum helyét, szerepét, de igyekezett újszerű kulturális programokat ajánlani a fiatalok, a családok vagy éppen a nyugdíjasok szabadidejének eltöltéséhez. 1977-ben kezdődtek a Felső-Tisza-vidék tájegység kiállításaihoz kötődő, „élő” háztartási és háziipari bemutatók, mint a tejfeldolgozás, kenyérsütés, kenderfeldolgozás, tengerihántás, kosárfonás, amihez ekkor még nem közelből, hanem a messzi szatmári falvakból érkeztek a közreműködők. Ezek az alkalmak idővel gazdagodtak, s részben átalakultak a látogatókat az esemény részeseivé tevő, cselekvésre ösztönző programokká. Egymás után léptek fel rendezvényeinken a ma már legendás népzenei együttesek. 1979-ben rendkívüli eseménynek számított a régi idők hangulatát megidéző, első nagyszabású kirakodóvásár a Felső-Tisza-vidék tájegységben. A múzeum tavaszi, nyári és őszi eseményeiről az 1980-as évek elejétől az évszakonként megjelenő (magyar és angol nyelvű) műsorfüzetből tájékozódhatott a közönség.

Módszeres közönségszolgálati tevékenység 1977-ben vette kezdetét. A múzeum közművelődési munkatársai személyes beszélgetéseket folytattak a látogatókkal, kérdőíves közvélemény-kutatásokat készítettek, rendszeresen elemezték a vendégkönyvi bejegyzéseket. Ezek célja a látogatók elvárásainak megismerése, igényeinek felmérése volt. 1983-ban először fogalmazódott meg a múzeumi tájékoztatás fontossága, ám a korukat meghaladó tervek, elképzelések elhaltak a költségvetési támogatás elmaradása miatt.

1975–1985 között a Szabadtéri Néprajzi Múzeum épülő, fejlődő intézmény volt, fiatal szakemberekkel, akik egymásra utalva, távol a nyüzsgő fővárostól, nem a legjobb körülmények és feltételek között, többnyire a megszállottak lelkesedésével, de néha lázadva is, tették a dolgukat, végezték a rájuk bízott feladatokat. Talán mindezeket együttvéve adódott az, hogy családias hangulat uralkodott a múzeumban, amihez hozzájárultak a közös ünnepek, a mikulás, a karácsony, a farsang, a március 15-ei koszorúzások a múzeumi sírkertben, a „politikamentes” nőnapok és a közösen végzett munkák is, mint a múzeumnyitás előtti tavaszi nagytakarítás. Minden bizonnyal e családias légkör kisugárzása érintette meg a látogatót is. A múzeum újszerűsége, a természeti környezet, az egyre gyarapodó parasztudvarok látványa, a tárgyak varázsa, a múltidéző csemények, a látogatókat igazi vendégként fogadó munkatársak kedvessége, talán egy kicsit a „nosztalgia”, a pedagógusok és családok részéről a népi kultúra iránt megnyilvánuló fokozott érdeklődés mind hozzájárult ahhoz, hogy egyre többen és többször voltak kíváncsiak a múzeumba, amit a beszédes számok is illusztrálnak: 1976-ban 45 827, 1985-ben 275 300 volt a száma azoknak, akik felkerekedtek, hogy élményekben gazdag órákat töltsenek el Szentendrén, a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban.

Tíz év mint történelmi idő rendkívül rövid, de tíz év egy új, születendő múzeum történetében, hát még az azt építő emberek életében *nagy idő*. Most, amikor felidézünk az intézmény legnehezebb tíz évének történetét, nemcsak a múzeumépítő főigazgatóra gondolunk, hanem arra a Kurucz Albertre is emlékezünk, aki emberségével, jószágával és optimizmusával a néha elbizonytalanodó, elkedvetlenedő munkatársainak is erőt adott, biztonságot nyújtott, akinek vezetése alatt kovácsolódtak igazi közösségbe a múzeumépítők. Így emlékszik rá vissza a muzeológus, a műtárgyraktáros, a restaurátor, az építész, az ács, a múzeumpedagógus... és a többiek.

Giovanni Battista Bronzini (1925–2002)

1925. szeptember 4-én született a modern olasz folklorisztika legjelentősebb, európai jellegű professzora. Olasz folklorisztikát és romanisztikát tanult, legfontosabb mestere Paolo Toschi (1893–1974), a római professzor volt. Maga is Rómában járta be a hivatali ranglétrát. Az 1960-as évek elején került Bari egyetemére, ahol 1965-ben nevezték ki a néphagyományok története szak egyetemi tanárává. Innen vezette az olasz folklorisztikát, legkivált a neves folyóirat, a *Lares* szerkesztőjeként. Bariban hunyt el, elég sok betegség után, 2002. március 17-én.

Bronzini népdalszövegtémák összehasonlító vizsgálatával kezdte. Ő készítette el az olasz balladatípus-katalógushoz legközelebb álló áttekintést. Számos szöveget tett közzé. Az olasz folklorisztikából a „haladó” és „esztétikai” hagyományokat vizsgálta és publikálta. Voltaképpen esztétikai és történeti szempontok szerint tekintette át az olasz folklór tényeit. Mint a legtöbb itáliai kollégája, ő is igazán nyitott volt a kulturális antropológia (olasz változata) irányában.

A nemzetközi folklorisztikában évtizedek óta részt vett (szinte az egyetlen olaszként). Mivel németül jól tudott, főként e nyelvterületen becsülték. Ez kölcsönös publikációkban is megmutatkozott. Évtizedek óta ismertük egymást, meghívásomra jött el több ízben is Magyarországra (a békéscsabai nemzetiségkutató konferenciára is). Tanulmányait közöltük, a Magyar Néprajzi Társaság tagjai közé hívta. Emlékét mi, magyar kollégái is megőrizzük. Az utóbbi években egyre fáradtabb volt, ezért sem fogadta el újabb meghívásainkat.

Halálával lezárult az olasz folklorisztika nagy, Pitрэ-vel kezdődő korszaka: a komparatív, filológiai, történeti folklorisztika. Noha sok tanítványa volt, méltó utódja nincs. Ehhez ma már senki nem tud eleget.

Voigt Vilmos

Búcsú Gémes Balázstól

(Budapest, 1939. május 13. – Szekszárd, 2002. május 4.)*

*Latiatuc feyleym sumtuchel mic vogmuc.
yfa pur ef chomuv vogmuc.*

Drága Balázs, Téged szólítalak, Hozzád beszélek, bár tudom, hogy már nem válaszolhatsz. Hiszem, hogy itt vagy köztünk, itt vagy velünk, gondolatunkban, emlékeinkben, gyermekeid és unokáid vonásaiban és mozdulataiban, mindnyájunk szeretetében. Nem mehetsz el ily gyorsan, nem mehetsz el búcsú nélkül, nem távozhat sz körünkből végső jókívánságaink, szerető emlékezésünk, búcsúszavunk nélkül. Meg kell hallgatnod botladozó szavunkat, kívánságainkat, hiszen mindig kész voltál mindnyájunk gondját-baját meghallgatni és megosztani. Látnod kell fájdalmunkat, hiszen amennyire szeretted Tiédet, bennünket, legalább annyira szeretünk mi is Téged.

* Elhangzott 2002. május 14-én a szekszárdi Alsóvárosi temetőben.

Keményen megküzdötted életedet, és ugyanolyan ádáz küzdelmet vívtál a gonosz halállal. Nem rajtad múlt, hogy alulmaradtál. Te mindent megtettél, és sokan sokat segítettek, olykor az igazi remény sugarai is fölillantak. Mindhiába. A vészes kór újabb és újabb alattomos támadásai elől nem volt menekvés. Te azonban sohasem adtad föl, nem is lettél volna Gémes Balázs, ha beletörödsz sorsodba. Mindvégig bizakodó lélekkel, reménykedve, az elhatalmasodó betegséget szinte föl sem véve, a közelgő végnek fittyet hányva továbbra is azt tetted, mint egész életedben: fáradhatatlanul, s ha lehet mondani, még nagyobb igyekezettel és buzgalommal dolgoztál, újabb terveket szőttél. Most mégis itt állunk körülötted, meghatódva és könnyezve gondolunk vissza az együtt töltött szép és küzdelmes napokra, és örülünk, hogy sütkérezhettünk szellemi kisugárzásod fényében.

Csaknem pontosan negyven esztendővel ezelőtt ismertük meg egymást, amikor a régészet hallgatóiként Dobrovits Aladár egyiptológiai előadásait hallgattuk közösen. Nyílt tekinteted, barátságos mosolyod, közvetlen, baráti kapcsolatot néhány perc alatt kialakítani képes, ugyanakkor nem bizalmaskodó, hanem magas szakmai érdeklődést, elkötelezettséget és intellektust kifejező szavaid és modorod talán emlékezetesebb marad számomra, mint maga az előadás. A következő véletlen találkozás édesapáddal hozott össze az Eötvös-kollégiumban. A műszaki munkát végző szakember néhány perc alatt közvetlen kapcsolatot kialakítva mesélt munkájáról, és jogos büszkeséggel egyetemista fiáról, akiben Rád ismertem. A harmadik találkozás is véletlenül múlt: megismerkedésem húgoddal, feleséggel, majd egész családdal. Ettől kezdve gyakrabban találkoztunk, és a családi kapcsolatokat átszőtték a szakmai beszélgetések. Így ismertem meg a Te és a család viszontagságos történetét, és tanultam meg értékelni tehetségedet, de kiváltképp kitaró szorgalmadat, munkabírádsodat.

Megtudtam, hogy Budapesten születél, és ott élted át három testvéreddel az ostromot. Ezekben a harcokban légnyomás ölte meg a bátyádat, a hétéves Lászlót a Vérmező közelében, a család pedig a nélkülözések elől a hódmezővásárhelyi nagyszülőkhöz menekült. Hamarosan rendeződni látszott a család helyzete, miután Kardoskút tanyaközpontban egy tanyát kaptatok. Nagyvároshoz szokott szüleidnek be kellett illeszkedni a vidéki életbe, el kellett sajátítani a gazdálkodás rejtelmeit. A beszolgáltatások és a fenyegető padlássöprések a család apraját-nagyját munkába állították. Az egyre gyarapodó familia alig felcseperedett gyermekei is részt kellett vállaljanak a soha el nem fogyó munkában a házban, a földeken és az állatok körül. Te, mint immár a legidősebb, a kisebbekkel is foglalatoskodtál, apró húgodat gyakran a válladon cipelted a hóban a tanyai iskolába. Ez az élet azonban mégis tele volt vidámsággal, örömmel – és könyvekkel. A Pallas-nagylexikon néhány kötete, könyvtári olvasmányok és a nem messze lakó amatőr helytörténész, Olasz Ernő könyvei rendre megfordultak asztalotokon, és ezekből nemcsak tudományt, hanem példát is lehetett meríteni: a népi találékonyosság számos fortélyát, amelyeket utánozva nemcsak a kemenceépítésben jeleskedtél, hanem a korcsolyakészítésben is.

1956 az orosházi gimnáziumban ért, és nem lettél volna Gémes Balázs, ha nem vetted volna ki a részed belőle, természetesen a Rád jellemző vakmerő, de lelkében már a tudomány felé kacsingató ifjú módjára. Mert noha bekapcsolódtál a helyi forradalmi mozgalomba, mégis a testeddel védve akadályoztad meg az iskola udvarán a könyvégetést mint a kultúra oktalan megsemmisítését. Azt a fegyvert azonban, amelyet elrejtettél a régi tanya kútjában, évekkel később egy „jóakaród” feljelentése eredményeként 1962-ben megtalálták, és beidéztek Békéscsabára. Valószínűleg csak a jóakarátú bíró mentett meg a fegyverrejtegetés súlyos ítéletétől, aki a következőképpen tette föl a döntő kérdést: „Ugye, fiam, maga csak vadászni akart?”

Kiváló tanulóként versenyeket nyertél, egyszer egy történelmi verseny fődíjaként egy albániai kirándulást. Erre 1956 miatt nem kerülhetett sor, helyette az alvilágba utaztál, ráadásul szó szerint. A család anyagi helyzete ugyanis nem engedte meg egyetemi tanulmányaid támogatását, tehetséged és akaratod azonban átesztelt a nehézségeken. Alig hiszem, hogy sok olyan egyetemista volt, aki két, idővel három szakja sikeres elvégzése mellett a földalatti keszonmunkásaként kereste volna meg a mindennapi kenyerét. Te mindezt derűs nyugalommal és természetességgel, hivalkodás vagy panasz nélkül tetted, az élet szükséges, de szóra sem érdemes kellékének, hiszen a fontos cél lebegett a szemed előtt, a magyar néprajz tudományos művelése, és ezt a célt minden nehézség ellenére el akartad érni. Hiszen a néprajzi szakmunkákban leírt módon éltél, a szegénység és a sors kényszeréből gyakran olyan körülmények között, amelyeneket évfolyamtársaid nagyobb része már csak a könyvekből ismert, és nem gondolta, hogy a tradicionális élet imitt-amott még a maga teljességében él. Természetes volt tehát a néprajz iránti elkötelezettséged, és az is, hogy első nagyobb témaként a juhászatot gyűjtötted és dolgoztad föl.

Tudományos munkásságodban mindig a teljességre törekedtél, részeredményt, fércmunkát még magadtól sem fogadtál el, sokáig és gondosan, óvatosan csiszoltad gondolataidat. Szeretted közösségben dolgozni, soha nem voltál féltékeny tudásodra vagy eredményeidre. Ha egy munkába belefogtál, nem tudtad, de nem is akartad tessék-lássék végezni. Egyszerűen nem voltál képes másként, mint teljes erőbedobással dolgozni, és ezt munkatársaidról is feltételezted, elvártad tőlük. Ebben és emiatt időnként csalatkoznod kellett. Kiváló előadásaiddal, megnyerő, lelkesítő beszédmododdal szinte mindenkit meg tudtál nyerni az általad képviselt ügynek, akár a népi születésszabályozásról és a népi orvoslásról, akár tájházak kialakításáról és berendezéséről – ahol gyakran építésvezetőként is el kellett járnod –, akár a cigány hagyományok és dokumentumok gyűjtéséről és a gyűjtőmunka országos megszervezéséről volt szó. Irodalmi, tudományos szervezői, egyetemi oktatói és közművelődési tevékenységed szinte egyetlen hatalmas ívben, szétválaszthatatlanul feszül előttünk – még akkor is, ha a sors meggátolt abban, hogy minden vállalt feladatodat be tudd fejezni.

Életed és munkád segítője és támasza feleséged, az ugyancsak néprajzkutató Marica volt, aki azonosulva céljaiddal, azokban együttműködve és munkálkodva, szakmai tanácsokat és megfontolásokat adva mindig melletted állt. Ha kellett, vállalta a nélkülözést, ha lehetett, tudományos munkatársként dolgozott, de mindenekfelett a család épségén és egészségén munkálkodó édesanya volt, aki most már egyedül viszi tovább a szeretet és a gondoskodás édes terhét gyermekeid és unokáid felé. Családod a férjet, az édesapát és a nagyapát siratja Benned, azt, akihez mindig bizalommal fordulhattak segítségért vagy tanácsért, aki mindig biztos támaszt jelentett mindannyiuk számára, aki türelmesen és szeretettel törődött velük. Feleséged élete társát és támaszát, gyermekeid a gondoskodó apát veszítették el Benned, és bele kell törődjenek a kényszerűségből önállóvá, felelősségteljesebbé vált életükbe. Kis unokáid viszont nem értik, miért hagytad itt őket, hiszen semmivel nem szolgáltak rá, hogy hűtlen légy hozzájuk, hogy hirtelen eltűnj életükből.

Most egy kicsit, ha lehet, ne figyelj ide, hiszen olyan dolgokat vagyok mondandó, amiket túlzott szerénységed miatt talán nem szívesen hallanál. Mégis, hangosan el kell mondanom, hogy tiszta, nemes, jellemes, becsületes és kiváltképp jó ember voltál, szűkebb és tágabb környezeted példaképe. Mindegy volt Neked, hogy szőlőt és kertet kellett művelni, házat kellett építeni, kutat kellett fűrni, hogy családotnak jobb körülményeket teremts, mindezt a legnagyobb energiával és a tevékenységhez szükséges teljes szakmai felvértezéssel tetted meg, s ha kellett, jogi vizekre is bátran, sikeresen kiveztél. Megfontolt véleményed, világos érvelésed kusza helyzetekben is megmutatta a helyes utat, véleményed mellett szilárd eltökéltséggel kitarottál, ha meg voltál győződve igazadról. Az erkölcsi nagyság, a bátor kiállás és a szerető segítőkészség megtestesítője voltál. Példaképünk lettél, és ezen távozásod sem változtathat. Nemzedékek tanultak Tőled szakmát és emberséget, hol a félegyházi vagy a szekszárdi múzeumban, hol táborokban, hol főiskolán, hol pedig a pécsi tudományegyetemen, és bizony legtöbbször igyekezniük kellett, hogy lépést tudjanak tartani tanárunkkal, hogy győzzék energiával az általad diktált feszített tempót.

Balázs, hiányozni fogsz! A szó minden értelmében, fizikailag, lelkileg, érzelmileg egyaránt hiányozni fogsz. Hiányozni fog vidámságod, hiányozni fog bátor kitartásod és kiállásod, hiányozni fog mosolyod, hiányozni fog határozott véleményed és tanácsod, hiányozni fog hatalmas tudásod és mindaz, amit még Tőled kaphattunk volna és joggal elvártunk. Hatalmas ür tátong nyomodban, amelyet nem lehet betölteni, amelyet csak a múltó idő tud lassan begyógyítani. Pótolhatatlan vagy, de tudásod, eredményeid, lelkületed és példád velünk marad. Magas mércédnek, kemény elvárásaidnak megfelelően igyekszünk folytatni azt, amit Te elkezdted. Gyermekeid és unokáid, barátaid és kollegáid, népes tanítványi köröd emlékedet ápolva teljesíti majd ki heroikus munkád gazdag eredményeit.

Tizen voltatok testvérek, lelkiekben gazdag és szép családi körben, és immár Te is elmentél. Fáj, nagyon fáj, hogy így történt, hiszen még annyi tennivalód lett volna, annyi terved volt, és annyi minden megbeszéltnivalónk lett volna. Testvérek, rokonok, barátok és ismerősök, munkatársak és tanítványok állunk itt sírod körül abban a döbbenetben, hogy az örökké tevékeny családapa, a tervekben és ötletekben kifogyhatatlan tudós, a fáradhatatlan és elpusztíthatatlannak látszó barát nincs többé köztünk.

Drága Balázs, csillagszemű juhász, Isten veled!

Visy Zsolt

Pingált kemence Boldogon
(Fotó: Kunkovács László, 1980)

MINDENFÉLE

A Jedlik Ányos-díjas Liszka József*

Liszka József 1956. április 6-án Kőbölkúton született. Iskoláit szülőfalujában kezdte, majd az érsekújvári gimnázium magyar tagozatán érettségizett 1975-ben. Ezt követően tanulmányait a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem néprajz–régészet szakán folytatta, ahol 1980-ban végzett. 1980 és 1991 között az Érsekújvári Járási Múzeumban régészként dolgozott, miközben néprajzi kutató- és szervezőmunkát is folytatott.

Az 1980-as években született meg *Ágas-bogas fa* című néprajzi ismeretterjesztő kötete (1986), amely máig három kiadást ért meg. Ekkor készült el *A szlovákiai magyar nemzetiség néprajzi és folklorisztikai bibliográfiája (a kezdetektől 1986-ig)*, valamint doktori disszertációja a két világháború közötti szlovákiai magyar néprajzi kutatások történetéből. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Folklore Tanszékén 1987-ben védte meg disszertációját, amely 1990-ben a pozsonyi Madách Kiadó gondozásában meg is jelent.

1980–1989 között a Csemadok érsekújvári járási bizottságának égisze alatt egy néprajzi szakcsoportot vezetett. Elsősorban az Alsó-Garam mentén végeztek kutatásokat (Kisújfalu, Szógyén, Kéménd, Bart, Kőhidgyarmat, Kicsind, Kisgyarmat), amelyek eredményeit a Néprajzi Közlések negyedik és az Új Mindenes Gyűjtemény hetedik kötetében tették közzé. 1989 decemberében többedmagával létrehozta a Csehszlovákiai (utóbb Szlovákiai) Magyar Néprajzi Társaságot, amelynek 1997-ig elnöke volt. A társaság keretében különféle terepkutatásokat, nemzetközi tanácskozásokat szerveztek, kiadványsorozatokat indítottak útjára. A társaság *Hírharang* című tájékoztatófüzeteit, valamint Népismereti Könyvtár című monográfiatorozatát szerkeszti.

1991-től 1997-ig a komáromi Duna Menti Múzeum országos hatáskörű Magyar Nemzetiségi Osztályának volt a vezetője. Az osztály keretében útjára bocsátotta és szerkesztette annak bibliográfiatorozatát, valamint *Acta Museologica* című évkönyvét.

1997-től a Fórum Társadalomtudományi Intézet komáromi Etnológiai Központjának az igazgatója. Továbbra is szerkeszti a Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság és az Etnológiai Központ közös kiadásában megjelenő *Hírharangot*, továbbá a *Notitia Historico-Ethnologica* periodikát, az *Interethnica*, illetve a Lokális és Regionális Monográfiák című könyvsorozatokat, valamint az Etnológiai Központ *Acta Ethnologica Danubiana* címen megjelenő évkönyvét. Tagja a *Néprajzi Látóhatár*, valamint a *Fórum Társadalomtudományi Szemle* szerkesztőbizottságának. 1993–1998 között a Magyar Néprajzi Társaság *Ethnographia* című folyóiratának főmunkatársa volt.

1995-ben elnyerte a bonni Alexander von Humboldt Alapítvány kutatói ösztöndíját, s így 1996-ban a müncheni Német és Összehasonlító Néprajzi Tanszék vendégeként végezhetett kutatásokat a Pozsony környékéről kitelepített németek két világháború közötti életmódjára, magyar és szlovák kapcsolataira vonatkozóan. 1997 első felében ugyanettől a munkától a Marburgi Philipps Egyetem Európai Etnológiai és Kultúratudományi Tanszékén folytatta. 2001 tavaszán három hónapot a Passaui Egyetem Néprajzi Tanszékén töltött vendégkutatóként.

* Elhangzott Szimón (Zemnő, Szlovákia) 2002. május 4-én, a Jedlik Ányos-díj ünnepélyes átadásakor.

Liszka József tudományos kutatásait elsősorban a szlovákiai Kisalföld néprajzi képének felderítésére összpontosítja, de az Ipoly mentén, Gömörben és az Ung-vidéken élő etnikumok kultúráinak egymásra gyakorolt hatását is vizsgálja. Az árucseré néprajza, a népi teherhordás, az interetnikus kapcsolatok, valamint a szakrális néprajz köréből jelentet meg tanulmányokat, könyveket elsősorban magyar, részben német és szlovák nyelven.

Eddigi munkásságát a Magyar Néprajzi Társaság 1988-ban Jankó János-díjjal, 1994-ben külföldi tiszteleti tagjává való megválasztásával ismerte el. Bibliográfiai tevékenységét a somorjai Bibliotheca Hungarica Alapítvány 1995-ben a Bibliotheca Hungarica-díjjal értékelte. Ugyanebben az évben kapta meg Komárom Polgármestere Díját a városban szervezett néprajzi rendezvények (elsősorban nemzetközi tudományos konferenciák, kiállítások) értékeléseként, majd 1997-ben Fábry Zoltán-díjat kapott. 1999-ben a pozsonyi székhelyű Márai Sándor Alapítvány eddigi munkásságát elismerése jeléül Nyitott Európaért-díjban részesítette.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Többször elhangzott a *szlovákiai magyar néprajz* kifejezés, megkülönböztetve elsősorban az itteni néprajzi társaságot a magyarországitól. Ez így helyes, de ha Liszka József helyét szeretnénk meghatározni a tudományos palettán, nem mondanánk szlovákiai magyar néprajzkutatónak. Ő a magyar néprajztudomány jeles kutatója, aki elsősorban a szlovákiai magyarok és egyéb nemzetiségek néprajzi kutatásával foglalkozik, európai szinten.

Balázs György

Rövid hírek, tudósítások

DÖMÖTÖR ÁKOS EMLÉKEZETE. Az 1999. április 8-án elhunyt Dömötör Ákosról az *Ethnographiában* (2000. 1–2. sz. 213–216.) Kríza Ildikó emlékezett meg és a folyóirat tudományszakunk jeles személyisége irodalmi munkásságának válogatott bibliográfiáját is közölte (216–219.).

DOBMÚZEUM. 2000. november 27-én, Kármán Sándor vezetésével nyílt meg Cegléden a Dobmúzeum. A gyűjtemény alapítója harminc éve foglalkozik az ütőhangszerek gyűjtésével, ez irányú kutatásainak első állomása az 1979-ben megrendezett *A dob története* című kiállítás volt. Noha a gyűjtemény alapvetően a 20. századi könnyűzene világra koncentrált, a múzeumban számos néprajzi-etnológiai darab is helyet kapott, a harci és sámándoboktól az afrikai hangszereken keresztül el egészen a kisbírói dobokig.

HONISMERETI KÖNYVTÁR VÁCON. A váci Katona Lajos Városi Könyvtárban 1996-ban kezdtek hozzá a Honismereti Könyvtár megteremtéséhez, amelyet 2000 decemberében – ezerhétszáz kötettel – ünnepélyesen adtak át. A Honismereti Szövetség és a Honismereti Könyvtárosok Szervezete közösen vállalta a különböző, történelemmel, néprajzzal stb. foglalkozó megyei kiadványok, egyes tájegységek történetét és néprajzát feldolgozó művek összegyűjtését. Azóta az anyag egyre gyarapodik és a kiadványok adatai számítógépre kerültek.

CSÁNGÓ MÚZEUM. Az 1990-es évek elejétől a Kriza János Néprajzi Társaság egyik halaszthatatlan feladatákként kezelte a gyors nyelvi és kulturális asszimilációnak kitett moldvai magyarság kultúrájának szakszerű tanulmányozását, dokumentálását és archíválását. Számos tanulmány kidolgozása, konferenciák megrendezése mellett a társaság 2001-ben kezdeményezte egy csángó múzeum létesítését Zabolán, amelyet a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma is támogatott anyagilag. Az elmúlt tizenkét évben végzett terepkutatások során Moldvában jelentős számú tárgyat sikerült begyűjtenünk, melyek kiegészítették Pozsony Ferenc 1970-es évektől folyamatos tárgyi gyűjtéseit. A gyűjtemény leendő otthonául szolgáló, 2001 óta készülő épületet a tervek szerint 2003 tavaszán adják át, a múzeum megnyitására pedig 2003 őszén kerülhet sor.

BALÁZS GÉZA MUNKÁSSÁGÁNAK ELISMERÉSE. Balázs Géza nyelvészt és néprajzkutatót, az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszékének docensét kiemelkedő nyelvművelő tevékenységéért 2001-ben Európa-éremmel és Lőrincze Lajos-díjjal tüntették ki.

DOKTORI VÉDÉSEK AZ ELTE-N 2001–2002-BEN. A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem 2001–2002-ben az alább néprajzkutatók PhD-értekezésének nyilvános védeése történt meg. Tari János: *A néprajzi filmezés Magyarországon nemzetközi elméletek és módszerek tükrében* (2001. június 5.); Balogh Balázs: *Táp paraszti gazdálkodása 1920–1959* (2001. június 20.); Lanczendorfer Zsuzsanna: *Személyiség és repertoár egy sokoróalji iparos életútjának tükrében* (2001. június 29.); Juhász Katalin: *Népi tisztálkodási szokások Magyarországon a 20. század első felében* (2002. január 7.); Czingel Szilvia: *Higiéniai és tisztálkodási szokások változása 1900–1945 között Budapesten* (2002. február 27.); Kocsis Gyula: *A Jászság társadalmi, népessége, gazdálkodása a 16–17. században* (2002. november 7.); Liszka József: *A szlovákiai magyarok néprajza – Szempontok és megközelítések egy kisebbségben élő népcsoport néprajzi monográfiájához* (2002. október 31.).

SZOBOR BENEDEK ELEKNEK. 2001 szeptemberében avatták fel Szászrégenben Benedek Elek szobrát, Jorga Ferenc alkotását, amely a katolikus egyház fennhatósága alatt működő árvaház parkjában kapott helyet.

A ROMA TÁRSADALOM ISMERETE. A Kaposvári Tanítóképző Főiskolán az 1994/1995-ös tanévben indították el a posztgraduális romológusképzést, az utódintézmény (Kaposvári Egyetem Pedagógiai Főiskolai Kara) Romológiai és Népismereti Tanszékén 2001 őszén a roma társadalom ismerete szakon kezdődött kétéves másoddiplomás-képzés.

MÉRI EDINA KINEVEZÉSE. A pápai Képfestő Múzeum új igazgatója 2001. szeptember 1-jétől Méri Edina, a soproni Központi Bányászati Múzeum korábbi néprajzkutatója.

A HORTOBÁGY MEGKAPTA A VILÁGÖRÖKSÉG-DIPLOMÁT. „A Hortobágy a magyar valóságnak olyan darabja, amely múltunk és egyben jövőnk is” – jelentette ki Turi-Kovács Béla környezetvédelmi miniszter 2001. szeptember 8-án a Hortobágyon, azon az ünnepségen, amelyen a Hortobágyi Nemzeti Park Francesco Bandarintól, az UNESCO Világörökség Központjának igazgatójától megkapta a Világörökség Diplomát. Az 1973-ban nemzeti parkká nyilvánított Hortobágy 1999. december 1-jén nyerte el a világörökség címet.

ELHUNYT PACH ZSIGMOND PÁL. *Életének nyolcvankettedik évében, 2001. szeptember 10-én elhunyt a Kossuth- és állami díjas történész, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, két évtizeden át az MTA Történettudományi Intézetének igazgatója. A világhírű magyar gazdaságtörténeti iskola alapítójaként a 16–17. századi gazdaság történelmének kutatója volt, több nagyszabású történeti összefoglaló munka fűződik a nevéhez.*

SZÉP MAGYAR KÖNYV 2001. A Szép Magyar Könyv 2001 című pályázaton a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának alkotói különdíját adományozták Gerhes Gábor képzőművésznek a Néprajzi Múzeum által kiadott *Időképek* című könyv (kiállítási katalógus) megtervezéséért.

NÉPRAJZI MÚZEUM. *2001. szeptember 22-én avatták fel a Néprajzi Múzeum főhomlokzati díszét, az ún. Trigát. Az 1896 májusában átadott egykori Igazságügyi Palotát ékesítő vörösréz szobor Senyei Károly alkotása, amelyen a felvilágosodás nemtője hajtja a háromlovas szekeret. A helyreállítással – a kulturális tárca anyagi támogatásával – Madarassy István szobrászművészt bízták meg. Az esemény kapcsán a múzeum emeleti pihenőgalériájában kamarakiállítás mutatta be korabeli metszeteken és fényképeken a diadalszékér újját a Senyei-féle tervrajztól a restaurálás műhelyitkaiig, valamint Déri Attila építészmérnök tartott előadást a Néprajzi Múzeum épületéről és szobrairól. • 2002-ben is folytatódott a múzeum Idő és film című vetítéssorozata. Január 11-én vetítették Pier Paolo Pasolini Máté evangéliuma című alkotását, a filmklub január 25-ei találkozásán pedig Salvador Dalí és Luis Buñuel Az aranykor című művét. • Január 18-ától március 3-áig várta a látogatókat az Erdélyi tájakon címmel Balogh Ernő (1882–1969) publikálatlan fotográfiáiból rendezett időszaki kiállítás. Az Erdélyi Kárpát Egyesület egykori elnöke, romániai magyar geológus terepmunkái során üveglemezes kamerával örökítette meg mintegy kétszáz nagyméretű felvételen az erdélyi tájakat, városokat. Kalotaszeg és a Mezőség néprajzáról január 20-án Vas Géza, Balogh Ernő munkásságáról február 3-án Viehmann József tartott előadást. A tárlatról a Múzeumi Hírlévelben (2002. 2. sz. 53–55.) jelent meg ismertetés, továbbá a Magyar Nemzet 2002. január 26-ai számában Rácz Judit közölte róla egész oldalas beszámolót. • A mátraalmási asszonyfarsang hagyományait elevenítették fel február 9-én a Néprajzi Múzeumban az asszonyok „hatalomátvételeivel”, a férfiak jelképes megborotválási ceremóniájával, farsangolással, zenével, forralt borral, filmvetítéssel. Kísérő programként a résztvevők Voigt Vilmossal, Györgyi Erzsébettel, Kriston Vizi Józseffel, valamint az 1968-as mátraalmási asszonyfarsangot megfilmesítő Bognár Lajossal beszélgethettek a karnevál és a farsang hagyományairól. • Nyeregbe! címen nyílt kiállítás március 22-én a Néprajzi Múzeumban, amelyben több mint száz, különböző felépítésű, felszereltségű és anyagú nyereggel ismerkedhettek meg a látogatók. A Gráfik Imre rendezte tárlat felidézte a nyereg múltját, a nyeregkészítők munkáját, szemléltette a típusokat, formákat, az egyszerű és díszes változatokat, kitért a különböző társadalmi rétegek egykori nyereghasználatára és napjaink lovas kultúrájára is. A kiállítás szeptember 10-én zárta be kapuit. A bemutatóval párhuzamosan, április 18. és szeptember 10. között várta a látogatókat a Fülöp Hajnalka rendezte, Nyeregtakarók című kamaratárlat is, amely a Néprajzi Múzeum nemzetközi és magyar nyeregtakaró-gyűjteményéből adott válogatást. Az eseményhez kapcsolódóan február 24-én Révész László régész A honfoglalók nyeregeiről, március 3-án Töll László fegyvertörténész a Lovagkori tornákról, március 17-én Eisler János művészettörténész a Zsigmond-kori dísznyeregekről, április 14-én Ságváry György történész A magyar huszárságról, április 28-án Fűvessy Anikó A tiszafüredi nyeregről, má-*

jus 12-én pedig Lóska János lótenyésztő agrármérnök A magyar lovassport múltja, jele-
 ne, jövője címen tartott előadást. A nyeregkiállításról a Magyar Múzeumokban (2002.
 3. sz. 53–55.) Szöllősy Gábor és Szulovszky János tollából jelent meg cikk. Mátéfy
 Györgynek, a Magyar Nemzeti Múzeum főrestaurátorának megnyitóbeszédéből a Múze-
 umi Hírlevélben (2002. 5. sz. 144–145.) olvasható részlet. A tárlat rendezője, Gráfik
 Imre elkészítette a kiállítás vezetőjét, és erre az alkalomra jelent meg A nyercg ([A Nép-
 rajzi Múzeum Tárgykatalógusai, 6.] Budapest, 2002. 140 p.) című kötet is. A kiadvány-
 ról ismertetések jelentek meg az Ethnicában (Lux Éva, 2002. 2. sz. 100–101.) és a Múze-
 umi Hírlevélben (2002. 9. sz. 283.). • Március 23–24-én tojashímzők, fazekasok, csu-
 héfigura-készítők, mézeskalácssütők, kosárfonók, faművesek, bőrösök, szalmafonók mu-
 tatták be és kínálták portékájukat a múzeum húsvéti kiállításán és vásárán. Ezzel egy
 időben volt látható az az ikebanakiállítás, amelyen a japán nagykövetség tanfolyamának
 résztvevői mutatták be munkáikat. • „Félre gatyá, pendely” – Látható és láthatatlan a
 népviseletben a Néprajzi Múzeum május 31-étől 2003. február 23-áig látható kiállításá-
 nak címe, amely bepillantást nyújt a népviseletek szerkezetébe, és beavat az öltözködési
 kultúra rejtelseibe. Az érdeklődők a Katona Edit rendezte tárlaton felfedezhetik mind-
 azokat a népi praktikákat, megoldásokat, amelyekkel – testformáló szalonok híján – elő-
 deink alakjukat megformálva igazodtak a helyi szépségideálokhoz. A látogató részese
 lehet az ünnepi öltözködés meghitt pillanatainak, láthat alakvastagító, -nyújtó és külön-
 böző karcsúsító megoldásokat is, de június 2-án meghallgathatta Katona Edit Fehér-
 neműk a népi viseletben, június 16-án pedig Tompos Lilla textilkutató Fehérnemű-törté-
 net – Mit hordtak elődeink a ruha alatt? című előadását is. A kiállításról a Népszabad-
 ság június 22-ei számában N. Kósa Judit számolt be bővebben, a Magyar Múzeumok-
 ban (2002. 2. sz. 37–38.) pedig Sedlmayr Krisztina irt ismertetőt. • Június 20-án Ivica
 Ivanković és Vladimir Šimunić Horvát népviseletek című fotó- és tanulmánykötetét mu-
 tatták be a múzeum dísztermében, ahol fellépett a zágrábi Vuga folklóregyüttes és a bu-
 dapesti Horvát Hagományörző Egyesület is. • A Néprajzi Múzeum 2001. évi kísérlete
 után első ízben valósult meg a magyar fővárosban is a Bécsben már bevett közönség-
 csalogatónak számító „múzeumi éjszaka”. Az év leghosszabb napjain éjszakába nyúló
 tárlatlátogatásra és számos programra várta a látogatókat öt nagy budapesti kiállító-
 hely. A Kossuth téri intézmény június 22–23-án este tíz óráig tartott nyitva: bábukészítés
 és divatbemutató mellett Szent Iván-éji nemzetiségi folklórműsort kínáltak az érdeklő-
 dőknek, valamint ritkán látott filmeket vetítettek, a válogatásban szerepeltek például ka-
 tolikus, görög katolikus és cigány búcsúkról készült felvételek, a fazekasmesterség alap-
 vető technikáit bemutató rövidfilmek, országcímerekről és más nemzeti jelképekről, va-
 lamint festett, templomi famennyezetekről forgatott összeállítások. • 2002. július 5-étől
 október 12-éig várta a látogatókat a Szerelem a levegőben – Szerelmi ajándékok a ha-
 gyományos szlovén kultúrában című tárlat. A Szlovén Néprajzi Múzeum vendégkiállítá-
 sa a 19. és 20. századi szlovén falusi fiatalok párválasztásához kapcsolódó szokásait és
 tárgyait mutatta be. A szlovén múzeumi anyagot magánszemélyektől származó szerel-
 meslevél- és képeslapgyűjtemény, valamint mai, modern szerelmi ajándékok sora egé-
 szítette ki. Szeptember 15-én Szlovén és magyar szerelmi ajándékok címen Mukicsné
 Kozár Mária előadása helyezte kultúrtörténeti keretbe a kiállításon látottakat. • A múze-
 umok voltak a főszereplői a szeptember 21–22-én megrendezett Nemzeti Kulturális
 Örökség Napjainak, amelynek keretében a látogatók ingyen juthattak be az előlük
 egyébként elzárt helyekre is. Országszerte négyszáznegyven épület nyitotta meg kapuit,
 köztük a Néprajzi Múzeum is, amely emellett hat másik fővárosi közgyűjteménnyel
 együtt éjszakába nyúló programmal, ir népzenevel várta az érdeklődőket. • Sokfelesé-
 günk a genetikai anyag óriási változatosságában rejlik, és kizárt, hogy a természet két

pontosan ugyanolyan egyedeket produkáljon: ezért létezik minden személy egyszeri, soha nem ismétlődő élőlényként. Misztikus történetünkbe engedett bepillantani a szeptember 27-étől november 24-éig a Néprajzi Múzeumban vendégszereplő Mindenki egyforma, mindenki különböző című nemzetközi vándorkiállítás, mely a párizsi Musée de l'homme-ból indult és hozzánk Bécsből érkezett. A rendezők a biológiai kutatások tükrében vállalkoztak arra, hogy az emberi faj egységét és ezen belüli eltéréseit szemléltessék. A tárlathoz előadások és múzeumi vetítések is kapcsolódtak: szeptember 29-én Czeizel Endre orvos-genetikus Mindenki egyforma, mindenki különböző a genetikus szemével címen adott elő, október 13-án Gyenis Gyula antropológus A homo sapiens kialakulásáról számolt be az érdeklődőknek, november 1-jén Wim Wenders moziját, A dolgok állását, november 15-én pedig Jan Kadar és Elmar Klos Üzlet a korzón című alkotását mutatták be. • Október 15-én nyílt meg Földessy Edina rendezésében a Kaméleon című időszaki kiállítás, amelynek tematikája a kaméleonhoz fűződő rítusok, hiedelmek és szimbólumok köré rendeződött. A 2003. február 23-áig nyitva tartó tárlathoz szervezett kiegészítő programként október 27-én Szántai János kaméleontenyésztő adott útmutatást az érdeklődőknek, majd Földessy Edina Állatok az afrikai művészetekben, november 10-én Király Jenő filmesztéta Állatábrázolások a filmművészetben, december 1-jén pedig Csányi Vilmos etológus Misztikus állatok címen tartott előadást. • Október 18. és november 17. között a World Press Photo-kiállítások immár hagyományosnak mondható helyszínén, a Néprajzi Múzeumban várta az érdeklődőket a 2001. év sajtófotóinak nemzetközi válogatását fölvonultató tárlat. • Háztörténetek – Német sorsok a Duna mentén a címe annak az ulmi Dunai Sváb Központi Múzeumból érkezett és október 25-étől 2003. március 25-éig nyitva álló vendégkiállításnak, amely tizenöt Duna menti (németországi, magyarországi, jugoszláviai és romániai) ház történetén keresztül mutatja be a szétszóródott svábság életútját. A tárlat szolgált alapul a november 3-ai rendezvénynek, a svábnapnak, amelynek során hagyományörző együttesek léptek fel, vásárt tartottak a különböző régiók jellegzetes tárgyaiból, este pedig a svábbálozóknak adták át a terepet. November 3-án Manherz Károly A magyarországi németek kultúrája címen tartott a kiállításához kapcsolódó előadást. A tárlatról a Népszabadság november 9-ei számában N. Kósa Judit közölt bő ismertetést, Európa nagyon bonyolult – Háztörténetek a Dunamentéről címmel, s rövidebb beszámolót közölt róla Rapcsányi László (Magyar Múzeumok 2002. 4. sz. 51.) és K. M. (Élet és Tudomány 2003. 5. sz. 153.). • Az adventi koszorú készítéséhez kaphattak segítségét az Advent 2002 virágkötészeti versenyen, kiállításon, bemutatón és vásáron 2002. november 22–24. között megforduló múzeumlátogatók az intézmény aulájában. • 2002. november 24-én döntött a Néprajzi Múzeum vezetői pályázatáról Görgey Gábor, a nemzeti kulturális örökség minisztere, s e szerint további öt évre ismét Fejős Zoltánt, a Néprajzi Múzeum eddigi főigazgatóját bízta meg az intézmény vezetésével. A tárca által szeptember 23-án közzétett felhívásra egyetlen pályamű érkezett. • A múzeum 2002-ben munkacsomagot adott ki a magyar nép hagyományos kultúrája című kiállítás feldolgozásához. A 120 oldal terjedelmű, összespirálozott csomagban a szerkesztők termenként vázlatosan ismertetik a kiállítást, színes képeket mellékelnek a bemutatott népviseletekről, kiállítási részekről vagy csak egy-egy tárgyról. Használati eszközökről, szerszámokról rajzokat, fényképarchívumukból olyan felvételeket válogattak, amelyek jellemzőek egy-egy kiállítási egységre vagy éppen a kiállításon is láthatók. Utóbbiakat – a célszerű felhasználás érdekében – diapozitívok formájában a csomaghoz mellékeltek. Valamennyi teremhez egy-két megoldandó feladatot is összeállítottak a szerzők, valamint ismeretterjesztő és szakirodalmat, továbbá a Néprajzi Múzeum Filmarchívumából filmeket is ajánlanak. A munkacsomag (ára 2500, diapozitívok nélkül 1500 forint) megrendelhető a Néprajzi Múzeum Közönségkap-

csolati Osztályán. • Lomnici Zoltán, a Legfelsőbb Bíróság elnöke 2002. december 29-ei sajtótájékoztatóján kijelentette, hogy egy-két éven belül napirendre kerülhet az egykori Kúria, a mai Néprajzi Múzeum épületének visszajuttatása a magyar igazságszolgáltatásnak, s ez pusztán a politikai akaraton múlik. Az ötlet és a szándék nem előzmény nélküli, legutóbb négy évvel korábban, az Orbán-kabinet alatt merült fel, ám a nyomában támadt szakmai tiltakozások és a viharos sajtóvisszhang a terv feladására készítette a kormányzatot. A 2002 tavaszán bekövetkezett kormányváltáskor azonban az új kabinet igazságügy-minisztere, Bárányi Péter már június 10-ei első, a tárca előtt álló feladatokat ismertető sajtótájékoztatóján sem hagyott kétséget afelől, hogy szívesen látná a Legfelsőbb Bíróságot a régi Kúria, a mai Néprajzi Múzeum Kossuth téri épületében. „De ez most nem időszerű” – tette hozzá akkor. Kevéssel később, a múzeumigazgatók országos konferenciáján a kulturális tárca helyettes államtitkára, Koncz Erika már akként nyilatkozott, hogy sürgető gond a Néprajzi Múzeum gyűjteményeinek elhelyezésére alkalmas új múzeum felépítése. Az év egyik utolsó megnyilatkozására 2002-ben politikai válasz már nem érkezett, de Lomnici külön hangsúlyozta: praktikus és szimbolikus okokból egyaránt megnyugtató lenne az épület visszaadása az igazságszolgáltatásnak, még azzal együtt is, hogy tetemes költséggel járna és a Néprajzi Múzeum elhelyezésére is megfelelő épületet kell találni, esetleg újat felépíteni.

SCHIFFER PÁL HALÁLA. Életének hatvankettedik évében, 2001. október 3-án Budapesten elhunyt Schiffer Pál, Balázs Béla-díjas filmrendező, a magyar filmművészet nagy hatású, iskola teremtő alkotója. Bár fikciós filmekkel is kísérletezett, igazán marandandót a dokumentumfilmmezésben alkotott. 1970-ben készítette első művét, a *Fekete vonat*-ot. Ezt követte *A pártfogolt*, majd meghatározó alkotása, a cigánysors drámáját bemutató *Cséplő Gyuri*. Emlékezetes a *Földi paradicsom* című alkotása és a széki Balogh család krónikája (*Mari – Fejezetek egy széki család életéből*). Három éven át követte nyomon a hajdani szocialista nagyipar egyik büszkesége, a székesfehérvári Videoton gyár hat dolgozója életének eseményeit és készítette el az *Elektra Kft.* című filmszociográfiát. 1998–1999-ben az ELTE néprajzi tanszékein működött Néprajzi Filmklub rendszeres vendége és egyben mentora is volt. Október 15-én helyezték örök nyugalomra a budapesti Farkasréti temetőben.

SELMECZI KOVÁCS ATTILA: NEMZETI JELKÉPEK. A Magyar Népművészet című sorozat huszonhatodik köteteként 2001-ben Budapesten megjelent Selmeczi Kovács Attila Nemzeti jelképek című, 104 oldalas könyve. A kötetet a Magyar Múzeumokban (2002. 1. sz. 49.) *Basics Beatrix*, az *Ethnicában* (2002. 2. sz. 95–96.) pedig *Vitéz Ferenc* ismertette.

HERENCSENSY KEMENCÉJE. A Nógrád megyei Herencsényben 2001 őszén ünnepélyes keretek között felavatták a falu kemencéjét. A település közösségi ünnepeire ezen túl ebben sütik a kenyeret és más egyebet.

MEGHALT BOLLÓK JÁNOS. 2001. október 4-én Budapesten elhunyt Bollók János, az ókori latin-görög irodalom és vallástörténet, valamint a középkori magyarországi latin nyelvű irodalom Marót Károly- és Lénárt Sándor-díjjal kitüntetett tudósa, az ELTE Ókortudományi Intézetének igazgatója, a Latin Nyelvi és Irodalmi Tanszék egyetemi tanára, a nyelvtudomány doktora, az MTA I. Osztályának tanácskozó tagja, az Eötvös Kollégium igazgatója. Október 19-én a budapesti Szent István-bazilikában vettek tőle végső búcsút.

KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELMI HIVATAL. Az Országos Műemlékvédelmi Hivatal és a Kulturális Örökség Igazgatósága jogutódjaként 2001. október 18-án megkezdte munkáját a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal. A 2001. évi LXIV. örökségvédelmi törvény alapján hatáskörébe tartozik a műemlékvédelemmel – közte a népi műemlékek védelmével –, a régészeti örökség védelmével, illetve műtárgyvédelemmel kapcsolatos hatósági, tudományos és egyéb közszolgálati feladatok ellátása. A hivatal elnökévé Cselovszki Zoltán építészt nevezték ki. Az intézmény vezetője 2002. augusztus 21-étől Varga Kálmán történész muzeológus, általános helyettese pedig Cselovszki Zoltán lett.

FÉL EDIT NÉPRAJZI TANULMÁNYAI. *A pozsonyi Kalligram Könyvkiadó 2001-ben adta ki a Régi falusi társadalmak – Fél Edit néprajzi tanulmányai című könyvet, Hofer Tamás szerkesztésében és az ő bevezetőjével. A kötetet a Tabulában (2002. 1. sz. 123–128.) Szarvas Zsuzsa ismertette.*

RENDÜLETLENÜL-DIPLOMA ANDRÁSFALVY BERTALANNAK. Az 1956-os forradalom negyvenötödik évfordulója tiszteletére a Magyar Szellemi Védegyelet 2001. október 20-ai, a budapesti Magyarok Házában megrendezett ünnepségén adták át a védegyelet által alapított Rendületlenül-diplomákat. Az egyesület azoknak ítéli oda a kitüntetést, akik a magyarságot életükkel, cselekedeteikkel rendületlenül szolgálták és azt elismerte szűkebb vagy tágabb közösségük. A 2001-es évben ebben az elismerésben részesült mások mellett Andrásfalvy Bertalan néprajztudós is.

KÓSA LÁSZLÓ ÚJ KÖNYVE. *A budapesti Osiris Kiadó 2001-ben jelentette meg Kósa Lászlónak a magyar kisnemesekről szóló, „Hét szilvafa árnyékában” című művét. A szerzővel a könyv megjelenése kapcsán a Magyar Nemzet közölte interjút (Ablonczy Bálint: Pató Pálok és Dózsa unokák. Kósa László a kisnemeség kutatásáról, a történelem és a néprajz összefüggéseiről. 2001. máj. 14. 15.).*

PENAVIN OLGA HALÁLA. 2001. október 25-én, nyolcvanöt éves korában meghalt Penavin Olga (sz. Borsy Olga), az Újvidéki Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének nyugalmazott tanára, a vajdasági és szlavóniai magyar nyelvjárások és népszokások Társaságunk Györffy István-emlékérmével kitüntetett (1996) kiváló kutatója. November 3-án a palicsi temetőben helyezték örök nyugalomra. Elhunyt kollégánk munkásságát az *Ethnicában* (2002. 2. sz. 84–85.) Voigt Vilmos méltatta.

CIFRASZŰR-KIÁLLÍTÁS PÁRIZSBAN. *A Néprajzi Múzeum 2001-ben cífraszűr-kiállítást rendezett a párizsi Musée de l’homme-ban a franciaországi magyar kulturális év (MagyArt) keretében, amelyet október 31-én nyitottak meg. A tárlatról a Magyar Múzeumokban (2002. 1. sz. 42–44.) Granasztói Péter és Lackner Mónika tollából jelent meg részletes beszámoló.*

KÉZMŰVESIPAR-TÖRTÉNETI BIBLIOGRÁFIA. Szulovszky János összeállításában napvilágot látott *Az MTA VEAB Kézművesipar-történeti Munkabizottsága publikációinak tartalommutatója 1972–1999* (Budapest–Veszprém, 2001) című kiadvány.

BARTÓK BÉCSBEN. *A nagy zeneszerző születésének százhuszadik évfordulója alkalmából Bécsben háromhetes fesztivált tartottak 2001. november 7–28. között. A zeneszerző-géniusz munkásságát a Collegium Hungaricum rendezvénysorozata nem-*

csak zeneművei révén mutatta be: a koncerteket fotókiállítás, filmsorozat és zenetörténeti előadás is kiegészítette. Mások mellett fellépett a Jánosi együttes (november 26.), a zárókoncerten pedig Kokas Katalin és Kelemen Barnabás hegedült. Móser Zoltán fényképezőgéppel követte Bartók nyomát Erdélyben, a fotókat a 15-én megnyílt kiállításon mutatták be (Auf den Spuren von Béla Bartók in Siebenbürgen). A zeneszerző életútja még teljesebben rajzolódott ki abból a háromrészes, Gyökerek című dokumentumfilmből, amelyet Gaál István és Várbiro Judit eredeti dokumentumok alapján készített Bartókról (november 19–20.). November 19-én hangzott el Kovács Sándor zenetörténész Béla Bartók und die Neue Wiener Schule c. előadása is.

LAMBRECHT KÁLMÁN EMLÉKEZETE. A Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézete és Néprajz Tanszéke tudományos konferenciát rendezett 2001. november 14-én Pécsen Lambrecht Kálmán természettudós és etnográfus emlékére. A konferencián szaktudományunkat Filep Antal képviselte *Lambrecht Kálmán néprajzi kutatásai* című előadásával. A Földrajzi Intézet kiadásában erre az alkalomra jelent meg Sragner Márta *Emlékezés egy pécsi természettudósra, Lambrecht Kálmánra – Bibliográfia* című könyve, amely a jeles kutató 1646 művének (könyveinek, tanulmányainak és cikkeinek) bibliográfiai adatain kívül az alábbi dolgozatokat is tartalmazza. Sragner Márta: Lambrecht Kálmán életének főbb állomásai (5–11.); Jánossy Dénes: Lambrecht Kálmán, a paleontológus (13–15.); Kádár Zoltán: Lambrecht Kálmán (16–21.); Horváth Csaba: Lambrecht Kálmán mint barlangkutató (22–24.); Hála József: Lambrecht Kálmán és a néprajz (25–43.).

NÉPMESÉK AZ IPOLY MENTÉRŐL. 2001-ben jelent meg Méry Margit népmese-gyűjteménye *Ipoly menti népmesék* címen. A Fodor Kata illusztrációival díszített, karcosú, izléses kivitelű kötet összesen tizenhat mesét tartalmaz. A Madách-Posonium Kiadó ugyanebben a sorozatban Ung-vidéki népmeséket is közreadott, szinten vonzó kivitelben, de előkészületben van a Sajó-völgyi népmeséket tartalmazó könyv is. A jelen kötet többnyire a magyar népmesekincs jól ismert típusait vonultatja fel.

ROMÁN BOSZORKÁNPOLITIKA. Feltehetően nem tart az átkoktól a romániai Déda (Deda) polgármestere, fejébe vette ugyanis, hogy megadóztatja a város boszorkányait. Traian Pascan évi 400 forintnak megfelelő bűbájadót szabott ki a boszorkányok vállalkozásaira, és a befolyt pénzből a hátrányos helyzetű lakosokat kívánja segíteni. A tucatszámú helyi boszorkány működésének skálája az ügyfelek haragosaira szórt átkoktól a sikeres emberré válást garantáló varázslatokig terjed. Dédán virágzik a boszorkányturizmus, számos látogató csak az ő kedvéért keresi fel a települést. Hamarosan a román parlament is felfigyelt a dédai kezdeményezésre, megjelent ugyanis a sajtóban a hír, hogy az országgyűlés törvényt kíván hozni, hogy szabályozza az ország több mint ezer boszorkányának munkáját. A tevékenység adókötelessé tétele mellett a törvénytervezetben foglaltak szerint boszorkánytanodát is nyitnak majd, valamint egy Román Nemzeti Boszorkánytudományi Főiskolát, hogy szakmai tudással rendelkezzenek a jövőbeli boszorkányok. (MTI)

GYIMESI CSÁNGÓ FESTŐ KIÁLLÍTÁSA. Antal Imre gyimesi csángó festőművész műveiből rendezett kiállítást 2001 decemberében a budapesti Károlyi-palotában a Károlyi Palota Kulturális Központ és a Hamvas Intézet. A többnyire kevert technikákkal készült képeken, amelyek harmincöt év munkásságát ölelik fel, a csángó élet eseményei, jellegzetességei, a Gyimes-völgy sajátos hangulata is megjelenik.

ZSIGMOND GYÖZŐ KÖNYVE. A székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat Kiadó 2001-ben adta ki Zsigmond Győző Orbán Balázs idejében és ma – A legnagyobb székely szűkebb szülőföldje történeti néphagyományának összehasonlító vizsgálata című művét.

EMLÉKEZÉS HERRMANN ANTALRA. *A Szegedi Tudományegyetem Néprajzi Tan-
széke 2001. december 5-én felolvasóülést rendezett a Szegedi Akadémiai Bizottság szék-
házában Herrmann Antal születésének százötvenedik és halálának hetvenötödik évfor-
dulója alkalmából. Az ülésen az alábbi előadások hangzottak el. Juhász Antal: Herr-
mann Antal a szegedi egyetemen; Bódi Zsuzsanna: Herrmann Antal és a hazai cigány-
kutatás; Barna Gábor: Az első magyarországi néprajzi folyóirat, az Ethnologische Mit-
teilungen aus Ungarn; Hála József: Herrmann Antal és a népi építéset; Szulovszky Já-
nos: Herrmann Antal, az etnográfus közíró.*

HOFFMANN TAMÁS: EURÓPAI PARASZTOK. Az Osiris Kiadó 2001-ben meg-
jelentette Hoffmann Tamás *Európai parasztok – Életmódjuk története – Az étel és az
ital* című könyvét, amelyet december 13-án Kosáry Domokos, Huszár Tibor és Sárkány
Mihály mutatott be a budapesti Osiris Könyvesházban.

ORSZÁGGYÜLÉSI BESZÁMOLÓ A TUDOMÁNY HELYZETÉRŐL. *Glatz Ferenc,
a Magyar Tudományos Akadémia elnöke 2001. december 13-án terjesztette az Ország-
gyűlés elé beszámolóját a magyar tudomány 1999–2000 évekbeli helyzetéről és eredmé-
nyeiről. Az akadémiai közgyűlés által elfogadott jelentés a publikációs teljesítmény nö-
vekedéséről, a nemzetközi együttműködésben végzett kutatások erőteljesebbé válásáról,
a felsőoktatás és a doktori képzés helyzetéről, a kutatói alapellátás hiányosságairól, a
finanszírozás elégtelenségéről, a kritikusan alacsony kutatói létszámról, a kutatói élet-
pálya bizonytalanságáról szólt, a legkiemelkedőbb tudományos eredmények sorában pe-
dig külön megemlítette a Magyar Néprajz hetedik, Társadalom című kötetének megjele-
nését, és az Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet megalapításának jelentőségét.*

KÓS KÁROLY-DÍJ. A nagy erdélyi építész születésnapja alkalmából Vonza András
földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter a településvédelem és -szépítés területén
elért kimagasló munkássága elismeréséül Kós Károly-díjat adományozott 2001. decem-
ber 13-án többek között Biernaczky Szilárdnak, a Mundus Magyar Egyetemi Könyvki-
adó ügyvezető igazgatójának.

KALOCSAI PAPRIKA ANNO... *E címmel, valamint Paprika és cégtörténet alcímmel
(Kalocsa, 2001, 208 p.) jelent meg Romsics Imrének, a kalocsai Viski Károly Múzeum
igazgatójának új, díszes könyve.*

A FAJÁTÉKOK TÖRTÉNETE. A Kiss Áron Magyar Játék Társasággal együttműkö-
désben a Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma a sikeres, Játék Az Egész Vi-
lág című sorozatuk harmadik részeként *A fajátékok története* címmel kiállítást és köz-
művelődési programsorozatot rendezett 2001. december 14. és 2002. április 30. között.
A tárlaton a 19. század végétől napjainkig a legjellemzőbb fajátékokat mutatták be, s a
mai fajátékkészítők néhány munkája is helyet kapott.

SZABADFALVI JÓZSEF EMLÉKTÁBLÁJA. *2001. december 17-én helyezték el Sza-
badfalvi József etnográfus, nyugalmazott megyei múzeumigazgató emléktábláját a mis-
kolci Herman Ottó Múzeum Múzeumi Panteonjának emlékfalán.*

KISEBBSÉGEKÉRT-DÍJ. Orbán Viktor miniszterelnök 2001. december 18-án a Parlamentben adta át a Kisebbségékért-díjakat. Az évente kiosztott kitüntetést az oktatásban, a kultúrában, az egyházi életben, a tudományban, a tömegtájékoztatásban és a gazdasági önszerveződésben kiemelkedő tevékenységet végző hazai vagy határon túli személyek, szervezetek kaphatják. Ezúttal mások mellett Eperjessy Ernő, a Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztályának elnöke részesült az elismerésben.

MAGYARORSZÁGI KISEBBSÉGGUTATÁS. Magyarországi kisebbségkutató műhelyek bemutatása címmel 2001. december 19-én tudományos konferenciát rendeztek az Országos Idegennyelvű Könyvtárban, amelyen a következő előadások hangzottak el. Szarka László: Az MTA Kisebbségkutató Műhelyének kutatásai; Eperjessy Ernő: Kutatások és könyvkiadás a Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztályán; Törzsök Erika: Az Európai Összehasonlító Kisebbségi Kutatások Intézete; Halmai Gábor: Bemutatkozik az Emberi Jogi Információs és Dokumentációs Központ Alapítvány. A tanácskozást követően kerekasztal-beszélgetést tartottak a nemzetiségi könyvtári ellátás témájában.

SZÉKFOGLALÓK, DOKTORI ÉRTEKEZÉSEK. Az év folyamán az alábbi, szak-tudományunkat érintő akadémiai székfoglalók, illetve doktori értekezések nyilvános vitájára került sor. • Akadémiai székfoglalók: Kara György: *Írás, hit és hatalom a mongol népek történetében* (2001. december 21., levelező tag, Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya); Marosi Ernő: *Historizmus az 1200 körüli magyarországi művészetben* (2002. április 11., rendes tag, Filozófiai és Történettudományok Osztálya); Paládi-Kovács Attila: *Merre tart az európai néprajztudomány?* (április 22., levelező tag, Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya). • Doktori értekezések nyilvános vitája: Puskás Ildikó: *Indo-Mediterranean Crosscultural and Trade Relations* (MTA Kongresszusi Terem, 2001. december 6.); Kocsis Károly: *Ethnic Geography of Hungarian Minorities in the Carpathian Basin* (MTA székháza, december 7.); Bartha Elek: *A szakrális tér néprajza a magyar görög katolikusok vallásos hagyományában* (MTA székháza, 2002. február 14.); Zentai Tünde: *Az ágy és a népi alváskultúra a kora újkorban* (MTA székháza, március 5.); Oláh József: *A sárospataki és regéci uradalmak népessége, alkalmazottai, földesura és pénzforgalma a reformkorban* (MTA székháza, március 11.); Iványosi-Szabó Tibor: *Kecskemét gazdasága és társadalma a polgári forradalom előtt* (MTA székháza, március 18.); Fröhlich Ida: *Bibliai exegézis a qumráni közösség hagyományában* (MTA székháza, szeptember 5.).

MÚZEUM, TE MINDENEM. Nagy Zoltán, a körmendi múzeum igazgatója a fenti címmel és Húsz év szolgálat Körmenden alcímmel (Körmend, 2001, 180 p.) gyűjtötte egybe írásait és a kötet végén (174–180.) közölte 1975 és 2001 között publikált műveinek jegyzékét is.

TÖRVÉNYSZÉKI NÉPRAJZ: HALOTTLÁTÓ. „A halottakkal való beszélgetés során szerzett információk, a tudomány jelen állását is figyelembe véve, nem elegendőek a nyomozás elrendelésére” – erre az álláspontra jutott az ügyészség egy szervlopási ügy kapcsán. Előzőleg egy szokványosnak nem mondható feljelentés érkezett 2001 végén a Fővárosi Főügyészségre, amelyben a feljelentő különös halálesetre hívta fel a hatóság figyelmét. Azt állította, hogy testvére nem daganatos betegségben hunyt el egy budapesti kórházban, ahogy orvosai állították, hanem valójában azért halt meg, mert egy transzplantációhoz eltávolították az agyát. Mindezt pedig onnét tudja, hogy transzcendentális

meditáció keretében beszélt a halott testvérével, aki elmesélte neki a történeteket. Bár mily képtelennek is tűnt a feljelentő állítása, az ügyészségnek hivatalból foglalkoznia kellett vele. Körüljárta hát a problémát, majd arra való hivatkozással megtagadta a nyomozást, hogy az információszerzésnek az a módja, ahogy a feljelentő tudomást szerzett a vélelmezett bűncselekményről, oly mértékben szokatlan és a köztudott természeti törvényekkel is ellenkezik, hogy mindez kizárja a bűncselekmény alapos gyanújának megállapítását. (Forrás: T. B.: A testvér beszélt a halottal, majd feljelentést tett. *Népszabadság* 2001. dec. 31. 15.)

SZÉKESFEHÉRVÁRI GYŰJTEMÉNYGYARAPODÁS. 2002-ben Rádai Géza muzeológus több darabból álló tárgye gyűjtést ajándékozott a Szent István Király Múzeumnak, amely a 20. század elején lezajlott agárdi parcellázásra, az ottani birtokviszonyokra vonatkozik, valamint képet ad a velencei-tavi fürdőélet megindulásáról. Ugyanebben az évben az intézmény néprajzi gyűjteménye Hábermajer György (1896–1945) sárszentmihályi cipésmester szerszámaival, irataival, használati tárgyaival gyarapodott.

TÁJHÁZAK, FALUMŰZEUMOK. A tájházlánc négy évtizedre, 1961-ig visszanyúló hazai története során újabb válaszúthoz érkezett. A rendszerváltásig kétszáznál is több tájház nyílt meg Magyarországon, az állami tulajdonlás megszűntével a korábbi kezelők, azaz jórészt az önkormányzatok váltak a házak gazdáivá. A kevés pénzből gazdálkodó kistelepléseknek rendkívüli terhet jelentettek a fenntartás és a gondnokolás költségei. A műemlékvédők a gyorsan meginduló pusztulás láttán igyekeztek egy olyan programot tető alá hozni, amely biztosíthatta a népi műemlékek fennmaradását. 1993-ban felmérték a védett épületek állapotát, rögzítették, hogy hol milyen beavatkozásra van szükség, mi a legsürgetőbb teendő. Évi 30 millió forintból három éven keresztül működött az ennek alapján megszabott tájházprogram. 1998-ban, a távozó környezetvédelmi miniszter, Baja Ferenc idejében még 95 millió forintot szántak a következő három év munkálataira, Pepó Pál minisztersége alatt azonban ebből lecsíptek 65 milliót. 1999 óta – egyetlen, 24 milliós „injekciót” nem számítva – nem jut pénz a tájházakra. Az állami beruházási keret megszűnése mellett kútba esett az a terv is, mely szerint a Munkaügyi Minisztérium hozzájárult volna a tájházgondnokok bérének fedezéséhez. • 2001. március 15-én új állandó történeti-néprajzi kiállítás nyílt meg Bolyban, az egykori Batthyány-magtár emeletén, amelyet a *Magyar Múzeumokban* (2002. 2. sz. 39–40.) Lantosné Imre Mária mutatott be. • 2002. március 15-én adták át Bagamérban, egy szép, nagyméretű tornácos gazdaházban a Bagaméri Falumúzeumot. • 2002. július 26–28. között a *Vajdaságban létrehozott tájházak múltja, jelene, jövője* címmel rendeztek tanácskozást a doroszlói tájházban, mintegy harmincöt előadóval. • 2002. július 28-án Szili Katalin, az Országgyűlés elnöke avatta fel a németek lakta Baranya megyei Nagynyárad új falumúzeumát. A helytörténeti emlékeket őrző gyűjteményt a község 17 millió forintos beruházással hozta létre. • 2002. augusztus 8-án nyílt skanzen a Gemenc vidékének bemutatására a Tolna megyei Taplós-Gógán. A látogatók a bemutatóhelyen megismerkedhetnek a térség természeti és néprajzi értékeivel, valamint gazdaságának, állattartásának múltjával. • Másfél éves előkészítés után a 2002. szeptember 17–18-án, Békésen a műemléki népi építészeti értékek védelméért szóló népi építészeti tanácskozáson megalakult a Magyarországi Tájházak Szövetsége. A szervezet létrehozását a muzeológusszakma kezdeményezte, a kulturális tárca a közelmúltban életre hívta ugyanis a tájházakat is segíteni hivatott szakfelügyeleti rendszert. Magyarországon 187 működési engedéllyel rendelkező tájház tartanak nyilván, de a szakemberek becslése szerint legalább ugyanennyi tájházi tárlat regisztrálatlanul, szakmai felügyelet nélkül várja a láto-

gatókat. • 2002. október 10–11. között tartották meg a Cigándi Falumúzeumban a regionális tájháztalálkozót és konferenciát, amelyen néprajzkutatók, népi építészeti kutatók és muzeológusok vettek részt.

BOSNYÁK SÁNDOR: 1100 TÖRTÉNETI MONDA. *Az MTA Néprajzi Kutatóintézete Folklor Archivum című sorozatának huszadik köteteként, Szemerkényi Ágnes szerkesztésében 2001-ben Budapesten megjelent a fent említett könyv. Sajtóbemutatója 2002. január 8-án volt az MTA Néprajzi Kutatóintézetének könyvtárában.*

DANKÓ IMRE NYOLCVANÉVES. Dankó Imre címzetes egyetemi tanárt nyolcvanadik születésnapja alkalmából 2002. január 11-én rendezett ünnepséget a Debreceni Egyetem. Január 26-án a Déri Múzeum Baráti Körének közgyűlése keretében köszöntötték őt a megyei és városi közművelődésügy, a múzeumok és a testvérintézmények munkatársai. Akkor és ott adták át számára a *Rálátás* című folyóiratnak a születésnapra készített ünnepi számát (2002. 1. sz.), valamint a Bihari Önkormányzatok Szövetségének díszoklevelét. A *Jászkunság* 2002. 1. számát (szerk. Szabó László) Dankó Imre köszöntésének szentelte. Az *Ethnica* ünnepi számában (2002. 1. sz. 2–23.) az alábbi pályatársak tisztelték meg Dankó Imrét írásaikkal: Kósa László, Örsi Julianna, Jósvainé Dankó Katalin, P. Szalay Emőke, Havassy Péter, Vajda Mária, V. Szathmári Ibolya, Bartha Elek, Balassa Iván, Voigt Vilmos, Viga Gyula, Keményfi Róbert. Ugyanezen folyóirat 2002. 2. számában (77–79.) Szilágyi Miklós és Farkas József tollából jelent meg róla cikk. Munkásságát a *Magyar Múzeumokban* (2002. 1. sz. 59.) Örsi Julianna, a *Honismeretben* (2002. 1. sz. 91–93.) pedig Csorba Csaba méltatta. Folyóiratunk e számában Bartha Elek írásával köszöntjük az ünnepeltet.

ANTONI JUDIT FOTÓKIÁLLÍTÁSA. *Gödöllön, a Petőfi Sándor Művelődési Központban 2002. január 13. és február 28. között volt látható az a kiállítás, amely Antoni Judit régész és néprajzkutató francia polinéziai, Marquesas-szigeteki élményeit mutatta be mintegy harminc színes fotográfián Álmaim szép szigetei címmel. A régésznő egy polinéz férfi személyében talált társra; ő és férje Francia Polinézia legnagyobb múzeumban is rendezett nagy sikerű kiállítást Festetics Rudolf százéves fotográfiáiból. A tárlatról a Népszabadság 2002. február 20-ai számában olvasható bővebb ismertetés Az álmok szigetein címmel.*

A PRO RENOVANDA CULTURA HUNGARIAE ALAPÍTVÁNY DÍJAI. 2002. január 19-én, a Magyar Kultúra Napja alkalmából a Professzorok Háza konferenciatermében adták át a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány díjait. Mások mellett fődíjat kapott Kányádi Sándor író, az erdélyi irodalom kimagasló egyéniségének költői és műfordítói életművéért; Kodály Zoltán Közművelődési Díjban részesült Bárdos Sándorné, a Népművészet Mestere kimagasló értékű hímezéseiért és népművészi oktató-szervező tevékenységéért és Szvorák Katalin előadóművész a népdaléneklés kulturális értékének magas színvonalú képviselőéért.

OKTATÓK KITÜNTETÉSE A MAGYAR KULTÚRA NAPJÁN. *Pálinkás József oktatási miniszter a 2002. évi Magyar Kultúra Napja alkalmából január 21-én a magyar oktatás területén dolgozó, iskolateremtő munkát végzőket tüntette ki. Mások mellett a gyermekek harmonikus személyiségformálásában végzett kiemelkedő tevékenységért Németh László-díjat adományozott Béresné Szöllős Beatrixnak, az Óbudai Népzenei Iskola tanárának.*

EMLÉKEZÉS A KALEVALA ERDÉLYI FORDÍTÓJÁRA. Emlékezet rendeztek a Kalevala egyetlen erdélyi fordítója, Nagy Kálmán halálának harmincadik évfordulója alkalmából 2002. január 22-én a paksi művelődési ház klubtermében. Az esten előadást tartott Varga Piroska Ildikó, a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem tanára, s a rendezvényen jelen volt a fordító özvegye, Nagy Mária is.

CHOLNOKY JENŐ FÉNYKÉPEI. 2002. január 22-étől időszakos kiállításon mutatta be az erdi Magyar Földrajzi Múzeum a 20. század nagy földrajztudósának, Kelet-kutatójának B. Varga Judit történész muzeológus által összeválogatott fényképeit. A tárlat megnyitásával egy időben Kubassek János Cholnoky Jenő életútja Veszprémtől Mandzsúriáig című előadásában ismertette meg az érdeklődőkkel a tudós munkásságát.

HUNGAROLÓGIAI KÖZPONT. A Magyar Kultúra Napjához kapcsolódva Pálincás József oktatási miniszter ünnepélyesen felavatta a Balassi Bálint Intézetet 2002. január 22-én Budapesten. A magyarságtudomány új központja a Magyar Nyelvi Intézet és a Nemzetközi Hungarológiai Központ jogutódjaként az elődintézmények tapasztalatait felhasználva kezdte meg munkáját. Feladatai között szerepel a magyar mint idegen nyelv oktatása, a külföldiek egyetemi előkészítése, s legfőképp a hungarológiai kutatás-oktatás támogatása. Újvári Gábor, a Balassi Bálint Intézet főigazgatója az ünnepségen vette át az oktatási minisztertől a megbízólevelét. Az intézetben folyó néprajzkutatásról folyóiratunk következő számában Berkes Katalin számol be.

KÖNYVBEMUTATÓK 2002-BEN. A Magyar Néprajzi Társaság 2002. január 23-án rendezte meg a Paládi-Kovács Attilát köszöntő Számadó és a Szilágyi Miklósnak ajánlott Merítés című kiadványok szakmai bemutatóját. Az ülést Gráfik Imre főtítkárral vezette, a tanulmányköteteket Balázs György, Bárh János és Küllös Imola ismertette. • Tüskés Gábor és Knapp Ilona Népi vallásosság Magyarországon a 17–18. században című könyvét a budapesti Egyetemi Könyvtárban március 5-én Kulcsár Péter egyetemi tanár méltatta. • Nagy Janka Teodóra A tradicionális népi önkormányzatok jogtörténeti vizsgálata a Dél-Dunántúlon, különös tekintettel a föld- és faluközösségek felbomlásának időszakára című művének bemutatója április 5-én volt Szekszárdon, a Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Főiskolai Karának tanácstermében. A könyvet Kajtár István egyetemi tanár, az Egyetemes Jogtörténeti Tanszék vezetője elemezte. • A Hétfalusi Magyar Művelődési Társaság április 9-én a budapesti Litea Könyvszalonna-ba invitálta az érdeklődőket Veres Emese-Gyöngyvér Gergely napjától Péter-Pál-ig – Ünnepek és jeles napok a barcasági csángóknál című könyvének bemutatójára. A szerzőről és a kötetéről Tátrai Zsuzsanna beszélt. • A budapesti Magyarok Házában május 14-én mutatta be Fűzes Endre etnográfus, valamint Petrőczy Eva költő és egyetemi tanár Kútvolgyi Mihály és Péterfi László Első házam vala... és Kóka Rozália Egy asszony két vétkesekéje című könyvét. • A szerkesztők – Kassai Ilona és Kovalcsik Katalin – június 20-án a budapesti Osiris Könyvesházban ajánlották az érdeklődők figyelmébe Réger Zita Cigány gyermekvilág című művét.

A VÁSÁRLÁS NÉPRAJZA. Tizenkettő egy tucat – A vásárlás etnográfiaja címmel nyílt meg 2002. január 23-án Havasréti József megnyitójával az Óbudai Múzeum és a Pécsi Tudományegyetem Néprajz Tanszékének közös kiállítása az óbudai közgyűjteményben. A február 28-áig nyitva tartó, Frazon Zsófia vezetésével egyetemisták által rendezett, újszerű megközelítésű tárlaton a mindennapi kultúra, a tömegtermelés és -fogyasztás tárgye gyűjtéseibe foglalva a különböző korok fogyasztási szokásainak változó

és állandó elemeire kívántak rávilágítani a szervezők. Az egyes néprajzi-kultúrantropológiai kutatási témakörök szerint berendezett standokon (ajándék, népművészet, emlék stb.) keresztül ismerkedhettek a látogatók a jelenkor társadalomtudományi gondolkodásával. A kiállítás a pécsi Néprajz Tanszék alapításának tizedik évfordulója alkalmából rendezett ünnepi rendezvények keretei között nyílt meg.

BUSÓMASZKOK. 2002. január 25-étől március 31-éig volt látható a dunaiújvárosi Intercisa Múzeumban a Néprajzi Múzeum vendégkiállítása, amelyen központi gyűjteményünk összes, századunk különböző időszakaiból való busómaszkja megtekinthető volt. A tárlat katalógusa a Kamarakiállítások című sorozat keretében, Szűcs Alexandra szerkesztésében jelent meg (Busómaszkok. Budapest, 2002. 16 p.).

A HETVENÉVES UJVÁRY ZOLTÁN KÖSZÖNTÉSE. A Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszéke 2002. január 26-án tudományos ülés keretében, a zsúfolásig megtelt auditorium maximumban köszöntötte a tanszék professzorát, Ujváry Zoltánt hetvenedik születésnapja alkalmából. Az ünnepségen az alábbi előadások hangzottak el. Selmeczi Kovács Attila: *Nemzeti jelképeink*; Keményfi Róbert: *A térbeli és társadalmi szintek egységesített hálója a néprajztudományban*; Balassa Iván (felolvasta Balassa M. Iván, megjelent: *Honismeret* 2002. 4. sz. 18–20.): *A gömöri magyarság néprajzi kutatása*; Szilágyi Miklós: *Ujváry Zoltán munkássága a társadalomnéprajz szempontjából*. Az előadásokat köszöntők hosszú sora követte, amelyekhez számos ajándék társult. Hoppál Mihály, az Európai Folklór Intézet igazgatója Európai Folklór-díjat, Veres László, a miskolci Herman Ottó Múzeum vezetője pedig Herman Ottó-emlékplakettet adott át az ünnepeltnek. Veres László és Viga Gyula szerkesztők nyújtották át számára azt a monumentális, gömöri műveit tartalmazó gyűjteményes kötetet (Ujváry Zoltán: *Gömöri magyar néphagyományok*. Miskolc, 2002, 1035 p.), amelyet a születésnapra készítettek. Az ünnepségről részletesebben lásd Halász Péter: Ujváry Zoltán köszöntése (*Honismeret* 2002. 2. sz. 84–86.). Az ünnepeltet a *Gömörországban* (2002. 1. sz. 70–71.) B. Kovács István köszöntötte. Folyóiratunk e számában Papp József írásával kívánunk minden jót Ujváry professzornak.

MAGYAR NÉPMŰVÉSZET DELHIBEN. A kortárs magyar népi iparművészet leg-szebb alkotásaival ismerkedhettek meg Újdelhi polgárai a Delhi Magyar Tájékoztatói és Kulturális Központban 2002 elején. Magyar népviseletek, fajfaragások, népi hangszer-ek és szöttek ilyen bőséges és színvonalas válogatásban első ízben jutottak el az egy-milliárdos lélekszámú ázsiai országba.

ÉNEK A CSODASZARVASRÓL. 2002. január 31-én, a XXXIII. Magyar Filmszemle nyitófilmjeként mutatták be Jankovics Marcell új egészestés, *Ének a csodaszarvasról* című animációs filmjét. Hatalmas anyagot dolgozott és használt fel a rendező, a csodaszarvasmondák különböző változatait, a rokon népek mítoszainak egyes elemeit, krónikákat, népköltészeti és műalkotások idevonatkozó szövegeit, a történettudomány, néprajz, kultúrtörténet kutatási eredményeit, tényeit szötte bele 96 perces filmjébe. A világ és az első emberpár teremtésétől az államalapításig ívelő négyrészes (*Az őshaza, Dentumoger, Etelköz, Pannónia*) látványos őstörténeti kalandozás során sokféle mesei, mondai, történelmi esemény megelevenedik, de dramaturgiai értelemben nem egybefüggő, kerek történet, hanem sok narrációval kísért leírás, mozaikszerűn összeálló, töredezett és heterogén anyag. Egyenes vonalú cselekmény helyett életképeket, rajzos ábrázolásokat kapunk teremtés- és eredetmítoszokból, a magyarság őstörténetéből, a különböző

népekkal, kultúrákkal való együttéléséből. A mű elkészítésének költségeit a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma fedezte. A film képsoraiból válogatva a Csokonai Kiadó könyvet jelentetett meg hasonló címen, s az országban több kiállítást is rendeztek.

SÁMÁN SZERTARTÁSZENE CÉDÉN. *A Főnix Társulat előadásában, Hoppál Mihály ajánlásával jelent meg a Lélektutázás – Sámán szertartászene című zenei cédé, amelyen a hiteles megközelítésű „révületmuzsika” mellett Babits Antal és Benkő Róbert etnikus alapú duóimprovizációi is hallhatók.*

BABÁK ÉS KÉPESLAPOK. E két tárgyfeleség segítségével mutatta be 2002 februárjában nyílt időszaki kiállításán a kecskeméti Népi Iparművészeti Múzeum a magyar népviseletek sokszínűségét. A legapróbb részletekig élethű ruhákba öltöztetett babák a múzeum gyűjteményéből valók. A képeslapokat Sebestyén Imre kecskeméti gyűjtő bocsátotta rendelkezésre. A múzeumban emellett ez évben Győr-Moson-Sopron megye népművészei mutatkoztak be, idén a Pest-Budai Népművészeti Egyesület volt a vendég.

KODÁLY-KÖNYVEK. *Új oldaláról ismerhette meg részletekbe menően a nagyközönség a népzenei tudós Kodályt Tari Lujza sok évtizedes adósságot lerovó könyve (Kodály Zoltán, a hangszeres népzene kutatója, Budapest, 2001) alapján, melyben a népzenei források megismerése mellett képet alkothatott a népzene gyűjtő kutatómunkájáról, tudományos szemléletének fő vonulatairól. A dallamokat a gyűjtések, a fonográffelvételek sorrendjében közli a kötet, s kiemelendő, hogy a függelékben kapott helyett Vikár Béla eddig ugyancsak publikálatlan hangszeres népzenei gyűjtésének Kodály által lejegyzett része. • A Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet szervezésében könyvbemutatót tartottak 2002. szeptember 21-én a Kodály Zoltán Emlékmúzeumban, amelynek során Breuer János Kodály és kora című kötetét László Ferenc zenetörténész, míg Ittész Mihály Zoltán Kodály in Retrospect című munkáját Eősze László zenetörténész méltatta.*

MEGHALT KURUCZ ALBERT. 2002. február 6-án eltávozott az élők sorából Kurucz Albert, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum nyugalmazott főigazgatója. Temetése március 1-jén volt a konyári temetőben. Tisztelői, barátai és egykori munkatársai március 8-án a skanzen mándi református templomában megrendezett istentiszteleten adóztak emlékének. A *Magyar Nemzetben* (2002. márc. 1. 14.) T. Bereczki Ibolya, a *Rálátásban* (2002. 2. sz. 38.) Dankó Imre, a *Tékában* (2002. 1. sz. 77–79.) és a *Magyar Múzeumokban* (2002. 1. sz. 60.) Cseri Miklós és T. Bereczki Ibolya emlékezett meg róla. Folyóiratunk e számában Káldy Mária írásával búcsúzunk tőle.

ELHUNYT VUJICSICS SZTOJÁN. *Életének hatvankilencedik évében, 2002. február 11-én elhunyt Vujicsics Sztoján író, irodalomtörténész, műfordító. Az ELTE szerbhorvát-bolgár szakán szerzett diplomát, s pályáját az MTA Irodalomtörténeti Intézeténél kezdte. Versei szerb nyelven jelentek meg, a magyarországi szerb kultúrával, a szerb irodalommal és a magyar–dél-szláv művelődéstörténeti kapcsolatokkal foglalkozott. Tevékenykedett mint az MTA Kelet-európai Tudományos Bizottságának titkára, nevéhez fűződik a magyarországi Szerb Ortodox Egyházművészeti és Tudományos Gyűjtemény megalapítása és igazgatása. Vujicsics Sztojánt március 14-én helyezték örök nyugalomra a szentendrei Szerb székesegyházban.*

TŰZ A BUKARESTI SKANZENBAN. Tűz pusztította el 2002. február 20-án a bukaresti falumúzeum egy részét, tizenkilenc faépitmény teljesen leégett. A tűzoltóság gyors

sasága ellenére a dobrudzsai és a moldvai népi építészetet bemutató száz-kétszáz éves épületek percek alatt hamuvá váltak. A tüzet feltehetően szándékos gyújtogatás okozta, a művelődési minisztérium kétmilliárd lejt utalt át a helyreállítási munkálatokra.

NÉMETH IMRE HALÁLA. *Életének hatvanadik évében, 2002. február 21-én meghalt Németh Imre etnográfus. Temetése március 11-én volt a budapesti Farkasréti temetőben.*

FOTÓKIÁLLÍTÁS A HÉTESI ROMÁKRÓL. 2002. február 26. és március 20. között volt látható Larry Brookner francia szociológus *Hétes-i romák* című fényképkiallítása a Magyarországi Roma Parlament Társalgó Galériájában. A párizsi Sorbonne-on végzős szociológushallgató a doktori disszertációja részét képező dokumentumfotókat 2001 tavaszán készítette Ozd egyik városnegyedében. A fotók mellett Klauber Vera szociológus kutatásainak rövid összefoglalóját is elolvashatták az érdeklődők, így tények, adatok is bemutatják a volt munkáskolónia romos lakóházaiban munka nélkül élő roma közösség mindennapjait.

FELSŐZSOLCAI KIÁLLÍTÓHELY. 2002 márciusában helytörténeti-néprajzi tárlatnak adott otthont a Bács-ay-kastély a fiatal Borsod-Abaúj-Zemplén megyei városban. A teljes körű rekonstrukció után a 18. századi épület legrangosabb terme népművészeti, néprajzi és helytörténeti kiállítóhelyé vált. Az első állandó kiállítás *Évszázadok* utkereszteződésében címmel az Árpád-kori település történetét mutatja be, valamint gazdag fényképkollekció segítségével a múlt század életmódjáról, életviteléről, szokásairól és ünnepeiről is gazdag ismereteket nyújt.

ÍZEK ÉS HAGYOMÁNYOK. A Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztériumban 2002. március 12-én mutatták be az FVM Agromarketing Centrum Kht. által készített *Hagyományok, ízek, régiók* (szerk. Farnadi Éva, Bp., 2001) című kétkötetes könyvet, háromszáz magyar hagyományos és táji jellegű élelmiszer és mezőgazdasági termék gyűjteményét azzal a céllal, hogy az uniformizálódástól megmentsék és a jövőnek megőrizték mezőgazdaságunk és élelmiszeriparunk sajátos nemzeti kincseit úgy, hogy azok egyben a szélesebb európai közösség kulturális értékeivé is váljanak és ezáltal ismertségük, keresettségük is nőjön. A kiadvány egyik szakmai szerkesztője és szerzője Csoma Zsigmond volt, és megírásában részt vettek más néprajzkutatók (Balázs Géza, Bodnár Mónika, Bódi Erzsébet, Csapó Katalin, Deáky Zita, Hortiné Baló Edit, Horváth Sándor, Novák László, Páll István, Romsics Imre, Sári Zsolt, Szücs Judit, Viga Gyula) is. • 2002. augusztus 4-én rendezték meg Gödöllőn a IV. Népi Ízek Fesztiválját, amelyen hazánk különböző részeiből érkezett több mint húsz csapat versenyzett és tartott bemutatót tradicionális, helyi ételkülönlegességekből.

ZENGŐVÁRKONY SZALMATÁRA. *A Zengő lábánál fekvő kistelepülés a millennium évében megnyílt Míves Tojás Gyűjtemény után 2002. március 15-én újabb különleges kiállítóhellyel lett gazdagabb. A wohlenni Szalmamúzeum (Svájc), a Lutoni Múzeum és Képtár (Nagy-Britannia) támogatásával, illetve a kaliforniai Amerikai Szalmaművészeti Múzeum kurátora, Morgyn Qwens-Celli hathatós segítségével létrehozott Nemzetközi Szalmagyűjtemény, vagy másik nevén Szalma-Kincs-Tár a világ tizenhét országából származó mintegy négyszázötven, szalmából készült tárgyból álló, kultúrtörténeti érdekességű különleges gyűjtemény. Az anyag összegyűjtése Tüskés Tünde közel egy évtizedes munkájának köszönhető. Az óvoda udvarán álló hajdani istálló földszintjén és pad-*

lásterében kialakított múzeumban tudományos igényességgel megrendezett kiállítás mutatja be a szalmából készített kultikus, használati és dísz tárgyak sokféleségét és a szalmafeldolgozás eljárásait. Emellett láthatók a különböző technikákhoz szükséges eszközök, szerszámok is.

LÁDÁK. A székesfehérvári Fekete Sas Patikamúzeumban várták a látogatókat a 2002. március 5. – április 1. között kiállított katonaládák. Kevésbé később, április 27-én a Szent István Király Múzeum Néprajzi Gyűjteményében, *Festett ládák* címen nyílt kiállítás.

VITA A „GAZDÁLKODÁS” KÖTETRŐL. Társaságunk Anyagi Kultúra Szakosztálya 2002. március 6-án a Néprajzi Múzeumban szakmai vitát rendezett *A Magyar Néprajz Nyolc Kötetben sorozat Gazdálkodás (Budapest, 2002) kötetéről.* Az ülésen Füzes Endre elnökölt, a könyv egyes fejezeteit Balassa M. Iván, Bellon Tibor, Csoma Zsigmond és Kemecsi Lajos elemezte, majd a feltett kérdésekre Paládi-Kovács Attila (főszerkesztő), Szilágyi Miklós (szerkesztő) és Égető Melinda (a szerkesztő munkatársa) válaszolt.

MEGNYÍLT AZ ŐRSÉGI NEMZETI PARK. 2002. március 8-án avatták fel hazánk tizedik nemzeti parkját az Őrségben. A tervek szerint kultúrtájként, összetett egységként fogják kezelni a negyvennégy települést magában foglaló vidéket, ami annyit jelent, hogy a védelem kiterjed az emberi környezetre – az ősi szerves településformára, a hagyományos őrségi építészetre, gazdálkodásra stb. – is, egyszóval egyfajta néprajzi rezervátumként is funkcionálna a jövőben a nemzeti park. Az esemény kapcsán március 5. és szeptember 29. között volt látható a szombathelyi Savaria Múzeumban az *Őrség* című kiállítás.

ID. KÓS KÁROLY EMLÉKEZETE. Kétezer diák kapcsolódott be a Kós Károly Napok rendezvényeibe 2002. március 9–14. között Budapesten. A nemzetiségi fesztivállal indult rendezvény versmondó versennyel folytatódott, majd nemzetközi Kós Károly-vetélkedőt szerveztek a névadó ún. népi szecsessziós építészeti munkásságáról. Az eseménysorozat gálával és díjkiosztóval zárult. • *A Magyar Építészek Szövetsége, a Magyar Építész Kamara és a Budapesti Építész Kamara július 4-én mutatta be a Magyar Építőművészet című sorozat kötetét, Anthony Gall Kós Károly műhelye című nagymonográfiáját. A Mundus Magyar Egyetemi Kiadó által gondozott nagyalakú album kilencszáz képpel, tervrajzokkal, teljes körű adattárral elsőként foglalja össze a jeles erdélyi alkotóművész építészeti munkásságát. A reprezentatív kötetről a Magyar Nemzetben Móser Zoltán (Aki hajlékot épített Istennek, embernek. 2002. júl. 6. 33.), a Népszabadságban pedig Bächer Iván közölt ismertetést (A juhhodály poétája. 2002. júl. 20. 45.).*

BÁLINT ZSIDÓ KÖZÖSSÉGI HÁZ. A Budapest VI. kerület, Révay utcai közösségi házban Boglár Lajos március 11-én *A világ népei*, április 22-én és június 10-én *Sokarcú kultúra* címen tartott kultúranropológiai beszámolókat az amerikai kontinens indiánjairól, november 18-án *Ismerje meg a világ népeit!* címmel Tomori Ibolya Afrika-kutató várta élménybeszámolóval a nagyközönséget, december 16-án pedig *Mongolország álló- és mozgóképen* címmel Füredi Zoltán kulturális antropológus, filmrendező előadását hallgathatták meg az érdeklődők.

GABRIELA KILIÁNOVÁ ELŐADÁSA. 2002. március 13-án az MTA Kisebbségkutató Intézetében Gabriela Kiliánová, a Szlovák Tudományos Akadémia Etnológiai Intézeté-

nek igazgatója tartott tudományos előadást *Výskum etnických otázok v Ustave etnológie SAV (Az etnicitás kérdésének kutatása az SZTA Etnológiai Intézetében) címen.*

LÓCZY LAJOS-EMLÉKKÖTET. Ezen a címen jelentek meg 2002-ben Marosi Sándor szerkesztésében az 1999-ben megrendezett akadémiai Lóczy Lajos-emlékülés (vö. *Néprajzi Hírek* 2000. 3–4. sz. 151.) kötetbe gyűjtött előadásai. A tanulmányok között olvasható ifj. Kodolányi János Lóczy Lajos és a néprajztudomány című dolgozata (39–47.).

GAÁL KÁROLY ADOMÁNYA. *A Bécsi Egyetem néprajzi tanszékének nyugalmazott professzora negyven éve gyűjtött, rendszerezett néprajzi tudományos anyagát 2002 elején a szombathelyi Savaria Múzeumnak ajándékozta. A háromnyelvű burgenlandi térségben gyűjtött mintegy nyolcezer könyvet, folyóiratot, kéziratot, több száz világi és vallásos ponyvát, valamint néprajzi tárgyakat, köztük több ezer fényképet és diapozitívot a Vas megyei múzeumi szakemberek Európában is egyedülállóan gazdag személyes gyűjteményként értékelik. A nagyvonalú és páratlan ajándékot március 15-én a megye közgyűlése Vas Megyéért Díj átadásával köszönte meg. A jeles professzor néprajzi fényképeiből válogatott, Képek az emlékezet távolából című kiállítás várta a látogatókat a szombathelyi Savaria Múzeum kamaratermében május 14. és augusztus 25. között.*

MÁRCIUS 15-EI KITÜNTETÉSEK. Nemzeti ünnepünk alkalmából 2002. március 15-én Mádl Ferenc köztársasági elnök – Orbán Viktor miniszterelnök javaslatára – magas állami kitüntetéseket adott át a Parlamentben a nemzet érdekében kiemelkedő munkát végző tudósoknak és művészeknek. Széchenyi-díjat adományozott mások mellett Vekerdí József nyelvésznek, nyugalmazott egyetemi tanárnak a magyarországi cigány kultúra, valamint a szanszkrit nyelv és irodalom kutatásában, fordításában és közkinccsételében végzett egyedülálló munkásságáért. Az ünnepi alkalommal Nádasdy Kálmán-díjban részesült másodmagával Moldován Domokos film- és operarendező, Szabolcsi Bence-díjat kapott Paksa Katalin népzene kutató, az MTA Zenetudományi Intézetének tudományos főmunkatársa. Ugyanezen alkalommal adta át Rockenbauer Zoltán kultuszminiszter a Magyar Köztársaság művészeti díjait, melynek során a Magyar Köztársaság Érdemes Művésze-díjban részesítette többek között Páll Lajos korondi festőművészt, költőt és Zsuráfszki Zoltán táncművészt, koreográfust; a Magyar Köztársaság Kiváló Művésze-díjjal tüntette ki mások mellett Kemény Henrik bábművészt és Kricskovic Antal táncművészt, koreográfust.

TÁNCHÁZTALÁLKOZÓ – HUSZONEGYEDSZER. 2002. március 16–17-én új helyszínen, a SAP-rendezvényecsarnokban, illetve a Körcsarnokban várták a XXI. Táncháztalálkozóra az érdeklődőket. A népzene, a néptánc és a tárgyalgó népművészet legnagyobb seregszemléjét a szokásoknak megfelelően az Aprók bálja nyitotta, és össznépi mulatság zárta. A táncháztalálkozóhoz évek óta hozzátartoznak a lemezbemutató koncertek, ezúttal a Méta, a Kerekes és az Üsztürü zenekar mutatta be legfrissebb hanghorozóját.

ROMA NAIV FESTŐ KIÁLLÍTÁSA. 2002. április 1-jéig volt látható Oláh Jolán roma naiv festőművész 2002. március 18-án a Dorottya Galériában megnyíló kiállítása. A portrékat, tájképeket és álomszerű jeleneteket bemutató tárlatot a kiállítóhely a Rom- Art Alapítvány, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és a Néprajzi Múzeum támogatásával rendezte meg.

LÖNNROT-KIÁLLÍTÁS. 2002. március 19–31. között az MTA székházának aulájában várta az érdeklődőket Helmi Virtaranta *Az élet régen* című fotókiállítása Elias Lönnrot, a Kalevala gyűjtője és feldolgozója születésének kétszázadik évfordulója alkalmából. A Finn Nagykövetség által szervezett tárlatot Markku Nieminen, a Kalevala-kutatásokkal foglalkozó kuhmói Juminkeko Alapítvány elnöke nyitotta meg.

MŰCSARNOKI TÁRLAT BELGA-KONGÓRÓL. 2002. március 19. – május 12. között várta látogatóit a Műcsarnok *Fekete-fehér – Gondolsz-e ma Fekete-Afrikára?* című belgiumi vendégkiállítása, amelyen a Kongó-vidék prekoloniális és posztkoloniális művészetét egymástól eltagolva mutatták be a rendezők.

MEGALAKULTAK A DOKTORI ISKOLÁK. 1993 óta doktori programok keretében folyik a doktori képzés Magyarországon. 2001-ben új rendeletet adtak ki a doktori iskolák létrejöttének törvényi szabályozása, a tudományterületekhez tartozó tudományágak, valamint a művészeti ágak jogszabályi meghatározása, a felsőoktatási intézményhálózat átalakításából adódó feladatok és a doktoranduszoknak nyújtható támogatások módosulása miatt. A rendelet szerint a doktori képzés új formája a tudományáganként működő, akkreditált doktori iskola, amely a habilitációs eljárás lefolytatására is jogosult. A 2002/2003-as tanévre már csak az akkreditált doktori iskolák hirdethettek felvételt. A Magyar Akkreditációs Bizottság ideiglenesen akkreditált doktori programok alapján százhuszonöt doktori iskola alapítása mellett döntött. Ezek közé tartozik a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolája (vezető Barta János, futamidő három év), a Pécsi Tudományegyetem Európa és Magyarország A Világban – Történelem, Néprajz, Politológia Doktori Iskolája (Kisbán Eszter, három év), az Eötvös Loránd Tudományegyetem Szociológia Doktori Iskolája (Némedi Dénes, három év), valamint a Budapesti Közgazdaságtudományi és Allamigazgatási Egyetem Szociológiai Tudományok Doktori Iskolája (Gábor R. István, három év). Az akkreditált doktori iskolák a megalakulásukat igazoló oklevelet március 21-én vehették át a Néprajzi Múzeum épületében rendezett ünnepségen.

TURIZMUS, KOMMUNIKÁCIÓ, TÁRSADALOMTUDOMÁNY. A Néprajzi Múzeum és a Pécsi Tudományegyetem Kommunikációs Tanszéke 1999. október 1-jén és 2-án *Turizmus és kommunikáció* címmel Pécsen rendezett konferenciát, amelynek előadásai a közelmúltban jelentek meg (*Turizmus és kommunikáció. Tanulmányok.* [Tabula Könyvek, 1.] Szerk. Fejős Zoltán, Szijártó Zsolt. Budapest–Pécs, 2000). • A fent említett intézmény és tanszék *Helyeink, tárgyaink, képeink – A turizmus társadalomtudományok vizsgálata* című konferenciáját 2002. március 22–23-án rendezték meg, ugyancsak Pécsen.

MILLENNIUMI VÁROSKÖZPONT ALAPKÖLETÉTELE. Jelentős kulturális beruházás vette kezdetét Budapesten, amikor 2002. március 22-én Orbán Viktor miniszterelnök, Rockenbauer Zoltán kulturális miniszter és Peter Munk, a TriGránit Fejlesztési Részvénytársaság társtulajdonosa elhelyezte a Millenniumi Városközpont új kulturális intézményeinek alapkövét. A tervek szerint a Ferencváros Duna-parti részén, a volt expótelek beépítetlen területén, a már felépült Nemzeti Színház mellett a jövőben a Hagyományok Háza, a Nemzeti Hangversenyterem és a Modern Magyar Művészeti Múzeum korszerű épületegyüttese kapnának helyet. A Hagyományok Házát azzal a szándékkal építik föl, hogy végre együtt tarthassák és korszerű körülmények között tárolhassák a népzenei gyűjteményt, kivált azt az anyagot, amelyet az elmúlt években végzett

Utolsó óra népzene gyűjtési program tartalmaz. Itt kap otthont az Állami Népi Együttes is. Az alapkövetelt kísérő rövid műsorban a népzene szeket a Muzsikás együttes és Sebestyén Márta képviselte. A műsorválasztás a magyar hagyományokra épült, két zenei óriásunk, Bartók és Kodály szellemét megidézte.

AZ 1930-AS ÉVEK FALUKUTATÁSA. Az MTA Agrártörténeti és Faluszociológiai Bizottsága kétnapos konferenciát tartott 2002. március 25–26-án *Az 1930-as évek falukutató irodalma* címen a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban. A rendezvény szervezőbizottságának elnöke, Pölöskei Ferenc akadémikus vitaindító előadását a *Hitel* című folyóirat márciusi számában tette közzé. Ebben nehezményezte, hogy mára háttérbe szorult az 1930-as évektől oly fontos szerepet játszó falukutató szellemi, mozgalmi áramlat, amelyet olyan nevek fémjeleztek, mint Bartók Béla, Kodály Zoltán, Lajtha László, Erdei Ferenc, Féja Géza, Balogh Edgár, vagy a néprajztudósok részéről Györffy István, Kiss Géza, Újszászy Kálmán, Domokos Pál Péter, Gunda Béla és mások. A kétnapos tudományos tanácskozáson e felvetésből kiindulva az alábbi előadások hangzottak el. Görömbei András: *A száz éve született Illyés Gyula szociográfiai munkássága*; Gunst Péter: *Az európai és a magyar agrárgazdaság és társadalom a két világháború között*; Cselötei László: *Falukutatás – tudomány – agrártudomány*; Paládi-Kovács Attila: *A társadalomtudományok és a falukutatás*; Kósa László: *A néprajztudomány és a falukutatás*; Király Péter: *A földműveléssel foglalkozók megnevezése a nyelvtörténeti adatok tükrében*; Andrásfalvy Bertalan: *Népi értékek, művelődési hagyományok a 20 század első felében*; Pál József: *A falusi ember a szépirodalomban*; Domokos Mária: *Népzene-tudomány és népzenei mozgalmak a harmincas években*; Salamon Konrád: *Szabó Dezső és hatása*; Tóth Pál Péter: *A falukutatás szociográfiai irodalma*; Orosz István: *A debreceni és a sárospataki falukutatás*; M. Kiss Sándor: *A falukutatás a civil szervezetekben*; Romsics Ignác: *A népfőiskola az 1930-as években*; Ablonczy Balázs: *Teleki Pál és a falukutatás*; Perczel György: *A községek a magyarországi településhálózatban*; Romány Pál: *A szóránytelepülések*; Gergely Jenő: *Politikai elitváltás az 1920/30-as évek fordulóján*; Orbán Sándor: *A földreform és a szövetkezeti tervek az 1930-as években*; Novák László: *Nagykörös társadalma az 1930-as években*; Györi-Nagy Sándor: *Falu – kutatás – jövő (Szada, Kálló, Átány)*; Szöke Domokos: *A falukutatás historiográfiája*. • E hírhez kapcsolódik, hogy 2002. május 10-én rendezett falukutató-konferenciát Tatabányán a Jelenkutató Alapítvány és Intézet, amelyen a szakemberek elmondták: a falukutatásra az elmúlt bő évtized intenzív változásai következtében továbbra is szükség van – gazdasági és társadalmi szempontból egyaránt –, s ugyanekkor jelentették be, hogy először ez évben terjednek ki a kutatások határon túli magyar településekre, az erdélyi Énlakára és Alsócsernátonra.

CSÓKÁS FERENC HALÁLA. 2002. március 27-én meghalt Csókás Ferenc földműves, géplakatos, helytörténeti kutató és néprajzi gyűjtő, a Garam mente krónikása, néphagyományainak felélesztője és fáradszaktalan ápolója. Temetése április 2-án volt szülőfalujában, a szlovákiai Bényben. Dániel Erzsébetnek a búcsúztatón elhangzott beszédét a Honismeret közölte (2002. 5. sz. 77–78.).

SKANZEN 2002. Húsvétkor, 2002. március 31-én nyitotta meg újra kapuit a skanzen, és az új élet szimbóluma, a tojás köré szervezte évadnyitó programjait. Az április 7-éig látható „Zöldelő ágak, el ne hervadjatok” című kiállítás a zengővárkonyi Míves Tojás Gyűjtemény anyagával például a hímes tojás változatos, tájanként különböző díszítési motívumait mutatta be, de a népművészet mesterei a tojásfestés, -karcolás, -patkolás

fortélyaiba is beavatták az érdeklődőket. • 2002. április 19-étől június 30-áig tartott nyitva a Felső-Tisza-vidék tájegység sonkádi csürjében a *Makett és valóság* című kiállítás. A bemutatott makettek a magyar népi építészet tájegységi változatosságát érzékeltették, visszaadva egy-egy táj jellemző településképét, az ott élt nép gazdálkodási szokásait, kulturális hagyományait. A tárlatot Sabján Tibor néprajzkutató és Szalai András építész, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem adjunktusa rendezte. • *Juhhéj!* címmel április 28-án gyapjúnapot tartottak a szabadtéri múzeumban, amelyen elsősorban a báránybőr hagyományos feldolgozását mutatták be, de birkabőrből készült duda hangja mellett juhsajtot, juhtúrót is kóstolhattak a látogatók, valamint *Kinn a bárány* címmel bárányos mesékből rendeztek vásári játékot. • 2002 májusában megkezdődtek a Szabadtéri Néprajzi Múzeum új állandó kiállítása, a Dél-Dunántúl tájegység építési munkálatai. Az év során felépült a faddi és a hidasi ház, az öcsényi szőlőhegyi pince, a faddi és az ági telek, továbbá elkészült a két ház berendezési terve. A Tolna, Baranya, Somogy és Zala megye épületeit felsorakoztató kiállítási rész várhatóan 2005-től fogadja a látogatókat. • *Az öt őselem* címmel bocsátotta útjára a Szabadtéri Néprajzi Múzeum 2002. évi képzőművészeti pályázatát. Ezen olyan magyar népmesék illusztrációit készíthették el a gyerekek (3-18 éves korig), melyben a tűz, a föld, a levegő, a víz és a fa jelenik meg valamilyen formában. A legszebb beérkezett munkákat a süttőri istállóban állították ki május 1. és november 10. között. A tárlat megnyitásakor a skanzen alkotónapot rendezett: volt májusfaállítás, pajtaszínház, múzeumi mozi és képzőművészeti, illetve kézművesműhely. • Szent Flórián, a tűzoltók és a „tüzes mesterségek” védőszentjének ünnepén fazekasnapira invitálta látogatóit május 5-én a skanzen. Ennek során Magyarországi tájainak jellegzetes forma- és motívumkincsével, a fazekasság munkafolyamataival ismerkedhettek az érdeklődők, de maguk is kipróbálhatták a formázást, korongozást. • Május 11–22. között, a *Vándorlegény* című tárlat keretében, a szentgáli portán mutatkoztak be azok a fiatal kézművesek, akik a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által hirdetett országos népművészeti pályázaton díjat nyertek munkájukkal. Impozáns anyag gyűlt össze a pályamunkákból, melyek közt börtáskák, szőnyegek, karkötők, tükrök, faragott székek és szebbnél szebb dísztárgyak voltak láthatók. • Május 19–20-án – a Népművészeti Egyesületek Szövetségével karöltve – ismét megrendezte az immár hagyományos Pünkösdi Sokadalmat a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum. A pünkösdikirály-választás, népzenei műsor, Kemény Henrik *Vitéz László*-előadása mellett a régi vásárok hangulatát idéző forgatagban kézművesiskolák, szakmai műhelyek is bemutatkoztak. • A szentgáli portán június 9. és augusztus 30. között álló tárlat *Örökségünk, büszkeségünk* címmel a Veszprém megyei nemzetiségi falvak tárgyi kultúráját volt hivatott bemutatni. A Bakony, Balaton-felvidék tájegységben nincsenek nemzetiségi tájházak, ezért ez az időszaki kiállítás szervesen kapcsolódott az állandó kiállításához. A felsorakoztatott anyagot tíz Veszprém megyei faluból (Bánd, Csehbánya, Gana, Döbrönte, Nagytevel, Hidegkút, Tótvázsony, Vöröstó, Barnag) származó tárgyak, fotók, képek alkották, magyar, német és sváb (!) feliratozással. A kiállítást a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum muzeológusa, Mészáros Veronika rendezte. Ugyanebben az időben a szentgáli porta pajtájában *Tájegység születik* címmel a tájegység telepítésének dokumentációját tárták a látogatók elé a múzeum munkatársai. • 2002 júniusától új címen megújult, információban gazdag honlappal büszkélkedhet az intézmény (www.skanzen.hu). • A Ghymes együttes koncertjével avatták fel a Skanzenamfiteátrumot Szentendrán 2002. június 15-én. A csaknem ezerszemélyes állandó nézőtérhez, a tizennégy méter átmérőjű körszínpadhoz megfelelő kiszolgálóépületek is társulnak, amelyeket részben saját erőből, részben pályázati úton nyert pénzből hoztak létre. Megvalósításával igyekeznek bővíteni a műsorkínálatot, a közönség újabb rétegeit a múze-

umba vonzani, ezért a gazdag nyári programban hagyományos és táncszínházi előadások, népzenei műsorok váltották egymást. • Cseri Miklós, a szentendrei intézmény főigazgatója augusztus 20-án vehette át a legrangosabb múzeumi kitüntetést, a Móra Ferenc-díjat. A múzeum munkatársa, Katona Gyuláné Szentendrey Katalin ugyanazon a napon Szentendre városától Pro Urbe-kitüntetést kapott. • Az intézmény látogatói augusztus 20-án a *Miből készül a mindennapi kenyér?* című rendezvény keretében végigszemlélhették a gabona learatásától az őrlésen keresztül a kenyér kisütéséig vezető utat. Az érdeklődők a búza mellett megismerhettek más hagyományos, mára feledésbe merült gabonaféléket és a belőlük készült lisztet. Kísérő programként a Muharay Elemér Hagyományörző Egyesület mutatta be *Sokat arattam a nyáron* című programját. • Madárijesztőt és kereplőt készíthettek, szőlőt csömöszölhettek és kóstolhattak, borokat ízelhettek meg azok, akik szeptember 14–15-én ellátogattak a szentendrei közgyűjtemény VI. Borünnepére. • Szeptember 29-én tökfesztivált tartottak a skanzenben, amelyen a látogatók betekintést nyerhettek a töktermesztés rejtelmeibe, részesei lehettek gasztronómiai bemutónak (sütötök, tökös lecsó, töklapsánka, töklekvár, tökrémtorta stb.) és a növényből különféle használati és dísz tárgyakat készítő kézműves-foglalkozásnak is. • 2002. október 15-én új látványraktár alapkövét helyezték el a Szabadtéri Néprajzi Múzeum területén, Szentendrén. A 600 millió forintos beruházás keretében készülő, mintegy 4000 négyzetméteres épületegyüttesben a múzeum látogatói korszerű látványraktár segítségével ismerkedhetnek az intézmény kincseivel, de kutatószobák, könyvtár, adattár, fotó- és videótár, valamint 150 személyes konferenciaterem is helyet kap majd. Az üvegvitrinek mögött klimatizált térben helyezik el a műtárgyakat, a folyosó bizonyos pontjain kialakított számítógépes állomásokon pedig a róluk készült digitális fényképeket és leírásokat nézhetik meg, illetve olvashatják el az érdeklődők. A múzeum vezetése azt a világszerte tapasztalható jelenséget igyekszik ellensúlyozni, hogy a múzeumok döntő többségében a műtárgyaknak átlagosan csupán öt százaléka látható a kiállításokon, a többit zárt terekben őrzik. Az épületkomplexumot Gyüre Zsolt tervezte, aki nem a népi építészet archaizáló utánzására törekedett, hanem olyan funkcionális tereket, térkapcsolatokat igyekezett kialakítani, amelyek tiszta formavilágukkal elsősorban a használhatóságot és az áttekinthetőséget szolgálják. • Október 15-én a skanzen mindama természetes anyaggal várta az érdeklődőket, amelyből aszalt csemegét, teát, lekvárt, festéket lehet készíteni; a szakemberek az eljárásokat is bemutatták. *A természet patikája* című bemutató a gyógy- és festőnövényekről, a *Mit gyűjtsünk?* című előadás az ehető és mérgező termések, gombák megkülönböztetéséről sajtáíthatnak el fontos ismereteket a jelenlévők. • November 10-én Márton-napi „évadzáró libabuli” szervezésével 2002-re bezárta kapuit a múzeum. A gyertyafényes, libasültben és sült almában gazdag mulatságot hagyományos tollfosztás, kézműves-bemutatók, játszóház, népzene és a Kereplő Színház előadásában a *Ludas Matyi* bemutatása tette teljessé.

„NÉPIESCH” GICCSEK. *Hamis hagyománykép-közvetítésünk a külföld felé egyre elharapózóbb jelenség, különösen a kiskereskedelem terén. Ennek „állított emléket” a Népszabadságban Trencsényi Zoltán Mű-kincsek című sorozata, amelyből az alábbiakban közlünk részleteket: „Argentínában járt ismerősöm meséli, hogy a kitántorgott magyarok leszármazottai büszkén mutatták neki a mosóport és a mosógépet, később aztán színes újságot dugtak az orra alá, a színes képekre böktek, és azt mondták: kép. Ismerősöm tiltakozott, hogy de hiszen mi is mosógépben mosunk és a színes magazin sem ismeretlen erre felé, ám a kitántorgottak leszármazottai legyintettek: lárifári, nem kell azt szégyellni, hogy ti még mindig mezítláb jártok és nyájat tereltek a mezőkön. És mosolyogva meghívták egy kávéra, mondták is neki a csészére bökve: kávé. Nincs ebben sem-*

mi meglepő, alighanem az ott élőkhez valamilyen úton-módon eljutott néhány veretes darab a budapesti szuvenirboltok kínálatából, és bizonyára ezekre támaszkodtak akkor, amikor igyekeztek képet formálni az óhazáról. Itt van például a magnetikus juhász. Maga a megtestesült magyarság: pörgekalap, piros-zöld motívumokkal díszített kórházi köntös, kezében a Flintstone családtól kölcsönzött bunkósbót, mellette pedig egy ártatlan bárány from magyar ugar. A pizsamás juhásznak természetesen gondosan kihegyezett, kicsit Salvador Daliéra hajazó bajusza van, és láthatóan – miként a jóóó lovaas katoónának – neki is jól megyen dolga. A diszkrétén pingált agyagfigura fenekére mágnest ragasztottak, hogy fejlettebb országokban (Argentína) a frizsider oldalára lehessen tapasztani a huncut szemű legényt. [...] Csak halkan jegyezzük meg, hogy a nagy dolgoknál olykor sokkal fontosabbak a kis dolgok. Csekélységekben, apró ajándékokból fog a legtöbb; és nem igaz, hogy a csip-csup szuvenirnek nincs üzenete. A legtöbb turistát később ugyanis éppen ezek az apróságok emlékeztetik Magyarországra vagy Budapestre. A derék argentin férfiak a füledt nyári estéken például, amikor ki-osonnak a konyhába egy újabb sörért, a hűtőszekrényen fityegő magnetikus juhászra böknek majd, elmosolyodnak és azt mondják: Magyarország. [...] Itt van aztán az illuminált csikós. Mondjuk ki egyenesen, ez a dugótestű csikós annyira részeg, mint a disznó. Szeme karikásabb, mint az ostora, tekintete üveges, fénytelen, haja csapzott, arca erősen elbutult. Ez a csikós, ebben az állapotban nem ülhetne lóra, igaz, a fafigura tervezője nem is oda szánta. Hanem borosüvegbe. Magyar arcú magyar csikóst a magyar borba! [...] A tervező szerintünk csak viccelt. És ezt gyorsan jelentsük ki, nehogy már a budapesti szuvenirboltokban kapható vicces ajándéktárgy rossz hírért keltse a mi derék csikósainknak. Nehogy már a buta külföldi azt higgye, itt minden virágmintás lajbiban pompázó, pörgebajszú, hortobágyi csikósemer állandóan tajt részeg. Sőt! Azt se gondolja senki, hogy a dugóember felső része tipikus, magyar arcot formáz. Merthogy vannak félelmeink, arra vonatkozóan, hogy valaki a magyar legény archetipusát véli fölfedezni ebben a bábuban. Azt hiszi, erre felé minden fiatalember arca malacszinű, feje kerek, haja csapzott, iparitanuló-bajusza hetykén kipödört, tekintete együgyű, fején pedig biliszerű kalap billeg. Újabb remekbe szabott szuvenir, amely mély művészeti megalapozottsággal és átgondolt tervezéssel készült. Nesze külföldi, eztet vedyed, ilyenek vagyunk mi, magyarok: részegesek, vagy csak viccesek, dönts el magad!" (Népszabadság 2000. okt. 13. 34.; 2001. jan. 19. 30.)

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT VÁNDORGYŰLÉSE. 2002. április 5–6-án, a Pécsi Tudományegyetem konferenciatermében tartotta meg tanácskozással egybekötött rendes évi közgyűlését a Magyar Történelmi Társulat, Kosáry Domokos elnökleltével. Az április 5-ei tanácskozás előadásai a *Társadalom és kultúra Magyarországon a 19–20. században* téma köré szerveződtek, közöttük számos néprajzi-művelődéstörténeti érdeklődésre tart számot. Katus László: *Polgárosodó kultúra és intézményei a 19. századi Magyarországon*; Kövér György: *Kulturális rétegződés és társadalmi értékrend a magyar középosztály történetében*; Kaposi Zoltán: *Földbirtokosok és a kultúraközvetítés a Dél-Dunántúlon*; Ujváry Gábor: *Klebelsberg Kunó és Hóman Bálint kultúrpolitikája* stb. Az előadások tanulmányá érlelt változatait tartalmazó kötet szerkesztése folyik, remélhetőleg a 2003. évi Ünnepi Könyvhétre jelenik meg.

ELHUNYT FARKAS JÓZSEF. 2002. április 6-án Mátészalkán elhunyt Farkas József tanár és néprajzkutató, a Szatmári Múzeum alapító igazgatója, az intézmény híres székgyűjteményének létrehozója. Németh Péternek a mátészalkai temetőben április 11-én elhangzott búcsúbeszédét az *Ethnica* közölte (2002. 2. sz. 87–88.), a Magyar Múzeu-

mokban (2002. 2. sz. 62.) Cservenyák László, a Múzeumi Hírlevélben (2002. 5. sz. 167.) Németh Péter búcsúzott el tőle.

A VÁROSI FOLKLÓR ÚJ KÖZEGE: AZ SMS. Viccek, tréfás rigmusok, reklám-szöveg-paródiák stb. terjedésének és terjesztésének már az elmúlt években is kedvelt eszköze volt – főleg fiatalok körében – a mobiltelefon írottüzenet-küldő szolgáltatása, az sms (az angol *short message sended* rövidítése, bár újabban terjed a „rövid, tömör közlemény”-ből levezethető, „magyaros” rtk megnevezés is). 2002 tavaszán, az országgyűlési választások első évfordulóját követően azonban sosem látott tömegben terjedtek sms-en keresztül a különböző politikai rigmusok (pl. „Ez lesz ám a Happy End, | Nekünk happy, nekik end!”), amelyekből bővebb válogatás jelent meg a *Népszabadságban* Hajba Ferenc tollából (Álláshirdetéstől a rémhírterjesztésig. *Gúnyversek és toborzó SMS-üzenetek az első forduló után.* 2002. ápr. 11. 9.), illetve az Index internetes fórumain.

PÁLINKAFESZTIVÁL. 2002. április 12–14. között Gyulán rendezték meg a *X. Magyar Országos Gyümölcspálinka Fesztivált*, amelynek keretében zsűrizték a *benevezett százötvenkilenc pálinkát is.* Ezek közül a legjobbnak Tóth László tarpai szilvapálinkája bizonyult, így a *szabolcsi kisüsti lett a fesztivál fődíjasa.*

ÁRPÁD-KORI SKANZEN TISZAALPÁRON. A nagyközönség előtt is megnyitotta kapuit 2002. április 13-án a tiszaaalpári skanzen. A szabadtéri néprajzi múzeum egy helyi ásatás során előkerült Árpád-kori falu kicsinyített mását mutatja be. A skanzent Lisztes János ötlete alapján a helyi önkormányzat és a Kiskunsági Nemzeti Park közösen valósította meg a Millenniumi Kormánybiztosi Hivatal támogatásával. A múzeum kialakítását 2001 nyarán kezdték el, hivatalos átadását novemberben tartották. Az Árpád-kori falut bemutató szabadtéri múzeum még nem teljes, hiányzik ugyanis a keresztény kultúra szimbóluma, a templom. Ennek megépítésére pályázaton próbálnak támogatást szerezni.

PILLANATKÉPEK ERDÉLYBŐL. 2002. április 15-éig tekinthették meg az érdeklődők A gyimesi Babba Mária népe címmel megrendezett, Endrődi Péter fotóművész képeiből válogató kiállítást a Marczibányi Téri Művelődési Központban. A művész képein az erdélyiek népművészetét, építészetét, környezetét, viseletét, szokásait ismerhettük meg. • Két fotográfus, a New York-i Stephen Spinder és a marosvásárhelyi Bálint Zsigmond egyéni fotókiállítása volt látható egy időben a budapesti Vármege Galéria termelében 2002 áprilisában, a hatvannál valamivel több felvétel azonban közös volt abban, hogy mindegyik ihletője Erdély, az ott élő közösség élete, annak hagyományai, ünnepei, szokásai voltak. A fotókiállításról bővebb ismertetés jelent meg P. Szabó Ernő tollából a Magyar Nemzetben (*Pillanatképek Transzylvániából.* 2002. ápr. 17. 15.). • A fényképezőgéppel három évtizede a Székelyföldet járó Kútvolgyi Mihály a Maros, a Kis-Küküllő és a Nyárad mente faragott siremlékeiről, feliratos fejfáiról és köveiről készített több száz felvételt. Ezekből ad közre válogatást a Bölcsőtől a koporsóig címen 2002-ben megjelent reprezentatív fotóalbum.

VÁSÁRHELYI LÁSZLÓ 1925–2002. Életének hetvenhetedik évében, 2002. április 16-án elhunyt Vásárhelyi László táncművész, koreográfus, a néptáncgyűjtés és a tánc-hámozgalmak kiemelkedő személyisége, a Budapest Táncgyűttes egyik alapítója, a Népművelési Intézet Táncosztályának több évtizeden át munkatársa. Laci bácsi ígérete

címmel a *Magyar Nemzet*ben Csúri Ákos közölt róla nekrológot (2002. ápr. 19. 17.). Szeptember 4-én, Vásárhelyi László születésének hetvenhetedik évfordulóján állították fel Farkasréti temetőben lévő sírjánál Erdélyi Tibor fafaragó művész kopjafáját, s még ugyanezen a napon emlékestet is tartottak tiszteletére a Hagyományok Házában.

DIALEKTUS FESZTIVÁL. *Dialektus Fesztivál címen, Füredi Zoltán és Domokos János kezdeményezésére rendezték meg a néprajzi filmek seregszemléjét 2002. április 17–19. között Budapesten, az Uránia Nemzeti Filmszínházban. A versenyen huszonkilenc film indult, további negyvennégy alkotást vetítésen tekinthettek meg az érdeklődők. Az öttagú zsűri által odaítélt díjakat április 20-án osztották ki. A fesztivál legnagyobb összeggel, 300 ezer forinttal járó díját Lakatos Róbert filmje, a Csendország nyerte. A további díjazottak: Szőnyi József: Pilisi mész (a Magyar Dokumentumfilm-rendezők Egyesületének díja, 100 ezer forint); Vargyas Gábor: Yae prong – Ünnepe a segítőszellem tiszteletére (az Uránia Nemzeti Filmszínház díja, 100 ezer forint); Ruzskai Nóra: „A regéci vár alatt...” (a Duna Televízió díja, 100 ezer forint); Groó Diana: Cóesz (elismerő oklevél); Moharos Attila: „S immár itt vagyok” (elismerő oklevél); Somfai Kara Dávid – H. Kollmann András: Az eleven szellem (elismerés); Karácsony Molnár Erika – Barabás László: Farsang farkán (elismerés); Kőszegi Edit – Szuhay Péter: Történetek a boldogulásról I–II. (elismerés). A bírálók egyúttal ajánlást fogalmaztak meg az országos televíziók számára, hogy ez utóbbi három néprajzi filmet vásárolják meg.*

HARKAI IMRE KITÜNTETÉSE. 2002. április 18-án, a Műemléki Világnapon Forster Gyula-díjban részesült – mások mellett – Harkai Imre vajdasági építész és néprajzkutató.

A FÜGEDI MÁRTA NÉPMŰVÉSZETI EGYESÜLET KIÁLLÍTÁSA. *A Miskolci Galéria – Városi Művészeti Múzeum szervezésében 2002. április 18-ától várta látogatóit a Rákóczi-házban a nemrégiben elhunyt néprajzkutató nevét felvevő Fügedi Márta Népművészeti Egyesület jubileumi, fennállásának huszadik évfordulóját ünneplő tárlata. Az 1982-ben megalakult egyesületben több mint harminc mesterség képviselteti magát, az itt dolgozó emberek iparművészeti remekeiből nyújtott izelítőt a május 18-áig fennálló kiállítás. A tárlatot Odor Ferenc, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közgyűlés elnöke és Bánszky Pál művészettörténész nyitotta meg.*

ELHUNYT THOR HEYERDAHL. Nyolcvanhét éves korában, az olaszországi Colla Micheriben 2002. április 18-án meghalt Thor Heyerdahl, a világhírű norvég utazó, etnológus. 1914. október 6-án született Larvikban. Zoológiát és földrajzot tanult az oslói egyetemen, és már 1938-ban részt vett egy polinéziai expedícióban. Ekkor merült fel benne a gondolat, hogy a szigetvilág első lakói Dél-Amerikából érkezettek, és nem Ázsiából. Mivel azonban a tudományos világ nem vette komolyan, 1947-ben a Kon-Tiki nevű, balsafából készült tutajon a perui Callao kikötőjéből százezer nap alatt elérte a Tuamotu-szigeteket, ezzel bizonyítva, hogy a polinézek ősei is átkeltek a Csendes-óceánon. Az expedícióról készített dokumentumfilmért Oscar-díjat kapott. Az 1950-es években a hűsvét-szigeti óriásszobrok titkait kutatta, 1970-ben Marokkóból kiindulva egy papiruszhajón átszelte az Atlanti-óceánt, újabb érveket adva azoknak, akik az egyiptomi és azték kultúra közös gyökereit hirdetik. Heyerdahl minden expedíciójáról olvasmányos könyveket is írt, amelyeket a világ számos nyelvére lefordítottak (magyarul: *Tutajjal a Csendes-óceánon – A Kon-Tiki expedíció*, 1956; *Aku-Aku – A Hűsvét-sziget titka*, 1960; *A Rá expedíciók*, 1972; *Fatu Hiva*, 1976).

VÁLOGATÁS A TÖRÖK NÉPEK FOLKLÓRJÁBÓL. *A fiatalon elhunyt Mándoky Kongur István (1944–1992) több török nyelv ismeretében évtizedeken keresztül kutatta itthon és Ázsia szívében a magyarság keleti kulturális elemeit. Munkásságának eredményeit, tudományos hagyatékát a Barbaricum Könyvműhely dolgozza fel, s az első kötet (A kun nyelv magyarországi emlékei, Keleti Örökségünk 1., Karcag, 1993) után Ökrös-né Bartha Júlia szerkesztésében közreadta törökségi folklórantológiáját (Amu-darja széles vize, Karcag, 2002), amelyben lírai alkotások, proverbiumok, találósok és a tudós három tanulmánya ismerteti meg az olvasót a közép-ázsiai szövegfolklór gyöngyszemeivel.*

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA SZÉKFOGLALÓJA. 2002. április 22-én a Magyar Tudományos Akadémia székházában tartotta meg akadémiai székfoglaló előadását *Merre tart az európai néprajztudomány?* címen Paládi-Kovács Attila.

FINN–MAGYAR NÉPZENEI SZEMINÁRIUM. 2002. április 23–25-én az MTA Zenetudományi Intézetének Bartók-termében került sor a jyväsckyläi egyetem zenetudományi tanszékéről érkezett népzene-kutatók angol nyelvű előadásaira és bemutatóira. Ezek során Jukka Louhivuori (General Introduction to Melodic Research as an Ethnomusicological Problem; Protestant [Evangelic] Hymns in the African Context), Petri Toivianen (Computer-Aided Analysis and Classification of Large Musical Corpora; Computer-Aided Comparison of Hungarian and German Folk Melodies; Computer-Aided Analysis and Classification of the Essen Collection), Tuomas Eerola (Psychological Foundations of Melodic Categorization; Internet Project on Finnish Folk Melodies) és Jaakko Erkkilä (The Relationship between Psychodynamic Meanings and Musical Features in Clinical Improvisation) avatták be kutatásaikba az érdeklődőket.

MARTIN-EMLEKÜLÉS. A kiváló tánc- és zenefolklorista, Martin György (1932–1983) születésének hetvenedik évfordulójára időzítették azt az emlékülést, amelyet 2002. április 27-én rendeztek meg az MTA Zenetudományi Intézetének lovagtermében, a Magyar Néprajzi Társaság, az Európai Folklór Intézet, a Hagyományok Háza, a Magyar Táncstudományi Társaság és a Nemzetközi Népzenei Tanács (ICTM) magyar tagozatának összefogásával. Az emléküléshez kapcsolódott április 26-án Barbara Spati olasz tánc-történész reneszánsz tánc-kurzusa, illetve április 28-án, a Tánc Világnapján a *Tedd ki a pontot!* VI. Kárpát-medencei Legényesverseny huszonkét táncgyűttes részvételével. A rendezvény keretében került sor a Martin Alapítvány idei pályázatának eredményhirdetésére.

PÁRHUZAMOS KULTÚRÁÉRT-DÍJASOK. *Több szervezet javaslata alapján, a 2002. évi győri Mediawave Fesztivál április 27-ei nyitóünnepségén mások mellett Barsi Ernő néprajzkutató, Kunkovács László etnofotográfus és Zerkula János népzene-sész (Romania) részesültek a Párhuzamos Kultúráért-díjban. Immár második alkalommal adták át a kitüntetést, amelyben olyan magyar vagy Magyarországon fellépő, egyedi művésze-ti életpályával rendelkező személyiségeket részesítenek, akiknek a munkássága, szelle-misége sosem illeszkedett az épp aktuális vagy divatos kulturális irányzatokhoz.*

A HETVENÉVES FÜZES ENDRE KÖSZÖNTÉSE. Füzes Endre, a szentendrei Szabad-téri Néprajzi Múzeum nyugalmazott főigazgatója 2002. április 27-én töltötte be het-venedik életévét. Ebből az alkalomból a skanzen május 6-án nagyszabású ünnepséget rendezett a Kisalföld tájegység ásványrárói portáján. A rendezvényen számos köszöntő

hangzott el (köztük Flórian Máriának folyóiratunk e számában olvasható üdvözlése) és az ünnepelt átvehette a *Ház és Ember* erre az alkalomra neki dedikált tizenötödik kötetét is. Füzes Endrét a *Magyar Múzeumok* (2002. 2. sz. 57–58.) és az *Ethnica* (2002. 3. sz. 142–144.) Cseri Miklós, a *Téka* (2002. 1. sz. 57–60.) pedig T. Bereczki Ibolya írásával köszöntötte.

MEGNYÍLT A BEREVIDÉKI MÚZEUM. *A beregszászi Bethlen-kastélyban, helyi nevén Grófudvarban 2002 májusában nyitotta meg kapuit a Berevidéki Múzeum. A kétszáz négyzetméteres kiállítóhellyel rendelkező, Sepa János által vezetett intézmény az egykor ugyanitt működő Beregi Múzeum azóta elkallódott anyagának csak töredékét örökölhette meg, így kitartó gyűjtőmunka eredményeképpen gyűlt össze a város és környéke történelmét dokumentáló tárgyak sokasága. A helytörténeti és régészeti emlékek mellett néprajzi tárgyak, s különösen a helyi majolikagyár népi használatban lévő kerámiái is tanúskodnak a letűnt korokról.*

A HALASI CSIPKE SZÁZ ÉVE. *A Százéves halasi csipke és az európai csipketörténelem gyöngyszemei* címmel Ausztria, Belgium, Csehország, Finnország, Franciaország, Írország, Németország, Spanyolország, Olaszország, Szlovénia és hazánk részvételével nemzetközi csipkekiállítás nyílt 2002. május 3-án a kiskunhalasi Csipkeházban. A tárlat egy része a helybéli asszonyok keze munkáját dicsérte. A jubileumi tárlat később utazó kiállításként európai körútra indult. A centenáriumi alkalomra a Magyar Pénzverő Rt. egyunciás ezüstlapkákon, a Magyar Posta pedig két dombornyomásos bélyegsorozaton örökítette meg „a csipkék királynőjét”.

RADOSZT IVANOVA HERDER-DÍJA. *A hamburgi Alfred Toepfer Alapítvány tizenötezer euróval járó kitüntetését olyan személyiségeknek adományozzák, akik kiemelkedő tevékenységet fejtenek ki a kelet-európai országok közötti kulturális kapcsolatok mélyítésében, avagy e térség országaiban alkotva jelentősen hozzájárulnak az európai kultúra gazdagításához. 2002. május 3-án Bécsben, immár harminckilencedik alkalommal adták át a Herder-díjat. Ezúttal mások mellett Radoszt (Todorova) Ivanova bolgár folklorista vehette át a díjat. A kitüntetett 1963-ban végzett a szófiai egyetem szláv filológiai szakán, majd a Bolgár Tudományos Akadémia Néprajzi Intézetében kezdte el tudományos pályáját; 1973-ban ezen intézmény kebelén belül alapította meg a Folklórintézetet. Eeven keresztül tagja volt a Български фолклор szerkesztőbizottságának, 1995-től a Българска етнология főszerkesztője. Ő irányította a bolgár folklorisztika figyelmét a társadalmi háttérű jelenkutatás aspektusaira.*

GÉMES BALÁZS HALÁLA. 2002. május 4-én, életének hatvanharmadik évében elhunyt Gémes Balázs néprajzkutató. Családja, kollégái és barátai május 11-én vettek tőle végső búcsút a szekszárdi Alsóvárosi temetőben. A *Lungo Dromban* (2002. aug.–szept. 20.) és a *Honismeretben* (2002. 5. sz. 74–76.) Bencsik János, a *Magyar Múzeumokban* (2002. 2. sz. 60–61.) pedig Vargyas Gábor közölt róla megemlékezést. A *Néprajzi Hírek* e számában Visy Zsolt írásával veszünk búcsút tisztelt és szeretett kolléinktól.

ЧИЙ ВИ СИНИ? 2002-ben a Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke kiadásában, Leszja Musketik fordításában ukrán nyelven is megjelent Kósa László Ki népei vagytok? című magyar néprajzi monográfiája, hagyományos kultúránk összegzése.

ÚJ TISZTSÉGVISELŐK AZ AKADÉMIA ÉLÉN. A Magyar Tudományos Akadémia CLXX. Rendes Közgyűlésén, 2002. május 7-én megválasztották az MTA új tisztségviselőit. Ennek megfelelően az új akadémiai elnök Vizi E. Szilveszter orvos; társadalomtudományi alelnök Marosi Ernő művészettörténész; élettudományi alelnök Hámori József biológus; természettudományi alelnök Keviczky László villamosmérnök; főtítkárn Kroó Norbert fizikus; főtítkárhelyettes Meskó Attila geofizikus; az elnökség tagjai Enyedi György geográfus, Gergely János immunológus és Solymosi Frigyes kémikus (valamennyien az MTA rendes tagjai). Ebben az évben került sor a területi akadémiai bizottságok tisztújítására is.

MARTA BOTÍKOVÁ MAGYARORSZÁGON. *Marta Botiková, a pozsonyi Comenius Egyetem Etnológia Tanszékének docense nagy sikerű magyar nyelvű előadást tartott A női életrajzok és szóbeli emlékek (oral history) kutatásának szlovákiai eredményeiről 2002. május 7-én az ELTE Folklore Tanszékén. Hivatalos ittléte során a szlovák kolléganő más magyar néprajzi intézményekben is látogatást tett, illetve kutatómunkát végzett. A pozsonyi egyetem néprajzi tanszéke és az ELTE Néprajzi Intézete között megújították az együttműködési megállapodást. Most több olyan kutatási program is folyik, amelyben igen hasznos a közös részvétel.*

KONFERENCIA KOMÁROMBAN. 2002. május 10. és 12. között a szlovákiai Komáromban rendezték meg A Kisemlékkutatók XV. Nemzetközi Konferenciáját, amelyről L. Juhász Ilona a *Fórum Társadalomtudományi Szemlében* (2002. 2. sz. 193–196.) közölt részletes beszámolót.

NEMZETKÖZI FAZEKASFESZTIVÁL. *Hús hazai és külföldi alkotó részvételével rendezte meg az I. Nemzetközi Fazekasfesztivált a Kölcsey Közművelődési Intézet Debrecenben. A 2002. május 10–12. között látogatható szabadtéri kiállításon és vásáron a hazai mesterek mellett japán, osztrák és román fazekasok munkáival is megismerkedhetek az érdeklődők.*

STEIN AURÉLRA EMLÉKEZTÜNK. A világhírű orientalista, nyelvészre emlékezett a tudományos közélet 2002. május 14-én az MTA székházában. Az emlékülésen többek között a következő előadások hangzottak el. Harmatta János: *Stein Aurél expedíciói Közép-Ázsiában*; Russell-Smith, Lilla (British Museum): *A Stein-gyűjtemény digitalizálása a British Museumban*; Falconer, John (British Library): *Aurel Stein, the Photographer*; Kelecsényi Ágnes: *Stein Aurél és a magyar tudományos élet*; Apor Éva: *Stein, az iranisztika és a magyar–brit közös projekt*. A tanácskozást megelőző napon mutatta be Wojtilla Gyula, az MTA Orientalisztikai Bizottságának elnöke az MTA Könyvtára és a British Museum közös kiadásában megjelent katalógust (*Catalogue of the Collections of Sir Aurel Stein in the Library of the Hungarian Academy of Sciences*, ed. Éva Apor and Helen Wang, Budapest–London, 2002), avatták fel a nagy Ázsia-kutató közeli szülőházának (Tüköry u. 2.) falán elhelyezett emléktáblát, illetve ugyanekkor nyitotta meg Meskó Attila, az MTA főtítkárhelyettese a Stein Aurél-emléktárlatot. A kiállítás Stein legfontosabb műveit, életének dokumentumait, a Rádszatarangíni kéziratos fordítását, térképeket és fotókat mutatott be nagy számban.

DUNA MENTI ÉVEZREDEK. 2000 év a Duna mentén – A közös múltból a közös EU-jövőbe címen nemzetközi konferenciát szervezett a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága, melyet 2002. május 16–19. között a Baranya Megyei Önkormányzati

Közgyűlés dísztermében tartottak meg. A tanácskozás célja az volt, hogy a Duna menti államok történelmének, gazdaságának, földrajzának és hagyományainak tükrében a részt vevő horvát, német, osztrák, szlovén és magyar társadalomtudósok, régészek, történészek rámutassanak az itt élő nemzetiségek együttélésére, közös múltjára, kultúrájára. A tudományos ülés szünetében a pécsi Ömegeyházán nyílt meg a Duna című fotókiállítás.

A HATVANÉVES SELMECZI KOVÁCS ATTILA KÖSZÖNTÉSE. Selmeczi Kovács Attila, a Néprajzi Múzeum főtanácsosa 2002. május 16-án töltötte be hatvanadik életévét. Ebből az alkalomból június 3-án a Néprajzi Múzeum dísztermében köszöntötték őt munkatársai és barátai. Fejős Zoltán üdvözlő szavai után az ünnepelt munkásságát S. Lackovits Emőke méltatta, majd a következő előadások hangzottak el. Szilágyi Miklós: *Juhvágó*; Gráfik Imre: *A Néprajzi Múzeum Gyűjtögetés- és Földművelés-gyűjteménye (1945–1975)*; Ujváry Zoltán: *A palóc folklór első gyűjtője, Pap Gyula (1843–1931)*; Balázs György: *Merre forognak a malomkövek?*; Lukács László: *Kossuth Lajos a néphagyományban*. Az ünnepséget az üdvözlések elhangzása után kellemes hangulatú baráti találkozó zárta. Selmeczi Kovács Attilát az *Ethnicában* (2002. 3. sz. 146–147.) S. Lackovits Emőke köszöntötte, folyóiratunk e számában ugyancsak ő közöl az ünnepelt-ről méltató sorokat. Györi János a *Honismeretben* (2002. 6. sz. 90–91.) fejezte ki jókívánásait.

FINN NÉPMŰVÉSZET DUNAFÖLDVÁRON. *A tolnai kisváros művelődési központja és a Népművészeti Egyesületek Szövetségének közös szervezésében nyílt kiállítás 2002. május 18-án a helyi Fafaragó Galériában. A tárlaton Finnországból származó hagyományos használati tárgyakat láthatott a közönség, és A finn kultúra fotósa címmel megtekinthették Rácz István fényképfelvételeit is. A Bánszky Pál művészettörténész által rendezett kiállítást Outi Karanko, a budapesti Kalevala Baráti Kör elnöke nyitotta meg.*

AZ ÉV MÚZEUMA 2001. 2002. május 18-án, a Múzeumok Majálisa megnyitója után hatodik alkalommal került sor Az Év Múzeuma pályázat eredményhirdetésére és díjkiosztására. A bírálóbizottság a benyújtott pályázati anyagok és a helyszíni látogatások során szerzett tapasztalatokat megvitatta az egyes intézmények 2001. évi tevékenységét több szempontból értékelve hozta meg döntését. Ezek szerint Az Év Múzeuma 2001 kitüntető címet és az egymillió forintos fődíjat a Dobó István Vármúzeum (Eger) és a Magyar Környezetvédelmi és Vízügyi Múzeum (Esztergom) érdemelte ki. Emellett több más díjat is kiosztottak, így az ICOM Magyar Nemzeti Bizottsága különdíját a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár (Budapest), valamint a Móra Ferenc Múzeum (Szeged), a Magyar Nemzeti Múzeum különdíját a Kiss Pál Múzeum (Tiszafüred) kapta magas színvonalú szakmai, kiállítási és közéleti tevékenységük elismeréseként. A bírálóbizottság elismerő oklevelét érdemelte ki más intézmények mellett a Finta Múzeum (Türkeve), a Néprajzi Múzeum (Budapest), a Vidovszky Béla Helytörténeti Gyűjtemény és Városi Képtár (Gyomaendrőd), továbbá a Vízellátás-történeti Gyűjtemény („Kút-múzeum”, Orosháza).

GUINNESS-REKORDER KÓLÓZÓK. *Az anyaországukon kívül élő szerb nemzetiségű fiatalok életében az 1996-ban indult Szerb Folklór Európa-fesztivál a legjelentősebb kulturális esemény. 2002-ben – immár hetedik alkalommal – Magyarországon, a Bánát Kulturális Egyesület otthonában, Deszken rendezték a kulturális seregszemlét május 18–19-én. Európa számos országából huszonnyolc csoport érkezett ide, ahol a leglátvá-*

nyosabb mozzanat az idén is a menettánc volt: 492 táncos járta egyszerre a kólót a csongrádi falu utcáin. Ez Guinness-rekordkísérlet volt, harminckét figyelő szemelőtt zajlott a próba, és a végén közjegyző hitelesítette az eredményt.

KUNKAPITÁNYT VÁLASZTOTTAK. 2002. május 19-én immár harmadszor választottak maguknak újkori kapitányt a kunok, a jelölés és a választás megrendezésének joga – Kisújszállás és Karcag után – ezúttal Túrkevére került. A város önkormányzata egyhangúlag Balogh Márton énekest, a Bocskai István Szabadegyetem színpadának előadóművészt, a népi hagyományok és a magyar dalkultúra jeles képviselőjét jelölte a címre.

MEGÚJULÓ BALASSAGYARMATI GYŰJTEMÉNY. *Évnyitó ünnepi rendezvény, múzeumi majális zajlott 2002 májusában Magyarország legrégebbi skanzenjében, Balassagyarmaton. Erre az alkalomra a szabadtéri gyűjtemény tovább gyarapodott: Török János kosárfonómesternek köszönhetően a palóc porta fonott kerítése teljes hosszában megújult, Egri István palóc fafaragó vállalkásaként pedig immár új gémeskút áll a portán.*

A SZÉKELYSZENTLÉLEKI FALUMŰZEUM NEGYEDSZÁZADA. 2002. május 27-én ünnepelték a székelyszentléleki falumúzeum fennállásának huszonötödik évfordulóját. 1977-ben az alapítól Balácsi Dénes tanár, néprajzkutató kezdeményezésére értékes, a hajdani népelet tárgyi eszközeit bemutató tájház született. Akkoriban az összegyűjtött anyag gazdagsága tekintetében talán a rugonfalvi, kászonaltízi, csíkszentkirályi, valamint a csíkszentdomokosi gyűjtemény vetekedhetett e szakszerűen berendezett falumúzeummal. Létesítésénél olyan szakemberek bábáskodtak, mint a néhai Kovács Dénes, Molnár István és a volt csíkszeredai múzeumigazgató, János Pál. Ma több mint hétszáz értékes, napjainkban már fel nem lelhető Nyikó menti néprajzi tárgy látható a tájházban.

KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS A HAZAI SZLOVÁKOKRÓL. 2002. május 31-én kerekasztal-beszélgetést szerveztek az MTA Kisebbségkutató Intézetének éves konferenciájának keretében a budapesti Világgazdasági Kutatóintézetben *A magyarországi szlovákok nyelváltása és kettős identitása címen. A Gyivicsán Anna elnöklésével levezetett tanácskozáson a következő előadások hangzottak el. Šutaj, Štefan: A Magyarországról kivándorolt szlovákok állampolgársága Csehszlovákiában; Horvátkné Uhrin Erzsébet: Szlovák nyelvhasználat Békés megyében; Gyivicsán Anna: Ambivalens magatartásformák a magyarországi szlovákok vallási életében 1985–1995; Zsilák Mária: Nyelvi, kulturális és nemzeti identifikációs modellek a magyarországi szlovákoknál; Homišinová, Mária: A magyarországi szlovákok identitása; Szabó Orsolya: A pilisi szlovákok lokális identitása.*

A „MUZEOLÓGUSOK FAKANÁLLAL” CÍMŰ RENDEZVÉNY DÍJAZOTTAL
A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban 2002. május 27-én megtartott *Muzeológusok fakanállal* című rendezvény díjazottjai a következők voltak. Első díj: Éhes Disznó, a Pest megyei múzeumok csapata (makkoltatott malac pecsenyéje batyuban); második díj: Szinva-patak Nemes Hada, a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei múzeumok csapata (Szinva-patak nemes hala); harmadik díj: Kiskun Kakas, a Bács-Kiskun megyei múzeumok csapata (aranyegyházi kakaspaprikás szabógallérral). A zsűri a legjobb

receptnek a Tolna megyei múzeumi csapat (Tolna, De Már Alig Megye) burgonyakásával kísért, szalonnába bújtatott harcsáját ítélte.

ARABÉRETTSÉGI ETYEKEN. Magyarországon először a Fejér megyei településen érettségizett arab nyelvből három diák a helyi Kolumbusz Humángimnázium, Közgazdasági Szakközépiskola és Kollégium 2001/2002-es tanévében. A tizenegy éve működő magániskolában négy éve tanítják az arab nyelvet. A tudásanyag nagy részét gyakorlati órákon, arab országokban sajátíthatják el a diákok, ahol természeti, történelmi, művészeti és néprajzi nevezetességeket tanulmányoznak. A nyelvtanuláson túl így hétköznapi és ünnepi helyzeteket élhettek át a diákok a damaszkuszi piacon vagy a kairói bazárban, a Ramadán-záróünnepi, közös tánc alkalmával, az egyiptomi sivatagi vándorokkal való esti vízipipázás közben vagy vallási szertartások során, például egy egyiptomi kopt kolostorban.

TUDOMÁNYOS FÓRUM EGY ELEKI ROMÁN TÁNCOSRÓL. 2002. május 30-án Gombos András vezető előadásával fórumot rendeztek az MTA Zenetudományi Intézetében *Egy eleki román táncos egyéniség táncának sajátos vonásai* címmel. Az MTA Zenetudományi Intézetének fiatal néptánckutatója az 1935-ben született eleki táncosról, Szabó Péterről készült felvételeket mutatott be és elemzett, vizsgálva a tánc részmozzanatainak éveken keresztüli változásait is.

FOTÓPÁLYÁZAT A PESTI SZLOVÁKSÁGRÓL. A 19–20. században Budapesten lefotografált nemzeti elődökről hirdetett pályázatot 2002. június 1-jei határidővel a zuglói szlovák nemzeti önkormányzat. A hazai, és főleg fővárosi szlovákság múltjáról összegyűlt képanyagból szeptemberben rendeztek kiállítást a XIV. kerületi Kisebbségek Házában.

SZABÓ ZOLTÁN EMLÉKEZETE. A neves író-szociográfus születésének kilencvenedik évfordulója tiszteletére 2002. június 6-án ünnepséget rendeztek Budapesten, a Magyar Írószövetség klubjában. Az író műveiből tartott felolvasásokat követően adták át első ízben az írószövetség szociográfiai szakosztályának frissen alapított Szabó Zoltán-díjait.

NEMZETKÖZI VIRTUÁLIS MÚZEUM. 2002 elején több ország hosszú távú, nemzetközi projektet indított kulturális örökségének bemutatására. Az együttműködési megállapodás virtuális múzeum létrehozásáról szól, ebben valamennyi részt vevő ország egy-egy tematikus pavilonnal szerepel. A múzeum anyaga internetről letölthető és bárki által elérhető lesz. A pavilonok témái a következők: Mindennapi emberek (Írország); Emlékezeten át (Németország); Kommunikáció és közreműködés (Finnország); Városképek (Olaszország); Azonosságérzés (Norvégia); A városi lét jelképei (Nagy-Britannia); Néprajz és hagyományok (Dánia); Művészet, örökség, kultúra (Franciaország); A spiritualitás jelei (Magyarország). A szervezők június 7–8-án tartották a nyitókonferenciát Budapesten, a Szent Margit Gimnáziumban, amelyen bemutakoztak az egyes pavilonok építői, a résztvevők a számítógéppel segített tanulásról szóló előadáson és prezentáción találkozhattak, de volt workshop, múzeumi játék és több kulturális program is.

PARASZTI ILLEMTAN. 2002-ben a Nap Kiadó gondozásában reprintben is megjelent Luby Margit máig alapműnek számító munkája, *A parasztelek rendje – Népi szokások, illendő magatartás, babonák Szatmár vármegyében*. A mű a maga idejében –

1935-ben került ki a nyomdából – nagy port vert fel mint a szociografikus néprajztudomány egyik úttörő vállalkozása. A reprint függeléke tartalmazza a mű tervezett második kiadásához készült kiegészítéseket, jegyzeteket, valamint a szerző további hat tanulmányát (ebből négy publikálatlan, a hagyatékából került elő).

BABAKIÁLLÍTÁS. Nyolcvanöt éves korában, 2001-ben hunyt el Kovács Jánosné Csuhán Mária. A kiváló mester az 1950-es évek eleje óta foglalkozott babakészítéssel és -restaurálással. Saját tervezésű készítményei Európa több országába és a tengeren túlra is eljutottak. Szentendrén 1991-ben nyitotta meg az első magyarországi babamúzeumot, a Babaházat. Halála után gyűjteménye letétként a Ferenczy Múzeumba került, s 2002. június 16-ától – kívánságának megfelelően – kiállításban mutatják be a Népművészetek Házában. A Tóth Judit muzeológus által megrendezett tárlaton külön helyezték el a hiteles magyar népviseletbe öltöztetett babákat, de láthatóak azok a „magyaros” babák is, amelyek elsősorban az 1960-as években megélték az idegenforgalom igényeit elégítették ki.

SZEGEDI SZÁMADÁS. Péter László professzor Szegedi számadás című könyvét – amely a tudós válogatott írásait tartalmazza – a szegedi Bába Kiadó adta közre a 2002-es Ünnepi Könyvhétre. Ebben értekezések találhatók például a Boldogasszony-hiedelemről, Kálmány Lajos és Löw Immanuel rabbi barátságáról, továbbá a Tisza-parti város közelmúltjának más nevezetes és emlékezetes alakjairól.

MAGYAR ÖRÖKSÉG. Nagyváradon, a Királyhágó-melléki Református Egyházkerület központjának dísztermében hirdették ki 2002. június 22-én a Magyarországért Alapítvány által felkért bírálóbizottság tagjai a hozzájuk érkezett állampolgári javaslatok alapján, hogy a Magyar Örökség kitüntető címet kapta – egyebek mellett – Beke György életművében a kisebbségi és szörványsors valóságghű elbeszélése, Domokos Pál Péternek a moldvai csángók megmaradásáért folytatott állhatatos tevékenysége és Andrásfalvy Bertalan néprajztudósi és közéleti munkássága.

SZENT IVÁN-ÉJI TÜZEK. 2002-ben másodszor tett közzé felhívást Pilisszentiván önkormányzata: ötszázezer forint „rőzsepénzt” oszt szét azon Szentiván nevű települések között, amelyek a nyári napforduló ünnepét megrendezve elősegítik a Szent Iván-éj hagyományának újjáélesztését. Az idén több mint tíz település dokumentálta megadott határidőig a tűzgyújtást, s vált részesévé az anyagokkal motivált folklorizmusnak.

ELHUNYT K. CSILLÉRY KLÁRA. 2002. június 25-én, hetvennyolc éves korában elhunyt K. Csilléry Klára néprajztudós, a történettudomány (néprajz) doktora, a Néprajzi Múzeum egykori munkatársa és osztályvezető-helyettese, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum Muzeológiai Osztályának nyugalmazott vezetője, a Magyar Képzőművészeti Egyetem professor emeritusa, a Miskolci Egyetem oktatója, a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje, a Györffy István-emlékérem és a Móra Ferenc-díj tulajdonosa. Temetése július 5-én volt Budapesten, a Farkasréti temetőben. A Téka (2002. 2. sz. 37–40.) Bíró Friderikának és Cseri Miklósnak a temetésen elmondott beszédét közölte, a Magyar Múzeumokban (2002. 2. sz. 59–60.) Balázs György emlékezett meg róla.

TOKAJ-HEGYALJA: VILÁGÖRÖKSÉG. Az UNESCO Világörökség Bizottsága 2002. június 27-én a világörökség részévé nyilvánította a tokaj-hegyaljai hegyvidéket,

hazánknak azt a táját, amely híven tükrözi az ember, a természet, a szőlészet és borkultúra harmóniáját. Október 5-én hivatalosan is megkapta az UNESCO-tól a huszonhét település a világörökség diplomát, amelyet a Tokaji Borok Fesztiválján Mounir Bouchenaki kulturális főigazgató-helyettes adott át Tardy Jánosnak, a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium miniszteri biztosának.

FELMENTETTÉK JANKOVICS MARCELLT. *Görgey Gábor kulturális miniszter 2002. június 30-ai hatállyal felmentette Jankovics Marcell Kossuth-díjas filmrendezőt a Nemzeti Kulturális Alapprogram elnöksége alól. Helyére július 1-jétől Harsányi László közgazdászt, a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem főmunkatársát, a Szonda Ipsos kutatási igazgatóját nevezte ki.*

LAJTHA LÁSZLÓ HAGYATÉKA. A neves zeneszerző és népzenekutató születésének száztizedik évfordulója alkalmából a Magyar Rádió Szimfonikus Zenekara 2002 nyarán egész estés hangversennyel emlékezett a 20. század kiemelkedő zenetudósára. Immáron egy esztendeje történt, hogy Lajtha hagyatéka minisztériumi segítséggel a családtól a Hagyományok Háza tulajdonába került, s ezzel vált lehetővé, hogy Pávai István irányításával megkezdhesse munkáját a Lajtha László Hagyományörző Műhely, amelynek feladata a hagyatékek feldolgozása, kutathatóvá és hozzáférhetővé tétele. Az anyag alapvetően két részből, a népzene gyűjtői és a zeneszerzői munkásság dokumentumaiból áll; a kéziratok és a könyvek mellett bútorok és hangszerek is szerepelnek az állományban. A tervek szerint mindezek alapján a majdan felépülő Millenniumi Városközpontban Lajtha-emlékszobát alakítanak ki.

A GALGA-EXPEDÍCIÓ BÚCSÚJA. *1974-ben néhány patrióta kezdeményezésére indult meg a Galga-vidék történelmi és néprajzi hagyománykincseit feltérképező Galga-expedíció. A vállalkozás nyári táboraiba évenként több mint száz gyerek, fiatal és felnőtt gyűlt össze, hogy a vidék múltjával, kultúrájával foglalkozzék. Az utóbbi években a rendezvény anyagi feltételei jelentősen megromlottak, 2002-ben pedig a szervezők pályázatait elutasították, így működése huszonkilencedik évében a Galga-expedíció nyári tábora elmaradt.*

BORSOS BALÁZS KINEVEZÉSE. 2002. július 1-jétől Borsos Balázs az MTA Néprajzi Kutatóintézetének igazgatóhelyettese.

ÖRMÉNYFÖLD KINCSEI. *Titkok az Ararátról címen 2002. július 1-jétől várta a budapesti Károlyi Palota Kulturális Központba látogatóit a jereváni Örmény Állami Történelmi Múzeum gyűjteményéből összeállított tárlat. A vándorkiállítás anyaga két nagy korszakot ölelt fel, egyrészt bemutatta az időszámítás előtti és körüli páratlan régészeti anyagot (köztük egy 3500 éves, sértetlenül előkerült szekeret), másrészt felvonultatta a korai örmény kereszténység évszázadait tükröző tárgyakat, kegytárgyakat.*

MEGHALT SCHMIDT ÉVA. Életének ötvennegyedik évében, 2002. július 4-én a szibériai Hanti-Manszijszkban tragikus hirtelenséggel meghalt Schmidt Éva néprajzkutató és nyelvész, az MTA Néprajzi Kutatóintézetének tudományos főmunkatársa, az osztják (hanti) nyelv és kultúra egyik legkiválóbb kutatója, a Magyar Nyelvtudományi Társaság Zsirai Miklós-díjának tulajdonosa. A Finnugor Világban (2002. 3. sz. 4–6.) Kerezsi Ágnes közölt róla baráti megemlékezést és a folyóirat (7–8.) közzétette fontosabb hazai publikációinak jegyzékét is. Csepregi Márta méltató sorait az ELTE Bölcsé-

szettudományi Karának kiadványában, a Bölcsész Hírekben (2002. dec. 25–27.) olvashatjuk. Folyóiratunk következő számában Csepregi Márta és Sántha István írásaival vesszünk tőle búcsút.

XXX. HONISMERETI AKADÉMIA. *A Honismereti Szövetség Kossuth Lajos születése kétszázadik évfordulójának jegyében 2002. július 1. és 5. között Sátoraljajújhelyen rendezte meg a XXX. Honismereti Akadémiát. A rendezvényt köszöntő, Sátoraljajújhelyről és környékéről szóló írások, Kanyar József megnyitóbeszéde, a kitüntetettek méltatása és névsora, valamint a szekcióelnökök beszámolója a Honismeretben (2002. 3. sz. 3–31., 4. sz. 102–103., 104–106., 6. sz. 92–94.) láttak napvilágot.*

BARTÓK-FESZTIVÁL. 2002. július 6–20. között újra a zenéé volt a főszerep Szombathelyen, ekkor zajlott le ugyanis a három évtizede megrendezett Nemzetközi Bartók Szeminárium és Fesztivál, ezúttal *Bartók és a különleges kamarazenei összeállítások* címmel. A 20. századi és kortárs zene fellegváraként emlegetett rendezvény szemináriumaira huszonnégy ország százötz ifjú muzsikusa jelentkezett a zeneszerzői, a karmesteri, az ének-, a szólóhangszer-, az ütős-, a kamara- és számítógépeszene-szekcióba. A fesztiválon hagyományosan a magyar népzene is helyet kapott: idén az *Egyszólam együttes*, valamint a Lovász Irén – Lőrinszky Attila páros képviselte a muzsika ezen ágát.

AZ ISZLÁM VILÁGA. *A keszthelyi Helikon Kastélymúzeumban 2002. július 11-én nyílt meg Az iszlám világa című kiállítás, mely átfogja a teljes iszlám térséget, és háromszáz műtárgyon keresztül enged bepillantást a 18–20. századi muszlim életmódba. A kuvaiti magánszemélyektől, Tárek és Dzsehán Radzsabtól kölcsönzött anyag a tervek szerint évekig itt marad letétben, és a hazai közgyűjtemények török hódoltsági korból származó relikviáival együtt helyet kap a 2005-ben megnyitandó első európai Iszlám Múzeumban. A megnyitó időpontja egybeesett a Menny és pokol az iszlámban című nemzetközi konferenciáéval, amelyen művészettörténészek és arabisták vizsgálták történeti, filozófiai és néprajzi megközelítésből az egymilliárd hívőt számláló vallás és a hozzá kapcsolódó kultúra jellemzőit. 2002-ben jelent meg a tárlat fényképes katalógusa is.*

MAGYARSZOMBATFAI FAZEKASNAPOK. Nemzetközi fazekastalálkozóknak adott otthont 2002. július 11–14. között a vasi település. Első alkalommal tartottak ilyen rendezvényt a gelencséreak a hajdan kerámiaüzemének termékei révén híressé vált faluban, ahol muzeális értékeket őriznek a védett fazekasház falai. A programhoz kapcsolódóan Gráfik Imre tartott előadást a Velemér-völgyi fazekasság múltjáról. A legfrissebb termékek kiállításán kívül a látogatók a mesterek műhelyében megtekinthették a különféle munkafázisokat is.

WASS ALBERT MESÉI. *Wass Albert életműsorozatának újabb darabjaként látott napvilágot a Kráter Műhely Egyesület kiadásában a Válogatott magyar mondák és népmesék című kötet. Wass az emigrációban 1971-ben és 1972-ben jelentette meg először a monda- és mesegyűjteményt.*

SÁRKÖZI LAKODALOM. Az első Sárközi Lakodalmat 1868-ban, az első Sárközi Napot pedig 1952-ben tartották. Az öt sárközi település – Alsónyék, Báta, Decs, Öcsény és Sárpilis – hagyományait felújítva 2002. július 18–20-án ismét tízezreket várt a lakodalomba, illetve az azzal egybekötött gánicafesztiválra, folklór- és népművészeti programokra „a Sárköz fővárosába”, Decsre.

CSÁNGÓ KÖNYVTÁR. Három nap alatt, 2002. július 19-ére egy médiafelhívás nyomán 3500 kötet gyűlt össze adományokból a Máltai Szeretetszolgálat égisze alatt működő csángó koordinációs iroda polcain. A sok kötet a Magyarországon tanuló mintegy félszáz csángó diák könyvtárául szolgál. Az iroda egyik célja emellett, hogy segítse a csángóföldi magyaroktatás megszervezését, valamint tízenkét csángó faluban tervezi magyar könyvtár létesítését, de szorgalmazza néprajzi könyvtár létrehozását is, amelyben a moldvai magyar népcsoport életével, történetével, kultúrájával kapcsolatos publikációk várnak az érdeklődőket.

SZÁZÖTVEN ÉVE SZÜLETETT KÁLMÁNY LAJOS. Kálmány Lajos születésének százötvenedik évfordulója alkalmából 2002. július 20-án Szegeden felolvasóülést rendezett Szeged Város Önkormányzata, a Dugonics Tárcsaság, a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke, valamint a Bartók Béla Művelődési Központ és a Dóm téri Nemzeti Emléksarnokban felavatták a szegedi népköltészeti gyűjtés halhatatlan mesterének szobrát, Kligl Sándor alkotását (részletesebben lásd Bogdán Lajos: Emlékezés és szoboravatás Szegeden, Kálmány Lajos születésének 150. évfordulóján. *Honismeret* 2002. 6. sz. 101–102.). Barna Gábor megemlékezésében (Százötven éve született Kálmány Lajos. Uo. 15–17.) számba vette a néprajztudomány személyével kapcsolatos feladatait is.

JÁSZSÁGI VISELETEK. A jászberényi Jász Múzeumban 2002. július 25-én a Jászság népviseletét bemutató, nagyszabású kiállítás nyílt, melynek rendezői régi jászsági viseleteket kutattak és újítottak fel, hogy a közönségnek bemutathassák. A tárlaton látható gazdag anyag – az idősebbek, de a csecsemők, a gyermekek ruházatát is beleértve – nagy része eredeti múzeumi darab, van azonban közöttük viseletrekonstrukció is. Erre a megoldásra azért volt szükség, mert a finom kelmékből (selyem, brokát, taft, bársony) készült régi darabok mára meglehetősen foszlottá és szakadozottá váltak, illetve egyes korábbi viseletek csak rajzokon, festményeken maradtak meg az utókor számára. A kiállítás 2003. június 30-áig várja a látogatókat.

NÉPRAJZ A MŰVÉSZETEK VÖLGYÉBEN. A 2002. július 26. – augusztus 4. között megrendezett Művészetek Völgye néprajzi, illetve néprajzi jellegű programokkal is várta a látogatókat. A kapolcsi Molnárházban Demszky Gábor 1978–1979-ben nyírlugosi és máriapócsi cigányok körében készített szociofotóit mutatták be, a Piramis Galériában pedig Návay Akos azték művészeti és fotókiállítása várta az érdeklődőket *Toniatuh, a ragyogó azték napisten* címmel. Természetesen a fesztivál ideje alatt folyamatosan nyitva tartottak a hat település múzeum jellegű közgyűjteményei is, így a kapolcsi Szaller-vízimalomban berendezett Falumúzeum, illetve a Kovácsműhely-múzeum, a taliándörögdi Völgymúzeum, a vigántpetendi Vajai-ház helytörténeti kiállítása, Dénes Gyuláné és Szuper Irma monostorapáti néprajzi gyűjteménye, az őcsi tűzoltószertárban kiállított helytörténeti gyűjtemény, továbbá a pulai Falumúzeum.

NÉPRAJZ A SZIGET FESZTIVÁLON. A 2002. július 31. – augusztus 7. között az Óbudai-szigeten megrendezett Sziget Fesztiválon immár hagyományosan néprajzi programokon is részt vehettek a fiatalok. Az idén először roma sátor is várta az érdeklődőket a Szigeten. Ez évben a különböző népek, nemzetek kulturális programjainak gyűjtőhelyévé vált a Sziget északi része, ahol a kialakított Világzenei Falu részeként állították fel a Folkszínpadot, az Afro-Latin Színpadot, a RádióC Roma Sátorát, valamint a Magyar Néprajzi Helyszínt. Ez utóbbi adott helyet a fesztivál ideje alatt a kézműves-foglalkozá-

soknak és játszóházaknak. A Roma Sátor zenei kínálatában a cigányzene széles spektruma szerepelt (francia, spanyol, olasz, osztrák, romániai, magyar és oláh cigány zenétől a roma rapig), délutánonként pedig politológusok, szociológusok, néprajzkutatók és pszichológusok részvételével rendeztek vitákat egyebek között a roma nacionalizmusról, a roma és a többségi kultúra konfliktusairól, de a betérők cigány jósnőhöz is fordulhattak vagy a roma konyha remekeivel csillapíthatták éhüket. Sajátos színfoltja volt a fiatalok rendezvénysorozatának Borovitz Tamás A legerősebb láncszemek – Kiállítás az elektronikus lánclevelek gyöngyszemeiből című tárlata augusztus 6-án, amelyen az információs társadalom népművészetének jellegzetes elemét, a PC-ről PC-re szálló csatolmányok többféle változatát mutatták be (e-karikatúrák, e-vicek, álhírbüzenetek stb.).

MONOGRÁFIA A DUNA-DRÁVA NEMZETI PARKRÓL. A Mezőgazda Kiadó gondozásában 2002-ben monográfia jelent meg a Duna-Dráva Nemzeti Parkról, ötödik-ként a hazai nemzeti parkokat bemutató kötetek sorában (Bükk, Hortobágy, Kiskunság, Aggtelek). A kötetben egyebek mellett szó esik a nemzeti park területén élő nép történetéről, hagyományairól, a települések életéről is.

BUKOVINAI FOLKLÓRFESZTIVÁL. Nemzetközi folklórfesztivált rendeztek 2002. augusztus 2–4-én Bonyhádon. A Bukovinai találkozások című rendezvényen a németek, a bukovinai székelyek és a Dél-Szlovákiából kitelepített magyarok vettek részt, és a helyi magyarság által lakott tolnai város kulturális értékeivel ismerkedhettek az érdeklődők. A háromnapos fesztiválon a honi és az Erdélyből, Vajdaságból, Ukrajnából, Lengyelországból, Romániából érkező népdalkórusok, hagyományörző és néptáncgyűttesek léptek fel.

ELNÖKVÁLTÁS A VAJDASÁGI NÉPRAJZI TÁRSASÁG ÉLÉN. Teendőinek megsokasodására, a községvezetésben a közelmúlt óta betöltött munkájára hivatkozva Papp Árpád 2002. augusztus 3-án a közgyűlés támogatásával a Kiss Lajos Néprajzi Társaság elnöki tisztét átadta Raffai Juditnak, a társaság korábbi titkárnak. A tisztújítás következtében a korábbi elnök a titkári teendőket látja el.

NAGY GÉZA (1913–2002). 2002. augusztus 5-én Karcsán elhunyt Nagy Géza, a Bodrogköz népryelvének és népi kultúrájának kiváló kutatója. A Honismeretben (2002. 5. sz. 76–77.) Kováts Dániel búcsúzott el tőle, folyóiratunk következő számában Viga Gyula írásával emlékezünk rá.

BALOGH JÁNOS HALÁLA. Életének kilencvenedik évében 2002. augusztus 11-én elhunyt Balogh János zoológus, ökológus, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja (1973), Kossuth- (1963), Széchenyi-díjas (1993) és Corvin-lánccal kitüntetett (2001) tudós. 1913. február 19-én született a kárpátaljai Nagybocksón. A Pázmány Péter Tudományegyetem elvégzése után a budapesti egyetemen tanított, 1968-tól az Állatrendszertani Tanszék, 1970-től az MTA Talajzoológiai Kutatócsoportjának vezetője. 1963 és 1978 között huszonnyolc tengerentúli expedícióban vett részt, elsősorban az Andok és Amazónia területén, s minthogy útjai során filmezett, tapasztalatait rendre megosztotta a nagyközönséggel is. Filmjei etnológiai szempontból is fontosak, útjai során több néprajzi tárgyat gyűjtött.

MESTERSÉG ÉS MŰVÉSZET. E címmel nyílt meg 2002. augusztus 11-én a keszthelyi Balatoni Múzeumban a nyugat-Balaton-vidéki népművészet és kézművesség utóbbi évti-

zedbeli legnagyobb kiállítása. A gazdag kollekción fel sorakoztató tárlatot Németh József, a zalai múzeumi szervezet nyugalmazott igazgatója nyitotta meg, s egészen október 31-éig ismerkedhettek a Balaton nyugati medencéjének településeiről, illetve Keszthely városából származó negyvenöt népi mester, népművész közel félezer alkotásával a múzeumlátogatók. A kiállítás rendezője, Petánovics Katalin a használati eszközök és dísz tárgyak gazdagsága mellett az eredeti zalai, s általában a magyar motívumkincs megőrzésére való tudatos törekvést emelte ki az alkotók fő erényeként.

ELHUNYT VÉRTES EDIT. 2002. augusztus 11-én, életének nyolcvannegyedik évében Budapesten elhunyt Vértés Edit nyelvész, a nyelvtudományok doktora, a Debreceni Egyetem nyugalmazott tanszékvezető professzora. Az 1942-ben a Pázmány Péter Tudományegyetemen finnugor, magyar és általános nyelvészetből diplomázó Vértés Edit évtizedeken át volt az MTA Nyelvtudományi Intézetének munkatársa, a debreceni egyetem Finnugor Nyelvtudományi Tanszékének oktatója, 1984–1989 között tanszékvezetője. Fő kutatási területe a finnugor nyelvészet, ezen keresztül az obi-ugor és a szamojéd népek hitvilága volt. Néprajzi-etnológiai szempontból is jelentős kötetei: *Hadmenet, nászmenet* (Budapest, 1975); *Bevezetés az uráli népköltészetbe* (Lovas Rózsával, Budapest, 1985); *Szibériai nyelvrokonaink hitvilága* (Budapest, 1990); *Pápay József osztják hagyatéka I–VI.* (sajtó alá rendezte, Budapest, 1988–). A *Finnugor Világban* (2002. 3. sz. 8–11.) Csepregi Márta tollából jelent meg róla megemlékezés.

KÁDÁR FERENC EMLÉKEZETE. A legenda szerint a hangszert, Jászberény szimbólumát, Lehel vezér fújta meg, és senki más nem tudott hangot előcsalni belőle. Aztán egy rádióriportban, 1953 decemberében Kádár Ferenc, a népművészet mestere mégis megfújta Lehel kürtjét, s a hangot azóta sem hallhatta senki. 2002. augusztus 13-án az 1983-ban, kilencvenhárom évesen elhunyt népművész tiszteletére szülővárosában, a dévaványai Bereczki Imre Helytörténeti Múzeumban ünnepélyes keretek között nyílt meg a népművész emlékkiállítása, illetve itt mutatták be alkotásait cédelemezen és kazettán. Kádár Ferencet énekesként és hangszerjátékosként országszerte ismerték, Kodály Zoltán Isten áldotta tehetségnek tartotta. Dédunokája Sárosi Bálint népzene kutató segítségével összegyűjtötte a vele készült hangfelvételeket, így jelenhetett meg az *Elszaladt az aranygulya című céde.*

HAJDÚVÁROSOK ÜNNEPE. Az egykori Hajdúkerület székvárosában, Hajdúböszörményben először 1937-ben rendezték meg a Hajdúhetet. A második találkozási öten évet kellett várni. 1994 óta ez a rendezvény évente mind nagyobb közönséget vonz a megyéből, az országból, sőt, külföldről is. Az idei Hajdúhét 2002. augusztus 14. és 20. között csaknem száz változatos eseménnyel várta a hajdúkat és vendégeiket. A népzene a hajdúvárosok csoportjai mellett olyan nemzetközileg ismert együttesek reprezentálták, mint a Téka, a Los Andinos és a Maskarides. A nemzetközi néptáncfalakon lengyel, örmény, török, erdélyi és hazai csoportok műsoraiban gyönyörködhetett a közönség.

ÜNNEPI KITÜNTETÉSEK AUGUSZTUS 20-A ALKALMÁBÓL. Mádl Ferenc köztársasági elnök megbízásából Görgey Gábor kultuszminiszter Szent István ünnepe alkalmából, 2002. augusztus 16-án művészeti, közművelődési és közgyűjteményi díjakat és kitüntetések adott át. Mások mellett a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjét nyújtotta át Kiss Ferenc népzene gyűjtő-kutatónak, a magyar folklórzene megőrzésében és továbbörökítésében végzett kimagasló tevékenysége elismeréséül; Tóth Ferenc Móra Ferenc-díjas nyugalmazott múzeumi igazgatónak, több évtizedes magas szín-

vonallú tudományos és művelődésszervezői tevékenysége elismeréséül; Magyar Köztársasági Arany Érdemkeresztet adományozott Erdélyi Tibor nyugalmazott koreográfusnak, művészeti vezetőnek, a Vadrózsák Táncegyüttesben végzett kiemelkedő művészi munkája elismeréséül, hetvenedik születésnapja alkalmából; Hajdi Józsefné hagyományörzőnek, Veresegyház népi hagyományainak ápolásáért; Jónás Mátyás cigányprimásnak, a Rajkó Zenekar alapító primásaként végzett érdemei elismeréseként; Puka Károly cigányprimásnak, a cigányzene nemzetközi megismertetéséért tett magas szintű tevékenységéért; Schlier Lujzának, a tápiószzelei Blaskovich Múzeum tárlatvezetőjének, ötvenéves, példaértékű, szellemi és tárgyi örökséget őrző múzeumi szolgálatáért; Magyar Köztársasági Ezüst Érdemkeresztet adott át Tóthné Döme Máriának, a Makó Művészeti Életéért Alapítvány vezetőjének, a magyar néptáncművelés értékeinek feltárásában, megőrzésében és továbbörökítésében kifejtett kimagasló példamutató tevékenysége elismeréséül. A nemzeti kulturális örökség minisztere mások mellett Életfa-díjat adományozott Czidrané Bodza Klára Németh László-díjas dalénekesnek, a Nádasdy Kálmán Művészeti Iskola énektanárának; Kerekes Endréné szombathelyi himzőnek; Szilágyi Ferencnek, a romániai Szilágysámszon népdalénekesének; Móra Ferenc-díjjal tüntette ki Deákné Füvessy Anikó néprajzos múzeológust, a tiszafüredi Kiss Pál Múzeum igazgatóját; Cseri Miklós néprajzkutatót, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatóját; a Népművészet Mestere-díjat adományozta Bartus Józsefné herencsényi mesemondónak; Demeter Antalné János Annának, moldvai csángó balladaénekesnek (betegsége miatt a díjat később vette át); Farkas Lászlóné decsi tojásfestőnek, sárközi babakészítőnek; Gál János seregélyesi fajaragónak; Romsics Lászlóné homokmégyi írónak, pingálónak, himzőnek; „Rákóczi” Kovács Gusztáv nagyecsed-i néptáncosnak; Pisák András nagyपालádi népdalénekesnek; a Népművészet Ifjú Mestere-díjat nyújtotta át Agárdi Éva ebesi citerásnak; Berei Andrea kecskeméti szövőnek; Botta Mónika budapesti nemezkészítőnek; Csuti Tibor zalaegerszegi fazekasnak; Dóka Krisztina debreceni csuhéfonónak; Lehel Péterné báta-i tojásfestőnek; Fekete Mátyás budapesti tamburásnak; Gerencsér Zsolt győri kékfestőnek; Horváth Zoltán kazincbarcikai fazekasnak; Ignác Gabriella nyíregyházi néptáncosnak; Pósfai Miklósné hőveji himzőnek; Szűcs Andrea tiszafüredi fazekasnak; Tóth Lóránt kazincbarcikai fajaragónak; Vastagné Szűcs Gabriella debreceni vászonszövőnek; Zsákai István szolnoki fajaragónak. Nívó-különdíjat kapott Fejős Zoltán, a Néprajzi Múzeum főigazgatója és Balázs György, az intézmény főigazgató-helyettese az Időképek című kiállítás és a kísérőprogramok szervezéséért. • Mádl Ferenc köztársasági elnök augusztus 20-án a Parlamentben magas rangú állami kitüntetéseket adott át. Mások mellett a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjét (polgári tagozat) adományozta Manherz Károly nyelvésznek, az ELTE Germanisztikai Intézete egyetemi tanárának több évtizedes, nemzetközileg is elismert tudományos, oktatói és vezetői tevékenysége elismeréseként. • Magyar Bálint oktatási miniszter az állami ünnep alkalmából a Néprajzi Múzeumban augusztus 22-én megrendezett ünnepségen Mádl Ferenc köztársasági elnök megbízásából oktatási kitüntetéseket adott át. Mások mellett Magyar Köztársasági Arany Érdemkeresztel tüntette ki Jánosi Andrást, az Óbudai Népzenei Iskola tanárát, a Jánosi Együttes vezetőjét.

A MAGYAR NÉPMŰVÉSZET ESZTÉTIKÁJA. Az Osiris Kiadó jelentette meg Verébelyi Kincső *Korok és stílusok a magyar népművészetben* (Budapest, 2002) című kötetét, amelyben a szerző a magyar népi kultúra díszített tárgyai alapján a magyar népművészet jelenségeinek esztétikai-stilisztikai szempontú elemzésére tett kísérletet. Az elméleti áttekintést követően egy-egy tárgytípus stílusfejlődésének szakaszait, a változások okait elemzi a szerző bőséges képanyaggal és jegyzetapparátussal kísérve.

MESTERSÉGEK ÜNNEPE. A játék volt a fő témája a 2002. évi Mesterségek Ünnepének, amelyet augusztus 17–20. között rendeztek meg hagyományos helyszínén, a budai Várban. Idén kilencszáz kézművest és tárgyalgó népművészt hívott meg a fesztiválra a Népművészeti Egyesületek Szövetsége. A magyarországi mesterek mellett kirgiz, holland, algériai, erdélyi és vajdasági alkotók is elfogadták a szervezők meghívását. A kézművesek működő műhelyekben avatták be az érdeklődőket mesterségük fortélyába. Az immáron tizenhatodik alkalommal megszervezett kézműves-találkozót a Nemzeti Galéria játékiállítás, a Szórákaténusz Játékmúzeum és Műhely történeti tárlata, valamint a Néprajzi Múzeum fotóbemutatója egészítette ki.

EGYETEMI KINEVEZÉSEK. Mádl Ferenc, a Magyar Köztársaság elnöke – Magyar Bálint oktatási miniszter előterjesztésére – rektori és egyetemi tanári kinevezéseket adott át 2002. augusztus 26-án a Néprajzi Múzeumban. Mások mellett 2002. július 1-jei hatállyal egyetemi tanárrá nevezte ki a Budapesti Közgazdaság-tudományi és Államigazgatási Egyetemen Faragó Tamás egyetemi docent; a Debreceni Egyetemen Bartha Elek egyetemi docent; a Pécsi Tudományegyetemen Horváth Gyulát, az MTA Regionális Kutatások Központjának főigazgatóját.

KULTURÁLIS ANTROPOLÓGIA ÉS NÉPRAJZ SZAKOS HALLGATÓK KONFERENCIÁJA. 2003. szeptember 25–28. között Szolnokon, a Tiszaligeti Turisztikai és Szabadidőközpontban ismét megrendezésre kerül a Kárpát-medence kulturális antropológia és néprajz szakos hallgatóinak konferenciája Jövőképp: alkalmazott tudomány és tudományos alkalmazottak címmel. A rendezvény folytatása kíván lenni a Domaszéken 2001. szeptember 27–30. között megrendezett, Mi leszünk a jövő kultúrákutatói? című találkozóznak (vö. Néprajzi Hírek 2001. 1–4. sz. 35–37.), nem utolsósorban a hagyományteremtés és a hosszú távú együttműködés megalapozásának céljából. A konferencián egyfelől meghívott előadók számolnak be arról, mit és mennyit ér diplomájuk, s persze, hogy hol (muzeológia, oktatás, alkalmazott tudomány), másfelől diákok mutatják be saját munkáikat, kutatási eredményeiket. A rendezvény keretében kiállításokon és egyéb programokon kívül a Fiala Kultúrákutatók Szervezetének éves közgyűlésére is sor kerül. A konferenciáról további információk kaphatók Kemény Márton budapesti egyetemi hallgatótól (tel.: 1 / 405-3129).

Összeállította:
Hála József
Terbócs Attila

Húsvéti „tojásfa” Bujákon
(Fotó: Kunkovacs László, 1984)

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET FELHÍVÁSA

Tisztelt Asszonyom/Uram!

Az erdélyi magyar tudományosság legrégebb és legátfogóbb szervezete, az Erdélyi Múzeum-Egyesület újraindulása óta eltelt tízéves eredményes munka után továbbra is várja és kéri mindazok támogatását, akik felelősséget éreznek az egész művelődésünk alapját alkotó erdélyi magyar tudományosság jövője iránt.

Egyesületünk az alábbi szakosztályokban végzi munkáját: Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi; Természettudományi és Matematikai; Orvostudományi; Jog-, Közgazdaság- és Társadalomtudományi; Műszaki tudományi. Ezekben a szakosztályokban és az egykori elkobzott könyvtárunk helyett újra létrehozott könyvtárunkban a legkülönbözőbb tudományok művelői munkájukhoz szakmai keretet, különböző információs szolgáltatásokat, eredményeik közzétételére pedig nyilvánosságot és közlési lehetőséget kaphatnak, a nagyközönség pedig tájékoztatást a legújabb tudományos eredményekről.

Minthogy Ön a tudományok művelője, illetve azok közé tartozik, akik érdeklődnek és felelősséggel viseltetnek az erdélyi magyar tudományosság jövőjéért, ***tisztelettel felkérjük, hogy lépjen be pártoló tagjaink sorába.***

Belépési nyilatkozat internetes honlapunkról tölthető le, melyet kitöltve szíveskedjék az egyesület címére visszaküldeni.

A pártoló tagsági díj összege lehetőleg évi 10 000 forint, 50 euró vagy 50 dollár, azonban ezt meghaladó tetszés szerinti összeget is szívesen fogadunk. A pártoló tagoknak a következő évi közgyűlésünkön tagságukat elismerő oklevelet adunk át

Az összegeket kérjük a budapesti Gróf Mikó Imre Alapítványnak a Kereskedelmi Bank Rt.-nél nyitott 10402142-22702384-00000000 számú folyószámlájára átutalni. (A támogatás összegét az adományozó az évi adójából jóváírhatja.)

Köszönjük megértő támogatását!

Kolozsvár, 2002. augusztus 22.

Egyed Ákos
az Erdélyi Múzeum-Egyesület elnöke
a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja

Cím: 3400 Cluj, str. Napoca 2-4.
Postacím: 3400 Cluj, 1-191 Romania
Tel./fax: 0040 (64) 195-176

Valutaszámla: BCR Cluj 2511.1-757.2/USD
E-mail: eme.k@email.ro, titkarsag@eme.ro
Honlap: <http://www.eme.ro>

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN

Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:

JÓZSEF HÁLA

Unter Mitwirkung von

ATTILA TERBÓCS

H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Ungarn

neprajzi_hirek@freemail.hu

Die Zeitschrift informiert Sie über das Program
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.